

लोकलेखा समिती

(२०१७-२०१८)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ च्या स्थानिक संस्था अहवालामधील नगरविकास विभागाशी संबंधित (परिच्छेद क्रमांक ५.१, ५.२, ५.३, ५.५ व ५.६) यांवरील

पंचावन्नावा अहवाल

सत्यमेव जयते

(हा अहवाल विधानसभा / विधानपरिषद सभागृहास
दिनांक जून/जुलै, २०१९ रोजी सादर करण्यात आला)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय
विधान भवन, मुंबई/नागपूर
२०१९

लोकलेखा समिती

(२०१७-२०१८)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ च्या
स्थानिक संस्था अहवालामधील नगरविकास विभागाशी संबंधित
(परिच्छेद क्रमांक ५.१, ५.२, ५.३, ५.५ व ५.६) यांवरील

पंचावन्नावा अहवाल

(तीन)

लोकलखा समिती

२०१७-२०१८

समिती प्रमुख

(१) श्री. गोपालदास अग्रवाल, वि.स.स.

सदस्य

(२) श्री. शिवाजीराव नाईक, वि.स.स.

(३) श्री. नानाजी शामकुळे, वि.स.स.

(४) श्री. संजय सावकारे, वि.स.स.

(५) श्री. सुधाकर देशमुख, वि.स.स.

(६) श्री. राजेंद्र पाटणी, वि.स.स.

(७) श्री. अतुल भातखळकर, वि.स.स.

(८) श्री. योगेश सागर, वि.स.स.

(९) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स.

* (१०) श्री. प्रशांत ठाकूर, वि.स.स.

(१०) अ) अॅड. पराग अळवणी, वि.स.स.

(११) श्री. संजय केळकर, वि.स.स.

** (१२) श्री. सुरेश ऊर्फ बाळुभाऊ धानोरकर, वि.स.स.

(१३) श्री. अजय चौधरी, वि.स.स.

(१४) श्री. शंभुराज देसाई, वि.स.स.

(१५) श्री. सत्यजीत पाटील-सरुडकर, वि.स.स.

(१६) श्री. अब्दुल सत्तार अब्दुल नबी, वि.स.स.

(१७) प्रा. विरेंद्र जगताप, वि.स.स.

(१८) श्री. दिलीप वळसे-पाटील, वि.स.स.

(१९) श्री. जयंत पाटील, वि.स.स.

(२०) श्री. राजेश टोपे, वि.स.स.

*** (२१) श्री. विजय ऊर्फ भाई गिरकर, वि.प.स.

(२२) श्री. रविंद्र फाटक, वि.प.स.

**** (२३) श्री. हेमंत टकले, वि.प.स.

(२३) अ) श्री. विक्रम काळे, वि.प.स.

***** (२४) श्री. अमरसिंह पंडित, वि.प.स.

- (२५) श्री. अशोक ऊर्फ भाई जगताप, वि.प.स.
***** (२६) श्री. जयंत पाटील, वि.प.स.
निमंत्रित
***** (२७) श्री. प्रसाद लाड, वि.प.स.

सदरहू समिती दिनांक २४ ऑगस्ट, २०१७ रोजी विधानसभा व दिनांक ६ सप्टेंबर, २०१७ रोजी विधानपरिषद सदस्यांच्या नामनिर्देशनाद्वारे गठीत करण्यात आली.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

- (१) श्री. जितेंद्र भोळे, सचिव (का.).
- (२) श्री. यु. के. चव्हाण, सचिव (EM).
- (३) श्रीमती मेघना तळेकर, उप सचिव.
- (४) श्री. अ.चां.कोल्हे, उप सचिव तथा नि.अ.
- (५) श्री. सो. न. सानप, अवर सचिव.
- (६) श्री. विनोद राठोड, कक्ष अधिकारी.
- (७) श्री. रवींद्र म. मेस्त्री, कक्ष अधिकारी.

* श्री. प्रशांत ठाकूर, वि.स.स. यांनी आपल्या समिती सदस्य पदाचा राजीनामा दिल्याने रिक्त झालेल्या जागेवर अॅड. पराग अळवणी, वि.स.स. यांची मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा यांनी दिनांक १४ फेब्रुवारी, २०१९ रोजी समिती सदस्य म्हणून नामनियुक्ती केली.

** श्री. सुरेश उर्फ बाळू धानोरकर, वि.स.स. यांनी दिनांक २२ मार्च, २०१९ रोजी आपल्या सदस्य पदाचा राजीनामा दिल्यामुळे सदर जागा रिक्त आहे.

*** श्री. विजय उर्फ भाई गिरकर, वि.प.स. यांची दिनांक २७ जुलै, २०१८ रोजी विधानपरिषदेच्या सदस्यत्वाची मुदत संपल्यामुळे रिक्त झालेल्या जागेवर मा. सभापती, विधानपरिषद यांनी श्री. विजय उर्फ भाई गिरकर, वि.प.स. यांची पुन्हा दिनांक ५ सप्टेंबर, २०१८ रोजी समिती सदस्य म्हणून नामनियुक्ती केली.

**** श्री. हेमंत टकले, वि.प.स. यांनी आपल्या समिती सदस्य पदाचा राजीनामा दिल्याने रिक्त झालेल्या जागेवर श्री. विक्रम काळे, वि.प.स. यांची मा.सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद यांनी दिनांक १९ डिसेंबर, २०१७ रोजी समिती सदस्य म्हणून नामनियुक्ती केली.

***** श्री. अमरसिंह पंडित, वि.प.स. यांची दिनांक २७ जुलै, २०१८ रोजी विधानपरिषदेच्या सदस्यत्वाची मुदत संपल्यामुळे सदर जागा रिक्त झाली.

***** श्री. जयंत पाटील, वि.प.स. यांची मा. सभापती, विधानपरिषद यांनी निमंत्रित समिती सदस्य म्हणून दिनांक ६ सप्टेंबर, २०१७ रोजी नामनियुक्ती केली होती. दिनांक २७ जुलै, २०१८ रोजी विधानपरिषदेच्या सदस्यत्वाची मुदत संपल्यामुळे त्यांची निमंत्रित समिती सदस्यत्वाची नियुक्ती संपुष्टात आली होती. ते विधानपरिषद सदस्य म्हणून पुन्हा निवडून आल्यामुळे मा. सभापती, विधानपरिषद यांनी श्री. जयंत पाटील, वि.प.स. यांची दिनांक ५ सप्टेंबर, २०१८ रोजी समिती सदस्य म्हणून रिक्त जागेवर नामनियुक्ती केली.

***** श्री. प्रसाद लाड, वि.प.स. यांची मा.सभापती, विधानपरिषद यांनी दिनांक १ मार्च, २०१९ रोजी "विशेष निमंत्रित" समिती सदस्य म्हणून नामनियुक्ती केली.

(पाच)

प्रस्तावना

मी, लोकलेखा समितीचा समिती प्रमुख, समितीने अहवाल सादर करण्याचा अधिकार दिल्यावरून भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ च्या स्थानिक संस्था अहवाल यावर विचार करून लोकलेखा समितीचा पंचावन्नावा अहवाल सादर करित आहे.

समितीने दिनांक १८ व २६ डिसेंबर, २०१८, आणि दिनांक २४ जानेवारी, २०१९ रोजी प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग व इतर विभागीय प्रतिनिधी यांची साक्ष विधान भवन, मुंबई येथे घेण्यात आली.

प्रधान महालेखाकार, लेखापरीक्षा-एक महाराष्ट्र, मुंबई व महालेखाकार लेखापरीक्षा-दोन, महाराष्ट्र, नागपूर हे समितीच्या निमंत्रणावरून बैठकींना उपस्थित होते. त्यांनी समितीला केलेल्या बहुमोल मार्गदर्शनाबद्दल समिती त्यांची अत्यंत आभारी आहे.

तसेच प्रधान सचिव, वित्त विभाग (लेखा व कोषागारे) यांनी समितीच्या बैठकींना उपस्थित राहून समितीला दिलेल्या सहकार्याबद्दल आणि संबंधित विभागाच्या सचिवांनी समितीसमोर साक्ष देऊन समितीला सहकार्य केले त्याबद्दल समिती त्यांचे-देखील आभारी आहे.

समितीच्या बैठकीच्या कामकाजाचे कार्यवृत्त स्वतंत्ररीत्या ठेवण्यात आले असून तो अहवालाचा भाग आहे. बैठकीच्या कामकाजाच्या अनुषंगाने विभागाकडून प्राप्त झालेली आश्वासित माहिती व परिपत्रके परिशिष्ट "अ" मध्ये देण्यात आलेली आहेत. समितीच्या झालेल्या बैठकांचे संक्षिप्त कार्यवृत्त परिशिष्ट "ब" मध्ये देण्यात आलेले आहे.

समितीने दिनांक ३ जून, २०१९ रोजीच्या बैठकीत नगरविकास विभागासंदर्भात तयार केलेला प्रारूप अहवाल विचारात घेतला व त्यातील शिफारशीवर सुधारणा सुचवून प्रारूप अहवालाला मान्यता दिली.

विधान भवन :
मुंबई/नागपूर.
दिनांक : ३ जून, २०१९.

गोपालदास अग्रवाल,
समिती प्रमुख,
लोकलेखा समिती.

(सात)

अनुक्रमणिका

अ. क्र. (१)	विभाग व तपशील (२)	पृष्ठ क्रमांक (३)
	प्रस्तावना	(पाच)
(१)	नगरविकास विभाग	१
	(परिच्छेद क्रमांक ५.१)	५६
	(परिच्छेद क्रमांक ५.२)	७२
	(परिच्छेद क्रमांक ५.३)	७३
	(परिच्छेद क्रमांक ५.५)	७६
	(परिच्छेद क्रमांक ५.६)	७८

१.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक याच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील नगरविकास विभागाच्या परिच्छेदाबाबत महालेखाकार यांना खालीलप्रमाणे नमूद केले आहे

परिच्छेद	मुद्दा	विभागाचे स्पष्टीकरण
क्र.	अंमलबजावणी	
५.१.२ नियोजन		
५.१.२.१	<p>सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीसाठी नियोजन</p> <p>राज्य शासनाने चारही निकषांसाठी राष्ट्रीय स्तर निर्देशांकांशी समांतर लक्ष्य निश्चित केले (फेब्रुवारी २०१०) आणि SLBs च्या अंमलबजावणीचे परिणामकारक नियंत्रण व्हावे यासाठी नगरपालिका आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली विशेष कक्ष(Special cells) स्थापित करावयाचे निर्देश राज्याच्या नागरी स्थानिक संस्थांना जारी केले (एप्रिल २०११). महानगरपालिका क्षेत्रात पुरविण्यात येणाऱ्या मुलभूत सेवासंबंधीचा सांख्यिकीय माहिती संकलित करून तिची पडताळणी करणे आणि याबाबत अहवाल शासनास सादर करण्याची जबाबदारी या कक्षांवर होती. या कक्षांनी विनिर्दिष्ट SLBs च्या साध्यतेसाठी एक कालबद्ध कृती आराखडा तयार करावयाचे आणि प्रत्येक कार्यसिध्दी निर्दर्शकासाठी त्रैमासिक लक्ष्य निश्चित करावयाचे निर्देश देण्यात आले.</p> <p>AMC ने मे २०११ मध्ये एक विशेष कक्ष स्थापित केले. या कक्षाच्या सदस्यांनी अंमलबजावणी प्रक्रियेतील विकासाचा आढावा घेण्यासाठी आणि त्रैमासिक लक्ष्य ठरविण्यासाठी महिन्याच्या प्रत्येक दुसऱ्या आणि चौथ्या सोमवारी बैठक घेणे क्रमप्राप्त होते. विशेष कक्षाची पहिली बैठक डिसेंबर २०११ मध्ये झाली, ज्यात आयुक्त AMC यांनी अनेक अधिकाऱ्यांच्या गैरहजेरीविषयी आणि SLBs च्या अंमलबजावणी संबंधी नाराजी दर्शविली आणि विभागीय प्रमुखांना SLBs च्या अंमलबजावणीसाठी कृती आराखडा आखण्याविषयी निर्देश दिले.लेखापरीक्षेस असे आढळले की त्यानंतर विशेष कक्षाने एकाही बैठक घेतली नाही. विनिर्दिष्ट SLBs च्या साध्यतेसाठी आणि अंमलबजावणीसाठी कोणताही कृती आराखडा तयार करण्यात आला नव्हता.</p>	<p>भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या ३१ मार्च २०१६ रोजी संपलेल्या स्थानिक संस्था अहवालातील ज्ञापनाच्या खुलाशाच्या अनुषंगाने सादर करण्यात येते की औरंगाबाद महानगरपालिकेने मे २०११ मध्ये SLB साठी विशेष कक्ष स्थापन केला आहे. हे खरे आहे की डिसेंबर २०११ नंतर या विशेष कक्षाची कोणतीही बैठक महानगरपालिका स्तरावर पार पडली नाही. मात्र औरंगाबाद महानगरपालिका शासनाचे प्रकरणातील निर्देश विचारात घेता कार्यवाही हाती घेतली असून यासाठी विशेष अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे. या पुढील काळात आवश्यक टप्प्यावर या विषयाच्या अनुषंगाने नियमित बैठक घेतली जाईल. याची दक्षता घेण्यात येईल.</p>

	<p>AMC ने लेखापरीक्षा अभिक्षणे मान्य केले (जुलै २०१६). जानेवारी २०१७ ला आयोजित अंतिम बैठकीत शासनाने नमूद केले की डिसेंबर २०११ नंतर विशेष कक्षाची कोणतीही बैठक घेण्यात आली नाही.</p>
<p>या मुदयाच्या अनुषंगाने सादर करण्यात येते की, महानगरपालिकेने सदयस्थितीचे मुल्यांकन करणे व आराखड्यातील लक्ष ठरविण्यासाठी नगर सफाई आराखडा (City Sanitation plan-CSP) आणि नगर विकास आराखडा (City Development plan-CDP) यावर कार्यवाही करीत असून त्यामध्ये अदयावत माहिती तयार करण्यात येत आहे. तसेच CSP अंतर्गत पाणी पुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जलनिःसारण पध्दती यातील बाबीवर महानगरपालिकेने कार्यवाही केली असून शहरामध्ये औरंगाबाद शहर भुमीगत गटार योजनेच्या माध्यमातून ४ STP Plant उभारले आहेत. त्यामधून सदयस्थितीत सुमारे ८० ते ८५ द.ल.लि. पाण्यावर प्रक्रीया करण्यात येते. तसेच घनकचरा व्यवस्थापना अंतर्गत शहरामध्ये विकेंद्रीत पध्दतीने ४ कचरा प्रक्रीया केंद्र उभारण्याचे काम हाती घेतले असून ते प्रगतीपथावर आहे.</p>	<p>५.१.२.२ नगर सफाई आराखडा आणि नगर विकास आराखडा यांचा SLBs सोबत मेळ न घालणे</p> <p>SLBs च्या हस्तपुस्तिकेत अशी शिफारस केली आहे की सद्यस्थितीचे मुल्यांकन करण्याकरिता आणि या आराखड्यांतर्गत लक्ष्य ठरविण्यासाठी SLBs हे नगर सफाई आराखडा (City sanitation plan-CSP) आणि नगर विकास आराखडा (City Development Plan-CDP) याचा एक अविभाज्य भाग आहे. त्यात पुढे असेही नमूद केले आहे की संबंधित क्षेत्रांच्या विस्तृत प्रकल्प अहवालांचा (DPR) SLBs एक भाग असावयास पाहिजे आणि त्यात सद्यस्थिती व प्रकल्पाद्वारे साध्य केलेले बदल या दोन्ही बाबी निदर्शित करावयास पाहिजे. प्रकल्पांच्या अंमलबजावणी आणि संनियंत्रण प्रक्रियेत SLBs चे सुध्दा मुल्यांकन व्हावयास पाहिजे.</p> <p>AMC ने तयार केलेल्या CSP (नोव्हेंबर २०११) मध्ये चार क्षेत्र - पाणी पुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घन कचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जल निःसारण पध्दती यांचा, वर्ष २०४१ पर्यंतची लोकसंख्या वाढ विचारात घेऊन अंतर्भाव करण्यात आला आहे. CSP च्या मराठी आवृत्तीला AMC च्या आमसभेची मंजूरी अजून प्रलंबित आहे.</p> <p>वर्ष २०११-३१ दरम्यान नगर विकासाच्या नियोजनाचे प्रारूप CDP देखील तयार करण्यात आहे होते (२०११). पाणी पुरवठा साठा, सांडपाणी प्रक्रीया संयंत्राची जागा आणि मिश्र खत डेपो (Compost Depot) मध्ये घन कचऱ्याची विल्हेवाट यांचा या आराखड्यात समावेश होता. तथापि, पर्जन्य जल निःसारण आणि लँडफिल (Land Fill) स्थळे यांच्यासाठी जागा राखीव करून चिन्हांकित करण्यात आली नव्हती. राज्य शासनाने CDP अदयाप मंजूर झाले नव्हते (फेब्रुवारी २०१७). CSP आणि CDP या दोहोंचाही SLBs सोबत मेळ घातला नव्हता. ऑगस्ट २०१६ मध्ये घेतलेल्या लेखापरीक्षा अभिक्षणाचे AMC ने अद्याप उत्तर दिले नव्हते. जानेवारी २०१७ मध्ये घेतलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले. यावरून असे</p>

	<p>निर्देशित होते की AMC ने विनिर्दिष्ट SLBs ना साध्य करण्यासाठी पाहिजे असणाऱ्या पायाभूत सुविधांचे मूल्यांकन न करताच विकास कामे हाती घेतली.</p>	<p>या मुदयाच्या अनुषंगाने सादर करण्यात येते की महानगरपालिकेने या साठी विशेष अधिकाऱ्याची नेमणूक केली असून त्यांच्या माध्यमातून SLB साठी चाडेटा संकलीत करण्याची कार्यवाही करण्यात येत आहे.</p>
५.१.२.३	<p>SLBs साठी कार्यसिध्दी डेटा उपलब्ध नसणे</p> <p>SLBs हस्तपुस्तिकांच्या परिच्छेद ३.१.२ अनुसार प्रत्येक निर्देशकाविरुद्ध वार्ड/ नागरी स्थानिक संस्थांच्या स्तरावर कार्य निष्पादनाचे मासिक/तिमाही/ वार्षिक मोजमापन करावयास पाहिजे. ही माहिती SLBs हस्तपुस्तिकेत दिलेल्या प्रपत्रानुसार नोंदवावयास पाहिजे. नागरी स्थानिक संस्थेने या माहितीची पडताळणी करावयास पाहिजे आणि विनिर्दिष्ट निर्देशकांविरुद्ध SLB निर्देशकांच्या साध्यतेची पुढे प्रत्येक वर्षी राज्य/केंद्र शासनास कळविण्यासाठी त्यांची संगणना करावयास पाहिजे.</p> <p>लेखापरिक्षेस असे निर्देशनास आले की ना वार्ड कार्यालयांनी आणि ना AMC ने ही माहिती प्रत्येक निर्देशकासाठी विहित प्रपत्रांत आणि विहित कालबद्धतेनुसार गोळा केली. परिणामी, AMC ला शासनाला, वर्ष २०१३-१४ वगळता वर्ष २०११-१६ दरम्यान SLBs च्या साध्यतेचे प्रमाण कळविता आले नाही. तथापि, AMC ने शासनाला वर्ष २०१३-१४ मधील साध्यतेचे प्रमाण कळविले असण्याच्या पुष्टयर्थ कोणतेही दस्तावेज लेखापरिक्षेस उपलब्ध करून देण्यात आले नाही.</p> <p>AMC ने ऑगस्ट २०१६ मधील लेखापरीक्षा अभिक्षणाचे कोणतेही उत्तर दिले नाही. जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले.</p>	
५.१.३	<p>अंमलबजावणी</p>	
	<p>प्रत्येक सेवा क्षेत्रात राष्ट्रीय/ राज्य स्तर निर्देशकांच्या विरुद्ध SLBs च्या साध्यतेवरील लेखापरीक्षा अभिक्षण, साध्यतेतील तूट आणि त्याचा प्रभाव यांसह खाली चर्चिते आहेत.</p>	
५.१.३.१	<p>पाणी पुरवठा</p> <p>पाणी पुरवठा संबंधातील SLBs च्या विरुद्ध करण्यात आलेली कामगिरी -</p> <p>SLBs च्या हस्तपुस्तिकेत पाणी पुरवठा सेवा कामांचे मोजमापन करण्यासाठी नऊ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले आहेत. ते पुढील प्रमाणे आहेत:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ पाणी पुरवठा जोडणीची व्याप्ती - नागरी स्थानिक संस्थेमधील १०० टक्के घरांमध्ये थेट पाणी पुरवठा जोडणी करावयास पाहिजे; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अहवालानुसार महानगरपालिका क्षेत्रातील २,९२,३५८ घरांपैकी १,२९,९६१ घरांमध्ये मार्च २०१६

पर्यंत नळजोडणी पुरविल्याची वाव नमुद आहे. मार्च २०१८ अखेर यामध्ये वाढ झाली असून ही संख्या १,३४,५५८ इतकी आहे. हे प्रमाणे ४६% इतके आहे.

महानगरपालिके तर्फे वेळोवेळी नळजोडण्या घणे / अनाधिकृत नळजोडण्या नियमीतीकरण यासाठी अभय योजना राबविण्यात येते. प्रत्येक वार्डमध्ये कॅंप आयोजित करण्यात येतात. आजही मा. सर्वसाधारण सभेत अभय योजनेला मुदत वाढ दिलेली असून नागरीकांच्या सोयीसाठी डिसेंबर २०१८ पर्यंत या योजनेला मुदतवाढ दिली आहे.

याशिवाय शहरातील दोन मुख्य पाणी पुरवठा योजना अनुक्रमे १९७५ व १९८४/१९९१ साली कार्यान्वीत झाल्या असून वितरण व्यवस्था शहराच्या व्याप्तीच्या तुलनेत तोकडी आहे. नविन समांतर योजनेमध्ये १२८९ मिटर लांबीची संपूर्ण वितरण व्यवस्था, त्यानुषंगाने नळजोडण्या, प्रत्येक नळजोडणीला मीटर अशा प्रकारच्या सेवा स्तर गरजा अंतर्भूत होत्या. कन्सेशनर यांनी दि. ०१.०९.२०१४ ते ३०.९.२०१६ पर्यंत नविन योजनेची कामे न केल्यामुळे त्यांना दि. ०१.१०.२०१६ रोजी टर्मिनेशन नोटीस बजावली. सद्या प्रकरण मा. सर्वोच्च न्यायालय व आर्बिट्रेशनमध्ये सुरु आहे. या कारणामुळे महानगरपालिका पाणी पुरवठा नळजोडणीची व्याप्ती व्यापक स्वरूपात वाढविण्यासाठी तांत्रिक दृष्ट्या असमर्थ आहे.

■ औरंगाबाद शहरासाठी दोन मुख्य पाणी पुरवठा योजना अनुक्रमे १९७५ व १९८४/१९९१ साली कार्यान्वीत झाल्या असून सध्या शहराचे दरडोई पाणी परिमाण प्रति व्यक्ती प्रति दिन ७५ ते ८० लि. आहे. मानकानुसार हे प्रमाण १३५ लि.प्रति व्यक्ती/दिन

■ दरडोई पाणी पुरवठा - किमान १३५ लीटर दरडोई प्रति दिन (liter per capita per day-lpcd) पाणी पुरवठा व्हावयास पाहिजे;

जसणे आवश्यक आहे. महानगरपालिकेकडे उपलब्ध असलेल्या पाणी पुरवठा योजनांद्वारे निव्वळ १२५ दलली प्रतिदिन पाणी उपलब्ध होत आहे. आजची १४ लक्ष लोकसंख्या पाहता शहराची पाण्याची गरज १८९ दलली प्रतिदिन इतकी आहे. सन २०१२ पासून शहराला २ दिवसाआड पाणी पुरवठा करावा लागत आहे. आज रोजी शहरातील काही भागाला ३ दिवसाआड तर काही भागांना ४ दिवसाआड पाणी पुरवठा होत आहे.

अहवालामध्ये नमूद सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर औरंगाबाद शहर समांतर पाणी पुरवठा योजनेचे आवर्धन करण्यात आले होते. कन्सेशनर यांनी दि. ०१.०९.२०१४ या अपॉइन्टेड डेट पासून दिनांक ३०.९.२०१६ पर्यंत नविन योजनेची फक्त ५.७७% इतकीच कामे केली. अपॉइन्टेड डेट पासून पुढील ३ वर्षांच्या कालावधी पर्यंत जायकवाडी उद्धव ते शहरापर्यंत वितरण व्यवस्थेसह संपुर्ण कामे दि. ३०.०९.२०१७ पर्यंत पुर्ण करणे आवश्यक होते. ही कामे न केल्यामुळे तसेच अनेक अनियमितता केल्यामुळे महानगरपालिकेच्या मा. सर्वसाधारण सभेने दि.३०.०६.२०१६ रोजी करार संपुष्टात आणला. त्यानंतर प्रशासनाने त्यांना दि. ०१.१०.२०१६ रोजी टर्मिनेशन नोटीस बजावली. तेव्हापासून अस्तित्वातील योजनेचे संचलन व देखभाल दुरुस्ती महानगरपालिके मार्फत सुरु आहे. सद्या समांतर जलवाहीनी विषयक प्रकरण मा. सर्वोच्च न्यायालय व आर्बिट्रेशनमध्ये सुरु आहे.

१३५ lpcd च्या निकषानुसार शहराची निव्वळ मागणी (१८९ दलली) व प्रत्यक्ष उपलब्धता (१२५ दलली) यामध्ये मोठी तफावत असून तांत्रिक दृष्ट्या

नविन योजना-सन २०४८ च्या मागणीनुसार जोपर्यंत कार्यान्वीत होवू शकत नाही तोपर्यंत शहराला निकषानुसार तांत्रिक दृष्ट्या पाणी पुरवठा करणे शक्य नाही ही वस्तुस्थिती आहे.

- पाणी जोडणींना मीटर बसविण्याचे परिमाण - सर्व पाणी पुरवठा जोडणींना क्रियाशील मीटर बसविण्यात आले पाहिजे, ज्याद्वारे पाण्याचा वापर, वाटप पाईप लाईन मधील गळती या संबंधातील कार्यक्षमतेचे मोजमापन करता येईल आणि उच्च स्तर ग्राहकांकडून (high-end consumers) जास्त पाणी वापरासाठी जास्त वसुली करता येईल;

आज रोजी मुख्य योजना तसेच शहरामध्ये जलकुंभाच्या ठिकाणी ३९ मीटर बसविण्यात आले आहेत. शहराला सद्या ३ दिवसाआड पाणी पुरवठा होत असल्याने मीटर बसविण्यासाठी नागरीकांचा विरोध होतो. अहवालामध्ये नमुद सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर औरंगाबाद शहर समांतर पाणी पुरवठा योजनेचे आवर्धन करण्यात आले होते. कन्सेशनर यांनी दि. ०९.०९.२०१४ या अपॉइन्टेड डेट पासून दिनांक ३०.९.२०१६ पर्यंत नविन योजनेची फक्त ५.७७% इतकीच कामे केली. अपॉइन्टेड डेट पासून पुढील ३ वर्षांच्या कालावधी पर्यंत जायकवाडी उद्भव ते शहरापर्यंत वितरण व्यवस्थेसह संपुर्ण कामे दि. ३०.०९.२०१७ पर्यंत पूर्ण करणे आवश्यक होते. ही कामे न केल्यामुळे तसेच अनेक अनियमितता केल्यामुळे महानगरपालिकेच्या मा. सर्वसाधारण सभेने दि. ३०.०६.२०१६ रोजी करार संपुष्टात आणला. त्यानंतर प्रशासनाने त्यांना दि. ०९.१०.२०१६ रोजी टर्मिनेशन नोटीस बजावली. तेव्हापासून अस्तित्वातील योजनेचे संचलन व देखभाल दुरुस्ती महानगरपालिके मार्फत सुरु आहे. सद्या समांतर जलवाहीनी विषयक प्रकरण मा. सर्वोच्च न्यायालय व आर्बिट्रेशनमध्ये सुरु आहे.

समांतर जलवाहीनी प्रकल्पामध्ये सेवा स्तर गरजा अंतर्गत संपुर्ण नळजोडण्यांना मीटर बसविण्याची

ारतुद होती. तथापी योजना बंद झाल्यामुळे ही कार्यवाही झालेली नाही.

- बिगर महसूल पाण्याचे परिमाण - ज्या पाण्याची गळती (Leakages), चोरी इत्यादिमुळे हानी होत असेल व त्यावर महसूल वसूल करता येत नसेल, तर त्यासाठी निर्माण केलेल्या एकूण पाण्याच्या कमाल २० टक्के हानी अनुज्ञेय असते.

- जायकवाडी उद्भव येथे अस्तित्वातील ५६ व १०० दलली स्थापीत क्षमतेच्या योजनांद्वारे आज रोजी १५० दलली एकत्रित पाणी उचल केली जाते. त्यापैकी मार्गस्थ ग्राहकांना देण्यात येणारे पाच दलली पाणी वजा जाता नक्षत्रवाडी जलकुंभ येथून १२५ दलली पाणी वितरण करण्यात येते. म्हणजेच गळती व हानी द्वारे होणारा व्यय विहीत मर्यादेत आहे. गळती दुरुस्तीसाठी महानगरपालिकेमार्फत नियमीतपणे खंडणकाळ घेवून गळत्यांची दुरुस्ती करण्यात येते. काही गळत्यांची दुरुस्ती खंडणकाळाशिवाय नियमीतपणे करण्यात येते. पाणी चोरी संदर्भाने महानगरपालिके मार्फत वेळोवेळी अभय योजना राबवून अवैध नळजोडण्यांचे रुपांतर वैध नळजोडण्यांमध्ये करून महसूल वाढविण्यात येतो. सद्यस्थितीत देखील डिसेंबर २०१८ अखेरपर्यंत अभय योजनेची मुदत वाढविण्यात आली आहे. या संदर्भाने महानगरपालिकेच्या मंजूर उपविधीनुसार दंडात्मक कार्यवाही अवैध नळजोडणी धारकांविरुद्ध करण्यात येते.

- सातत्याने पाणी पुरवठा - दाबपूर्ण पाण्याचा प्रति दिन २४ तास पुरवठा.

- औरंगाबाद शहरातील सद्यस्थितील लोकसंख्या अंदाजे १४ लक्ष इतकी असून या लोकसंख्येकरीता किमान १८९ दलली प्रतीदिन पाण्याची आवश्यकता आहे. कमी पर्जन्यमानामुळे शहरास प्राचीन नहरीद्वारे होणारा पाणी पुरवठा व हर्सुल धरणात पाणीसाठा नसल्याने या उद्भवामुळे होणारा पाणी पुरवठा बंद आहे. जायकवाडी उद्भवामुळे अस्तित्वातील योजना

महत्तम क्षमतेने कार्यरत ठेवूनही शहरास १२० ते १२५ दलली इतकेच पाणी परिमाण सद्यस्थितीत उपलब्ध होत असल्याने शहरास २४x७ पाणी पुरवठा करता येत नाही. अस्तित्वातील वितरण व्यवस्था देखील जुनी झालेली असल्याने व पुरेसी साठवण क्षमता नसल्याने शहराच्या बहुतांश भागात ३ दिवसाआड व काही भागात ४ दिवसाआड पाणी पुरवठा करावा लागत आहे. वाढती मागणी व कमी उपलब्धता यामुळे पुरेशा दाबाने देखील तांत्रिक दृष्ट्या पाणी पुरवठा करता येत नाही. शहर पाणी पुरवठ्याची स्थिती सुधारावी व भविष्यातील पाण्याचे नियोजन करण्यासाठी महानगरपालिकेमार्फत तांत्रिक सल्लागाराची नियुक्ती करण्यात आलेली असून काम प्रगतीपथावर आहे. तांत्रिक सल्लागार यांचेमार्फत पाणी पुरवठ्याचे नियोजन करून पुढील वर्षभरात किमान ३० दलली पाणी परिमाण अस्तित्वातील योजनेतून वाढविण्याचा महानगरपालिकेचा मानस आहे. सातत्याने पाणी पुरवठा - दाबपूर्ण पाण्याचा प्रति दिन २४ तास पुरवठा करण्यासाठी जायकवाडी धरण उद्भववावरून नविन योजना झाल्याशिवाय याबाबीची पुर्तता करता येणे तांत्रिकदृष्ट्या शक्य नाही.

■ ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्यातील कार्यक्षमता - प्राप्त झालेल्या एकूण तक्रारींच्या ८० टक्के तक्रारींचे निवारण २४ तासांच्या आत करावयास पाहिजे;

■ शहर वितरण प्रणाली अंतर्गत मुख्यत्वे पाणी गळती, दुषित पाणी पुरवठा, कमी दाबाने पाणी येणे, व्हॉल्व मधील गळती तसेच जलवाहीनी नसलेल्या भागात नविन जलवाहीनी टाकून पाणी परवठा करणे इत्यादी स्वरूपाच्या तक्रारी प्राप्त होतात. या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी महानगरपालिकेने विभागनिहाय देखभाल दुरुस्तीच्या निविदा मागवून गुतेदाराची नियुक्ती केलेली आहे. या गुतेदारांमार्फत देखभाल

दुरुस्तीची कामे नियमीतपणे केली जातात. शहरास उपलब्ध होणारे पाणी परिमाण लोकसंख्येच्या प्रमाणात कमी असल्याने जलवाहीनी नसलेल्या भागात नव्याने जलवाहीन्या टाकता येत नाहीत. देखभाल दुरुस्तीची कामे त्वरीत व वेळोवेळी व्हावीत या करीता प्रभाग निहाय देखभाल दुरुस्तीच्या वार्षिक निविदा महानगरपालिकेमार्फत लवकरच काढण्यात येणार आहेत.

ग्राहक तक्रारींचे वेळेवर निवारण करण्याकरीता शहरातील सर्व जलकुंभांवर तसेच पाणी पुरवठा कार्यालयामध्ये तक्रार नोंदविण्यासाठी यंत्रणा उभारण्यात आलेली आहे. याशिवाय नागरीकांच्या सोयीसाठी पाणी पुरवठा विषयक तक्रार निवारण करणे, पाणी पुरवठ्या संबंधी माहिती देणे आदि कामांसाठी स्वतंत्र पाणी पुरवठा वॉर रुम स्थापन करण्यात आलेली आहे.

■ पुरवठा करण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता - पाण्याचे नमुने, जे केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य आणि पर्यावरण इंजिनिअरिंग संघटना (Central Public Health And Environment Engineering Organization -CPHEEO) नियमपुरस्तिकेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पिण्याच्या पाण्याच्या मानकांनुसार किंवा त्यापेक्षा जास्त असतील.

■ औरंगाबाद पाणी पुरवठा योजने अंतर्गत असलेल्या फारोळा येथील जलशुध्दीकरण केंद्रच्या अशुध्द व शुध्द पाणी नमुन्यांची रासायनिक तपाणी प्रत्येक महिन्यातून दोन वेळेस तसेच योजनेअंतर्गत असलेले जलशुध्दीकरण केंद्र, नक्षत्रवाडी साठवण टाकी व क्रांतीचौक पंप हाऊ येथील पाणी नमुन्यांची अनुजैविक तपासणी आठवड्यातून दोन वेळेस राज्य शासनाच्या औरंगाबाद येथील प्रादेशिक प्रयोगशाळेतून नियमीतपणे केली जाते. त्याचप्रमाणे शहर वितरण प्रणालीतून प्रत्येक दिवशी किमान २० ते २५ पाणी नमुने प्रादेशिक प्रयोगशाळेत तपासणीसाठी पाठविले जातात.

शहरवासियांना महानगरपालिके मार्फत शुध्द व निर्जंतुक पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यात येतो. तसेच वितरण व्यवस्थेमध्ये पाणी पुरवठ्याचे कर्मचारी व आरोग्य विभागाच्या कर्मचाऱ्यांमार्फत दैनंदिन पाण्याची तपासणी ओटी टेस्टद्वारे करण्यात येते.

■ औरंगाबाद शहरासाठी सन १९७५ आणि १९९१ अशा दोन योजना आहेत. महानगरपालिका जायकवाडी धरण येथून पाण्याची उचल करते. जायकवाडी धरण व शहराच्या उंची मधील तफावत १५१ मीटर असल्याने पाणी हे पंपिंगद्वारे जायकवाडी येथून सुमारे चार टप्यात पंपिंग करून शहरामध्ये आणावे लागते. त्याचप्रमाणे शहर देखील उंच सखल असल्याकारणाने शहरामध्ये विविध टाक्यांवरती पंपाद्वारे पाणी उचलून ते टाक्यांमध्ये भरावे लागते किंवा पंपिंगद्वारे पाणी पुरवठा केला जातो. यामुळे विद्युत खर्चामध्ये मोठ्या प्रमाणावर वाढ झालेली आहे. तसेच जलगुणवत्ता पाहता जलशुध्दीकरणासाठी लागणाऱ्या रसायनांचा खर्च देखील वाढलेला आहे. तसेच ही योजना व योजनेचे उपांगेही जुनी झालेली असून कालबाह्य झालेली आहेत. त्यांचे दुरुस्तीसाठी मोठ्या प्रमाणावर खर्च होत आहे. त्यामुळे पाणी पुरवठा योजना ही सुमारे ६०% तोट्यामध्ये चालवावी लागते. कारण नागरीकांनी या वाढीव खर्चास वसुली करण्यासाठी वाढीव दरास वेळोवेळी विविध जनहीत याचीकांद्वारे उच्च न्यायालयामध्ये आव्हान दिलेले आहे. त्यामुळे खर्चाचे प्रमाणे वसुलीच्या प्रमाणात जास्तीचे आहे. असे असले तरी महानगरपालिका वेळोवेळी वसुलीसाठी विविध योजना राबवून महसूल वाढविण्याचा प्रयत्न करित आहे.

- पाणी पुरवठा सेवांसाठी प्रभार वसुली - हा पाणी पुरवठ्याच्या एकूण कामांना लागणा-या खर्चाविरुध्द वसूल केलेला एकूण महसूल आहे; आणि
- पाणी पुरवठ्यासंबंधीच्या खर्चाची महसूल वसुली करण्यातील क्षमता - हे कार्यचालन महसूलाच्या एकूण मागणीच्या तुलनेत चालू वर्षात वसूल केलेले महसूल आहे.

सध्या औरंगाबाद शहराची पाण्याची मागणी १८० दशलक्ष लीटर प्रति दिन (Million Liters per day-MLD) आहे. AMC च्या विद्यमान पाणीपुरवठा योजना (हर्सूल, जायकवाडी जुनी, जायकवाडी नवीन) जुन्या झाल्या असल्यामुळे १६६ MLD उपलब्ध पाण्याच्या विरुध्द फक्त १२२ ते १२४ MLD पाणी वापरणाऱ्या पुरविण्यात येऊ शकत होते. पाण्याच्या ९०० कि.मी. लांबीच्या विद्यमान पाईप लाईन्स जवळपास ३० वर्षे जुन्या असून त्यातून गळती होत असल्यामुळे पाणी वितरणात ४२ MLD पाणी वाया जात होते. ११.६५ लाख लोकसंख्येसाठी १३५ मीटर दरडोई प्रति दिन (Liter per capita per day-lpcd) SLB च्या ऐवजी AMC केवळ १०३ ते ११६ लीटर दरडोई प्रति दिन पाणी पुरवू शकत होते.

AMC च्या विद्यमान पाणीपुरवठा पध्दती कमी पडत असल्यामुळे तक्ता ५.१.१ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे SLBs च्या साध्यतेत गंभीर स्वरुपी तूट निर्माण होत आहे. तक्ता ५.१.१ पाणीपुरवठा सेवा संबंधातील SLBs ची साध्यतेची स्थिती दर्शविणारे विवरण.

अ.नु.क्र.	कार्यसिध्दी निदर्शक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तरीय निर्देशांक	घटक	२०११-१२	२०१२-१३	२०१३-१४	२०१५-१६
					१२	१३	१४	१५

१	पाणी पुरवठा जोडणीची व्याप्ती	१००	१००	१००	टक्के	४५	४२	४२	३६	४४
२	पाण्याचा दरेजोई पुरवठा	१३५	१३५	१०३	lpcd	१०३	१०३	१०३	१०३	११५.८
३	पाणी जोडणीच्या मीटरचा विस्तार	१००	१००	०.०१	टक्के	०.०१	०.०१	०.०१	१.९३	२.०१
४	विंगार महसूल पाण्याचा विस्तार	२०	१५	१७.९५	टक्के	१३.३३	११.६०	१२.२२	१०.००	१२.२२
५	सातत्याने पाणी पुरवठा	२४ X ७	२४ X ७	तीन दिवसांत एकदा						
६	ग्राहकांच्या तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता	८०	८०	१००	टक्के	१००	१००	१००	१००	९९.३६
७	पाणी पुरवठ्याची गुणवत्ता	१००	१००	९९.०९	टक्के	९९.७९	९९.६२	९९.६२	१००	१००
८	पाणी पुरवठा सेवा संघातील प्रभार वसुली	१००	१००	६२.१८	टक्के	७५.७१	६५.९६	७०.९७	७४.९४	७४.९४

१	पाणी पुरवठा सेवा संबंधातील प्रभारांची वसुली करण्याची क्षमता	९०	१००	टक्के	४४.९५	४२.७४	४९.३०	५२.१८	५२.४९
स्रोत : AMC ने दिलेली माहिती									

AMC ने दिलेल्या माहितीनुसार नऊ SLBs पैकी दोन SLBs, जसे पाणी पुरवठा गुणवत्ता आणि ग्राहक तक्रारीचे निवारण करण्यातील क्षमता साध्य केले आहे, असे दर्शविले होते. तथापि, पडताळणीत असे आढळले की प्राप्त झालेल्या २०,७२२ तक्रारीपैकी (सप्टेंबर २०१४ ते मार्च २०१६) १७,५६१ (८५ टक्के) तक्रारींचे निवारण झाले होते. AMC क्षेत्रातील २,९२,३५८ घरांपैकी १,२९,१६१ घरांमध्ये मार्च, २०१६ पर्यंत नळ जोडणी पुरविण्यात आली. थेट पाणीपुरवठा जोडणीची व्याप्ती ४४ टक्के होती. तीन दिवसातून एकदा एक तासासाठी कमी दाबाने पाणी सोडण्यात येत होते, जेव्हा की उच्च दाबासहित २४ x७ ची गरज होती. यामुळे नागरिकांची खुप गैरसोय होत होती. असे आढळले की AMC ने राज्य शासनाला पाणीपुरवठा जोडणीच्या प्रत्यक्ष साध्य ४२ टक्क्यांच्या व्याप्तीच्या ऐवजी ८० टक्के असल्याचे कळविले (२०१३-१४).

ग्राहकांकडे मीटर सुरु करण्याचे प्रमाण अत्यंत कमी होते, म्हणजेच एकूण पाणी पुरवठा जोडणीच्या ०.०१ टक्के (२०११-१४) ते २.०१ टक्के (२०१५-१६) दरम्यान होते. ग्राहकांना देण्यात येणा-या सेवेमध्ये सुधारणा करण्यात AMC विफल ठरल्यामुळे वारंवार जन आक्रोश होत होता आणि ग्राहकांकडून मीटर बसविण्यात तीव्र विरोध झाला.

AMC ने उत्तरादाखल नमूद केले (जून-२०१६) की समांतर पाणीपुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर विनिर्दिष्ट साधता येतील. उत्तर मान्य करणे योग्य नाही, कारण समांतर पाणी पुरवठा योजनेचे कंत्राट संपुष्टात आणण्यात आले (ऑक्टोबर, २०१६) असून पुढील परिच्छेदामध्ये दर्शित प्राप्रमाणे हे प्रकरण न्यायालयात प्रलंबित आहे.

जानेवारी, २०१७ मध्ये घेतलेल्या अं. १ बैठकीत शासनाने लेखापरिक्षण अभिक्षण मान्यते केले.

ही वस्तुस्थिती कायम आहे की, सात वर्षांचा कालावधी लोटल्यानंतरही, AMC ने पाणीपुरवठा सेवा संबंधातील SLB साध्य केले नव्हते आणि नगरिकांपासुनही मुलभूत सेवा हिरावून घेण्यात येत होती.

सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर समांतर पाणी पुरवठा योजनेचे आवर्धन पाणी वितरणातील तूट भरून काढण्यासाठी AMC ने छोट्या आणि मध्यम नगरांसाठी नगर पायाभूत सुविधा विकास योजना (UIDSSMT) अंतर्गत रु ३५९.६७ कोटी अंदाजित किंमतीवर "समांतर पाणी पुरवठा योजना" असे संबोधण्यात येणारी एक शहर पाणीपुरवठा आवर्धन योजना प्रस्तावित केली (२००५-०६). केंद्र शासनाने त्याच किंमतीत प्रकल्प मंजूर केला (जून २००९), जे केंद्र शासन: राज्य शासन: AMC यांच्यामध्ये ८०:१०:१० या गुणोत्तरानुसार विभागवयाचे होते आणि केंद्र शासनाने ऑगस्ट २००९ मध्ये रु १४३.८६ कोटीचा पहिला हप्ता (त्यांच्या हिश्यांचा ५० टक्के) वितरित केले. शासनाद्वारे मंजुरी मिळण्यासाठी विलंब झाल्यामुळे प्रकल्प किंमत रु.६३८.३८ कोटी वर वाढली. हे रु २७८.७१ कोटी चे अंतर भरून काढण्यासाठी AMC ने ही योजना सार्वजनिक खाजगी भागिदारी तत्वावर करविण्याचा निर्णय घेतला आणि निविदा प्रक्रिया सुरु केली (ऑगस्ट २००९). निविदा रु.७९२.२० कोटींवर अंतिम करण्यात आली आणि २० वर्षांच्या कालावधीसाठी सवलत करार (Concession Agreement CA) करण्यात आला (सप्टेंबर २०११). राज्य शासनाने पहिला हप्ता (त्यांच्या हिश्यांच्या ५० टक्के) म्हणून रु.१७.९४ कोटी वितरित केले. (मे २०११)

कंत्राटदाराने (Concessionaire) हा प्रकल्प करार करण्याच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या आत वित्तीय समापन (Final Closure) प्राप्त करून सुरु करावयाचा होता. परंतु कंत्राटदार वित्तीय समापन प्राप्त करू शकला नसल्यामुळे AMC ने ३१, ऑगस्ट २०१४ पर्यंत मुदतवाढ प्रदान केली आणि अंतीमत: मालमत्ता वित्तीय समापन मिळाले नसतानाही कंत्राटदाराला (सप्टेंबर, २०१४) संपूर्ण केलेली. २०१४-१५ च्या दर अनुसूची नुसार प्रकल्प किंमत रु ७९२.२० कोटी वरून रु.१,०१८.५५ कोटी वर वाढविण्यात

आली. (कंत्राटदाराचा हिस्सा रु.६१९.०२ कोटी + राज्य शासनाचा हिस्सा रु.३९९.५३ कोटी). कामाच्या व्याप्तीत खालील बाबीं अंतर्भूत होत्या:

(i) जायकवाडी धरण ते नक्षत्रवाडी येथील मुख्य संतुलन साठा (Major Balancing Reservoir) पर्यंत ३९.१२ कि.मी नवीन समांतर पाणी पुरवठा पाईपलाईनचे बांधकाम आणि नियम तारखेपासून तीन वर्षांच्या आत (०१ सप्टेंबर २०१४ ते ३१ ऑगस्ट २०१७), ज्यास बांधकाम आणि पुनःस्थापना कालावधी असे संबोधण्यात येईल, औरंगाबाद शहराच्या १,०३६.३५ कि.मी. विद्यमान वितरिका पाईपलाईनची पुनःस्थापना.

दस्ताऐवजांच्या पडताळणीत असे निर्दर्शनास आले की, रु.१६१.८० कोटी (रु.१४३.८६ कोटी + रु.१७.९४ कोटी) शासनाच्या हिश्याविरुद्ध AMC ने कंत्राटदारास रु.२०.०९ कोटी वितरित केले. वित्तीय समापन प्राप्त न झाल्यामुळे मार्च, २०१६ पर्यंत कंत्राटदाराने आवश्यक असलेल्या रु.६१९.०२ कोटीच्या ऐवजी फक्त रु.११ कोटीची गुंतवणूक केली. आवश्यक असलेल्या एकूण १,०७५.४७ कि.मी. लांबीच्या ऐवजी कंत्राटदाराने केवळ ४० कि.मी. पाईपलाईनचे काम पूर्ण केले (एप्रिल २०१६). बसविलेल्या ४० कि.मी. पाईपलाईन मधील ६.१ कि.मी. पाईपलाईन अनधिकृत ले-आऊट्स मधून AMC च्या परवानगी शिवाय रु.५०.१९ लाख खर्चून बसविण्यात आली आणि २६.५ कि.मी. पाईपलाईन हायड्रॉलिक टेस्ट (Hydraulic Tests) केल्याशिवाय बसविण्यात आली.

(ii) औरंगाबाद पाणीपुरवठा योजनेचे कार्यचालन आणि देखभाल सेवास्तर आवश्यकतेनुसार करावयाचे होते आणि मीटर बसविणे, बिल पध्दती सुधारणे आणि वसुलीची पध्दती यासाठी AMC व्दारे, पहिल्या वर्षात रु.६३ कोटी आणि पुढील वर्षात दर वर्षी सहा टक्के वाढीव वार्षिक दराने २० वर्षांच्या कालावधीसाठी अधिक CA मधील विहित दराने वापरकर्ता पाणीपट्टीची धारण शक्ती (Plus retention of water user charges), अशी रक्कम कंत्राटदाराला वार्षिक ऑपरेशन सपोर्ट ग्रांट (AOSG) म्हणून अदा करावयाची होती.

पाणी पुरवठा योजनेचे कंत्राटदाराद्वारे करण्यात येणारे काम आणि देखभाल अपुरे होते. तथापि, असे निर्दर्शनास आले की त्याला AOSG म्हणून रु.१२७.१६ कोटी अदा करण्यात आले होते. याशिवाय, रु.४३.७१ कोटी वसुली खात्यातून (Collection

Account) वापरकर्ता पाणीपट्टी हणून अदा करण्यात आले होते. AMC कंत्राटदारास CA अनुसार कामाची प्रगती न केल्याच्या कारणावरून कारणे दाखवा नोटीस जारी केली (एप्रिल २०१६).

अंतिमतः, कंत्राटदाराने CA च्या अटींचे पालन करण्यात गंभीरपणे कसूर केल्यामुळे AMC ने CA च्या खंड ३४ अंतर्गत कंत्राटदारासोबत कंत्राट संपविला (ऑक्टोबर, २०१६). AMC ला कंत्राटदाराद्वारे देण्यात आलेली (ऑगस्ट, २०१४) रु.७९.२२ कोटीची कार्यसिध्दी सुरक्षा (Performance Security) वटविण्याची इच्छा होती. AMC कार्यसिध्दी सुरक्षा ठेव वटवून प्रकल्प हाती घेऊ शकले नाही. कारण कंत्राटदाराने बॉम्बे उच्च न्यायालयात (औरंगाबाद खंडपीठ) धाव घेतली (ऑक्टोबर २०१६), जेथे त्याची अपील फेटाळण्यात आली (२४.१०.२०१६). या निर्णयामुळे व्यथित झालेल्या कंत्राटदाराने भारताच्या सर्वेक्षण न्यायालयाकडे धाव घेतली, जेथे या प्रकरणांत २८ ऑक्टोबर, २०१६ ला चालू स्थिती (Status quo) ठेवण्याचा आदेश देण्यात आला. सर्वेक्षण न्यायालयात निर्णय प्रलंबित असल्यामुळे योजनेचे काम थांबले आणि झालेला रु.१९०.९६ कोटी चा खर्च अडकून राहिला.

AMC ने लेखापरिक्षा अभिक्षण मान्य केले (जून २०१६). जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरिक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि कोणतेही उत्तर सादर केले नाही.

अशाप्रकारे, रु.१९०.९६ कोटी खर्च करुनही AMC पाणी पुरवठा सेवा पुरविण्यात आणि विनिर्दिष्ट SLBs साध्य करण्यात विफल ठरले.

५.१.४ सांडपाणी व्यवस्थापन

५.१.४.१

सांडपाणी व्यवस्थापनासंबंधातील सेवास्तर निर्देशांकांच्या विरुद्ध कार्यसिध्दी. SLB च्या हस्तपुस्तिकेत सांडपाणी व्यवस्थापनेच्या कामांचे मुल्यांकन करण्यासाठी नऊ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले आहेत ती अशी आहेत:-

- शोचालयांची व्याप्ती:- यामध्ये नागरी स्थानिक संस्थेच्या निवासी, वाणिज्यिक, औद्योगिक आणि संस्थांच्या किती मालमतांमध्ये शोचालय सुविधा देण्यात आली

- औरंगाबाद शहरामध्ये सद्यस्थितीत एकूण १०३ दललि. सांडपाणी तयार होते.

- त्यापैकी पूर्वी सलीम अली सरोवर जवळ उभारण्यात आलेले ५.०० द.ल.लि. क्षमता तसेच सिडको विमानतळ संरक्षित भिंती जवळ

असल्याचे दर्शविण्यात येते;

- सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती:- यामध्ये नागरी स्थानिक संस्था क्षेत्रातील व्यक्तिगत मालमत्तांसाठी पुरविण्यात आलेल्या भुमिगत सांडपाणी नेटवर्कचा विस्तार दर्शविण्यात येतो;
 - सांडपाणी नेटवर्कचे संकलन करण्याची क्षमता:- यामध्ये नागरी स्थानिक संस्थेमध्ये होणा-या एकूण सांडपाण्याच्या विरुद्ध सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट (Sewage Treatment Plant)मध्ये संचित होणा-या सांडपाण्याची मात्रा दर्शविण्यात येते;
 - सांडपाणी प्रक्रिया क्षमतेची पर्याप्तता:- यामध्ये दुय्यम प्रक्रिया क्षमतेची उपलब्धता आणि सांडपाणी निर्मिती यांची टक्केवारी दर्शविण्यात येते;
 - सांडपाणी प्रक्रियेचा दर्जा:- यामध्ये विशिष्ट दुय्यम प्रक्रियेमध्ये जाणा-या मानक सांडपाणी नमुन्यांची टक्केवारी दर्शविण्यात येते;
 - प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनःवापर आणि रिसायक्लिंग:- यामध्ये प्रक्रिया केलेल्या सांडपाण्याच्या पुनःवापराची टक्केवारी दर्शविण्यात येते;
 - खर्चाच्या वसुलीचे परिणाम:- यामध्ये सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी लागणा-या एकूण कार्यचालन खर्चाविरुद्ध वसूल करण्यात येणारी एकूण वसुली दर्शविण्यात येते;
 - ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता:- प्राप्त झालेल्या एकूण तक्रार संस्थेच्या ऐशी (८०) टक्के तक्रारींचे चौवीस तासांत निवारण व्हावयास पाहिजे; आणि
 - सांडपाणी प्रभार वसूल करण्याची क्षमता:- यामध्ये कार्यचालन महसूलाच्या एकूण मागणीच्या विरुद्ध चालू वर्षात वसूल केलेले महसूल दर्शविण्यात येते.
- औरंगाबाद शहर मुख्यतः खाम आणि सुखाण या दोन नदी खो-यांत विभागले आहे. विद्यमान मल:निस्सारण प्रणाली दोन लाख लोकसंख्या गृहित धरून विकसित (१९७६) करण्यात आली, जी आत्ताच्या लोकसंख्येच्या गरजा पुरविण्यास अपर्याप्त होती. तेथे सिटी अँड इंडस्ट्रियल डेव्हलपमेंट कार्पोरेशन (CIDCO) सलीम अली, झाल्टा (Zaita) आणि कांचनवाडी या ठिकाणी चार सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट्स (Sewage Treatment Plants-Stps) आहेत. यापैकी केवळ दोन (CIDCO येथील एक आणि सलीम अली तलावावरील एक) कार्यशील आहेत, ज्यांची एकूण संकलित क्षमता ११.५०

उभारण्यात आलेले ६.५० द.ल.लि.क्षमता असे एकूण ११.५ द.ल.लि.क्षमतेचे मलजल प्रक्रिया केंद्र कार्यान्वीत होते.

- या अंतर्गत शहरातील ११.५ द.ल.लि. मलजल पाण्यावर प्रक्रीया होऊन प्रक्रीया युक्त पाणी शहरातील उद्याने व शेती कामासाठी वापरण्यात येत होते.
- तदनंतर केंद्र शासन पुरस्कृत UIDSSMT योजनअंतर्गत मंजूर मलनिस्सारण प्रकल्पातून शहराची भविष्यातील गरज विचारात घेऊन आजखेर एकूण २०६ दललि मलप्रक्रिया व्यवस्था औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत निर्माण करण्यात आली आहे.
- औरंगाबाद मनपाकडून प्राप्त अहवालानुसार सदर प्रकल्पाचे एकूण ८८.४८ टक्के काम पूर्ण झालेले आहे.
- त्यामधून सद्यस्थितीत ८० ते ८५ दललि सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत असलेबाबत औरंगाबाद मनपाने कळविलेले आहे.
- औरंगाबाद शहराची भविष्यातील पाण्याची निकड तसेच शहराची भौगोलिक पाणी व्यवस्थापन परिस्थिती व शहरातील विविध भागात बोअरवेलच्या माध्यमातून होत असलेल्या पाण्याचा उपसा तसेच पाण्याची भुजल पातळी पाहता शहर व परिसरातील खालील नुसारच्या सर्व क्षेत्रांकरिता प्रक्रीया

MLD आहे आणि दोन प्लॉट्स त्यांच्या स्थापनेपासून (१९७६) अजूनही कार्यरत नाहीत. शहरात निर्मित होणा-या १०३ MLD मधील केवळ ११.५० MLD वर प्रक्रिया होत होती, ज्यापैकी २.७५ MLD चा वापर २०११-१६ दरम्यान बागेत पाणी घालण्यासाठी होत होता. प्रक्रिया न झालेले ९१.५० MLD सांडपाणी खाम आणि सुखाणा नदयांमध्ये सोडण्यात येत होते.

२०११-१६ दरम्यान सांडपाणी व्यवस्थापन संबंधातील SLBs ची स्थिती तक्ता ५.१.२ मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता ५.१.२ सांडपाणी व्यवस्थापन संबंधातील साध्य केलेले SLBs दर्शविणारे विवरण

कार्यसिध्दी निदर्शक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तरीय निर्देशांक	२०११-	२०१२-	२०१३-	२०१४-	२०१५-	
			१२	१३	१४	१५	१६	
शौचालयाची व्याप्ती	१००	१००	९२.७७	९३.७०	९३.९९	दस्तावेज उपलब्ध नाही.		
सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती	१००	१००	८०.९८	७०.७१	६८.५०	६७	६७	
सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती	१००	१००	८	८	८	८	७.९	
सांडपाणी प्रक्रिया क्षमतेची पर्याप्तता	१००	१००	१३	१२.५	११.९	११.७	११.१६	
सांडपाणी प्रक्रियेचा दर्जा	१००	१००	दस्तावेज उपलब्ध नाही					
प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनःवापर आणि रिसायक्लिंग	२०	२०	२९.७२	२९.७२	२९.७२	२९.७२	२९.७२	
खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण	१००	१००	०	०	०	०	०	

युक्त पाण्याचा (Non potable Uses) वापर करणे अनिवार्य ठरणार असल्याने महानगरपालिकेच्या कांचनवाडी/ झाल्टा/ पडेगाव व सलीम सरोवर या भागातील मलजल प्रक्रीया केंद्रातून तयार करण्यात येत असलेल्या प्रक्रीया युक्त पाण्याचा (Non potable Use) वापर उद्याने हरीत पट्टे, शेती, औद्योगिक वापर, बांधकामे, अग्निशमन केंद्र करीता स्टोअरेज पाणी, शहर परिसरातील नव्याने विकसित दिल्ली-मुंबई इंडस्ट्रीयल कॉरीडोर, फळबाग, संशोधन केंद्र, शहरातील नर्सरी, वॉसिंग सेंटर, विविध इमारती अंतर्गत Flushing करीता करण्यात येणार असल्याचे आयुक्त, औरंगाबाद मनपा यांनी कळविले आहे.

- तसेच प्रक्रीया युक्त पाण्याचा वापर प्रामुख्याने समृद्धी महामार्ग करणे करीता करण्याचे महानगरपालिकेचे नियोजन आहे.
- औरंगाबाद महानगरपालिकेस केंद्र शासनाच्या UIDSSMT या योजने अंतर्गत मंजूर प्रकल्पा नुसार (Main ६०.००Km Branch ४५.००Km/DWC १५५.००Km) मलनिःसारण वाहीन्या टाकण्याचे प्रस्तावित होते.
- त्या पैकी शहरातील विविध भागात झोन निहाय मुख्य मलनिःसारण वाहीन्या ६६.०० कि.मी. अंतर्गत ब्रॅच सिवर मलनिःसारण वाहीन्या ५०.०० कि.मी. तसेच DWC वाहीन्या ६७.००

ग्राहक तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता	८०	१००	१००	१००	१००	१००
सांडपाणी प्रभार वसुल करण्याची क्षमता	९०	९०	०	०	०	०
स्रोत : AMC ने दिलेली माहिती						
<p>AMC मे राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय निर्देशांकांच्या नऊ निर्देशांकांपैकी केवळ दोन निर्देशांक म्हणजेच प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनःवापर आणि रिसाईक्लिंग (Recycling) आणि ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता, साध्य केले. शेष सात निर्देशांक एकतर कशी प्रमाणात साध्य झाले अथवा साध्य झालेच नाहीत. सांडपाणी नेटवर्कच्या व्याप्तीत घसरता कल होता कारण सांडपाणी नेटवर्क जोडणी बसविण्याची संख्या मालमत्तेच्या वाढत्या संख्येच्या अनुरूप नव्हती. तसेच, सांडपाणी प्रक्रिया क्षमतेची पर्याप्तता घसरत होती. कारण केवळ दोन STAPS मध्ये काम होत होते आणि त्यांची संयुक्त क्षमता ११.५० MLD होती जेव्हा की २०११-१६ दरम्यान सांडपाणी निर्मितीचे प्रमाण सातत्याने वाढतच होते. सांडपाणी नेटवर्क मधील संकलन क्षमता केवळ आठ टक्के होती. शहरातील ८.७५५ मालमत्तांना उघड्या गटारी व्यवस्थेस जोडण्यात आले होते, ज्यामुळे सार्वजनिक आरोग्यावर गंभीर परिणाम होत होते. AMC कडे प्रक्रिया केलेल्या सांडपाण्याच्या दर्जाची तपासणी करण्यासंबंधीची कोणतीही माहिती उपलब्ध नव्हती.</p> <p>अशा प्रकारे, सांडपाणी व्यवस्थापनाची जुनी व अकार्यक्षम पध्दती आणि संकलन नेटवर्कचे मुख्य मलःनिसारण वाहिनींना जोडण्यातील कमतरता यामुळे विनिर्दिष्ट SLBs च्या साध्यतेत तूट होती. AMC ने नमूद केले (जून २०१६) की प्रगतीपथावर असलेल्या सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्पांचे काम पूर्ण झाल्यावर विनिर्दिष्ट SLBs साध्य करण्यात येतील. जानेवारी, २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरिक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि कोणतेही उत्तर दिले नाही.</p>						
५.१.४.२	<p>सांडपाण्यावर प्रक्रिया न केल्यामुळे होणारे पाणी प्रदुषण</p> <p>एका व्यापक पर्यावरण प्रदुषण निर्देशांक (Comprehensive Environment pollution index-CEPI) मध्ये पर्यायाने पाण्याचे विविध आरोग्यविषयक परिमाण जसे हवा</p>					
<p>कि.मी. टाकण्यात आलेल्या आहेत. याचे एकूण प्रमाण ६९% इतके आहे.</p> <ul style="list-style-type: none"> यामुळे शहरातील विविध ठिकाणच्या नेटवर्क व संकलन क्षमते मध्ये वाढ झालेली असून सन २०१५-१६ मधील शहरातील ८७५५ पैकी बहुतांश मालमत्ताचे सिवेज नेटवर्क मुख्य वाहिनींना जोडण्यात आलेले असल्याचे आयुक्त, औरंगाबाद मनपा यांनी कळविले आहे. सदर प्रकल्पातील उर्वरित मलनिःसारण वाहिनी टाकण्याचे कामही सत्वर महानगरपालिकेमार्फत पूर्ण करण्यात येणार आहे. UIDSSMT या योजने अंतर्गत उर्वरित मलनिःसारण वाहिनी व मलजल प्रक्रीया केंद्राचे काम पूर्ण करून सर्व्हिस लेव्हल बेंच मार्क अंतर्गत नमूद सर्व सुधारणा औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत करण्यात येणार असून सांडपाणी व्यवस्थापन संंधातील SLBs साध्य करण्यात येणार आहेत. 						
<ul style="list-style-type: none"> औरंगाबाद महानगरपालिकेस महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ औरंगाबाद यांनी शहर व 						

पाणी आणि जमीन यांचा अंतर्भाव होतो. केंद्रिय प्रदुषण नियंत्रण बोर्ड (CPCB) त्यांच्या CEPI वरील अहवालात (डिसेंबर २००९) असे नमूद केले की, परिणामकारक सुधारात्मक कृती आराखडा तयार केला तर त्याद्वारे संबंधित औद्योगिक क्षेत्राच्या वहन क्षमतेच्या (Carrying Capacity) अनुकूल वापर करून वांछित परिणाम प्राप्त करता येईल आणि असेही सुचवले की ज्या क्षेत्रांची एकूण CEPI गुणसंख्या ७० आणि त्यापेक्षा जास्त असेल त्या क्षेत्रांना गंभीर स्वरूपी प्रदुषित औद्योगिक क्षेत्रे म्हणून मानल्या गेले पाहिजेत आणि त्यांच्यामुळे कितपत हानी होत आहे, याबाबत पुढे सविस्तर तपासणी करून त्यावर योग्य सुधारात्मक कृती आराखडा आखण्यात आला पाहिजे. CPCB ने CEPI गुणसंख्या ७७.४४ असलेल्या औरंगाबाद शहराला एक गंभीर स्वरूपी प्रदुषित क्षेत्र म्हणून घोषित केले होते. CPCB आणि पर्यावरण व वन मंत्रालय (MoEF) ने महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाला (MPCB) CEPI गुणसंख्या कमी करण्यासाठी कृती आराखडा आखण्याच्या सूचना दिल्या (एप्रिल २०११). तदनुसार MPCBने कृती आराखडा तयार केला (मे २०११) आणि MOEF आणि CPCB कडे सादर केला, ज्यात AMC द्वारे कालबध्द पध्दतीने करावयाची असलेली अल्पावधी आणि दीर्घावधी सुधारात्मक कार्यवाही मांडली होती. MPCB ने AMC ला मार्च २०१२ पर्यंत एक कार्यपध्दती विकसित करावयाचे आदेश दिले (मे २०११), ज्याद्वारे निवासी वस्त्यांमध्ये निर्मित होणा-या सांडपाण्याची शास्त्रोक्त पध्दतीने संकलन, प्रक्रिया आणि विल्हेवाट लावली जाईल. यात खाम आणि सुखणा नदयांत प्रवाहित करण्यात येणा-या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी संयंत्र सुविधा स्थापित करणेही अंतर्भूत होते. AMC ने MPCB ला रु.पाच लाखाची एक बँक गॅरंटीही दिली. (जुलै २०११) विहित कालावधीत कृती आराखड्यांची अंमलबजावणी करण्यात AMC विफल ठरल्यामुळे MPCB ने AMC ला ऑक्टोबर २०१२ ते मार्च, २०१६ दरम्यान पाणी (प्रतिबंध आणि प्रदुषण नियंत्रण) अधिनियम, १९७४ अंतर्गत पाच कारणे दाखवा नोटीसा दिल्या आणि बँक गॅरंटीचे समपहरण (Forfeit) केले (एप्रिल २०१३).

कारणे दाखवा नोटीस मध्ये MPCB ने सुखणा आणि खाम नदयांमध्ये प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी सोडण्यावर, जे पुढे जायकवाडी धरणात मिसळून औरंगाबाद शहर आणि आजुबाजूच्या क्षेत्रांत असणा-या एकमेव पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतातील पाणी

परिसरातील जलस्रोत प्रदुषित होत असल्याने तसेच (Comprehensive pollution index (CEPI) हा ७७.४४ इतका जास्तीचा येत असल्याने Section ३३ (A) of The Water (Prevention & Control of pollution) Act १९४९ नुसार दिलेल्या नोटीसच्या अनुषंगाने/कृती आराखडा नुसार करावयाची कार्यवाही विहित कालावधीत करणे आवश्यक होते. तसेच औरंगाबाद जिल्हा परिषदेच्या सन २०१२-१३ च्या वार्षिक प्रशासन अहवालाच्या संदर्भातील पंचायत राज समितीचा सन २०१५-१६ च्या सातव्या अहवालातील परिच्छेदाच्या अहवाल क्रं.१४९ अनुषंगाने खाम नदी मधील प्रदुषण बंद करण्याच्या विहित कालबध्द कार्यक्रमाची पूर्तता करणेची कार्यवाही करणे आवश्यक होते.

• महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ औरंगाबाद यांना महानगरपालिकेने प्रदुषण संदर्भाने Short & Long Term Action Plan सादर केलेला होता. तसेच या करीता रु.५.०० लक्षचे बँक गॅरंटी ही सुरक्षा रक्कम म्हणून जमा केलेली होती. परंतु या विहित कालावधीत शहर भुमीगत गटार योजनेस मंजुरी मिळालेली नसल्याने महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ औरंगाबाद यांनी सदरील सुरक्षा रक्कम जप्त करून घेतलेली होती.

दुषित करते, यामुळे लोकांच्या आरोग्यावर होणा-या दुष्परिणामांवर चिंता व्यक्त केली. MPCB ने गंभीर स्वरुपाच्या पर्यावरण संरक्षण बाबीसंबंधात उल्लंघन आणि निष्काळजीपणासाठी AMC वर खटला चालविण्याचा त्यांचा विचार जाहिर केला होता. (मार्च २०१६).

AMC ने नमूद केले (जून २०१६) की प्रकिया न केलेले सांडपाणी सुखणा आणि खाम नदयांमध्ये सोडण्याची बाब जुलै, २०१७ पर्यंत सांडपाणी प्रकिया प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर सोडविण्यात येईल. उत्तर मान्य करणे योग्य नाही कारण MPCB ने दिलेल्या निर्देशांचे पालन करण्यात AMC एप्रिल २०११ पासून असफल ठरत आहे.

जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरिक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि कोणतेही उत्तर सादर केले नाही.

• परंतु औरंगाबाद महानगरपालिकेने राज्य शासना मार्फत केंद्र शासनास सादर केलेल्या शहर भुमीगत गटार योजनेच्या रक्कम रु.३६५.६९ कोटीचा सविस्तर प्रकल्प प्रस्तावास केंद्र शासनाने डिसेंबर २०१३ मध्ये मान्यता दिली होती.

• त्यानुसार सादर योजनेचे ८८.४८ टक्के काम सध्या पूर्ण झाले आहे.

• सदयस्थितीमध्ये केंद्र शासनाच्या UIDSSMT या योजनेतून शहरातील कांचनवाडी येथे १६१.०० द.ल.लि., झाल्टा येथे ३५. द.ल.लि. व पडेगाव येथे १०.०० द.ल.लि. असे एकूण २०६.०० द.ल.लि. क्षमतेचे नवीन मलजल प्रक्रीया केंद्र उभारण्यात आलेले आहे.

• त्यानुसार पूर्वी अस्तित्वात असलेली १५ दललि व सादर योजनेतून स्थापित नवीन २०६ द.ल.लि.क्षमता असे एकूण २११.०० द.ल.लि. क्षमता स्थापित करण्यात आली आहे.

• सदयस्थितीमध्ये शहरात निर्मित होणाऱ्या एकूण १०३ द.ल.लि. मलजल पाण्यापैकी सन २०१८-२०१९ अंतर्गत एकूण ८० ते ८५ द.ल.लि. मलजल पाण्यावर प्रक्रीया करण्यात येत असलेबाबत अहवाल औरंगाबाद महानगरपालिकेने सादर केला आहे.

• महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ औरंगाबाद यांना या संदर्भाने सविस्तर माहिती

<p>महानगरपालिके मार्फत सादर करण्यात आलेली आहे.</p>	<p>औरंगाबाद शहराच्या रु.३६५.६९ कोटी किमतीच्या मलनिस्सारण प्रकल्पास केंद्र शासनाने डिसेंबर २०१३ मध्ये मान्यता दिली आहे.</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्षात काम करताना सादर प्रकल्पामधील उपांगास आवश्यक जागा प्राप्त करण्यास अडचणी आल्यामुळे SAPच्या जागा व क्षमता यांमध्ये तांत्रिक बदल करण्यात आलेले आहेत. शहरातील नाला क्र -सी आणि डी अंतर्गत टाकण्यात आलेली मुख्य जलनिःसारण वाहीनी मंजुर DPR नुसार टाकण्यात आलेली आहे. कोणत्याही प्रकारचे ७८.६० लक्ष अतिरिक्त खर्च करण्यात आलेला नसलेबाबत औरंगाबाद मनपाने कळविले आहे. प्रकल्पातील उर्वरित बनेवाडी येथील मंजुर १० द.ल.लि. क्षमतेच्या मलजल प्रकल्प केंद्राचे काम औरंगाबाद महानगरपालिके मार्फत टप्प्या टप्प्याने आर्थिक उपलब्धते नुसार करण्यात येणार असून Intermediate STP असल्याने प्रकल्पा अंतर्गत कोणत्याही प्रकारची तांत्रिक अडचण येणार नसल्याचे औरंगाबाद मनपाने कळविले आहे. सदरील प्रकल्पा करीता मक्तेदारास कार्यादेश तारखे पासून ३६ महिन्याची मुदत देण्यात 												
<p>५.१.४.३</p>	<p>UIDSSMT च्या माध्यमाने विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थेचे नुतनीकरण (Refurbishment)</p> <p>सांडपाणी प्रक्रिया साधन अपर्याप्त असण्याबाबत आणि प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी नदयांमध्ये सोडण्यात येत असण्याबाबत AMC ला ज्ञात होते.विद्यमान व्यवस्थेचे नुतनीकरण करण्यासाठी AMC ने सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करण्यासाठी प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची (Project Management Consultant - PMC) नियुक्ती केली (ऑक्टोबर २०१०). PMC ने रु.३६७.१६ कोटींचा DPR तयार केला ज्यास महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने (MJP) तांत्रिक मंजूरी दिली (मार्च २०१२). AMC ने हा प्रस्ताव UIDSSMT अंतर्गत प्रस्तुत केला (जानेवारी २०१३) आणि केंद्र शासनाने या प्रकल्पासाठी रु. ३६५.६९ कोटीस मंजूरी प्रदान केली (डिसेंबर २०१३), ज्यात अनुदान गुणोत्तर ८०:१०:१० (केंद्र शासन:राज्य शासन:AMC) असे होते. केंद्र आणि राज्य शासनाने त्यांच्या हिश्याच्या ५० टक्के अनुक्रमे रु. १४६.२८ कोटी (डिसेंबर २०१३) आणि रु.१८.२८ कोटी (मे २०१४) वितरित केले. तथापि, AMC ने त्यांचा ५० टक्क्यांचा हिस्सा रु.१०.८५ कोटी (ऑगस्ट २०१४) आणि रु. ७.४२ कोटी, उशीराने जून २०१६ मध्ये, दोन हिश्यांमध्ये दिला.</p> <p>DPR अनुसार प्रकल्पाचे घटक खाली तक्ता ५.१.३ मध्ये दिल्याप्रमाणे होते.</p> <p>तक्ता ५.१.३ : DPR अनुसार प्रकल्पाचे घटक</p> <table border="1" data-bbox="1061 817 1420 1848"> <thead> <tr> <th>अनु.क्र.</th> <th>घटक</th> <th>करावयाच्या कामांचा तपशील</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>१</td> <td>संकलन पध्दती</td> <td>औरंगाबाद शहरात भूमिगत सांडपाणी संकलन पध्दती तयार करणे, प्रस्तावित सांडपाणी निःसारण लांबी २६० कि.मी. होती.</td> </tr> <tr> <td>२</td> <td>सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट्स (STP)</td> <td>एकूण २१६ MLD क्षमता असलेल्या सहा STPs चे बांधकाम, ज्यात पाच नवीन STPs आणि एका STP चे आवर्धन अंतर्भूत होते.</td> </tr> <tr> <td>३</td> <td>पम्पिंग स्टेशन्स</td> <td>गोलवाडी, वानेवाडी, सिध्दार्थबाग, पाडेगाव, झाल्टा, CIDCO, वार्ड १८ येथील इन्टरमिडिएट पम्पिंग स्टेशन आणि गोलवाडी SPS पम्पिंग स्टेशन पासून कांचनवाडी पर्यंत, असे आठ पम्पिंग स्टेशन्स चे बांधकाम</td> </tr> </tbody> </table> <p>स्रोत : बोली दस्तावेज</p>	अनु.क्र.	घटक	करावयाच्या कामांचा तपशील	१	संकलन पध्दती	औरंगाबाद शहरात भूमिगत सांडपाणी संकलन पध्दती तयार करणे, प्रस्तावित सांडपाणी निःसारण लांबी २६० कि.मी. होती.	२	सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट्स (STP)	एकूण २१६ MLD क्षमता असलेल्या सहा STPs चे बांधकाम, ज्यात पाच नवीन STPs आणि एका STP चे आवर्धन अंतर्भूत होते.	३	पम्पिंग स्टेशन्स	गोलवाडी, वानेवाडी, सिध्दार्थबाग, पाडेगाव, झाल्टा, CIDCO, वार्ड १८ येथील इन्टरमिडिएट पम्पिंग स्टेशन आणि गोलवाडी SPS पम्पिंग स्टेशन पासून कांचनवाडी पर्यंत, असे आठ पम्पिंग स्टेशन्स चे बांधकाम
अनु.क्र.	घटक	करावयाच्या कामांचा तपशील											
१	संकलन पध्दती	औरंगाबाद शहरात भूमिगत सांडपाणी संकलन पध्दती तयार करणे, प्रस्तावित सांडपाणी निःसारण लांबी २६० कि.मी. होती.											
२	सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट्स (STP)	एकूण २१६ MLD क्षमता असलेल्या सहा STPs चे बांधकाम, ज्यात पाच नवीन STPs आणि एका STP चे आवर्धन अंतर्भूत होते.											
३	पम्पिंग स्टेशन्स	गोलवाडी, वानेवाडी, सिध्दार्थबाग, पाडेगाव, झाल्टा, CIDCO, वार्ड १८ येथील इन्टरमिडिएट पम्पिंग स्टेशन आणि गोलवाडी SPS पम्पिंग स्टेशन पासून कांचनवाडी पर्यंत, असे आठ पम्पिंग स्टेशन्स चे बांधकाम											

AMC ने जानेवारी २०१४ मध्ये निविदा प्रक्रिया सुरु केली आणि ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाच्या अटीवर काम एका एजेन्सीस रु. ४६४.०० कोटी किंमतीवर बहाल करण्यात आले जुलै २०१४. लेखापरीक्षा निष्कर्ष खाली चर्चिते आहेत:

DPR मधील आणि त्याच्या निषादनातील उणीवा

- SLB हस्तपुस्तिकेच्या कलम १ मध्ये अशी तरतूद आहे की संबंधित क्षेत्रांत हाती घ्यावयाच्या असलेल्या प्रकल्पांच्य DPRs चा संबंधित SLBs भाग असावयास पाहिजे. लेखापरीखेस असे निदर्शनास आले की राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय निर्देशांकांमध्ये विहित असलेल्या निदर्शक साध्यतेचे मुल्यांकन करण्यासाठी अशाप्रकारची SLB ची जोडणी DPR मध्ये केली नव्हती.
- CPHEEO नियमपुस्तिके प्रमाणे STPs आणि संकलन पध्दती अंतर्भूत असलेली सांडपाणी पध्दती ३० वर्षासाठी तयार करावयास पाहिजे होती. संकलन पध्दती जरी ३० वर्षासाठी तयार करण्यात आली होती तरी फक्त सहा STPs आणि पम्पिंग स्टेशन्स DPR मध्ये आर्थिक परिस्थितीमुळे १५ वर्षांच्या आयोजनासह (२०३० पर्यंत) विचारात घेण्यात आले होते.
- AMC ने सिध्दार्थ बाग STP (४.५० MLD) आणि बानेवाडी (३० पैकी २० MLD) यांना नक्षत्रवाडी STP मध्ये, त्यांची क्षमता १३६.५० MLD वरून १६१ MLD वर वाढवून विलीन (मार्च २०१५) केले होते. असे करण्यात आले कारण भारतीय प्राणी संग्रहालय प्राधिकरण यांनी सिध्दार्थ बाग येथे प्रस्तावित STP विरोधात, त्या STP चा प्राणी संग्रहालयातील प्राण्यांवर होऊ घातलेल्या प्रतिकूल परिणामांचा विचार करून, आक्षेप घेतले होते (मार्च २०१५) आणि बानेवाडी येथे जमीन उपलब्ध नव्हती. भारतीय विमानतळ प्राधिकरणाने CIDCO येथील STP वर, विमानांना पक्षांची टक्कर लागण्याच्या संभाव्य धोक्याबद्दल चिंता व्यक्त केली (जानेवारी २०१४). परिणामी, AMC ने झाल्टा STP ची क्षमता २० MLD पासून ३५ MLD पर्यंत वाढवून CIDCO STP चे (१५ MLD) त्यांचेसोबत विलीनीकरण केले.
- स्थानिक नाल्यांमधून वाहणा-या तीन मुख्य सांडपाणी लाईन्स- सांडपाणी "C" (सुराणा अपार्टमेंट ते AMC दुकाने), सांडपाणी "D" (जिल्हा परिषद मैदान ते औषधी भवन) आणि सांडपाणी "1" (विमानतळ कंपाऊंड ते जयभवानी चौक) व

आली होती. परंतु औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे प्रकल्पातील विहित उपांगे विहित कालावधीत पूर्ण करता आलेली नाही.

- प्रकल्पा अंतर्गत झालेले विहित उपांगातील बदल हे प्रत्यक्ष कामाच्या ठिकाणी आलेल्या परिस्थिती नूसार औरंगाबाद मनपा मारफत करण्यात आलेले आहे.
- औरंगाबाद महानगरपालिकेने मंजूर विस्तृत प्रकल्प अहवालाच्या अनुषंगाने प्रकल्पातील मलजल प्रक्रीया केंद्र बांधणे बाबतची कामे केलेली आहेत. प्रकल्पाचे मक्तेदार यांना सदरील काम रु. ४६४ कोटी नूसार देण्यात आलेले होते. परंतु प्रकल्पातील विविध बाबीच्या झालेल्या बदला नूसार सुधारीत प्रकल्प किंमत रु. ४१८ कोटीच्या अनुषंगाने एकुण ८८.४८ % काम पूर्ण झालेले असल्याचे औरंगाबाद मनपाने कळविले आहे.

अतिक्रमण झालेले आढळून आले म्हणूनच या तीन सांडपाणी लाईन्सना नाल्याच्या तळातून काढून त्या ऐवजी रस्त्यांच्या बाजूने वळती केल्या. या बदलामुळे सांडपाणी लाईनची लांबी ७४५ मीटर ने वाढली, ज्यासाठी AMC ला रु ७८.६० लाखाचा अतिरिक्त भार सोसावा लागला.

- चार STAPs ची भौतिक प्रगती डिसेंबर २०१६ पर्यंत सहा ते ६१ टक्के पर्यंत होती.
- डिसेंबर, २०१६ पर्यंत ७०.१६ किमीच्या मुख्य सांडपाणी लाईन लांबीच्या ऐवजी ६०.१५ किमी चे काम पूर्ण झाले आणि आंतरिक संकलन लाईनच्या २०० कि.मी पैकी ८७.०५ किमी त्यात अंतर्भूत करण्यात आले.
- डिसेंबर २०१६ पर्यंत चार सांडपाणी पंपिंग स्टेशन्सची (SPS) भौतिक प्रगती ४५ ते ८५ टक्क्यां दरम्यान होती. तथापि, गोलवाडी ते कांचनवाडी जोडणी SPS चे आणि बनेवाडी, सिध्दार्थ बाग आणि CIDCO येथील तीन SPS चे काम डिसेंबर २०१६ पर्यंत घेण्यात आले नव्हते.

वरील स्थितीवरून असे दिसून येते की, तीस महिन्यांचा कालावधी लोटल्यानंतरही आणि रु १९३.४१ कोटी (जानेवारी २०१७) रक्कम खर्चूनही, कामाची प्रगती मंद होती. प्रकल्प पूर्ण करण्याकरिता कोणतीही समयसीमा निश्चित करण्यात आली नव्हती.

AMC ने नमूद केले (डिसेंबर २०१६) की प्रत्यक्ष निष्पादनाचे वेळी आढळलेल्या बाबी लक्षात घेऊन हे बदल करणे गरजेचे होते. उत्तर मान्य नाही कारण कामाचे सुरळीतपणे निष्पादन होण्यासाठी नंतर सुचविलेले बदल आधीच DPR तयार करतेवेळी विचारात घ्यावयास पाहिजे होते.

जानेवारी, २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरिक्षा अभिक्षण मान्य केले, परंतु कोणतेही उत्तर दिले नाही.

अशाप्रकारे, पाच वर्षांचा कालावधी लोटल्यानंतरही सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प पूर्ण न झाल्यामुळे AMC विनिर्दिष्ट SLBs साध्य करू शकले नाही.

५.१.५ घन कचरा व्यवस्थापन

५.१.५.१ SLBs च्या अनुषंगाने घन कचरा व्यवस्थापनेची कार्यसिध्दी

नगरपालिका घन कचऱ्याचे हाताळणी, संकलन, वाहतूक आणि विल्हेवाट लावण्याची प्रक्रिया सुव्यवस्थित करण्यासाठी आणि मनुष्य स्वास्थ्यावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम

औरंगाबाद शहरास ऐतिहासीक वारसा लाभलेला असुन शहरात ५२ दरवाजे आहेत,

टाळण्यासाठी केंद्र शासनाने नगरपालिका घन कचरा (व्यवस्थापन आणि हाताळणी) नियम, २००० आखले. केंद्र शासनाने नागरी स्थानिक संस्थेद्वारे घन कचरा व्यवस्थापन (Solid Waste Management-SWM) च्या कामाचे मोजमापन करण्यासाठी आठ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले.

पानचक्की, मकबरा, वेरूळ, अजिंठा लेणी बघण्यासाठी विदेशी पर्यटक येथे येतात. त्यामुळे शहराची स्वच्छता महत्वाची आहे. सन २०११ सालच्या लोकसंख्या नोंदी नुसार शहराची लोकसंख्या १२,२८,०३२ इतकी आहे. आणि चालू वर्षात सन २०१८ मध्ये ती अंदाजे १४ लाख इतकी आहे. औरंगाबाद शहरात दैनंदिन साधारणपणे ४५० मे. टन घनकचरा निर्माण होतो.

औरंगाबाद शहरातील कचरा नेण्याची जागा (नारेगांव) बंद झाल्यामुळे आणि औरंगाबाद शहराची कचऱ्यावर कुठल्याही प्रकारची शास्त्रीय प्रक्रियेची तयारी नसल्या कारणाने फेब्रुवारी-२०१८ पासून औरंगाबाद शहर हे कचरा प्रश्नी संकटामध्ये (Crisis) आले होते. या संकटानुन शहराची मुक्तता करण्यासाठी शासनाने नियुक्त केलेल्या तज्ञ एजन्सीकडून महानगरपालिकेच्या घकचरा व्यवस्थापना विभागाचा सविस्त प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात आला सदरील अहवाला नुसार शहरातील चार ठिकाणी घनकचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्यासाठी जागा निश्चित करण्यासाठी शासनाने मा.विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली सनियंत्रण समिती गठीत केली या समितीमध्ये जिल्हाधीकारी, आयुक्त, महानगरपालिका, प्रदुषण नियंत्रण मंडळाचे अधिकारी हे असून सनियंत्रण समिती समितीमार्फत शहराच्या चारही दिशेने कचरा प्रक्रियायासाठी चार ठिकाणे निश्चितकेली, यापैकी

- घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्यासाठी SWM सेवेची व्याप्ती - यामध्ये घन कचऱ्याचे परिणाम आणि रोज घरोघरी जाऊन नगरपालिका घन कचरा गोळा करण्याची व्याप्ती दर्शविण्यात येते;

चिकलठाणा, पडेगांव आणि हर्सुल येथे ओला आणि सुका कचऱ्यावर प्रक्रिया तसेच कांचनवाडी येथे बायोमॅथेनेशन प्रक्रिया केंद्र (Biomethanation plant) उभारवायाचे योजिले आहे.

➤ शहरातील घनकचरा व्यवस्थापनासाठी महानगरपालिकेतर्फे एकूण नऊ वॉर्डमध्ये २३०६ सफाई कर्मचा-यांच्या सहाय्याने व महानगरपालिकेचे १०८ व खाजगी २३६ रिक्शांचा वापर करून घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याचे काम सुरु असुन सदरील कचरा प्रक्रिया केंद्रावर घेऊन जाण्यासाठी ट्रक, टिप्पर, हायवा, ट्रक्टर ई मोटे २२ वाहने खाजगी तत्वावर लावली आहे. तसेच ३५ महानगरपालिकेच्या मालकीची मोठी वाहने कार्यरत आहेत.

➤ तसेच घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याच्या कामामध्ये आणखी सुसुत्रता आणण्यासाठी व घनकचरा अधिनियम २०१६ नुसार योग्य पद्धतीने कचरा संकलन -वाहतुक व विल्हेवाट लावण्यासाठी खाजगीतत्वा कचरा संकलन व वाहतुक करण्यासाठी निविदा प्रक्रिया राबविण्यात आली या प्रक्रियाद्वारे पी.गोपीनाथन खाजगी एजन्सीची नियुक्ती करण्यात आली असुन सदरील एजन्सी टप्प्या टप्प्याने २० डिसेंबर २०१८ पासुन शहरात कचरा संकलन व वाहतुकीचे काम सुरु करणार आहे.

▪ घन कचरा संकलनातील क्षमता - यामध्ये नागरी स्थानिक संस्थांच्या क्षेत्रात एकूण निर्मित होणाऱ्या घन कचऱ्याच्या विरुद्ध नागरी स्थानिक संस्थेने संकलन (गोळा) केलेल्या एकूण घन कचऱ्याचे परिमाण दर्शविण्यात येते;

➤ शहरातील घनकचरा व्यवस्थापनासाठी महानगरपालिकेतर्फे एकूण नऊ वॉर्डमध्ये २३०६ सफाई कर्मचा-यांच्या सहाय्याने व महानगरपालिकेचे १०८ व खाजगी २३६ शिक्षांचा वापर करून घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याचे काम सुरु असून सदरील कचरा प्रक्रिया केंद्रावर घेऊन जाण्यासाठी ट्रक, टिप्पर, हायवा, ट्रक्टर ई मोटे २२ वाहने खाजगी तत्वावर लावली आहे. तसेच ३५ महानगरपालिकेच्या मालकीची मोठी वाहने कार्यरत आहेत. औरंगाबाद शहरातुन १०० टक्के घरोघरी जाऊन दररोजचा ४५० मे.टन प्राथमिक स्वरुपाने कचरा संकलन करण्यात येतो.

➤ शहरातील ४ प्रक्रिया केंद्रावर नेण्याकरीता ट्रक, टिप्पर, हायवा, ट्रक्टर ई मोटे २२ वाहने खाजगी तत्वावर लावली आहे. तसेच ३५ महानगरपालिकेच्या मालकीची मोठी वाहने कार्यरत आहेत. या शिवाय कचरा Collection & Transportation हया सेवेचे पण सुसुत्रीकरण करण्यात येत असुन १००% घराघरातुन (निवासी भागात दिवसात एकदा,मार्केट क्षेत्रात दोनदा) सुरुकरण्यात येत आहे.यामुळे कचरा शहराच्या बाहेर नेण्यास मदत मिळेल आणि शहरात कचरा साचुन राहणार नाही.

➤ सध्या औरंगाबाद शहरात दैनंदिन निर्माण होणाऱ्या ४५० मेट्रिक टन घनकचऱ्याचे ओला कचरा व सुका कचरा असे स्रोतवरच (At source)

▪ घन कचरा विलगनीकरण (Segregation) करण्याचे परिमाण - यामध्ये जो घन कचरा वेगवेगळा करण्यात आला आहे, त्याचे परिमाण दर्शविण्यात येते. ओला व सुका कचरा असे विलगनीकरण निर्मितीच्या ठिकाणीच करावयास पाहिजे.

विलगनीकरण करण्याची कार्यवाही सुरु असुन. एकुण ११५ निवडणुक वॉर्डपैकी ९० वॉर्डमध्ये उत्तमरित्या घनकचरा विलगनीकरण काम सुरु आहे. तसेच नागरीकांनामध्ये घनकचरा विलगनीकरण जनजागुण करण्यासाठी शहरात निर्माण होणारा घनकचरा घराघरातून वैयक्तिक पातळीवर ओला व सुका कचरा असे वर्गीकरण करणेबाबत स्वच्छता निरीक्षकांमार्फत जवानांना तसेच जवानांमार्फत सफाई मजुरांना स्वच्छतेबाबत जनजागृतीपर मार्गदर्शन तसेच शाळा, महाविद्यालयांमधुन पॅम्पलेटद्वारे जनजागृती करण्यात येत आहे. भोंगापध्दतीद्वारे, तसेच भितीपत्रकाद्वारे पोस्टर्स, बॅनर्स या माध्यामांतून स्वच्छतेबाबत जनजागृती करण्यात येत आहे. या कामासाठी विविध क्षेत्रातील प्रतिष्ठीत नागरीक उद्योजक यांची स्वच्छता दुत म्हणुन नियुक्ती करण्यात आली आहे. तसेच वेळोवेळी विविध स्वच्छता मोहिमा राबविण्यात येत आहेत.

विभिन्नतज्ञ संस्थांच्या मदतीने पूर्ण शहरात नागरिकांशी संवाद साधुन कचऱ्याच्या विलगनीकरण, आणि विकेंद्रीय पध्दतीचे नियोजन यावर पण भर देण्यात येत आहे, नागरिकांमध्ये, शाळांमध्ये, दुकानदारांसोबत चर्चा सुरु करण्यात आली असुन स्वच्छतेच्या बाबतीत एक सकारात्मक विचाराचे प्रसारण करण्यात येते. औरंगाबाद महानगरपालिके. मार्फत स्वच्छ वॉर्ड

स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले हे या स्पर्धेमध्ये जास्तीत जास्तस. नगरसेवक, नागरीकांचा, सेवाभावी संस्था यांचा सहभाग/मदत घेऊन वॉर्ड स्वच्छ करण्याचे उद्दीष्ट ठेवण्यात आले. दि.०२ आक्टोबर २०१८ रोजी स्वच्छ वॉर्ड स्पर्धेची घोषणा करण्यात आली ११५ निवडणूक वॉर्डपैकी ६२ वॉर्ड कचरा मुक्त घोषित करण्यात आले.

- प्रक्रिया झालेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण - यामध्ये गोळा केलेल्या घन कचऱ्यापैकी रिसायकल्ड (Recycled) आणि प्रक्रिया केलेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण दर्शविण्यात येते;

➤ औरंगाबाद शहरातून विलगनीकृत घनकचरा संकलन करून ओला कचरा हर्सुल, पडेगांव, चिकलठाणा कांचनवाडी येथील प्रक्रिया केंद्रावर नेऊन बायोक्ल्वर च्या सहाय्यने फ्रवारणी करून त्या कच-यापासुन खत निर्मीती करण्यात येत आहे. आजमितीस एकूण १५०० ते २००० मे. टन खत तयार करून शेतक-यां मोफत वाटप करण्यात येत आहे. तसेच सुका कचरा कचरा वेचकांमार्फत पुर्नः प्रक्रिया करणे कामी पाठविण्यात येत आहे.

➤ सुका कचरापैकी विकला जाणारा कचरा कचरा-वेचकांमार्फत पुर्नवापर साठी नेला जातो. न विकलेला कचरा गोण्या मध्ये भरून ठेवण्यात आलेला आहे. मागील आढवड्या मध्ये अंबुजा सिमेंट कंपनी मार्फत ८० टन न विकला जाणारा सुका कच-याची विल्हेवाट लावण्यात आली आहे परंतु सदर कंपनी मध्ये मैनटनेंसचे काम सुरु आहे यास्तव इतर पर्यसाठी महानगरपालिके मार्फत प्रयत्न सुरु आहे. सध्या स्थितीत हा कचरा गोण्या मध्ये भरून झोन निहाय विविध ठिकाणी ठेवण्यात

आलेला आहे. शहरातील विविध ठिकाणी सुका कचरा व्यवस्थापना साठी शॉर्टिंग शेड उभारण्यात येत आहे.

मिश्रीत कचरा महापालिके मार्फत जागच्या जागीच नाशिक स्थित Enviro-Bio Tech या एजन्सी द्वारे कंपोस्टिंग ची प्रक्रीया करण्यात येत आली आहे आणि कंपोस्ट तयार झाल्या नंतर प्लॉस्टिक वेगळा करून उर्वरीत कंपोस्ट लॅंड फिलिंग साठी वापरण्यात आला आहे, व सेंद्रल नाका येथे साचलेल्या अंदाजे १५०० मॅ.टन घनकचऱ्यावर एम.जी.एम क्लिन इंडिया सेंटर, औरंगाबाद मार्फत CSR च्या माध्यमातुन शास्त्रशुध्द प्रक्रियाकरण्यात येत आहे. तसेच चिकलठाणा, हार्सुल, पडेगांव,कांचनवाडी येथील प्रक्रिया केंद्रावर काही प्रमाणात जाणारा घनकच-यावर प्रक्रिया करण्यासाठी करण्यात येत असलेल्या कच-यावर एम.जी.एम क्लिन इंडियासेंटर,औरंगाबादच्या माध्यमातुन शास्त्रशुध्द प्रक्रियाकरून दुर्गंधीमुक्त व माशामुक्त करण्यात येत आहे.

या शहरात एकूण नऊ प्रशासकीय झोनस् असूनझोन क्रं.१ व ९ येथीलकचरा पडेगांव, झोन क्र.२ व ४ येथीलकचरा हर्सुल येथे, झोनक्र.३, ५,६ येथील कचरा चिकलठाणा येथे आणि झोन क्र.७ व ८ येथील कचरा कांचनवाडी येथे प्रक्रियाकरण्याचे नियोजिले होते. सदरील ठिकाणाच्या नागरिकांशी चर्चा करून तेथे शक्य

- घन कचऱ्याची वैज्ञानिक पध्दतीने विल्हेवाट लावण्याचे परिमाण - यामध्ये एकूण सर्व जागेवरील एकूण विल्हेवाट केलेल्या कचऱ्याच्या विरुध्द लॅंडफिल (landfill) पध्दतीने विल्हेवाट लावलेल्या एकूण कचऱ्याचे परिमाण दर्शविण्यात येते;

तेवढा कचऱ्याचे विलगीकरण (Segregation) करुन नेण्याची सुरुवात करण्यात आली होती. मात्र काही ठिकाणी स्थानीक नागरिकांचा त्यास विरोध असुन महानगरपालिकेच्या वाहनांची हवा सोडणे,वाहणे अडविण्या साठीचर खोदणे जेणे करुन महापालिकेची वाहने जावु शकणार नाही,दगडफेक करणे इत्यादि अशा प्रकारच्या कृती करीत आहेत. संबंधित नागरिकांसोबत सातत्याने चर्चा करण्यात येत असुन त्यांना त्रास होऊ नये म्हणुन सर्व उपाय योजना उदा. जाळी लावणे, कचऱ्यावर बायोक्लचर आणि बायोसॅनिटायझर टाकणे, सदरील स्थळी पुनश्चः विलगीकरण (Secondary Segregation) ची व्यवस्था करणे इत्यादि उपाययोजना करण्यात येत आहे. मात्र काही ठिकाणी स्थानीक नागरीक महापालिकेस सदरील उपाययोजना करायला पण अडथळे निर्माण करीत आहे. परिणामी अशा वेळी शहरात कचराकचरा वाढला असुन ठराविक ठिकाणी त्यास नेऊन त्यावर प्रोसेसिंगकरणे महापालिकेस अवघड जात आहे. सदरील प्रश्न पोलीस प्रशासनाच्या मध्यस्थीने काही अंशी सोडविण्यात आला आहे. पावसाच्या दिवसातकचरा शहराच्या बाहेर नेल्यास शहरात साथीचे रोग पसरण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. यास्तव महापालिका या सर्व स्थळी कचरानेण्यास

प्रयत्न करीत आहे. सदरील ठिकाणी बायोक्लचर आणि बायोसॅनिटायझरच्या मदतीने प्रक्रिया सुध्दा करण्यात येत आहे. याशिवाय या दोन्ही ठिकाणी मशीन्स बसवून कचऱ्यावर प्रक्रियेची सुरवातही करण्याचे नियोजन आहे. हर्सुल, चिकलटाणा आणि पडेगाव या तीन ठिकाणी केंद्रित प्रक्रियेसाठी सिव्हील वर्क्ससाठी कामाचे आदेश देण्यात आलेले आहे आणि प्रक्रिया प्लॅन्टस् साठीनिविदा अंतिम करण्यात आलेली आहे. लवकरच मा.स्थायी समितीची मान्यता घेऊन कार्यदेश देण्यात येईल. मात्र सदरील कामे मोठ्या स्वरुपाची असून ते पूर्ण करण्यास किमान सहा महिने ते एक वर्षाचा कालावधी लागेल. तोपर्यंत वरील नमूद केल्याप्रमाणे बायोक्लचर आणि इतर माध्यमातून प्रोसेसिंग करण्यात येणार आहे. कांचनवाडी येथे Biomethanation plant चे टेंडर प्रकाशित करण्यात आलेले आहे.

► घनकचरासाठी प्रभार वसुली करणे येत असून सन २०१३-२०१६ या कालावधीमध्ये महानगरपालिकेने साफ़ सफ़ाई करापोटी रु.१५.१८ कोटी व उपभोक्ता करापोटी सन २०१४-२०१५ व २०१५-२०१५ या कालावधीत रु.६.५८ कोटी वसुल करण्यात आले आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन विभागावर होणा-या खर्च मालमत्ता

- SWM सेवेसाठी लागणाऱ्या खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण - यामध्ये SWM सेवेसाठी लागणाऱ्या सर्व कार्यचालन खर्चाचे नागरी स्थानिक संस्थेद्वारे वसूल करण्यात येणारे परिमाण दर्शविण्यात येते;

करामधील उपभोक्त करारच्या सहाय्याने वसुल केला जातो.

➤ उघड्यावर/रस्त्यावर कचरा टाकणा-या दुकानदार/ नागरीक/ आस्थापना यांच्या विरुद्ध Spot Fine ची कारवाई करण्यात येत आहे. आता पर्यंत ६२५ च्यावर दुकानदार/नागरीक/ आस्थापना यांच्यावर दंडत्मककारवाई करण्यात आलेली आहे असून, रु.१,२६,०००/- इतका दंड आकारण्यात आला आहे. तसेच महानगरपालिकेने शहरातील नागरीकांमध्ये स्वच्छते बाबत जागृती म्हणून ९ झोन कार्यालयासाठी एकूण ४० माजी सैनिकांची नियुक्ती केली असून त्यांचे कडून ही उघड्यावर/रस्त्यावरकचरा टाकणा-या दुकानदार/ नागरीक/आस्थापना यांच्या विरुद्ध Spot Fine ची कारवाई करण्यात येत असून आजपर्यंत उघड्यावर/रस्त्यावरकचरा टाकणा-या ४९५ नागरीकांवर दंडात्मक कार्यवाही करण्यात आली असून २१६५७०/- इतका उदंड आकारण्यात आला आहे.

- तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता - यामध्ये प्राप्त झालेल्या एकूण तक्रारींच्या संख्येविरुद्ध २४ तासांत ज्या तक्रारींचे निवारण करण्यात आले, त्यांची संख्या दर्शविण्यात येते; आणि

➤ औरंगाबाद महानगरपालिके अंतर्गत शहरातील नागरिकांच्या स्वच्छते संदर्भात दैनंदिन प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींचे त्वरित निवारण करण्यासाठी विभागामार्फत वार्ड निहाय जवान - स्वच्छता निरीक्षक - वॉर्ड अधिकारी अशी प्रणाली तयार करण्यात आली असून झोनस्तरावर या तक्रारींचे निवारण करण्यात येते.

मुख्यालया मार्फत Online पध्दतीने तक्रारी प्राप्त झाल्यास तत्काळ या तक्रारचे निवारण ठारावीक वेळेत करण्यासाठी संबंधीत स्वच्छता निरीक्षक यांच्या कडे वर्ग करण्यात येते व या संबंधी पाटपुरावा करून संबंधीतांची तक्रार निवारण करण्यात येते.

घनकचरा व्यवस्थापन अधिनियम -२०१६ नुसार व इंदौर च्या धरतीवर औरंगाबाद महानगरपालिके रहिवासी क्षेत्रांमध्ये प्रत्येक घरामागे ०१ रु. प्रतिदीन तर व्यवसायीक क्षेत्रांमध्ये दुकान/आस्थापन यांच्या ०५ किंवा १० रु प्रतिदीन प्रभार वसुली करण्याचे नियोजन आहे. येत्या काही दिवसांमध्ये याची अंमलबाजावणी करण्यात येणार आहे.

सध्दस्थितीत शहरात रस्त्यावर कचरा टाकण्या-या नागरीक/दुकानदार/आस्थापन यांच्यावर दंडात्माक कार्यावाही करून दंडस्वरूपात प्रभार शुल्क आकारण्यात येत आहे

■ SWM प्रभार वसुली करण्याची क्षमता - यामध्ये कार्यचालन महसूलीच्या एकूण मागणी विरुध्द चालू वर्षात वसूल करण्यात आलेला महसूल दर्शविण्यात येतो.

AMC शहरात रोज निर्माण होणाऱ्या ४५० मेट्रीक टन (MT) घन कचऱ्याची हाताळणी आणि वाहतूक, त्यांचे स्वतःचे साधन (वाहने आणि मजूर) लावून आणि दोन एजेन्सींची खाजगी वाहतूक वाहने भाडे तत्वावर घेऊन करत होते. घन कचऱ्याचे संकलन आणि विल्हेवाट लावण्यासाठी (Dumping) ६१ जड आणि १५१ हलकी वाहने होती. वहन करणाऱ्या खाजगी लोकांना नरेगाव येथील डम्पिंग यार्डस पर्यंत करण्यात येणाऱ्या फेऱ्यांच्या आधारावर प्रदान करण्यात येत होते. CSF ने घन कचऱ्याचे संकलन, विलग्नीकरण, प्रक्रिया करणे, रिसायकल करणे आणि त्याची विल्हेवाट लावणे यासाठी एखादया खाजगी व्यापाऱ्यासोबत दीर्घकालीन करार करण्याचे विहित केले होते (नोव्हेंबर २०११) तरी AMC ने हे कार्य करवून घेण्यासाठी एखादया खाजगी एजन्सीची नेमणूक करण्यासाठी कोणतेही प्रयत्न केले नाही.

घन कचऱ्याची प्रक्रिया करणे, रिसायकल करणे, वैज्ञानिक पध्दतीने विल्हेवाट लावणे आणि SWM प्रभार वसुली करणे यासाठी कार्यपध्दती नव्हती. परिणामी, तक्ता ५.१.४ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे २०११-१६ दरम्यान विहित SLBs साध्य करण्यात खूप जास्त तूट होती.

तक्ता ५.१.४: SWM संबंधातील SLBs साध्य करण्याची स्थिती दर्शविणारे विवरण

कार्यसिध्दी निदर्शक	राष्ट्रीय स्तर निदेशांक	राज्य स्तरीय निदेशांक	२०११-१२	२०१२-१३	२०१३-१४	२०१४-१५	२०१५-१६
घरगुती स्तरावर जाऊन	१००	१००	५३.९४	५६.१४	५९.४९	६६.४६	

कचरा	गोळा								
करण्यासाठी सेवेची व्याप्ती	SWM								
घन संकलनातील क्षमता	कचरा	१००	१००	१३.२०	१४.१९	८९.९७	९३.५६	९२.७७	
घन विलम्बीकरण करण्याचे परिमाण	कचरा	१००	१००	०	०	०	०	१९.९५	
प्रक्रिया झालेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण	८०	८०	८०	०	०	०	०	०	
घन कचऱ्याची वैज्ञानिक पध्दतीने विल्हेवाट लावण्याचे परिमाण	१००	१००	१००	०	०	०	०	०	
SWM सेवेसाठी लागणाऱ्या खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण	१००	१००	१००	०	०	०	०	०	
तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता	८०	१००	१००	१९.७०	१००	१००	१००	१००	
SWM प्रभार वसूल करण्याची क्षमता	९०	१००	१००	०	०	०	०	०	
स्रोत: AMC ने दिलेली माहिती									

राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय मापदंडांच्या विरुद्ध AMC ने आठ पैकी केवळ एक SLB (तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता) साध्य केले. घन कचरा संकलनातील क्षमता कचरा उचलणे जरी ९० टक्क्यांपेक्षा जास्त होती तरी घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याची व्याप्ती जवळपास ५७ टक्के होती. चार SLBsचे शास्त्रोक्त पध्दतीने विल्हेवाट लावणे, प्रक्रिया केलेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण, SWM साठी लागणाऱ्या खर्चाची वसुली आणि SWM प्रभार वसूल करण्याची क्षमता, या संबंधातील साध्यतेचे प्रमाण वर्ष २०११-१६ मध्ये शून्य होते. वर्ष २०१५-१६ दरम्यान घन कचरा वेगवेगळा (Segregation) करण्यासंबंधातील साध्यता फक्त १९.९५ टक्के होते. वर्ष २०११-१६ दरम्यान AMC ने SWM साठी कार्यचालन खर्च म्हणून रु. १८५.३० कोटी खर्च केले परंतु महसूल वसुली शून्य होती. AMC ने राज्य शासनास २०१३-१४ मध्ये ८० टक्के

घरांचा अंतर्भाव केले असल्याचे आ. १० टक्के घन कचऱ्यावर प्रक्रिया केले असल्या कळविले होते (मे २०१४). परंतु लेखापरीक्षा पडताळणीत ते अनुक्रमे ५६ टक्के आणि शून्य असल्याचे आढळले.

वाहने भाडेतत्वावर घेण्यासंबंधात AMC ने नरेगाव येथील डम्पिंग यार्डपर्यंत करण्यात येणाऱ्या फेऱ्यांच्या अनुषंगाने एजेन्सांना प्रदान केले होते. AMC च्या स्थायी समितीस असे आढळले (सप्टेंबर २०१२) की दोन फेऱ्यांची गरज असताना, दोन खाजगी एजेन्सींनी विभागीय मजूर कमी असल्या कारणाने, फक्त एक फेरी मारली. याशिवाय, कचऱ्याच्या वहनाचे काम विभागीय मजूर कमी असल्यामुळे समाधानकारक नव्हते. कार्यपध्दती अधिक कार्यक्षम करण्याच्या उद्देशाने समितीने वजनाच्या आधारावर प्रदान करावयाची शिफारस केली, कारण त्यामुळे खाजगी एजेन्सी जास्तीत जास्त कचरा उचलण्याचा प्रयत्न करतील. AMC ने या सूचनांचे पालन केले नाही आणि फेऱ्यांच्या आधारावर कचऱ्याची विल्हेवाट लावणे सुरु ठेवले.

AMC ने नमुद केले की वजनाच्या आधारावर प्रदान करण्यासंबंधातील निविदा मागविल्या होत्या (मार्च २०१६) परंतु त्याला काही प्रतिसाद मिळाला नाही. अशाप्रकारे, AMC घन कचऱ्याची हाताळणी आणि वाहतूक करण्यासाठी एक परिणामकारक आणि कार्यक्षम पध्दती विकसित करू शकले नाही.

जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि नमूद केले की वाहनांची अचानकपणे प्रत्यक्ष पडताळणी करण्यात येत होती. उत्तर मान्य करणे योग्य नाही कारण शहरात निर्माण झालेला संपूर्ण कचरा उचलण्यात येत आहे याबाबतची खात्री करून घेण्यासाठी वहन करणाऱ्या वाहनांचे नियमितपणे संनियंत्रण करणे क्रमप्राप्त आहे.

५.१.५.२

घन कचऱ्याची अशास्त्रोक्त पध्दतीने विल्हेवाट लावणे

घन कचरा व्यवस्थापन नियम, २००० (SWM Rules) च्या नियम ४ आणि AMC ने तयार केलेल्या CSP नुसार नगरपालिका घन कचऱ्याचे संकलन, साठवणूक, विलगनीकरण (segregation), वहन, त्यावर प्रक्रिया करणे आणि त्याची विल्हेवाट लावणे यासंबंधातील SWM नियमांचे पालन करण्याची जबाबदारी नगरपालिका प्राधिकाऱ्यांची आहे.

➤ नारेगांव ट्रेडिंग ग्राऊंड येथे जमा होणाऱ्या घनकचऱ्यावर सद्यस्थितीत बायोक्लचर दुर्गंधनाशक फवारणी प्रकल्प राबविण्यात येत आहे. त्यामुळे दुर्गंधीचे प्रमाण कमी झाले. बायोक्लचर फवारणी केल्यामुळे ४५ दिवसात नैसर्गिक खतनिर्मिती होण्यास मदत होते. तसेच

लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की AMC घन कचऱ्याला वेगवेगळे न करता, त्यावर प्रक्रिया आणि रिसायकलिंग न करता, त्याची नरेगाव येथील डम्पिंग यार्ड मध्ये विल्हेवाट लावत होती. MPCB ने AMC ला नरेगाव येथे कचऱ्याचे प्रमाण वाढल्यामुळे तेथे घन कचऱ्याची डम्पिंग न करण्याच्या मुंबई उच्च न्यायालयाचे (औरंगाबाद खंडपीठ) दिनांक २ एप्रिल २०१३ च्या आदेशांतर्गत नोटिस बजावली (एप्रिल २०१३) आणि AMC ला घन कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी दुसऱ्या जागाकडे शोधण्याच्या सूचना दिल्या (एप्रिल २०१३). MPCB ने नमुद केले (मार्च २०१६) की नगरपालिका घन कचऱ्याचे शास्त्रोक्त पध्दतीत विल्हेवाट लावण्यात AMC असफल ठरले आहे, त्यामुळे सार्वजनिक आरोग्यास गंभीर धोका संभवू शकतो. अशा सूचना असूनही AMC ने नरेगाव डम्पिंग यार्ड मध्येच अशास्त्रोक्त पध्दतीने घन कचऱ्याचे डम्पिंग करणे सुरुच ठेवले, जे खालील छायाचित्रांवरून स्पष्ट होते.

SWM नियमानुसार डम्पिंग यार्ड आणि शास्त्रोक्त लॅंडफिल (Scientific landfill) स्थळे लोकवस्त्यांपासून दूर असावयास पाहिजे. अशी एखदी कार्यपध्दती असावयास पाहिजे ज्याद्वारे कचऱ्यापासून निर्मित होणाऱ्या धोकादायक मिथेन (methane) वायुचे संहत (Concentration) प्रमाणाचे मोजमापन करता येईल. नियम ६ प्रमाणे नगरपालिका प्राधिकाऱ्याने लॅंडफिल सुविधा निर्माण करण्यासाठी राज्य प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून प्राधिकारपत्र प्राप्त करावयास पाहिजे.

लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की AMC ने लोकवस्तीच्या ठिकाणी कचरा फेकण्यासाठी ७२ साधारण लॅंडफिल खड्डे खोदले. लॅंडफिल खड्ड्यांमध्ये फेकलेल्या कचऱ्याचे सघनीकरण करण्यात आले नाही आणि त्यावर आवरण घालण्यात आले नाही, जेणेकरून घन कचऱ्याचे अंतर्गलन (Infiltration) आणि अपक्षरण (Erosion) थांबवता येईल. या खड्ड्यांना तयार करण्यासाठी MPCB कडून कोणतेही प्राधिकार पत्र घेण्यात आले नाही. तसेच तेथे डम्पिंग/ लॅंडफिल स्थळांवर निर्माण होणाऱ्या मिथेन वायुच्या संहताचे (Concentration) मोजमाप करण्यासाठी काहीही तंत्र नव्हते.

लेखापरीक्षेस पुढे असे निदर्शनास आले की AMC ने CSP मध्ये शास्त्रोक्त लॅंडफिल स्थळांसाठी ५० कोटींची तरतूद केली होती. परंतु २०११-१६ दरम्यान SWM साठी

त्यामुळे परिसरातील नागरिकांचा विरोध कमी झाला आहे. घनकचऱ्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी व्यवस्था निर्माण करणे हाऊसिंग कॉलनी, अपार्टमेंट व संकुलात निर्माण होणारा कचरा बाहेर न देता स्वतः विकेंद्रीत पध्दतीने गांडुळखत करणे किंवा तत्सम तंत्रज्ञान वापरून कचऱ्याची विल्हेवाट लावणेसंदर्भात कार्यवाही सुरु आहे. घनकचऱ्यातून कंपोस्ट/गांडुळखत, गॅस व वीज निर्मितीपासून नागरी संस्थेस मूल्यनिर्मिती करणे व यासाठी खाजगी संस्थांचा सहभाग घेऊन प्रकल्प राबविण्याचा मानस होता.

➤ औरंगाबाद शहरातील कचरा नेण्याची जागा (नारेगाव) बंद झाल्यामुळे आणि औरंगाबाद शहराची कचऱ्यावर कुठल्याही प्रकारची शास्त्रीय प्रक्रियेची तयारी नसल्या कारणाने फेब्रुवारी-२०१८ पासून औरंगाबाद शहर हे कचरा प्रश्नी संकटामध्ये (Crisis) आले होते. या संकटातून शहराची मुक्तता करण्यासाठी शासनाने नियुक्त केलेल्या तज्ञ एजन्सीकडून महानगरपालिकेच्या घकचरा व्यवस्थापना विभागाचा सविस्त प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात आला सदरील अहवाला नुसार शहरातील चार ठिकाणी घनकचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्यासाठी जागा निश्चित करण्यासाठी शासनाने मा.विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली संयंत्रण समिती गठीत केली या समितीमध्ये जिल्हाधीकारी, आयुक्त, महानगरपालिका, प्रदूषण नियंत्रण मंडळाचे

<p>शास्त्रोक्त साधने विकसित कर साठी वार्षिक अर्थसंकल्पात कोणतीही तरतूद करण्यात आली नव्हती.</p> <p>उत्तरादाखल AMC ने नमूद केले (मे २०१६) की घन कचरा डम्पिंगसाठी पर्यायी स्थळ शोधण्याचे प्रयत्न करण्यात येत होते परंतु त्यात यश मिळत नव्हते.</p> <p>जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने घन कचरा फेकण्यासाठी पर्यायी स्थळ शोधण्यात असफल ठरण्याविषयीचे लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले. लॅडफिल खड्ड्यांबाबत असे सांगण्यात आले की त्यांना कचऱ्यापासून खत बनविण्यासाठी (Composting Of Garbage) वापरण्यात येत आहे.</p> <p>उत्तर मान्य करणे योग्य नाही कारण AMC ने MPCB च्या सूचनांचे वर्ष २०१३ पासून पालन केले नव्हते. SLBs च्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार शास्त्रोक्त पध्दतीने घन कचऱ्यास वेगवेगळे करणे, त्यावर प्रक्रिया करणे, रिसायकल करणे आणि त्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी कार्यतंत्र विकसित करण्यात AMC विफल ठरले. अशाप्रकारे, नागरिकांना SWM संबंधातील सेवा परिणामकारकरित्या पुरविण्यात AMC असफल झाले आणि विनिर्दिष्ट SLBs साध्य करू शकले नाही.</p>	<p>अधिकारी हे असून सनियंत्रण समिती समितीमार्फत शहराच्या चारही दिशेने कचरा प्रक्रियायासाठी चार ठिकाणे निश्चितकेली, यापैकी चिकलठाणा, पडेगांव आणि हर्सुल येथे ओला आणि सुका कचऱ्यावर प्रक्रिया तसेच कांचनवाडी येथे बायोमॅथेनेशन प्रक्रिया केंद्र (Biomethanation plant) उभारवायाचे योजिले आहे.</p>
<p>५.१.६</p>	<p>पर्जन्य जल निकास</p>
<p>५.१.६.१</p>	<p>रस्त्याच्या बाजूचे जलनिकास</p> <p>पर्जन्य जल निकास (Storm Water Drainage -SWD) म्हणजे पावसाचे पाणी जे रस्ते, वाहतूक मार्ग, पार्किंग जागा, छप्पर आणि इतर फरसबंदी केलेल्या जागा जेथून जमिनीत पाणी झिरपू शकत नाही, अशा जागेंवरून वाहून जाते. SLBs च्या हस्तपुस्तिकेनुसार, प्रत्येक रस्ता ज्याची रुंदी ३.५ मीटर पेक्षा जास्त आहे, त्या रस्त्यांवर पक्के आणि आवरण असलेले जलनिकास मार्ग असावयास पाहिजे. शासनाने SWD नेटवर्क १०० टक्के अंतर्भूत करण्याविषयी विहित केले आहे.</p> <p>CSP ने SWD साठी रु. १,४२४.३७ कोटी निधीची आवश्यकता असल्याचा अंदाज बांधला होता. परंतु AMC ने २०११-१६ पासून या शिर्षातर्गत कोणतीही अर्थसंकल्पीय तरतुद केली नव्हती कारण वार्ड कार्यालयांनी अशी कामे प्रस्तावित केली नव्हती. AMC मधील SWD च्या प्रगतीची स्थिती तक्ता ५.१.५ मध्ये दर्शविली आहे.</p>

तक्ता ५.१.५ पर्जन्य जल निकास माहिती

तपशील	२०११-१२	२०१२-१३	२०१३-१४	२०१४-१५	२०१५-१६
रस्ता जाळ्याची (Road Network) एकूण लांबी (कि.मी. मध्ये)	११२९.९६	११८७.५५	१२२९.४५	१२४५.३५	१२७२.४५
पक्के आवरणासहीत जाळ विकासमार्गाची लांबी (कि.मी. मध्ये)	४८.१४	५२.७९	६०.०९	६६.५९	६९.१४
पर्जन्य जल निकास जाळ्याची व्याप्ती (टक्क्यांमध्ये)	४	४	५	५	६
स्रोत: AMC ने दिलेली माहिती					

२०११-१६ मध्ये पक्के आवरण असलेल्या जल निकास मार्गाची व्याप्ती एकूण रस्त्याच्या लांबीच्या चार टक्के ते सहा टक्के दरम्यान होती. २०११-१६ दरम्यान बांधण्यात आलेल्या नवीन रस्त्यांच्या एकूण १४२.४९ कि.मी. पैकी ज्या रस्त्यांना बाजूने जल निकास मार्ग दिले आहेत, त्यांची लांबी फक्त २१ कि.मी. होती.

AMC ने नमूद केले (मार्च २०१६) की अर्थसंकल्पीय तरतूद नसल्यामुळे रस्त्यांच्या बाजूने जल निकास मार्ग बांधण्याचा विचार करण्यात आला नाही. उत्तर मान्य करणे योग्य नाही कारण वार्ड अधिकाऱ्याने हे काम प्रस्तावित केले नव्हते आणि AMC कडून यासाठी निधीची मागणी ही केली नव्हती.

जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि नमूद केले की "अमृत योजना" या योजनेसाठी औरंगाबादची निवड झालेली असून या योजनेतर्गत रस्त्यांच्या कामांसोबतच पर्जन्य जल निकास कामे निष्पादित करण्यात येतील.

पर्जन्य जलनिकाससाठी कामे करण्यात येतात. पावसाळ्यामध्ये शहरातील मुख्य गटारी, सरफेस गटार व नाले यातील गाळ काढून जलनिकास साठी कामे केली जातात. या व्यतिरिक्त महानगरपालिकेकडून शहरातील नाल्यांचे सक्षमीकरण (Nala Training) करून पाणी प्रवाह सुरळीत करण्याची कामे केली जातात. शहराची एकंदरीत भौगोलीक रचना ही उथळ स्वरूपाची असून त्यामुळे शहरातील पाण्याचा निकास हा शहरात वाहणाऱ्या खामनदी, सुखना नदी द्वारे होतो व या नद्यांना शहरातील नाले जाऊन मिळतात. शहरामध्ये केंद्र व राज्य शासन अनुदानीत व मनपाच्या सहभागातून भुमीगत गटार योजना राबविण्यात येत असून ती पूर्णत्वाकडे आहे. या योजने अंतर्गत शहरामध्ये सुमारे २६२ कि.मी. लांबीचे जाळे तयार करण्यात येत आहे. त्यामुळे शहरातील नाल्यात वाहणारे मलजल बंद झाले असून ते जलनिःसारण वाहीनीद्वारे एकत्रित करून शहरात बांधण्यात आलेल्या सिव्ज ट्रीटमेंट प्लँटला जोडण्यात आलेले आहे. या कारणाने नाल्याद्वारे वाहनारे उघडे मलजल बहुतांश बंद झाले आहे. व या नाल्यांचा उपयोग पावसाळ्यामध्ये स्ट्रॉम वॉटर वाहण्यासाठी केला जातो. सदरस्थितीत शहरामध्ये जे सिव्ज ट्रीटमेंट प्लँट बांधण्यात आले आहे त्या द्वारे ८० ते ८५ द.ल.लि. मलजलावर प्रक्रीया करून प्रक्रियायुक्त पाणी निर्माण केले जात आहे. व ते नैसर्गिक

५.१.६.२	<p>पाणी तुंबणाच्या जागा (Water Logging Spots)</p> <p>SLB संबंधातील हस्तपुस्तिकेच्या २.४.२ परिच्छेदानुसार नागरी स्थानिक संस्थेच्या हद्दीतील पुर प्रवण स्थळांना अहवाल/नागरिकांच्या तक्रारी, अथवा प्रत्यक्ष निरीक्षण यांच्या आधारावर आधीच शोधून त्यांच्या तपशीलाची, जसे वेळ, तारीख, स्थळ आणि पुराचे परिमाण यांबाबतची माहिती केंद्रीय कक्षाला कळवावयास पाहिजे. या ठिकाणी वर्षभरात पाणी तुंबण्याची / पुर येण्याची वारंवारता याचेही तपशील एकूण किती वेळा असे प्रसंग आलेत यासोबत दयावयास पाहिजे. म्हणजे, SWD पध्दतीच्या प्रभावाचे किंवा परिणामाचे मूल्यांकन करता येईल. शासनाने नगरपालिका क्षेत्रात पाणी तुंबण्याचे शून्य प्रसंग असण्याबाबत विहित केले आहे.</p> <p>लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की २०११-१६ दरम्यान केंद्र शासनाच्या SLB हस्तपुस्तिकेत विहित केलेल्या तिमाही सर्वेक्षणाच्या आवश्यकतेच्या विरुद्ध फक्त सप्टेंबर २०१५ मध्ये एकदाच पाणी तुंबणाच्या जागेचे मोजमापन केले. पाणी जमा होण्याचे प्रसंग घडण्याची संख्याही मोजण्यात आली नव्हती. या सर्वेक्षणात शहर सीमा अंतर्गत एकूण १२६ जागा शोधण्यात आल्या (१८ सप्टेंबर २०१५).</p> <p>वर्ष २०११-१६ दरम्यान AMC ने ही माहिती राज्य शासनाला फक्त एकदाच म्हणजेच २०१३-१४ वर्षासाठी कळविली, ज्यात पाणी जमा होण्याच्या २२ घटना कळविण्यात आल्या. कळविलेली माहिती ही कोणत्याही सर्वेक्षणाच्या आधारावर नव्हती कारण २०१३-१४ मध्ये मनुष्यबळाच्या कमतरतेमुळे AMC च्या वार्ड कार्यालयांनी तिमाही सर्वेक्षण केले नव्हते. विद्यमान नाल्यांच्या सामान्य प्रवाहावर छायाचित्र ५ आणि ६ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे अतिक्रमण आणि अनाधिकृत बांधकामे ही पाणी जमा होण्याची मुख्य कारणे होती.</p> <p>AMC द्वारे अनाधिकृत बांधकामे हटविण्यासाठी कोणतीही कारवाई करण्यात आली नाही. ऑगस्ट २०१६ मध्ये घेतलेल्या लेखापरीक्षा अभिक्षणावर AMC ने कोणतेही उत्तर दिले नाही.</p>	<p>नदयाद्वारे प्रवाही केले जाते. प्रक्रीयायुक्त पाण्यामुळे जमीनीचा स्तर उंचावण्यास मदत होत आहे.</p> <p>जयभवानी नगर येथील जयभवानी नगर हा भाग महानगरपालिकेतील वार्ड क्र.९१ असून तो औरंगाबाद विमानतळाच्या लगतचा भाग आहे. या भागात एन-४ सिडको या भागाकडून येणारा नाला जयभवानी नगर या वसाहतीतून नाला मार्ग वाहत आहे व त्याचा नैसर्गिक प्रवाह आहे. सदरची वसाहत अनाधिकृत असून ती सिडको डिनोटीफाइड एरीयामध्ये वसलेली आहे. येथील नाल्यावर मोठ्या प्रमाणावर बांधकामे करून अतिक्रमण केले होते. त्यामुळे पावसाळ्यात या भागात मोठ्या प्रमाणात पाणी साचून वसाहतीमध्ये शिरत होते. त्यामुळे वेळोवेळी महानगरपालिकेला येथे पाण्याचा प्रवाह सुरळीत करणेसाठी कार्यवाही करावी लागत असे. तसेच नागरी वसाहतीमध्ये पुराचे पाणी शिरून त्यांची गैरसोय होत होती. सदर बाब विचारत घेऊन या ठिकाणी नाला प्रवाही सुरळीत करणेसाठी नाला प्रवाहात बांधलेल्या घरांची अतिक्रमणे काढण्यात आली. नाला प्रवाही सुरळीत करण्यात आला असून नाल्याचे बांधकाम आरसीसी मध्ये गटार बांधून करण्यात येते आहे. सदरील काम प्रगती पथावर असून पूर्णत्वाकडे आहे.</p> <p>तसेच एकता नगर हर्सुल परिसर येथील खामनदीतील एकूण १८५ अतिक्रमणे /अनाधिकृत बांधकामे नदीपात्रात बांधलेली घरे निष्काशित करण्यात आली व तिथे नदी पात्र सुरळीत करून नदीचे रुंदीकरण करण्यात आले असून पाणी प्रवाह</p>
---------	---	---

<p>जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीखा अभिक्षण मान्य केले आणि त्यावर उत्तर दिले नाही.</p>	<p>सुरळीत आहे. तसेच पीआयएल याचिके क्र.१३०/२०१४ अन्वये मा.उच्च न्यायालयामध्ये याचिका दाखल आहे. उर्वरीत अतिक्रमण काढण्याचे कार्यवाही मा.न्यायालयाच्या अधीन राहून करण्यात येईल. तसेच सुखना नदी पात्रातील नारेगाव येथील अतिक्रमणे काढण्यात येऊन नदी पात्र रुंदीकरण करून तेथे पुलाचे काम करण्यात आले व सदरील नदी प्रवाह हा नारेगाव ते चिकलठाणा असा प्रवाह आहे. चिकलठाणा येथे सदरील नदी पात्रात काही विटी भट्यांचे अतिक्रमण झाले होते ते अतिक्रमण काढण्यात येऊन नदी पात्र सुरळीत करण्यात आले. आता नदी पात्र व पाणी प्रवाह सुरळीत आहे. तसेच मकसूद कॉलनी येथील नाल्यावरील २४ अतिक्रमणे काढण्यात येऊन नाला प्रवाह सुरळीत करण्यात आला. भूमीगत गटार योजनेचे काम सुध्दा करण्यात आले.</p>
<p>५.१.७</p>	<p>प्रशिक्षण देणे आणि अभिमुख करणे SLB मार्गदर्शक सूचनांमध्ये असे विनिर्दिष्ट केले आहे की विभाग प्रमुखाने (येथे महानगरपालिका आयुक्त, AMC) कर्मचाऱ्यांना SLBS च्या प्रशिक्षणाद्वारे अभिमुख करण्यात पुढाकार घ्यावा जेणेकरून कर्मचाऱ्यांना एकूण कार्य व्यवस्थापन पध्दतीमधील त्यांच्या भूमिका पार पाडता येतील. तथापि, २०११-१६ दरम्यान AMC द्वारे असे कोणतेही प्रशिक्षण देण्यात आले नाही. AMC ने लेखापरीक्षा अभिक्षणावर कोणतेही उत्तर दिले नाही. जानेवारी २०१७ मध्ये आयोजित केलेल्या अंतिम बैठकीत शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य केले आणि त्यावर कोणतेही उत्तर दिले नाही.</p>
<p>५.१.८</p>	<p>निष्कर्ष प्रत्येक नागरी स्थानिक संस्थेच्या कार्यसिध्दी चे मोजमापन करण्याच्या उद्देशाने केंद्र शासनाने चार सेवेसाठी २८ SLBs निर्गमित केले (जुलै २००८) आणि राज्य शासनाने याच SLBs ना, त्यात थोडे बदल करून अवलंबिले (फेब्रुवारी २०१०). या सेवांमध्ये पाणी</p>

पुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, कचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जल निकष पध्दती यांचा समावेश होता.

AMC ने स्थापित केलेल्या विशेष कक्षाने SLBs साध्य करण्यासाठी एक कालबद्ध कृती आराखडा तयार करावयाचा होता. तथापि, २०११-१६ दरम्यान विशेष कक्षाची केवळ एकदाच बैठक झाली. CSP आणि CDP मान्यतेशिवाय राहिले आणि त्यांचा SLBs सोबत मेळ घालण्यात आला नाही. SLBs संबंधतील कार्याची वार्डाकडून मूलभूत माहिती गोळा करण्यासाठी आणि विविध प्राधिकाऱ्यांना ते कळविण्यासाठी कोणतेही कार्यतंत्र नव्हते. प्रकल्पांचे DPRs तयार करण्यात आणि प्रकल्पांच्या निष्पादनात उणीवा होत्या. अपूरी अर्थसंकल्पीय तरतूद आणि सुरु असलेल्या प्रकल्पांचे अकार्यक्षम व्यवस्थापन यामुळे SLBs साध्य करण्यात खूप मोठी तूट राहिली, परिणामी औरंगाबाद शहराचे नागरिक पाणी पुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घन कचऱ्याची विल्हेवाट आणि पर्जन्य जलाचा निकास यांसारख्या मूलभूत सुविधांपासून वंचित राहिले. प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी सुखणा आणि खाम नदऱ्यांमध्ये सोडण्यात येत होते, जे नंतर जायकवाडी धरणात जात होते व औरंगाबाद शहर आणि आजूबाजूच्या क्षेत्रांचे एकमात्र पिण्याच्या पाण्याचे स्रोत दूषित करत होते, ज्यामुळे लोकांच्या आरोग्यावर प्रतिकूल परिणाम होत होता, याबाबत MPCB ने चिंता व्यक्त केली होती. MPCB ने AMC वर अशाप्रकारच्या निष्काळजीपणासाठी खटला दाखल करण्याचे विचार प्रकट केले होते (मार्च २०१६). तरीही AMC द्वारे पाच वर्षांपेक्षा जास्त कालावधी लोटल्यानंतरही कोणतीच कारवाई करण्यात आली नाही. सेवा स्तर निर्देशांकांची परिणामकारित्या अंमलबजावणी व्हावी यासाठी AMC ने संबंधित कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण दिले नव्हते.

AMC द्वारे नागरिकांना योग्य सेवा पुरविण्यासाठी आणि विनिर्दिष्ट SLBsचे लक्ष्य साध्य करण्यासाठी वरील उणीवांकडे शासनाने त्वरीत लक्ष देण्याची आवश्यकता आहे.

परिच्छेदांची स्पष्टीकरणात्मक जापनाचा खुलासा नमूद केला असून त्यामध्ये कार्यकृती अहवाल व करण्यात आलेल्या उपाययोजना नमूद आहेत. महानगरपालिकेने UIDSSMT अंतर्गत मागील ३ वर्षांमध्ये शहरात मुख्य जलनिःसारण वाहीनी टाकण्याचे जाळे तयार केले असून सोबतच आवश्यक क्षमतेचे सिव्ज ट्रीटमेंट प्लॅन्ट उभारलेले आहेत. सद्यस्थिती मध्ये या उभारण्यात आलेल्या STP ची क्षमता ही २११ द.ल.लि. एवढी असून त्याद्वारे सुमारे ८० ते ८५ द.ल.लि. प्रक्रीया युक्त पाणी निर्मित करून ते शहरातील सुखना नदी व खाम नदी मध्ये सोडण्यात येत आहे. त्या शिवाय महानगरपालिकेने कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे ची कार्यवाही केली आहे. या व्यतिरिक्त शहरातील मुख्य नाले व शहरातून वाहणाऱ्या नदीच्या पात्रातील अतिक्रमणे निष्काशित पाण्याचा प्रवाह मोकळा केला आहे.

परिच्छेद क्रमांक	आक्षेप	महानगरपालिकेचे सविस्तर स्पष्टीकरण (योग्य त्या कागदपत्रासह व पुराव्यासह)	महालेखापाल यांनी परिच्छेद प्रमाणित करताना उपस्थित केलेले मुद्दे
५.५	<ul style="list-style-type: none"> नागपूर सुधार प्रत्यासाने बँक हमीची मूळ प्रत बँकेत सादर न केल्यामुळे रु.२५ लाखाची हानी झाली. :- संस्थेवारे स्वीकृत केलेली बँक गॅरन्टी खरी आणि रोखीकृत करण्याजोगी आहे. हे सुनिश्चित करण्यासाठी केन्द्रीय सतर्कता आयोगाने मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या होत्या. (डिसेंबर, २००७) ज्यात कंत्राटदाराकडून / पुरवठादारांकडून बँक हमीची स्वीकृती, बँक हमीचा खरेपणा / सत्यतेची पडताळणी, जो खरेपणाच्या पडताळणीसाठी जबाबदार राहिल अशा एका अधिकाऱ्याची नियुक्ती तसेच बँक हमीचे वेळेत रोखीकरण आणि नूतनीकरण करणे इत्यादि साठी कार्यपध्दती विनिर्दिष्ट करण्यात आली होती. नागपूर सुधार प्रत्यास (प्रत्यास) यांच्या दस्तावेजांच्या पडताळणीत (मे २०१५ आणि जुलै, २०१५) असे आढळले की, नागपूर सुधार प्रत्यासाने एका एजन्सीसोबत सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर चिखली (देवस्थान), नागपूर येथील क्रीडांगणाच्या आणि दवाखान्याच्या विकासासाठी एक करार केला होता. (डिसेंबर, २०१०). क्रीडांगणाचे काम १२ महिन्यांमध्ये आणि दवाखान्याचे काम ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाचे होते. करारानुसार, एजन्सीने रु.२५ लाखाची कार्यसिध्दी 	<p>प्रस्तुत लेखापरिच्छेदामध्ये ०३ प्रकरणातील बँक हमी बाबतचा उल्लेख असून, याबाबत नागपूर सुधार प्रत्यासकडून प्राप्त अहवालानुसार असलेली वस्तुस्थिती खालीलप्रमाणे :-</p> <p>१) मे.बाबा नानक सार्व इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. (कंत्राटदार)</p> <ul style="list-style-type: none"> मौजा चिखली (देवस्थान) येथील खेळाचे मैदानाचा विकास व दवाखान्याचे बांधकाम बीओटी तत्वावर बांधणे या प्रकल्पासंदर्भात संबंधीत कंत्राटदाराकडून रु.२५ लक्ष इतकी रक्कम Performance सुरक्षा ठेव म्हणून नागपूर सुधार प्रत्यासकडे जमा केलेली होती. या बँक गॅरन्टी मुदत दिनांक २२/११/२०१२ पर्यंत होती. त्यानुसार सदरची मुदत वाढविण्याबाबत नासुप्रने दिनांक ०६/१०/२०१२ रोजी कंत्राटदारास कळविले होते. त्यानुसार विकासकाने याची मुदत दिनांक २२/११/२०१३ पर्यंत वाढविल्याची छायीकृत प्रत नासुप्रकडे सादर केली होती. परंतु मूळ प्रत सादर केली नव्हती. त्यानंतर, विकासकाने कराराचा भंग केल्याने, सदरची सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण करणे आवश्यक होते. परंतु सुरक्षा ठेवीची मूळ प्रत प्रत्यासकडे नसल्याने, या सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण नासुप्रला वेळीच करता आलेले नाही. त्यानुसार कायदेशीर सल्ल्यांनंतर, व विकासकाला दिनांक १२/११/२०१३ रोजी मूळ प्रत जमा करण्याबाबत नोटीस दिली गेली. त्यावर विकासकाने, उत्तर दिले नाही म्हणून नासुप्रने स्पेशल सुट नं.४५४/४ अन्वये प्रकरण न्यायालयात दाखल केले असून, प्रकरण न्यायप्रविष्ट आहे. याबाबत मा.न्यायालयाच्या निर्णयानुसार पुढील कार्यवाही करण्यात येईल. तथापि, या प्रकरणाच्या अनुषंगाने, विकासकाने सुरक्षा ठेव म्हणून रु.१० लक्ष आणि प्रव्याजीची रक्कम रु.८० लक्ष इतकी नासुप्रमध्ये जमा केलेली रक्कम, नासुप्रकडे असल्याने, याप्रकरणात नागपूर सुधार प्रत्यासचे कोणतेही आर्थिक नुकसान होत नाही. 	<p>(1) M/s Baba Nank Sars Infrastrucure Ltd.</p> <p>1. Reasons as to why due diligence towards following all precautionary measures as prescribed by the Central Vigilance Commission wherein acceptance of genuine and original ban guarantee instead of duplicate Xerox copy was not stressed upon and adhered to by the NIT, be stated to PAC.</p> <p>2. Also action taken to recover Rs.28,96,250/- plus 18% interest thereon as per Hon.Court Judgment may be stated to PAC.</p> <p>3. Any responsibility fixed by Nagpur Improvement Trust.</p>

- सुरक्षा ठेव बँक हमीच्या स्वरुपात सादर केली होती, ज्याची मुदत डिसेंबर २०१२ पर्यंत होती.
- कंत्राटांतर्गत असलेली कामे पूर्ण होईपर्यंत बँक हमीचे नूतनीकरण करावयाचे होते.
- जानेवारी २०१३ मध्ये प्रन्यासाने एजेन्सीला बँक हमीची मुदत वाढविण्याबद्दल कळविले होते.
- एजेन्सीने बँक हमीची मुदत नोव्हेंबर, २०१३ पर्यंत वाढविली आणि मुदत वाढीच्या छायाचित्राची एक प्रत नागपूर सुधार प्रन्यास यांच्याकडे जमा केली.
- कामामध्ये प्रगती होत नसल्यामुळे प्रन्यासाने करार समाप्त केला (जून २०१३)
- आणि बँक हमीचे रोखीकरण करण्यासाठी त्यास बँकेत सादर करण्यात आले. बँकेने रोखीकरणासाठी मंजुरी दिली नाही कारण प्रन्यासाने बँक हमीची मूळ प्रत सादर केली नव्हती.
- लेखापरीक्षेला अन्य दोन कामामध्ये असेही आढळून आले की,
- कार्यान्वयन एजन्सीनी रु.१०७.३१ लाख किंमतीची बँक हमी प्रन्यासाला सादर केली होती. जी नूतनीकरण न केल्याने रद्द झाली होती.
- तथापि, लेखापरीक्षणात हे निदर्शनास आणून दिल्यावर प्रन्यासाने एजन्सीना बँक हमीचे नूतनीकरण करण्याचे निर्देश दिले, ज्याचे अनुपालन करण्यात आले नाही.
- हे निदर्शनास आणून दिल्यावर प्रन्यासाने नमूद केले (ऑगस्ट २०१६) की, लेखापरीक्षा अभिक्षणाच्या अनुपालनार्थ प्रन्यासाच्या सर्व विभागप्रमुखांना, जेथे कारवाईची गरज आहे अशा बाबींची माहिती देण्यासाठी आणि केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांच्या संदर्भात त्यांच्या जबाबदारीची

- या प्रकरणी अतिरिक्त उपाययोजनाचा भाग म्हणून या विकासकाविरुद्ध तसेच बँके विरुद्ध प्रन्यासने न्यायालयात स्पेशल सूट क्र. ४६५/१४ अन्वये विशेष दावा दाखल केलेला होता. त्याचा दिनांक १२/०४/२०१८ रोजी निर्णय झालेला असून, सदरचा निर्णय नागपूर सुधार प्रन्यासच्या बाजूने झालेला आहे. त्यानुसार रु.२८,९६,२५०/- इतकी रक्कम १८% व्याजासह भरणा करण्याचे आदेश संबंधीत कंत्राटदार व संबंधीत बँकेला झालेले आहेत.

२) श्रीमती.स्मिता पी.ताटीवार अॅन्ड श्री.संदीप गिरीष सिंग (कंत्राटदार)

- खसरा क्र.१२३/२-के, मौजा नरसाळा,नागपूर येथील रहिवास लेआऊट विकास करण्याच्या संदर्भात उपरोक्त कंत्राटदराकडून रु.४२.५३ लक्ष इतक्या रकमेची बँक गॅरंटी नासुप्रकडे जमा केलेली होती. तिची मुदत दिनांक ३०/०५/२०१४ पर्यंत होती.
- त्यानंतर बँक गॅरंटीची मुदत वाढविण्यासाठी दिनांक ०९/०४/२०१४ च्या पत्रानुसार विकासकाला कळविण्यात आलेले होते.
- तसेच विकासकाने बँक गॅरंटीची मुदत वाढविली नाही तर, या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्याबाबत संबंधीत बँकेलाही कळविलेले होते.
- दरम्यान सदरहू विकासकाने करारनाम्यानुसार काम केलेले नसल्याने, बँग गॅरंटी मधील शर्त क्र.०५ नुसार बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्यासंदर्भात दिनांक २४/०८/२०१५ च्या पत्रान्वये संबंधीत बँकेला कळविलेले होते. त्यानंतरही दिनांक ०१/१०/२०१५ व दिनांक २३/१२/२०१५ रोजी बँकेला स्मरणपत्रेही पाठविलेली आहेत. त्यानंतरही बँकेने या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करून रक्कम नासुप्रकडे जमा केलेली नाही.
- रोखीकरण न केल्याने या विरोधात न्यायालयीन कार्यवाही करण्यात येईल असे बँकेला दिनांक ०३/०५/२०१६ रोजी कळविल्यानंतर, बँकेने बँक गॅरंटीची मुदत दिनांक ३०/०८/२०१६ पर्यंत वाढवून दिली. त्यानंतर दिनांक ३०/११/२०१७ पर्यंत याची वैधता वाढविण्यात आलेली आहे.
- दरम्यान विकासकाने अभिन्यासातील संपूर्ण विकास कामे पूर्ण केल्यामुळे सदर बँक गॅरंटी मुक्त करण्यात आलेली आहे.
- या प्रकरणात युनियन बँक ऑफ इंडिया दोषी असून, बँकेला नासुप्रने कळविल्यानंतरही रोखीकरण केलेले नाही.

(2) Smt.Smita P.Tatiwar and Shri Sandip Girish Sing (Contractor)

1. The bank guarantee stands renewed up to 30/08/2016. In this context please state the date of completion of the project.
2. Date on which performance guarantee was released by the NIT be stated to PAC.
3. Any responsibility fixed by Nagpur Improvement Trust.

जाणव करुन देण्यासाठी परिपत्रक जारी करण्यात आली होती.

- बँक हमीच्या खरेपणाची प्रभावी पडताळणी करण्यासाठी सर्व बँकेकडून माहिती संकलित करण्यासाठी प्रन्यासाने कार्यवाही सुरु केली होती.
- ही बाब राज्य शासनास जून २०१६ मध्ये कळविण्यात आली, फेब्रुवारी २०१७ पर्यंत त्यांचे उत्तर प्रतीक्षित होते.

• त्यामुळे प्रस्तुत प्रकरणात वेळोवेळी नासुप्रकडून पाठपुरावा करण्यात आल्याचे दिसून येते. तथापि, या पाठपुराव्यामुळे बँक गॅरंटीची मुदतवाढ झालेली असल्याने, नासुप्रचे आर्थिक नुकसान झालेले नाही.

३) श्री.विजय गोविंद काशीकर (आमसुखत्यार) श्रीमती शालीनी काशीकर (कंत्राटदार)

- मौजा बेलतरोडी येथील अभिन्यास विकासाकरिता उपरोक्त कंत्राटदाराने रु.३६,०३,५००/- आणि रु.२८,८२,८००/- असे एकूण रु.६४,८६,३००/- इतक्या रकमेची बँक गॅरंटी नागपूर सुधार प्रन्यासमध्ये जमा केलेली होती. याची मुदत दिनांक २४/०५/२०१४ पर्यंत होती.
- याची मुदत वाढविण्याबाबत दिनांक ०९/०४/२०१५ च्या पत्रान्वये विकासाकास कळविण्यात आलेले होते आणि संबंधीत बँक गॅरंटीचे विकासाकाने विहित मुदतीत रोखीकरण न केल्यास बँक गॅरंटी शर्त क्र.०५ नुसार सदरची रक्कम नासुप्रच्या खात्यामध्ये जमा करण्याबाबत संबंधीत बँकेला कळविण्यात आलेले होते.
- दरम्यान, करारनाम्यानुसार विकासाकाने काम केले नसल्याने, बँक गॅरंटी शर्त क्र.०५ नुसार या गॅरंटीचे रोखीकरण करण्याबाबत दिनांक २४/०८/२०१५ च्या पत्रान्वये संबंधीत बँकेला कळवून, दिनांक ०१/१०/२०१५ रोजी स्मरणपत्रही दिले होते. तथापि, बँकेने सदरहू गॅरंटीने रोखीकरण केले नाही.
- दरम्यान संबंधीत विकासाकाचे (दोघांचेही) निधन झाल्याने, त्यांच्या वतीने श्री.संजय गोविंदराव काशीकर यांनी या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करू नये अशी विनंती केली.
- व त्यानंतर श्री.संजय काशीकर यांनी उपरोक्त रकमेची नवीन बँक गॅरंटी सादर केलेली असून, त्याची मुदत दिनांक २४/०५/२०१९ पर्यंत आहे.
- उपरोक्त वस्तुस्थिती पहाता, प्रस्तुत प्रकरणात बँकेकडून बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्यासंदर्भात विलंब झालेला असून, नागपूर सुधार प्रन्यासकडून कोणत्याही प्रकारे विलंब झालेला नाही.

(3) Shri Vijay Govind Kashikar
(Power of Attorney) Smt.Shalini
Kashikar (Contractor)

1. Present status of the work be stated to PAC.
2. Any action initiated against the Bank?

कार्यासन अधिकारी,
नगरविकास विभाग,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.

लोकलेखा समिती नगरविकास विभाग

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था
अहवालातील परिच्छेद क्र.५.५ "बँक हमी राखण्यातील उणीवा (नागपूर सुधार प्रण्यास)"वरील प्रश्नावली.

अ. क्र.	परिच्छेद क्र.	ज्ञापनातील पृष्ठ क्रमांक	प्रश्नाचा तपशिल
१	५.५	१	विकासकाने बँक गॅरंटीची मुदत दिनांक २२/११/२०१३ पर्यंत वाढविल्याची छायांकित प्रत नागपूर सुधार प्रण्यासकडे सादर केली होती. परंतु मूळ प्रत सादर केली नव्हती. मूळ प्रत जमा करण्याबाबत नोटीस देऊनही मूळ प्रत दिली नव्हती याबाबत विभागाने विकासकाविरुद्ध कोणती कारवाई केली?
२	५.५	२	विकासकाविरुद्ध तसेच बँकेविरुद्ध नागपूर सुधार प्रण्यासने न्यायालयात दावा दाखल केलेला होता. त्याचा निर्णय नागपूर सुधार प्रण्यासच्या बाजूने झालेला आहे. त्यानुसार रु.२८,९६,२५०/- इतकी रक्कम १८% व्याजासह भरणा करण्याचे आदेश संबंधित कंत्राटदार व संबंधित बँकेला झालेले आहेत. याबाबत सद्यःस्थिती काय आहे?
३	५.५	२	खसरा क्र. १२३/२-के, मौजा नरसाळा, नागपूर येथील रहिवास लेआऊट विकास करण्याच्या संदर्भातील कामाची सद्यःस्थिती काय आहे?
४	५.५	२	या प्रकरणात युनियन बँक ऑफ इंडिया दोषी असून, बँकेला नागपूर सुधार प्रण्यासने कळविल्यानंतरही बँक गॅरंटीचे रोखीकरण केलेले नाही. याबाबत विभागाने कोणती कारवाई केली आहे?
५	५.५	३	मौजा बेलतरोडी येथील अभिन्यास विकासाच्या कामाची सद्यःस्थिती काय आहे?
६	५.५	३	प्रस्तुत प्रकरणात बँकेकडून बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्यासंदर्भात विलंब झालेला असल्याने याबाबत सदर बँके विरुद्ध कोणती कारवाई केली आहे?

भारताचे निवृत्तक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१५-१६ च्या लेखा धरिशा अहवालावरील (स्थानिक संस्था) स्पष्टीकरणात्मक त्रापणे

परिच्छेद क्र.	परिच्छेद	खुलासा
५.२	<p>पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादित</p> <p>डिझेलच्या खरेदीवर झालेला टाळता येण्याजोगा खर्च</p> <p>डिझेलची खरेदी घाऊक एवजी किरकोळ पध्तीने करण्याचा निर्णय घेण्यात पुणे महानगर परिवहन महामंडळाकडून असाधारण विलंब झाल्यामुळे रु.१.८९ कोटीचा टाळता येण्याजोगा खर्च झाला.</p> <p>केंद्र शासनाच्या पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाची डिझेलच्या विक्रीबाबत टोक आणि किरकोळ ग्राहकांसाठी दोन धोरणे होती. टोक ग्राहकांना डिझेलचा पुरवठा घाऊक दराने करण्यात येत होता. १८ जानेवारी, २०१३ ला मंत्रालयाने धोरण सुधारित करून तेल कंपन्यांना टोक ग्राहकांना बाजारभावाने विक्री करण्याचे निर्देश दिले. धोरणात सुधारणा होण्याआधी, पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादित (PMPML) डिझेलचा एक टोक ग्राहक, तीन तेल पण कंपन्यांकडून रु. ५२.१० प्रति लिटर या घाऊक भावाने डिझेलची थेट खरेदी करीत असे. १८ जानेवारी, २०१३ ला धोरण सुधारणेनंतर, घाऊक दर रु. ६४.१३ प्रति लिटर इतका वाढविण्यात आला होता जो, प्रचलित किरकोळ दर रु. ५३.६५ प्रति लिटरपेक्षा जास्त होता. घाऊक दरात वाढ झाल्यामुळे PMPML ने रु. ८.६६ लाख प्रति दिवस इतक्या अतिरिक्त दायित्वाची परिगणना (२१ जानेवारी, २०१३) केली.</p> <p>PMPML च्या दस्तावेजांची छाननी करता (मार्च २०१६) आढळून आले की कंपनीने डिझेलची खरेदी पद्धत निश्चित करण्यासाठी खूपच अतिरिक्त वेळ घेतला होता. १८ जानेवारी, २०१३ ते ३१ जुलै, २०१३ दरम्यान (१९५ दिवस), PMPML ने ११५.१४ लाख लिटर डिझेलची</p>	<p>पुणे महानगर परिवहन महामंडळाच्या १० डेपो मध्ये केंद्रशासनाच्या अंगीकृत तेल पुरवठाधारक कंपण्यांकडून मान्य दराने डिझेल खरेदी करण्यात येत होती. महामंडळ डिझेल खरेदीसाठी घाऊक ग्राहक आहे. दि. १८/१२/२०१३ रोजी केंद्र शासनाने डिझेलचे दर रु. ५२.१० वरून थेट रु. ६४.१३ प्रति लिटर असे वाढविले होते.</p> <p>PMPML ला प्रती दिन ४५,००० लि. व भाडेदत्तत्वाच्या बसेस साठी २६,००० लिटर असे एकूण ७१,००० लि. डिझेल खरेदीची आवश्यकता होती. वाढीव दरानुसार PMPML ला सुमारे रु. ८.६६ लाख प्रतीदीन डिझेल खर्चामध्ये वाढ होणार होती. तथापि सदर दरवाढीमुळे PMPML च्या संचलन तुटीमध्ये वाढ होणार होती.</p> <p>डिझेलच्या नवीन वाढीव दारामाबत फेरविचार करणेसाठी तसेच दरवाढ रद्द होण्यासाठी महामंडळा मार्फत मा. उच्च न्यायालयात रिट याचिका क्र. ५२३०/२०१४ दाखल करण्यात आली. PMPML ही सार्वजनिक वाहतूक सेवा असल्याची बाब विचारात घेऊन दर वाढीमध्ये सवलत मिळणे अथवा दर वाढीतून</p>

नव्या धाऊंक भावाने खरेदी केली आणि त्यावर रु. ७३.५२ कोटी खर्च केले होते जे, त्याच कालावधीत प्रचलित किरकोळ दरापेक्षा रु. १.८९ कोटी इतके जास्त होते. ०१ ऑगस्ट, २०१३ पासून PMPML ने, त्यांच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या सर्व बसेससाठी प्रचलित किरकोळ दराने डिझेल खरेदी करण्यास सुरुवात केली.

तेल पणन कंपनी/खाजगी पेट्रोल पंप मालक/डेपो यांच्याशी, खाजगी पेट्रोल पंप मालक यांचेकडून डिझेल खरेदी करण्यासाठी व्यवस्था विकसित/तयार करणे, सुरक्षेसाठी अधिक कर्मचाऱ्यांची आवश्यकता, गुणवत्ता नियंत्रण आणि प्रदानाची पद्धत इत्यादी बाबत PMPML ने केलेल्या पत्रव्यवहार आणि बैठका या कारणांमुळे PMPML ला डिझेल किरकोळ दरावर बदल करण्यात विलंब झाला अशी कारणे PMPML ने दिली. (जुलै २०१६)

निर्णय घेण्यात झालेल्या विलंबाची PMPMLने दिलेली कारणे पटण्यासारखी नाहीत कारण, किंमती वाढल्याच्या (२८ जानेवारी, २०१३) १० दिवसांच्या आत तेल पणन कंपनीबरोबर बैठक घेण्यात आली होती आणि खाजगी पेट्रोल पंप मालकांकडून डिझेल खरेदी करण्याचा निर्णय ०८ फेब्रुवारी २०१३ ला घेण्यात आला होता. तसेच, PMPML ला भाववाढ झाल्यामुळे रु. ८.६६ लाख प्रति दिवस याप्रमाणे अतिरिक्त वायिल्व/खर्च होणार असल्याचीही जाणीव होती. म्हणून

वाळण्याबाबत तसेच अन्य समस्यासाठी शासकीय तेल पुरवठा कंपन्यांना दि. २८.१.२०१३ रोजी आमंत्रित करून त्यांच्याशी चर्चा करण्यात आली होती. तथापि तीनही केंद्रशासन अंगीकृत तेल पुरवठा कंपन्यांनी दर कमी करण्यास नकार दिला. दरम्यानच्या कालावधीत दि. ११.५.२०१३ ला धाऊंक डिझेल खरेदीवर व किरकोळ डिझेल खरेदीदर यांच्या दरामध्ये कपात होऊन या दोन्हीच्या दरामध्ये फेवळ रु. २.६४ प्रती लि. इतकी तफावत राहिली.

वाळीव दरानुसार PMPML ला सुमारे ८.६६ लक्ष रु. प्रतो दिवस डिझेल खर्चामध्ये वाढ होणार होती. त्यामुळे PMPML ला केंद्रशासनाच्या अंगीकृत तेल पुरवठाधारक कंपन्यांकडून डिझेल खरेदी करण्याऐवजी खाजगे डिझेल पंप धारकांकडून डिझेल खरेदी करणे गरजेचे होते.

खाजगी डिझेल पंपावरून डिझेल भरण्यास पेट्रोलियम कंपनांकडून घ्यावी लागणारी परवानगी, रत्नपळाीमध्ये डिझेल भरावे लागणे, अतिरिक्त कर्मचारी वर्ग, सुरक्षा व्यवस्था, डिझेल देयके अदा करण्याची कार्यप्रणाली निश्चित करणे यासाठी कालावधी लागणार असल्याचे निदर्शनास आले. PMPML ने शहरातील डेपोच्या नजिक असलेल्या खाजगी पंप वितरकांना दि. ८.२.२०१३ रोजी पत्र देऊन डिझेल पुरवठ्याचे दर अटी व शर्तीसह सादर करण्याबाबत कळविण्यात आले होते. त्यानुसार खाजगी पंप वितरकांनी दर पत्रके सादर केली होती. याप्रकरणी खाजगी डिझेल पंप धारकांसमवेत ४ बैठका घेण्यात आल्या. त्यानुसार खाजगी पंप धारकांकडून डिझेल वितरणात येणाऱ्या अडचणी विचारात घेऊन गंवांबत डिझेल भरण्याची प्रकिया व धोरण निश्चित करण्यात आले.

खाजगी डिझेल पंप धारकांना येणाऱ्या उपरोक्त अडचणी सोडविणे, डिझेलचे बिल वेळेत मिळणार असल्याचे विश्वास निर्माण करणे, डेपोमध्ये बसेसनाडिझेल न भरता बाहेरिल खाजगी डिझेल पंपावरून डिझेल भरल्यामुळे देखभालीकरता होणारा विलंब या सर्व बाबींचा तौलनिक अभ्यास करून सर्व उणीवा दूर करून सर्व डिझेल बस मध्ये खाजगी डिझेल पंपावरून डिझेल भरण्यास प्राधान्य देण्यात आले व PMPML कडून दि. १०.६.२०१३ च्या आदेशान्वये कार्यवाही सुरु करण्यात आली.

डिझेलच्या किरकोळ खरेदीवर बदल करण्यातील विलंब समर्थनीय नाही. अतिरिक्त कर्मचाऱ्यांची आवश्यकता, गुणवत्ता नियंत्रणाचे उपाय इत्यादीबाबत असे दिसून आले की, PMPML कडून कुठलीही अतिरिक्त व्यवस्था त्यानंतर करण्यात आली नव्हती. याशिवाय, तेल कंपन्यांकडून जशी उधारीवर डिझेल घेण्याची सुविधा होती तीच खाजगी पंप मालकांकडूनही पुरविण्यात येत होती आणि प्रदानाची नवीन पद्धत विकसित केली नव्हती. हे यथे नमूद करणे यथोचित ठरेल की इतर ताफा मालकांनी डिझेलच्या किरकोळ खरेदी करण्याच्या निर्णयावर वेळेवर निर्णय घेतला होता.

अशाप्रकारे, PMPML कडून घाऊक भावावरून किरकोळ भावावर डिझेल खरेदी करण्याच्या निर्णयात झालेल्या विलंबामुळे रु. ९.८९ कोटीचा टाळता येण्याजोगा खर्च झाला होता.

ही बाब राज्य शासनाला डिसेंबर २०१६ ला संदर्भित करण्यात आली, फेब्रुवारी २०१७ पर्यंत उत्तर प्रतिक्रित होते.

वरील सर्व बाबींचा एकात्रित विचार करता खाजगी डिझेल पंपावरून डिझेल भरण्याच्या कार्यप्रणाली मध्ये कोणताही गैरप्रकार होऊनये याबाबत PMPML मार्फत वेळोवेळी दक्षता घेण्यात आलेली आहे.

Section Officer
Urban Development Dept.,
Mantralaya, Mumbai-32.

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांचा ३१ मार्च, २०१६ रोजी संपलेल्या वर्षाचा लेखा परीक्षा अहवाल
बृहन्मुंबई महानगरपालिका, अंबरनाथ नगरपरिषद, कुळगाव - बदलापुर नगरपरिषद आणि पनवेल नगरपरिषद

परिच्छेद क्र. ५.३ विकास शुल्काची कमी आकरणी

अ.क्र.	लेखा परिक्षण क्र.	लेखा आक्षेप	लेखा आक्षेपाची पुर्तता
१	५.३	<p>अंबरनाथ, कुळगाव- बदलापूर आणि पनवेल नगर परिषदांनी जुन्या दराने विकास शुल्क आकारले आणि संकलित केल्यामुळे ₹५.५८ कोटीची कमी आकारणी झाली व त्यांच्या महसुलावर परिणाम झाला होता. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने, कमी आकारणी केलेल्या ₹ १.०२ कोटी विकास शुल्काची लेखापरिक्षेने दाखवून दिल्यामुळे पुर्ण वसुली केली.</p> <p>महाराष्ट्र प्रादेशिक आणि नगररचना (सुधारणा) अधिनियम, १९९२ च्या कलम १२४ (A) नुसार, सर्व महानगरपालिकांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील क्षेत्रामध्ये विनिर्दिष्ट दराने विकास शुल्के आकारावीत आणि संकलित करावीत. कलम १२४ (B) (२) सह अधिनियमाच्या दुसऱ्या सुचित विनिर्देशित केल्याप्रमाणे, विकास शुल्काचे दर जागेच्या प्रति चौरस मीटरच्या आधारावर आकारावयाचे होते. औद्योगिक आणि व्यावसायिक उपयोगांसाठी हे दर निवासी दरांपेक्षा अनुक्रमे दीडपट आणि दुप्पट होते. महाराष्ट्र प्रादेशिक आणि नगर रचना (सुधारणा) अधिनियम २०१० अंमलात आणल्यानंतर, राज्य शासनाच्या नगर विकास विभागाने, प्रति चौरस</p>	<p>अंबरनाथ नगरपरिषदेने दिनांक २७.१२.२०१० च्या शासन निर्णयानुसार सुधारित दराने विकास शुल्काची आकारणी करण्याचे काम प्रगती पथावर असून परिच्छेदात नमूद (ऑगस्ट, २०१५ पर्यंत) ३९१ प्रकरणांपैकी मे, २०१८ पर्यंत एकूण १२७ प्रकरणात रु.१,८३,८७,६६४/- इतक्या विकास शुल्काची वसूली केली असून तसा अहवाल महालेखापाल कार्यालयास सादर करण्यात आला आहे. उर्वरित आक्षेपीत रक्कम वसूली संदर्भात नोटीसा देऊन वसूलीची काम सुरु आहे.</p> <p>तसेच याच कालावधीकरीता कुळगांव बदलापूर नगरपरिषदेने १२१ प्रकरणांपैकी २७ प्रकरणांत ०.२० कोटी विकासशुल्क वसूल केला असून उर्वरित प्रकरणात नोटीस जारी करण्यात आली होती. दरम्यान काही विकासकांनी नगरपरिषदेने जमीन विकास अधिभाराकरीता आवश्यक असलेले शुल्कापेक्षा जादा रक्कम वसूल केली असल्याने सदर रक्कमेचे समायोजन करण्याची विनंती केली आहे. त्यानुसार संबंधित विकासकांकडून कमी आकारण्यात</p>

मीटरऐवजी सिध्दगणकाच्या मुद्रांक शुल्काच्या टक्क्यावर आधारित विकास शुल्काचे दर दिनांक २७ डिसेंबर २०१० च्या शासन निर्णयानुसार सुधारित केले.

तीन नगरपरिषदांच्या दस्तावेजांच्या तपासणीत (फेब्रुवारी २०१६ ते ऑगस्ट २०१६) असे आढळून आले की, २७ डिसेंबर, २०१० च्या शासन निर्णयानुसार जरी विकास शुल्क सुधारित करण्यात निर्णयानुसार जरी विकास शुल्क सुधारित करण्यात आले तरी, या नगरपरिषदांनी २७ डिसेंबर, २०१० नंतर मान्यता दिलेल्या आराखड्यांना प्रति चौरस मीटरच्या आधारावर जुन्या दरांनी विकास शुल्काची आकारणी आणि संकलन केले होते. अंभरनाथ नगरपरिषद आणि कुळगाव बदलापुर नगरपरिषदेने सुधारित दराची अंमलबजावणी सप्टेंबर, २०१५ पासून केली होती तर पनवेल नगरपरिषदेने त्यांची अंमलबजावणी जुलै २०१५ पासून केली होती. परिणामी वर्ष २०११-१२ ते २०१५-१६ (ऑगस्ट २०१५ पर्यंत) दरम्यान अंभरनाथ नगरपरिषदेने (३९१ प्रकरणे) रुपये ३.२५ कोटी, कुळगाव-बदलापुर नगरपरिषदेने (१२१ प्रकरणे) रुपये ०.६८ कोटी आणि वर्ष २०१४-१६ या कालावधीत (जुन २०१५) पनवेल नगरपरिषदेने (७९ प्रकरणे) रुपये २.६४ कोटी इतकी विकास शुल्काची कमी आकारणी केली होती.

आलेली विकास शुल्काची वसुलीची प्रक्रीया नगरपरिषदेमार्फत करण्यात येत आहे.

पनवेल महानगरपालिकेने बांधकाम परवानगी देताना बांधकाम विकास शुल्काची वसुली कमी केल्याबाबतचे लेखापरिक्षणाचे आक्षेपानुसार संबंधितास तात्काळ नोटीस देऊन वसुलीची कार्यवाही सुरु केलेली आहे.

पनवेल महानगरपालिकेने आक्षेपित रु.२.६४ कोटी विकासशुल्कापैकी रु.१,४८,३६,४३४ कोटी इतके विकासशुल्क वसुल केले आहे.

तसेच लेखापरिच्छेदातील आक्षेपित रक्कम वसुल करण्याची कार्यवाही महानगरपालिका स्तरावर सुरु आहे.

(अजित कवडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांचा, दिनांक ३१ मार्च, २०१६ रोजी संपलेल्या वर्षाचा अहवाल (स्थानिक संस्था २०१५-१६)

परिच्छेद क्रमांक	आक्षेप	महानगरपालिकेचे सविस्तर स्पष्टीकरण (योग्य त्या कागदपत्रासह व पुराव्यासह)	महालेखापाल यांनी परिच्छेद प्रमाणीत करताना उपस्थित केलेले मुद्दे
५.५	<ul style="list-style-type: none"> नागपूर सुधार प्रत्यासाने बँक हमीची मूळ प्रत बँकेत सादर न केल्यामुळे रु.२५ लाखाची हानी झाली. :- संस्थेद्वारे स्वीकृत केलेली बँक गॅरन्टी खरी आणि रोखीकृत करण्याजोगी आहे, हे सुनिश्चित करण्यासाठी केंद्रीय सतर्कता आयोगाने मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या होत्या. (डिसेंबर, २००७) ज्यात कंत्राटदाराकडून / पुरवठादारांकडून बँक हमीची स्वीकृती, बँक हमीचा खरेपणा / सत्यतेची पडताळणी, जो खरेपणाच्या पडताळणीसाठी जबाबदार राहिल अशा एका अधिकाऱ्याची नियुक्ती तसेच बँक हमीचे वेळेत रोखीकरण आणि नूतनीकरण करणे इत्यादि साठी कार्यपध्दती विनिर्दिष्ट करण्यात आली होती. नागपूर सुधार प्रत्यास (प्रत्यास) यांच्या दस्तावेजांच्या पडताळणीत (मे २०१५ आणि जुलै, २०१५) असे आढळले की, नागपूर सुधार प्रत्यासाने एका एजन्सीसोबत सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर चिखली (देवस्थान), नागपूर येथील क्रीडांगणाच्या आणि देवाखान्याच्या विकासासाठी एक करार केला होता. (डिसेंबर, २०१०). क्रीडांगणाचे काम १२ महिन्यांमध्ये आणि देवाखान्याचे काम ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाचे होते. करारानुसार, एजन्सीने रु.२५ लाखाची कार्यसिध्दी 	<p>प्रस्तुत लेखापरिच्छेदामध्ये ०३ प्रकरणातील बँक हमी बाबतचा उल्लेख असून, याबाबत नागपूर सुधार प्रत्यासकडून प्राप्त अहवालानुसार असलेली वस्तुस्थिती खालीलप्रमाणे :-</p> <ul style="list-style-type: none"> १) मै.बाबा नानक सार्स इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. (कंत्राटदार) मौजा चिखली (देवस्थान) येथील खेळाचे मैदानाचा विकास व देवाखान्याचे बांधकाम बीओटी तत्वावर बांधणे या प्रकल्पासंदर्भात संबंधीत कंत्राटदाराकडून रु.२५ लक्ष इतकी रक्कम Performance सुरक्षा ठेव म्हणून नागपूर सुधार प्रत्यासकडे जमा केलेली होती. या बँक गॅरंटीची मुदत दिनांक २२/११/२०१२ पर्यंत होती. त्यानुसार सदरची मुदत वाढविण्याबाबत नासुप्रने दिनांक ०६/१०/२०१२ रोजी कंत्राटदारास कळविले होते. त्यानुसार विकासकाने याची मुदत दिनांक २२/११/२०१३ पर्यंत वाढविल्याची छायांकित प्रत नासुप्रकडे सादर केली होती. परंतु मूळ प्रत सादर केली नव्हती. त्यानंतर, विकासकाने कराराचा भंग केल्याने, सदरची सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण करणे आवश्यक होते. परंतु सुरक्षा ठेवीची मूळ प्रत प्रत्यासकडे नसल्याने, या सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण नासुप्रला वेळीच करता आलेले नाही. त्यानुसार कायदेशीर सल्ल्यानंतर, व विकासाकाला दिनांक १२/११/२०१३ रोजी मूळ प्रत जमा करण्याबाबत नोटीस दिली गेली. त्यावर विकासकाने, उत्तर दिले नाही म्हणून नासुप्रने स्पेशल सुट नं.४५४/४ अन्वये प्रकरण न्यायालयात दाखल केले असून, प्रकरण न्यायप्रविष्ट आहे. याबाबत मा.न्यायालयाच्या निर्णयानुसार पुढील कार्यवाही करण्यात येईल. तथापि, या प्रकरणाच्या अनुषंगाने, विकासकाने सुरक्षा ठेव म्हणून रु.१० लक्ष आणि प्रव्याजीची रक्कम रु.८० लक्ष इतकी नासुप्रमध्ये जमा केलेली रक्कम, नासुप्रकडे असल्याने, याप्रकरणात नागपूर सुधार प्रत्यासचे कोणतेही आर्थिक नुकसान होत नाही. 	<p>(1) M/s Baba Nank Sars Infrastruture Ltd.</p> <ol style="list-style-type: none"> Reasons as to why due diligence towards following all precautionary measures as prescribed by the Central Vigilance Commission wherein acceptance of genuine and original ban guarantee instead of duplicate Xerox copy was not stressed upon and adhered to by the NIT, be stated to PAC. Also action taken to recover Rs.28,96,250/- plus 18% interest thereon as per Hon.Court Judgment may be stated to PAC. Any responsibility fixed by Nagpur Improvement Trust.

सुरक्षा ठेव बँक हमीच्या स्वरुपात सादर केली होती, ज्याची मुदत डिसेंबर २०१२ पर्यंत होती.

• कंत्राटांतर्गत असलेली कामे पूर्ण होईपर्यंत बँक हमीचे नूतनीकरण करावयाचे होते.

• जानेवारी २०१३ मध्ये प्रत्यासाने एजेन्सीला बँक हमीची मुदत वाढविण्याबद्दल कळविले होते.

• एजेन्सीने बँक हमीची मुदत नोव्हेंबर, २०१३ पर्यंत वाढविली आणि मुदत वाढीच्या छायाचित्राची एक प्रत नागपूर सुधार प्रत्यास यांच्याकडे जमा केली.

• कामामध्ये प्रगती होत नसल्यामुळे प्रत्यासाने करार समाप्त केला (जून २०१३)

• आणि बँक हमीचे रोखीकरण करण्यासाठी त्यास बँकेत सादर करण्यात आले. बँकेने

रोखीकरणासाठी मंजुरी दिली नाही कारण प्रत्यासाने बँक हमीची मूळ प्रत सादर केली नव्हती.

• लेखापरीक्षेला अन्य दोन कामांमध्ये असेही आढळून आले की,

• कार्यान्वयन एजन्सीनी रु.१०७.३९ लाख किंमतीची बँक हमी प्रत्यासाला सादर केली होती. जी नूतनीकरण न केल्याने रद्द झाली होती.

• तथापि, लेखापरीक्षणात हे निदर्शनास आणून दिल्यावर प्रत्यासाने एजन्सीना बँक हमीचे नूतनीकरण करण्याचे निर्देश दिले, ज्याचे अनुपालन करण्यात आले नाही.

• हे निदर्शनास आणून दिल्यावर प्रत्यासाने नमूद केले (ऑगस्ट २०१६) की, लेखापरीक्षा अभिक्षणाच्या अनुपालनार्थ प्रत्यासाच्या सर्व विभागप्रमुखांना, जेथे कारवाईची गरज आहे अशा बाबींची माहिती देण्यासाठी आणि केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांच्या संदर्भात त्यांच्या जबाबदारीची

• या प्रकरणी अतिरिक्त उपाययोजनाचा भाग म्हणून ५, विकासकविरुद्ध तसेच बँके विरुद्ध प्रत्यासने न्यायालयात स्पेशल सूट क्र. ४६५/१४ अन्वये विशेष दावा दाखल केलेला होता. त्याचा दिनांक १२/०४/२०१८ रोजी निर्णय झालेला असून, सदरचा निर्णय नागपूर सुधार प्रत्यासच्या बाजूने झालेला आहे. त्यानुसार रु.२८,९६,२५०/- इतकी रक्कम १८% व्याजासह भरणा करण्याचे आदेश संबंधीत कंत्राटदार व संबंधीत बँकेला झालेले आहेत.

२) श्रीमती.स्मिता पी.ताटीवार अॅन्ड श्री.संदीप गिरीष सिंग (कंत्राटदार)

• खसरा क्र.१२३/२-के, मौजा नरसाळा,नागपूर येथील रहिवास लेआऊट विकास करण्याच्या संदर्भात उपरोक्त कंत्राटदराकडून रु.४२.५३ लक्ष इतक्या रकमेची बँक गॅरंटी नासुप्रकडे जमा केलेली होती. तिची मुदत दिनांक ३०/०५/२०१४ पर्यंत होती.

• त्यानंतर बँक गॅरंटीची मुदत वाढविण्यासाठी दिनांक ०९/०४/२०१४ च्या पत्रानुसार विकासकाला कळविण्यात आलेले होते.

• तसेच विकासकाने बँक गॅरंटीची मुदत वाढविली नाही तर, या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्याबाबत संबंधीत बँकेलाही कळविलेले होते.

• दरम्यान सदरहू विकासकाने करारनाम्यानुसार काम केलेले नसल्याने, बँग गॅरंटी मधील शर्त क्र.०५ नुसार बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करण्यासंदर्भात दिनांक २४/०८/२०१५ च्या पत्रान्वये संबंधीत बँकेला कळविलेले होते. त्यानंतरही दिनांक ०१/१०/२०१५ व दिनांक २३/१२/२०१५ रोजी बँकेला स्मरणपत्रेही पाठविलेली आहेत. त्यानंतरही बँकेने या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण करून रक्कम नासुप्रकडे जमा केलेली नाही.

• रोखीकरण न केल्याने या विरोधात न्यायालयीन कार्यवाही करण्यात येईल असे बँकेला दिनांक ०३/०५/२०१६ रोजी कळविल्यानंतर, बँकेने बँक गॅरंटीची मुदत दिनांक ३०/०८/२०१६ पर्यंत वाढवून दिली. त्यानंतर दिनांक ३०/११/२०१७ पर्यंत याची वैधता वाढविण्यात आलेली आहे.

• दरम्यान विकासकाने अभिन्यासातील संपूर्ण विकास कामे पूर्ण केल्यामुळे सदर बँक गॅरंटी मुक्त करण्यात आलेली आहे.

• या प्रकरणात युनियन बँक ऑफ इंडिया दोषी असून, बँकेला नासुप्रने कळविल्यानंतरही रोखीकरण केलेले नाही.

(2) Smt.Smita P.Tatiwar and Shri Sandip Girish Sing (Contractor)

1. The bank guarantee stands renewed up to 30/08/2016. In this context please state the date of completion of the project.
2. Date on which performance guarantee was released by the NIT be stated to PAC.
3. Any responsibility fixed by Nagpur Improvement Trust.

नगर विकास विभाग (नवि-२३)

भास्ताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांचा दिनांक ३१ मार्च २०१६ रोजी संपलेल्या वर्षाचा “स्थानिक संस्था” अहवाल

परिच्छेद क्र. ५.६ ठाणे महानगरपालिका “आरोग्य विषयक सुविधा विनावापर पडून राहणे”
ठाणे महानगरपालिकेअंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय कळवा येथे ₹ ५.९८ कोटी खर्च करून सप्टेंबर २०१३ ला निर्माण केलेल्या व नूतनीकरण केलेल्या आरोग्य सुविधा, आवश्यक मनुष्यबळाची नेमणूक न केल्यामुळे ४१ महिने विनावापर पडून होत्या.

अ.क्र.	लेखा परिक्षण क्र.	लेखा आक्षेप	लेखा आक्षेपाची पुर्तता
१	५.६	ठाणे महानगरपालिके (TMC) अंतर्गत, छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय कळवा, (रुग्णालय) हे ५०० खाटांचे रुग्णालय असून त्यात पाच शस्त्रक्रियागृह (OTs) आणि आठ खाटा असलेला अतिदक्षता विभाग (ICU) आहेत. मोठ्या संख्येने दाखल होणाऱ्या गंभीर अपघाताच्या आणि इतर आकस्मिक प्रकरणांना तोंड देण्यासाठी TMC ने अस्तित्वातील OTs आणि ICU चे नूतनीकरण करण्याचे ठरविले (नोव्हेंबर २०११) IMC ने ₹ १३.६३ कोटीचे नूतनीकरणाचे काम टर्नकी (turnkey) पध्दतीवर कंत्राटदाराला दिले (जानेवारी २०१२), जे जून २०१२ पर्यंत पूर्ण करावयाचे होते. या कामामध्ये (i) अस्तित्वातील पाच OTs चे नूतनीकरण करून Modular prefabricated structure तयार करणे (ii) अस्तित्वातील आठ खाटांच्या ICU ची ४० खाटांचे Modular prefabricated ICU मध्ये रुपांतर करणे (१० खाटांचे चार (ICUs) (iii) १२ खाटांचे modular	दिनांक २४.११.२०११ च्या पत्रान्वये छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालयात १६ इन्टेसिखीस्ट पदांची मागणी करण्यात आली होती. परंतु दिनांक ०९.१२.२०१३ च्या सुधारीत प्रस्तावात छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालयाकरीता ४ इन्टेसिखीस्ट पदांची मागणी करण्यात आली. तदनुषंगाने शासनाने दिनांक ०३.०३.२०१४ च्या शासन निर्णयान्वये इतर पदांसह छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालयाकरीता ४ इन्टेसिखीस्ट च्या पदानांही मान्यता दिली आहे. तसेच ठाणे महानगरपालिकेने तदनुषंगाने या पदांकरीता भरती केली व १ पदांवर नियुक्ती करण्यात आली. अद्यापही ३ इन्टेसिखीस्ट संवर्गातील मंजूर पदे रिक्त आहेत.

<p>prefabricated ट्रॉमा सेंटर कक्षाचे बांधकाम, आणि (M) सात खाटांचे modular prefabricated अपघात कक्षाचे (Casually) बांधकाम, ही कामे सम्मिलित होती. ₹ १३.६२ कोटी खर्च करून १४ महिन्यांच्या विलंबाने सप्टेंबर २०१३ ला हे काम पूर्ण झाले.</p>	<p>या व्यतिरीक्त इतर पॅरामेडीकल सर्वगोलील पदनिर्मितीकरीता कोणताही प्रस्ताव शासनास प्राप्त झाल्याचे निदर्शनास येत नाही.</p>
<p>मुख्य वैद्यकीय अधिकारी, आरोग्य विभाग, TMC यांच्याकडील दस्तावेजांची छाननी करता असे आढळून आले की, (ऑक्टोबर २०१५), जरी नुतनीकरणाने सप्टेंबर २०१३ मध्ये पूर्ण झाले होते तरी, पाच modular prefabricated OTs पैकी एक, ४० खाटांच्या modular prefabricate ICUs पैकी २० आणि सर्व १९ खाटांचे modular prefabricated ट्रॉमा आणि अपघात कक्ष फेब्रुवारी, २०१७ ला पुरेशा संख्येत मनुष्यबळ नसल्यामुळे अकार्यरत होते. TMC ने जरी नुतनीकरणामुळे नवीन तयार होणाऱ्या सुविधांना अनुसरून त्यासाठी आवश्यक असलेल्या १६ Intensivists पदांची नगर विकास विभागाकडे मागणी केली होती (नोव्हेंबर २०११) तरी त्यांनी फक्त ४ पदांनाच मंजूरी दिली (मार्च २०१४), त्यापैकी फक्त दोन पदे TMC नी भरली होती. (ऑगस्ट २०१४ मध्ये एक नियमित पद आणि फेब्रुवारी २०१६ मध्ये एक तात्पुरते पद). अशाप्रकारे फेब्रुवारी, २०१७ ला १४ Intensivists ची कमतरता होती. तसेच सप्टेंबर २०१६ ला रुग्णालयात इतर कर्मचाऱ्यांचीही, जसे सिस्टर-इनचार्ज (०३), स्टाफ नर्स (१२) आणि वॉर्ड बॉईज (४४), सुविधा</p>	<p>परंतु दिनांक ०३.०३.२०१४ च्या शासन निर्णयान्वये ठाणे महानगरपालिकेच्या विविध संगर्गत निर्माण करण्यात आलेली सुमारे ८३ पदे व छत्रपती शिवाजी रुग्णालय व राजीव गांधी वैद्यकीय महाविद्यालयातील उपलब्ध वैद्यकीय व निम वैद्यकीय मनुष्य बळाचा वापर करून आय.सी.यु., ट्रॉमा सेंटर व अपघात विभागाच्या सुविधा रूपांना उपलब्ध करून देण्यात येतात.</p>
<p>दिनांक २४.०८.२०१६ रोजी पदोन्नतीने सिस्टर इनचार्ज ही पदे भरण्यात आली आहे. आवश्यकतेनुसार स्टाफ नर्ससच्या मंजूर रिक्त असणाऱ्या पदांवर हंगामी पध्दतीने भरती करण्यात आली आहे.</p>	<p>वॉड बॉय संगर्गत १४ पदांची भरती करण्यात आली आहे.</p>
<p>नव्याने बांधण्यात आलेले व ऑक्टोबर, २०१५ ला कार्यरत नसणारे शस्त्रक्रियागृह जवळपास मागील एक वर्ष पासून कार्यरत आहे.</p>	<p>त्याचप्रमाणे अपघात विभागातील १२ खाटा वापरात घेण्यात आल्या आहेत.</p>
<p>सुमारे १३.५ कोटीचा खर्च करून आरोग्य विषयक सुविधा निर्माण करण्यात आल्या परंतु त्यासाठी</p>	<p>सुविधा निर्माण करण्यात आल्या परंतु त्यासाठी</p>

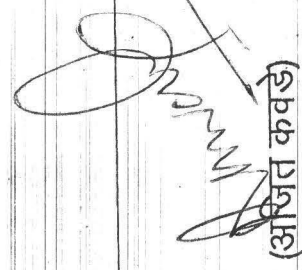
ह्याची सातत्याने कमतरता असल्यामुळे, रुग्णालय आपल्या उपलब्ध कर्मचाऱ्यांपैकी, सप्टेंबर २०१३ ला निर्माण केलेल्या सुविधांसाठी कर्मचारी पुरवू शकत नव्हता.

वैद्यकीय अधीक्षक, छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय यांनी सांगितले (सप्टेंबर २०१६) की, रिक्त पदे भरण्यासाठी किती वेळ लागेल हे सांगणे कठीण होते मात्र सप्टेंबर २०१३ ला निर्माण केलेल्या सुविधांसह रुग्णालय सुरळीत चालविण्यासाठी प्रयत्न केले जात होते.

अशाप्रकारे नगर विकास विभाग आणि ठाणे महानगरपालिका, यांनी १४ Intensivist आणि आधारभूत कर्मचाऱ्यांच्या पदांना संमती न दिल्याने म्हणजेच आवश्यक पदे न भरल्याने ₹ ५.९८ कोटी खर्चून निर्माण करण्यात आलेली स्वास्थ्य आरोग्य विषयक सुविधा ४१ महिन्यांसाठी (फेब्रुवारी २०१७) विनावापर पडून होत्या.

ही बाब सप्टेंबर २०१६ मध्ये शासनाला संदर्भित करण्यात आली: फेब्रुवारी २०१७ पर्यंत उत्तर प्रतिक्रित होते.

लागणारे मनुष्य बळाचे नियोजन न केल्याने यापैकी काही आरोग्य विषयक सुविधा विनावापर पडून आहेत. या प्रकरणी प्रथम दर्शनी ठाणे महानगरपालिकेच्या स्तरावर नियोजनाचा अभाव असल्याचे व कर्तव्य कसुर झाल्याचे निदर्शनास येत असल्याचे या प्रकरणी ठाणे चौकशी करण्याचे आदेश आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका यांना देण्यात आले आहेत.

(अजित कवडे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

साक्ष :

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-१६ च्या स्थानिक संस्था अहवालातील परिच्छेद क्र. ५.१ "औरंगाबाद महानगरपालिकेत सेवास्तर निर्देशांकाची अंमलबजावणी", परिच्छेद क्रमांक ५.२ "डिझेलच्या खरेदीवर झालेला टाळता येण्याजोगा खर्च", परिच्छेद क्रमांक ५.३ "विकास शुल्काची कमी आकारणी", परिच्छेद क्रमांक ५.५ "बँक हमी राखण्यातील उणीव" व परिच्छेद क्रमांक ५.६ "आरोग्यविषयक सुविधा विनावापर पडून राहणे" या परिच्छेदासंदर्भात अधिक माहिती जाणून घेण्यासाठी नगरविकास विभागाचे प्रधान सचिव तसेच विभागीय प्रतिनिधींची दिनांक १८, २६ डिसेंबर व २४ जानेवारी, २०१९ रोजी समितीने साक्ष घेतली.

परिच्छेद क्रमांक ५.१ औरंगाबाद महानगरपालिकेत सेवास्तर निर्देशांकाची अंमलबजावणी

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२ नियोजन :

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.१ सेवास्तर निर्देशकांच्या अंमलबजावणीसाठी नियोजन-

२.१ या परिच्छेदात नमूद एसएलबीचे (सिव्हील लेव्हल, बेंच मार्क) नियोजन त्या काळी केले पाहिजे, असे धोरण होते. नियोजन करण्यात आले नाही, बैठक घेण्यात आली नाही, बैठकीमध्ये अधिकारी नव्हते, त्याचे कार्यवृत्त अंतिम करण्यात आले नाही. या सर्व बाबींची जबाबदारी कोणाची होती ? अशी विचारणा समितीने केली असता, ही जबाबदारी महानगरपालिका आयुक्तांची आहे असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

विभागाने डिसेंबर, २०११ मध्ये बैठक घेतली होती. त्या बैठकीकरिता अनेक अधिकारी अनुपस्थित होते. त्यानंतर बैठक घेण्यात आली नाही. संबंधित अधिकाऱ्यांना निर्देश देण्यात येणार नसतील तर अंमलबजावणी कशी होणार ? अंमलबजावणी न केलेल्या अधिकाऱ्यांवर जबाबदारी निश्चित केली आहे काय ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अजून अशी कार्यवाही केलेली नाही असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

हा मुद्दा महालेखाकारांनी निदर्शनास आणून दिल्यावर विभागाने कार्यवाही करणे अपेक्षित होते, असे समितीने मत व्यक्त केले असता, औरंगाबाद महानगरपालिकेने नोव्हेंबर, २०१८ मध्ये विशेष कक्षाची स्थापना केलेली आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

महालेखाकारांनी हा मुद्दा केव्हा निदर्शनास आणून दिला होता ? व महालेखाकारांनी निदर्शनास आणून दिल्यानंतरही विभागाने काहीच केले नाही. आता साक्ष लागली म्हणून विभागाने सुरुवात केलेली आहे. नाहीतर काहीच केले नसते. जवळपास विभागाने ३ वर्षे काहीच केलेले नाही. यामध्ये ४ निकष कोणते दिलेले आहेत अशी विचारणा समितीने केली असता, महालेखाकारांनी ही बाब २०१६ मध्ये निदर्शनास आणून दिली होती. तसेच त्यात पाणीपुरवठा, घनकचरा विभाग आणि जलनिःस्सारण असे ३ महत्त्वाचे विषय आहेत. त्यात वेगवेगळे मुद्दे दिलेले आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले. ४ विषय आहेत. स्टॉर्म वॉटरचा विषय देखील आहे असे समितीने निदर्शनास आणले असता, स्टॉर्म वॉटरचा विषय जलनिःसारणमध्ये येतो असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

विभागाने चारही विषय सांगितले पाहिजे असे समितीने सूचित केले असता, पाणीपुरवठा, घनकचरा विभाग आणि जलनिःस्सारण आणि स्टॉर्म वॉटरची बंदोबस्त करणे हे ४ विषय आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

एसएलबीचे नियोजन करण्याबाबत शासनाने परिपत्रक काढलेले आहे. महालेखाकारांनी औरंगाबाद महानगरपालिकेबाबत आक्षेप काढलेले आहेत. हीच स्थिती सर्व महानगरपालिकांची असेल. राज्यातील इतर महानगरपालिका या परिपत्रकाप्रमाणे काम करीत आहेत की नाही हे सचिवांनी एकदा तपासून घ्यावे असे समितीने निदेशित केले असता, त्यास विभागीय सचिवांनी सहमती दर्शविली.

औरंगाबाद महानगरपालिकेबाबत माहिती देताना औरंगाबादमध्ये पिण्याचे पाणी, कचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन आणि स्टॉर्म वॉटर ड्रिनेज इत्यादी योजना चालू होत्या. या योजनेमध्ये एसएलबी चा मेळ घालण्यात आले नव्हते, त्या वेळी नियोजन झालेल्या सीटी सॅनिटेशन किंवा सीटी डेव्हलपमेंट प्लॅन यामध्ये सांगड घालण्यात आली नव्हती. तसेच एक वॉल पूर्णतः समितीसमोर सादर करण्यात यावे असे मागील साक्षीदरम्यान निर्देश होते, समितीने सादरीकरण करण्याची परवानगी दिली, त्यानुषंगाने सादर सादरीकरणात सर्वात प्रथम ५.१.२ हा मुद्दा नियोजनावरच होता. याबाबत आयुक्तांच्या अध्यक्षतेखाली कोणती समिती असली पाहिजे व त्यांनी याबाबतचा वेळोवेळी आढावा घेतला पाहिजे. वस्तुस्थिती ही आहे की, ती समिती निष्क्रिय होती. त्या समितीच्या जास्त बैठका झाल्या नाहीत. आता औरंगाबाद महानगरपालिकेने त्या समितीची पुनर्रचना केलेली आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले. (विवरणपत्र क्र. १)

सदरहू समितीची एकच बैठक झालेली आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, त्यास विभागीय प्रतिनिधींनी सहमती दर्शवून सदरहू समितीची एकच बैठक झाली होती. या विषयाकडे पूर्णतः दुर्लक्ष झाल्याचे औरंगाबाद महानगरपालिका मान्य करते. आता सदरहू समितीची पुनर्स्थापना केलेली आहे. आयुक्त, औरंगाबाद यांच्या अध्यक्षतेखाली सर्व संबंधित खातेप्रमुख, तसेच काही तज्ञांना देखील स्थान देण्यात येणार आहे. २०१३-२०१४ मध्ये आरोग्य विभागाकडून सीटी सॅनिटेशन प्लॅन तयार झाला होता. अलिकडेच औरंगाबाद शहरामध्ये कचऱ्याची समस्या आणि त्यानुषंगाने करावी लागणारी कार्यवाही पहाता सीटी सॅनिटेशन प्लॅन सुधारित करावा लागणार आहे. वर्तन बदलमध्ये (बिहेविअर चेंजमध्ये) काम करणाऱ्या तज्ञ संस्थेला हे काम दिलेले आहे. (माहे एप्रिल, २०१९ मध्ये) येत्या तीन महिन्यांमध्ये होत असलेले काम आणि लोकांशी चर्चा करून धोरणात्मक नियोजन, आराखडा सादर करणार आहे. यामध्ये ते शहर स्वच्छतायोजना सुधारीत करून देणार आहे.

दुसरी बाब अशी की, जेएनएनयुआरएम च्या काळात शहर विकास योजना (सिटी डेव्हलपमेंट प्लॅन) तयार करण्यात आला होता. त्यामध्ये ड्रेनेज व इतर आराखडे सुधारीत करण्याची आवश्यकता निर्माण झालेली आहे. हे आराखडे औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या विभाग प्रमुखांमार्फत इन हाऊस सुधारीत करण्यात येईल. तसेच हे दोन्हीही नियोजन आराखडे तयार करताना त्या त्या सेक्टरचे जे एसएलबी आहे, ते विचारात घेऊन दोन्ही आराखडे तयार करण्यात यावे, अशी सूचना देण्यात आलेली आहे. तीन महिन्यांच्या आत हे दोन्ही आराखडे तयार होतील, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

शहर विकास योजना (सिटी डेव्हलपमेंट प्लॅन) आणि शहर स्वच्छता योजना (सिटी सॅनिटेशन प्लॅन) हे आराखडे सुधारीत करण्यात येणार आहे. मागील वेळेस शहर विकास योजनेबाबत (सिटी डेव्हलपमेंट प्लॅन) सांगण्यात आले होते की, “DP is under Court and litigations”, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सध्या आपण डेव्हलपमेंट प्लॅनबाबत बोलत नाही. असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

हे दोन वेगळे मुद्दे आहेत. विभागाला शहर स्वच्छता योजना (सिटी सॅनिटेशन प्लॅन) करायची होती आणि एनयुआरएमच्या अनुदानासाठी शहर विकास योजना होती की, ज्याचा एमआरटीपीच्या डीपीशी संबंध नाही. त्यामध्ये नागरिकांच्या सूचना घेऊन प्राधान्य क्षेत्र कोणते आहे, महानगरपालिकेने पुढील दहा-पंधरा वर्षात कोणत्या ठिकाणी पैसे खर्च करावे, याबाबतचा तो सीडीपी होता. हा सीडीपी क्रिसिल किंवा तत्सम संस्थेच्या मदतीने वेगवेगळ्या शहरांनी करायचा होता. काही शहरांनी सीडीपी संस्थांकडून केला. विभागाने काही संस्थांना शासन म्हणून मदत केली. तसा औरंगाबादचा हा सीडीपी झाला होता. तो आता सुधारीत करण्याची आवश्यकता असल्याचे आयुक्तांनी मान्य केलेले आहे. त्यांनी त्याची प्रक्रिया सुरू केलेली आहे. ते सीएसपी आणि सीडीपी हे दोन्हीही सुधारीत करित आहेत. येत्या तीन महिन्यांमध्ये ह्या दोन्हीही योजना सुधारीत केल्या जातील आणि त्याकरिता आवश्यक असणारी जनरल बॉडीची मान्यता घेण्यात येईल, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

सर्वसाधारण सभेची अद्यापपर्यंत सी.एस.पी. ला देखील मान्यता मिळालेली नाही का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अलीकडेच कचऱ्याच्या अनुषंगाने नवीन डी.पी.आर. तयार करून काही प्रकल्प हाती घेतले आहेत. पूर्वीचा सी.एस.पी. हा खूप थॅरॉटिकल होता. कोणते प्रोसेसिंग प्लांट होणार, कुठे होणार याबाबत त्यामध्ये माहिती नव्हती. हा मुद्दा लेखापरिक्षणामध्ये देखील आलेला आहे. त्यामुळे सर्वसाधारण सभेमध्ये जुनी योजना ठेऊन काही उपयोग नाही. औरंगाबाद महानगरपालिकेसोबत सध्या स्वच्छतेबाबत काम करणाऱ्या एका तज्ञ संस्थेला अतिरिक्त मोबदला न देता तीन महिन्यांमध्ये याबाबत पूर्ण काम करून घेत आहोत. त्यानंतर तयार होणारी नवीन योजना सर्वसाधारण सभेसमोर ठेवण्यात येईल. लोकांशी बोलून नवीन योजना तयार करण्याचे औरंगाबाद महानगरपालिकेचे नियोजन आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.२ - नगर सफाई आराखडा आणि नगरविकास आराखडा यांचा SLBs सोबत मेळ न घालणे

२.२ नगर सफाई आराखडा व नगरविकास आराखडा यांचा मेळ घालून विभागाने नियोजन केलेले नाही. औरंगाबाद महानगरपालिकेची विकास योजना केव्हा पास झाली अशी विचारणा समितीने केली असता, सदरील विकास योजना १९९१ ची आहे. यानंतर २००८ मध्ये विकासा योजना तयार केली होती तो वाद सध्या सुप्रीम कोर्टात प्रलंबित आहे. त्यामुळे त्याची अंमलबजावणी झालेली नाही, म्हणजे सध्या जुनीच विकास योजना आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

सदरील प्रकरण सुप्रीम कोर्टात कधी गेले आहे ? असा प्रश्न समितीने केला असता, सन २०१० मध्ये विषय सुप्रीम कोर्टात गेला आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

सद्यःस्थितीत औरंगाबाद महापालिकेकडे १९९१ चा डीपी आहे. २००८ च्या डीपीला कोर्टात चॅलेंज केले आहे. सध्या औरंगाबाद मनपात १९९१ च्या डीपीची अंमलबजावणी करित आहे. औ.मनपाने या दोन्ही प्लॅनचा मेळ का केला नाही. सॅनीटेशन

प्लॅनला अजूनपर्यंत आमसभेची मंजूरी मिळाली नाही. आमसभेच्या मंजूरीची काय परिस्थिती आहे. औरंगाबाद मनपा प्रस्ताव घेऊन आमसभेसमोर गेला होता का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अजून प्रस्ताव प्रलंबित आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

प्रस्ताव प्रलंबित राहण्याचे कारण काय आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, तो प्रस्ताव घेतलाच नव्हता, नोव्हेंबरमध्ये त्याची चर्चा केलेली आहे. येत्या सर्वसाधारण सभेमध्ये तो सादर करणार आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

ही बाब जानेवारी महिन्यात विभागाच्या लक्षात आणून दिली आहे. सीएसपी व सीडीपी दोन्हींचे नियोजन औरंगाबाद मनपात केले पाहिजे. त्यादृष्टीने सॅनीटेशन प्लॅनला आमसभेची मान्यताही आवश्यक आहे. ती मान्यता घेण्याचे औरंगाबाद महानगरपालिकेने प्रयत्न केल्याचे दिसत नाही, विभागीय प्रतिनिधी सांगत आहे की, अजूनपर्यंत मान्यता प्रलंबितच आहे असे समितीने नाराजीने मत व्यक्त केले असता, मागील महिन्यात याकरीता बैठक घेतली होती, तो प्रस्ताव आता पुढील सर्वसाधारण सभेत ठेवण्यात येणार आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

विभागाने लेखी उत्तरामध्ये सांगितले आहे की, सीएसपी अंतर्गत पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जलनिःसारण पद्धती यातील बाबींवर महानगरपालिकेने कार्यवाही केली असून शहरामध्ये औरंगाबाद शहर भुमीगत गटार योजनेच्या माध्यमातून ४ एसटीपी प्लॅट उभारले आहेत. त्यातून सद्यःस्थितीत सुमारे ८० ते ८५ द.ल.लि. पाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येते. घनकचरा व्यवस्थापन अंतर्गत शहरामध्ये विकेंद्रीत पद्धतीने ४ कचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्याचे काम प्रगतीपथावर आहे. एका बाजूला विभाग सीएसपीला मान्यता देत नाही. दुसऱ्या बाजूला औरंगाबाद महानगरपालिका प्रपोज्ड सीएसपीच्या आधारावर करीत आहात का ? पण अद्याप सीएसपीला मान्यता मिळाली नाही, अशी विचारणा समितीने केली असता, हे सीएसपीमध्ये अंतर्भूत होते म्हणून समितीने ही विचारणा केली असता, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले. सीएसपीला मान्यता नसली तरी विभागाच्या डीपी मध्ये सिव्हरेज ट्रीटमेंट प्लॅटचे जे आरक्षण असतील, ते टाकताना विभागाच्या टेक्नीकल फिजीबिलिटी बघूनच टाकतो. स्लोप व उताराची जागा वगैरे पाहिली जाते. त्यानुसार कोणत्याही परिस्थितीत त्यांना पुढे जाणे आवश्यक आहे असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

एसएसबीच्या निर्देशांकाला प्राप्त करण्यासाठी हे केले जाते. पण त्याच बरोबर पायाभूत सुविधांचे मुल्यांकन करण्यासाठी जी विकास कामे हाती घेतलेली आहेत. त्याला कोठे तरी नियोजन मंडळाचे, महानगरपालिकेच्या बॉडीचे पूर्णपणे समर्थन असले पाहिजे. त्या व्यतिरीक्त विभाग हे पुढे नेण्याचे काम करीत आहात. समितीची अपेक्षा अशी आहे की, लोकशाही पद्धतीमध्ये शासनाने पद्धतशीरपणे हे केले तर योग्य होईल. विभागाने प्लॅन तयार करून त्याची अंमलबजावणी चालू केल्यास तसेच हे सुरू करण्यापूर्वी सीएसपीची मान्यता घेऊन दोघांचा समन्वय केला असता तर आणखी चांगले झाले असते. It is good that you have started the work, but it should be approved by the General Body असे समितीने मत व्यक्त केले असता, सीएसपीला मान्यता असावी हे बरोबरच आहे. परंतु प्रत्येक कामाला विभाग जनरल बॉडीची मान्यता घेतोच. असे नाही की, परस्पर अधिकाऱ्यांना त्यामध्ये काही करता येईल. प्रशासकीय मान्यता जनरल बॉडीची आहे, टेंडर अॅप्रूव्हल स्टॅंडिंग कमिटीचे आहे असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

अनेक शहरात सीडीपी व सीएसपी नाहीत, असे चित्र ५०-६० टक्के महानगरपालिकांचे असेल. कारण त्याशिवाय काम करणे योग्य नाही. विथाऊट प्लॅन टेंपररी म्हणून आताचा प्रॉब्लेम सॉल्व्ह करण्याचा हा प्रकार होईल. म्हणून याबाबत विशेष लक्ष घालण्याची गरज आहे असे समितीने सूचित केले असता, विभागीय सचिवांनी त्यास होकारार्थी उत्तर दर्शविले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.३ - SLBs साठी कार्यसिध्दी डेटा उपलब्ध नसणे

२.३ या मुद्द्याच्या अनुषंगाने विभागाने अधिकाऱ्यांची केव्हापासून नेमणूक केली आहे व त्यांनी केव्हापासून या विषयावर काम सुरू केलेले आहे अशी विचारणा समितीने केली असता, नोव्हेंबर, २०१८ मध्ये नेमणूक केली आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले. म्हणजे नियुक्तीनंतर आतापर्यंत काहीच केले नसेल असे समितीने मत व्यक्त केले असता, आयुक्तांबरोबर या कक्षाची चर्चा झालेली आहे असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने आता याबाबतच्या बैठका सुरुवात कराव्यात, तसेच समन्वय साधून प्लॅन अॅप्रूव्ह करावा. ही सर्व कामे पुढील जानेवारीपर्यंत संपवावीत असे समितीने निदेशित केले असता, विभागीय प्रतिनिधींनी त्यास होकारार्थी उत्तर दर्शविले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.३ अंमलबजावणी

परिच्छेद क्रमांक ५.१.३.१ — पाणीपुरवठा

२.४ उपरोक्त परिच्छेदानुषंगाने पाणीपुरवठा जोडणीची व्याप्ती व मीटरबाबत सांगण्यात यावे व सध्या किती नळ कनेक्शन आहेत ? अशी विचारणा समितीने केली असता, सध्या ४६ टक्के घरांना नळ कनेक्शन आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

तसेच मीटर किती टक्के घरांना आहेत ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अजून आमच्याकडे मीटर नाहीत. पूर्वी २००० घरांना मीटर बसविले होते पण ते बंद झाले आहेत. याचे कारण असे आहे की, आता हे काम युआयडीएसएसएमटी मध्ये प्रस्तावित आहे असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

म्हणजे सर्वाना पाण्याचा डायरेक्ट पुरवठा आहे. राज्यातील काही "ब" वर्ग नगरपालिकांना मीटर बसविले आहेत व औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या पाणीपुरवठ्यास मीटर नाहीत, हे काय सुरू आहे अशी विचारणा समितीने केली असता, याचे महत्वाचे कारण असे आहे की, २००८ मध्ये युआयडीएसएसएमटी अंतर्गत पाणीपुरवठा योजना मंजूर झाली होती असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

ते सर्व रेकॉर्डवर आहे. काही झाले तरी नगरपालिका व महानगरपालिकेच्या उत्पन्नाच्या दृष्टीकोनातून, पाणीचोरीच्या दृष्टीकोनातून, पाण्याच्या नियोजनाच्या दृष्टीकोनातूनही हे आवश्यक आहे. वॉटर ऑडीटसाठीसुद्धा हे आवश्यक आहे, तसेच पाण्याची होणारी गळती तपासण्यासाठीही हे आवश्यक आहे. मीटर का लावण्यात आलेले नाहीत ? अशी विचारणा समितीने केली असता, नवीन पाणीपुरवठा योजना राबविण्याची मंजूरी घेत आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस सांगितले.

औरंगाबाद महानगरपालिका आता नवीन वाढीव पाणीपुरवठा योजना राबविणार आहे. अधिकृतपणे ४६ टक्के लोकांना पाणी देता. हा पाणीपुरवठा ३-४ दिवसाआड केला जातो ही वस्तुस्थिती समितीच्या रेकॉर्डवर आलेली आहे. पाणीपुरवठा करताना मीटरप्रमाणे कर आकारणी न करण्याचे कारण काय आहे. मीटर लावले नसताना पाण्याचे पंपिंग किती केले, किती पाणी वापरले, लिकेज किती झाले, गैरवापर किती झाला याचा विचार कसा करता येईल. याबाबत समितीस माहिती देण्याचे निदेश दिले असता, नवीन योजनेमध्ये मीटरही अंतर्भूत आहेत. जुन्या योजनेत मीटर नव्हते औरंगाबाद महानगरपालिका वार्षिक दर आकारणी करतो, ४०५० रुपये अर्धा इंच कनेक्शनकरीता वार्षिक आकारणी केली जाते.

सद्यःस्थितीत असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

एखादी न्युक्लिअर फॅमिली असते, १-२ लोक असतात. त्याला १००० रुपयांचे पाणी लागत असेल तर ४०५० रुपये द्यावे लागतात. एखादी जॉईंट फॅमिली २५ जणांची असल्यास त्याला २५ हजार ऐवजी ४०५० रुपये द्यावे लागतात. मनपाकडे घरगुती व व्यावसायिक पाणी वापरास वेगवेगळी दर आकारणी केली जाते की नाही ? अशी विचारणा समितीने केली असता, व्यावसायिक किंवा व्यापारी तत्वावरील पाणी वापराचे दर ८००० रुपये आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस सांगितले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे कर्मशियल कनेक्शनबद्दल माहिती आहे का ? ४६ टक्के कनेक्शनपैकी किती कनेक्शन कर्मशियल आहेत व त्यांना काय दराने आकारणी केली जाते अशी विचारणा समितीने केली असता, नवीन वाढीव पाणीपुरवठा योजनेचा विषय कोर्टात असून त्याची सद्यःस्थिती काय आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, सध्या हे काम बंदच आहे, त्यांनी १२९० किमी पैकी फक्त ७० किमी डिस्ट्रीब्युशनचे काम केले होते. मेन रायर्जींगचे धरणापासून शहरापर्यंत काम करावयाचे होते पण फक्त ५ किमी काम झाले होते असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

सन २००६ पासून या प्रोजेक्टचे काम सुरू आहे, ४६ टक्के लोकांना पाणी मिळत आहे. ते देखील ३-४ दिवसाआड मिळत आहे. २५० कोटीची योजना १००० ते १२०० कोटीवर गेली आहे, यास कोण जबाबदार आहे ? औरंगाबाद महानगरपालिकेचे स्पेशल ऑडीट केले पाहिजे. औरंगाबाद महानगरपालिकेचा डीपी २०१० पासून सुप्रीम कोर्टात आहे, अशी काय कारणे आहे की, २०१८ मध्येही तो मार्गी लागत नाही असा मुद्दा समितीने उपस्थित केला असता, सुप्रीम कोर्टात हा विषय अलिकडे गेला आहे. नवीन डीपी तयार करण्याचे काम करून टाऊन प्लॅनिंग अधिकाऱ्यांनी जनरल बॉडीकडे सबमीट केला, जनरल बॉडीने कलम २६ खाली पब्लिश करण्याच्या आधी त्यात मोठ्या प्रमाणावर बदल केले. हे बदल केल्यानंतर कलम २६ खाली पब्लिश केला. त्यांनी मोठ्या प्रमाणावर बदल केल्यामुळे त्याविरुद्ध लोक हायकोर्टात गेले ही तीन वर्षांपूर्वीची घटना आहे. हायकोर्टाने सांगितले की त्याची अंमलबजावणी करता येईल, आधी तर पूर्ण स्ट्राईक डाऊन केला होता. त्याला अपील करण्यासाठी मुदत मागितल्यावर त्यांनी अपील केले. कोर्टाने सांगितले की, केलेल्या बदलाची अंमलबजावणी करू नये. यानंतर हे मॅटर सुप्रीम कोर्टात गेले असून

प्रलंबित आहे, कदाचित लवकर निर्णय याबाबत होईल. यामध्ये असा वाद आहे की, टाऊन प्लॅनिंग ऑफीसरने तयार करून सबमीट केले व कलम २६ खाली पब्लिश केले, त्यामध्ये केलेल्या चॅंजेसवर मोठ्या प्रमाणावर आक्षेप घेण्यात आलेले आहेत असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

फायनान्शीयल क्लोजर न करता त्यांना काम दिले आहे. फायनान्शीयल क्लोजरची अट प्रथम टाकली, नंतर फायनान्शीयल क्लोजरची वाट न बघता काम अलॉट करून टाकले. त्यामुळे ही सर्व भानगड झाली आहे. विभागाने वेळेवर पैसेही दिले नाहीत. फायनान्शीयल क्लोजरशिवाय प्रोसीजर करण्याची परवानगी महानगरपालिकेच्या अकाउंट ऑफीसरने त्यास कशी दिली. त्यांची काही जबाबदारी आहे की नाही. औरंगाबाद महानगरपालिकेला अकाउंट ऑफीसर आहेत की नाही ? अशी विचारणा समितीने केली असता, औरंगाबाद महानगरपालिकेला अकाउंट ऑफीसर आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

ही योजना आता अमृतमध्ये घेतली आहे का. फंडींग कोणाकडून होते अशी विचारणा समितीने केली असता, अद्याप त्याबाबत निर्णय झालेला नाही. युआयडीएसएसएमटीचे १५ कोटी रुपये औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या खात्यात शिल्लक आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

म्हणजे पब्लिक प्रायव्हेट पार्टनरशीपमध्ये हे काम करीत आहेत. हे युआयडीएसएसएमटीच्या अंतर्गत येत नाही. मनपाला युआयडीएसएसएमटी मध्ये योजना मिळाली पण मनपा पीपीपी योजना करीत आहे. त्यामुळे ही भानगड आहे. त्यामुळे ५० टक्के पेक्षा जास्त लोक पाण्यापासून वंचित आहेत. १३५ लीटर प्रती व्यक्ती निकष सांगत असताना मनपा ८०-८५ लीटर पाणी प्रती व्यक्ती देत आहात असे समितीने निदर्शनास आणले असता, त्यास विभागीय प्रतिनिधींनी होकारार्थी उत्तर दर्शविले.

औरंगाबाद महानगरपालिका दररोज निकषाप्रमाणे प्रती व्यक्ती पाणी देते का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, दररोज निकषाप्रमाणे पाणी देत नसून ३-४ दिवसाआड पाणी देण्यात येते असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

म्हणजे मनपा २० लीटर प्रती दिन पाणी देत आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे अंडरग्राऊंड ड्रेनेज आहे का, त्यास किती लीटर पाण्याचा निकष आहे? औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे अंडरग्राऊंड ड्रेनेज असून याकरीता १३५ लीटरचा निकष आहे. असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे पाणीपुरवठा इतका होत नसेल तर ती योजना कशी चालेल. औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे ४६ टक्के लोकांना फक्त दररोज २० लीटर पाणी देत आहात. कनेक्शन १०० टक्के झाले असतील असे मत समितीने व्यक्त केले असता, कनेक्शन जवळजवळ झाले आहेत असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

ही योजना कशी चालणार, सिस्टीम कोलॅप्स होऊन जाईल. समितीची अशी भूमिका आहे की, पाण्याची उपलब्धता व पुरवठा अगोदर झाला पाहिजे. नंतर अंडरग्राऊंड ड्रेनेज झाले पाहिजे. गोंदियामध्ये तसेच केले आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेने अंडरग्राऊंड ड्रेनेज प्रथम व वॉटर सप्लाय नंतर करता, म्हणजे उलटे काम केले आहे. याबाबत शासनाचा निर्णय आहे की, पाणीपुरवठा योजना पूर्ण झाल्याशिवाय अंडरग्राऊंडला मान्यताच दिली जात नाही. औरंगाबादसाठी नगरविकास विभागाची विशेष तरतूद होती का ? अशी विचारणा समितीने केली व वेळेअभावी पुढील साक्षीत याविषयी चर्चा करण्यात येईल असे समितीने निदेश दिले. त्याअनुषंगाने दिनांक २४ जानेवारी, २०१९ रोजी समितीने यामुद्द्याबाबत पुश्नःच साक्ष आयोजित केली.

उक्त साक्षीदरम्यान पाणीपुरवठा, स्टॉर्म वॉटर, सांडपाणी व कचरा व्यवस्थापन हे चार महत्त्वाचे विषय आहेत, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, पहिला विषय पाणी पुरवठ्याचा आहे. औरंगाबाद शहरासाठी दोन मुख्य पाईपलाईन्स आहेत. सिडको व शहर असे औरंगाबादचे दोन भाग आहेत. १०० + ५६ अशी एकूण १५६ एम.एल.डी. ची जुनी योजना ५ लाख लोकसंख्येसाठी तयार करण्यात आली होती. आज शहराची लोकसंख्या १५ लाखांपेक्षा जास्त झाली असूनही जुन्याच योजनेमार्फत आजही पाणीपुरवठा केला जात आहे. जर प्रत्येकाला १३५ एल.पी.सी.डी. याप्रमाणे पाणी द्यायचे म्हटले तर शहराची पाण्याची गरज २०३ एम.एल.डी. एवढी आहे. परंतु जायकवाडी धरणामधून औरंगाबाद महानगरपालिकेला १२५ एम.एल.डी. एवढे पाणी प्राप्त होते. त्यामुळे प्रत्येक तीन दिवसाआड पाणी द्यावे लागते. पायाभूत सुविधांची अपूर्णतः असून तसे लेखापरिक्षणामध्ये देखील आले आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेने समांतर योजनेचे पूर्ण नियोजन केले होते. त्यामध्ये ६१ किमीची मुख्य ट्रान्समिशन लाईन, ४३ नवीन टाक्या व सुमारे १६०० किमीची अंतर्गत वितरण व्यवस्था तयार करण्यात येणार होती. या पायाभूत सुविधांची आज रोजी शहरात तूट आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

याबाबतचा तोडगा सांगण्यात यावा असे समितीने निदेशित केले असता, अगोदर समांतर पाणी पुरवठ्याची सुमारे ३६० कोटी रुपयांची योजना औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत करण्यात येणार होती. नंतर पी.पी.पी. मध्ये ती सुमारे ८०० कोटी

रुपयांपर्यंत गेली. आज रोजी त्या योजनेची किंमत सुमारे १२०० कोटी रुपयांपर्यंत गेली असेल. सन २०१४ रोजी या योजनेचे काम सुरू झाले होते. परंतु काम समाधानकारक नसल्यामुळे सन २०१६ मध्ये योजना बंद करण्यात आली. ही योजना बंद केली ते योग्य होते ते माननीय उच्च न्यायालयाने देखील सांगितले. त्याविरुद्ध कन्सेशनअर सर्वोच्च न्यायालयामध्ये गेला व तेथे दिनांक ४ जुलै, २०१८ रोजी सांगितले की, “सदर योजना पुनर्जिवित करण्याबाबतचा प्रस्ताव महापालिकेला देतो. तिच योजना रिट्टाईव्ह करता येईल का, हे पाहतो.” सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले की, हे पाहून घ्यावे. त्यानुसार औरंगाबाद महानगरपालिकेने योजना मेरिटवर तपासली. महापालिकेच्या सर्वसाधारण सभेमध्ये प्रशासनाने आपले मत ठेवले. सर्वसाधारण सभेने दिनांक ४ सप्टेंबर, २०१८ रोजी योजनेच्या पुनर्जिविताचा प्रस्ताव मंजूर केला परंतु त्यामध्ये काही अटी होत्या. कन्सेशनअरने ठेवलेल्या अटींवर कायदेशीर सल्ला घेण्याचे ठरले. गव्हर्नमेंट प्लिडरकडून महानगरपालिकेने त्याबाबत अहवाल मागितला असून तो प्राप्त झाला आहे. अशी सदर योजनेची सद्यःस्थिती आहे. सदर प्रकरण माननीय सर्वोच्च न्यायालयामध्ये प्रलंबित आहे. त्याला महापालिकेने परवानगी दिलेली असली तरीही कंपनीने यामध्ये घातलेल्या अटी मान्य करता येवू शकतात की नाही याबाबत कायदेशीर सल्ला घेऊन कंपनीला कळविणार आहोत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

सध्या औरंगाबाद महानगरपालिका तीन, चार, आठ दिवसांनी लोकांना पाणी देत आहे. शहरातील ५० टक्के भागामध्ये नळ जोडण्याचं नाहीत. Concessionaire is dictating the entire contract, अशी ही परिस्थिती आहे. पाण्याची अत्यंत बिकट परिस्थिती आहे, चार-चार दिवसांनी पाणी दिले जाते ही महानगरपालिकेची बाजू माननीय सर्वोच्च न्यायालयासमोर मांडायला हवी होती. सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले की, त्यालाच देऊन टाका, पुनर्जिवित करा. संबंधित कंपनीने वेगवेगळ्या अटी टाकायच्या व महानगरपालिकेने त्या पाहायच्या ही आश्चर्याची गोष्ट आहे. तसेच यामुळे किंमत देखील वाढत आहे, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, उच्च न्यायालय व सर्वोच्च न्यायालय अशा दोन्ही ठिकाणी तत्कालीन आयुक्तांनी अतिशय ठाम भूमिका मांडली होती. याबाबत कदाचित महापालिकेची भूमिका थोडी वेगळी असेल, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

उच्च न्यायालयामध्ये नगरपालिकेच्या बाजूने निकाल लागूनही एवढा उशीर होत आहे. सन २०१४ मध्ये ही योजना सुरू झाली होती. परंतु काम जास्त प्रगतीपथावर नव्हते, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, रायझिंग मेनचे काम सुमारे ५० टक्के पूर्ण झालेले आहे, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

वितरण वाहिन्यांचे केवळ ७० किमीचे काम झालेले असून ते खूपच कमी आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, हे मुद्दे मान्य आहेत व त्यामुळेच विभाग टर्मिनेशनकडे गेला. टर्मिनेशनच्या पहिल्या पायरीला विभागाला यश मिळाले परंतु सर्वोच्च न्यायालयामध्ये प्रकरण गेल्यामुळे पुन्हा अडकले आहे. शासनाच्या स्तरावर झालेल्या बैठकांमध्ये कायदेशीर सल्ला घेण्याबाबत ठरले. गव्हर्नमेंट प्लिडरकडून ते कायदेशीर सल्ला घेत आहेत. तसे जर झाले तर पुढे जाता येईल किंवा माननीय सर्वोच्च न्यायालयाला सांगून पुन्हा महानगरपालिका स्वतः हे काम करील असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

याची नवीन निविदा काढावी, असे समितीने निदेशित केले असता, नवीन निविदा काढायचे की महानगरपालिकेने स्वतः काम करायचे, हे ठरवावे लागेल, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

आताचे काम पी.पी.पी. मॉडेलमध्ये केलेले आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, पुन्हा पी.पी.पी. मध्ये पुढे जायचे किंवा काय करायचे हा निर्णय घ्यावा लागेल. परंतु अगोदर माननीय सर्वोच्च न्यायालयामधून सुटावे लागेल. विभाग आपल्या बाजूने व महापालिका त्यांच्या बाजूने यासाठी प्रयत्न करीत आहे. दरम्यानच्या काळामध्ये पाण्याचा प्रश्न काही प्रमाणात सुटावा म्हणून महानगरपालिकेने एम.जे.पी. चे माजी सदस्य-सचिव यांना तांत्रिक सल्लागार म्हणून नियुक्त केले. विद्यमान योजनेतील पाणी गळती थांबवून, विजेच्या खंडामुळे होणाऱ्या नुकसानीबाबत काय करता याचा तांत्रिक अभ्यास करण्यात येत आहे. मागील दोन-तीन महिन्यांपासून त्याबाबत काम सुरू आहे. जायकवाडीपासून संपूर्ण मेन ट्रान्समिशनचा त्यांनी अभ्यास केला असून ४६ मोठ्या दुरुस्त्या करण्यात आल्या आहेत. त्यामुळे ४ एम.एल.डी. पाणी वाढले आहे. सर्वच ठिकाणी गळतीवर काम करण्यापेक्षा मीटर्स लाऊन तपासणी केली व ज्या ठिकाणी काम केल्यामुळे जास्तीत जास्त पाण्याची बचत होईल याचा शास्त्रीय पध्दतीने अभ्यास करण्यात आला आहे. यामधून सुमारे ४० एम.एल.डी. पाणी वाढविण्याचे महानगरपालिकेचे उद्दिष्ट आहे. पाईपलाईनमधून येणाऱ्या एकूण १५६ एम.एल.डी. पाण्यापैकी बरेच पाणी वाया जात आहे. त्यामधून आणखी ४० एम.एल.डी. पाणी मिळेल, असे ते नियोजन करीत आहेत, which is very commendable, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

पाणी गळती खूप मोठी आहे. १६० एम.एल.डी. पाण्यापैकी केवळ १२५ पाणी पोहचत आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सुमारे ५० टक्के बेहिशेबी पाणी असण्याची शक्यता आहे. म्हणजेच १५६ एम.एल.डी. पैकी सुमारे ८० एम.एल.डी. बेहिशेबी पाणी असू शकते व पहिल्या टप्प्यामध्ये त्यापैकी ४० एम.एल.डी. पाण्याचे नियोजन महापालिकेने केले आहे, विजेचे ब्रेकडाऊन होत असल्यामुळे महानगरपालिकेने एम.एस.ई.डी.सी.एल. कडून Ring Main Unit ची मागणी केली आहे. ते

फेब्रुवारीपर्यंत मिळेल. लाईटची ट्रिप झाल्यानंतर पंप बंद पडतात व ते पुन्हा सुरू करण्यासाठी प्रत्येकी १५ मिनिटांचा वेळ याप्रमाणे सुमारे दोन-तीन तासांचा विलंब होतो व त्यामुळे पुढील पाणी वितरणाचे संपूर्ण वेळापत्रक बिघडते. Ring Main Unit हे इन्व्हर्टरप्रमाणे काम करते व त्यामुळे ट्रिप होणार नाही व या कारणामुळे होणारे नुकसान टळेल. औरंगाबाद शहरामध्ये पाण्याचे वितरण खूप असमान आहे. काही भागामध्ये दोनशे ते अडीचशे एल.पी.सी.डी. पर्यंत पाणी जाते तर हनुमान टेकडी व इतर भागामध्ये पाणी जात नाही. पाणी कमी असल्यामुळे काही ठिकाणी टाक्यांद्वारे पाणी दिले जात आहे. यासाठी काही ठिकाणी ई.एस.आर. केला पाहिजे, काही ठिकाणी छोटी पाईपलाईन केली पाहिजे. त्यासाठी आठ कोटी रुपयांचे सहा प्रस्ताव तयार केले असून त्याला परवाच्या सर्वसाधारण सभेमध्ये मंजुरीही मिळाली आहे. तसेच स्मार्ट सिटीमध्ये देखील एक प्रस्ताव संकल्पित करण्यात येत आहे. हे सर्व केल्यानंतर सुमारे ४० एम.एल.डी. पर्यंत पाणी उपलब्ध होऊ शकेल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

जुन्या योजनेवर कनेक्शन खूपच कमी आहेत, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, कनेक्शन्स कमी नसून लिगल कनेक्शन्स कमी आहेत. दुर्दैवाने अनधिकृत जोडण्यांचे प्रमाण जास्त आहे. त्यासाठी वेळोवेळी अभय योजना राबवित आहोत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

संपूर्ण क्षेत्रामध्ये पाईपलाईन टाकलेली आहे का ? कारण अनधिकृत जोडण्या तेव्हाच घेतल्या जातील जेव्हा तेथे पायाभूत सुविधा उभारलेल्या असेल. जर पाईपलाईनच टाकलेली नसेल तर कनेक्शन कसे घेणार ? असा प्रश्न समितीने उपस्थित केला असता, शहराच्या दोन्ही भागातील लोकसंख्या प्रत्येकी पाच लाखांच्या आसपास आहे. सदर दोन्ही भागात पाईपलाईनचे जाळे आहे. परंतु नंतर समाविष्ट झालेल्या बाहेरच्या खेड्यांना महानगरपालिका टँकरद्वारे पाणी देते. त्याला नो नेटवर्क एरिया असे म्हणतो, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

शहराच्या किती टक्के भागामध्ये पाईपलाईन आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, सुमारे ६० टक्के भागामध्ये पाईपलाईन आहे, सन २०११ च्या जनगणनेनुसार औरंगाबाद शहराची लोकसंख्या सुमारे १२ लाख एवढी आहे. आता त्यामध्ये थोडी वाढ झाली असेल. १२ लाख लोकसंख्येपैकी १० लाख लोकसंख्येला पाईप वॉटर सप्लाय आहे. तसेच शहराचा भौगोलिकदृष्ट्या विचार करता ६० टक्के भाग, ज्यामध्ये ८० टक्के लोकसंख्या राहते तेथे पाईपलाईन आहे. तसेच ४० टक्के भाग, ज्यामध्ये २० टक्के लोकसंख्या राहते तेथे पाईपलाईन नसून तेथे सद्यस्थितीत टँकरने पाणीपुरवठा केला जातो. महापालिकेने त्यांना ड्रम्स दिले असून त्यामध्ये पाणी दिले जाते. अर्थात ही खूप चांगली गोष्ट नाही, असे असताही कामा नये परंतु वस्तुस्थिती अशी आहे. खरे तर पाईपलाईन वाढविण्याबाबत महानगरपालिकेवर खूप दबाव असतो. परंतु पाईपलाईन वाढविली तर आताची वितरण व्यवस्था विस्कळित होते. त्यामुळे आता असलेल्या भागामध्ये दर तीन दिवसांनी समान पाणी वाटप होईल हे पाहून नंतर पाईपलाईन विस्ताराचे पाहिले पाहिजे. हा थोडा अडचणीचा मुद्दा आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

पाणीपुरवठा जोडणीच्या व्याप्तीची ४५.६५ टक्केवारी महानगरपालिकेने दिली आहे. सदर व्याप्ती वाढविण्यासाठी महानगरपालिकेचे काय प्रयत्न सुरू आहेत ? अशी विचारणा समितीने केली असता, यासाठी अभय योजना आहे. परंतु याचा एक चांगला सर्व्हे झाला पाहिजे. कारण त्याबाबत वेगवेगळी आकडेवारी आहे. एका आकडेवारीनुसार ५० हजार तर दुसऱ्या आकडेवारीनुसार १ लाखांपेक्षा अनधिकृत जोडण्या असल्याची माहिती आहे. जे लोक ट्रान्समिशन लाईनवरून किंवा मुख्य जलवाहिनीवरून पाणी घेत असतील त्यांना नियमित करता येणार नाही. परंतु इतर जोडण्या नियमित केले पाहिजेत जेणेकरून ते महानगरपालिकेच्या टँक्सनेटमध्ये येतील व महानगरपालिकेला ते अधिकृतरीत्या द्यावे लागेल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

अनधिकृतरीत्या पाणी घेणाऱ्यांवर कारवाई किंवा त्यांच्या जोडण्या तोडण्याबाबत महापालिका काही कारवाई करते की नाही ? मुंबई महानगरपालिका मुंबई शहरामध्ये यावर कारवाई करीत असते. औरंगाबाद शहरामध्ये मोठ्याप्रमाणात अनधिकृत जोडण्या आहेत. त्यांच्यावर कारवाई करण्यासाठी महानगरपालिकेने काही नियोजन केले आहे किंवा कसे ? ग्रुप कनेक्शनची देखील योजना आहे. त्याप्रमाणे ग्रुप कनेक्शन दिले पाहिजेत, असे समितीने सूचित केले असता, महानगरपालिकेने याबाबत वेळोवेळी कॅम्प आयोजित केले आहेत. महानगरपालिकेचे पहिले धोरण असे आहे की, तांत्रिकदृष्ट्या योग्य असलेल्या अनधिकृत जोडण्या अधिकृत करून घेणे. तसेच अभय योजनेचा लाभ देणे. ज्या ठिकाणाहून कनेक्शन्स घेतलेच नाही पाहिजेत व घेतले गेले असतील तर त्याबाबत पोलिसांना सांगून कारवाईदेखील करण्यात येत आहे. काही दिवसांपूर्वी अनधिकृत जोडण्या तोडताना महानगरपालिकेच्या कनिष्ठ अभियंत्यांवर हल्ला होण्याचे प्रकार झाले. पाणी हा जिवाळ्याचा व संवेदनशील विषय आहे. खरे तर अनधिकृत कनेक्शन्सवर कारवाई केली पाहिजे. परंतु मुंबईसारख्या शहरांमध्ये अनधिकृत जोडण्यांचे प्रमाण सुमारे ५ ते १० टक्के असते. त्यामुळे कारवाई करता येते. दुर्दैवाने औरंगाबाद येथे सुमारे ८० ते ८५ टक्के लोकसंख्येला नळाद्वारे पाणी मिळते, परंतु

त्यापैकी केवळ ४० ते ४५ टक्के घरांना अधिकृत नळजोडण्या आहेत. उर्वरित सुमारे ४० टक्के घरांना अनधिकृत नळजोडण्या आहेत. हा मोठा महसुली तोटादेखील आहेत. तसेच पाण्याचे लेखापरिक्षण होत नाही व प्रॉपर्टी टॅक्सेशनमध्ये देखील ती घरे आहेत की नाहीत हेही समजत नाही. याबाबत प्रत्येक घराचा व तेथे पाण्याचे कनेक्शन आहे की नाही याचा सर्व्हे केला पाहिजे. सर्व्हे करून ४० टक्के अनधिकृत जोडण्या तोडणे शक्य होणार नाही परंतु अभय योजनेच्या माध्यमातून त्यापैकी किती नियमित करता येतील त्या अगोदर करण्यात येईल त्यानंतर उर्वरित जे निर्बावलेले लोक राहतील त्यांच्यावर कारवाई करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

५ वर्षांमध्ये केवळ ५ हजार नवीन नळजोडण्या घेतल्या गेल्या आहेत. तेथे पाणी माफियादेखील असतील. अनधिकृतपणे घेतलेले पाणी पुन्हा विकत असतील, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, कार्यवाही करून झाल्यानंतर उर्वरित पाच-दहा टक्के लोकांवर महापालिकेने कारवाई करावी. जेणेकरून हे सर्व करणे शक्य होईल. महानगरपालिकेने सर्व्हेला सुरुवात केलेली आहे. महानगरपालिकेच्या रेकॉर्डवर एकूण २.२० लाख प्रॉपर्टीज आहेत. प्रॉपर्टी टॅक्स वाढावा व सर्व्हे पॅरामिटर्सची माहिती मिळावी यासाठी डोर-टू-डोर सर्व्हे सुरू केला आहे. १ लाख प्रॉपर्टीजचा सर्व्हे पूर्ण झाला असून आणखी तीन महिन्यांमध्ये उर्वरित सर्व्हे पूर्ण करण्यात येईल. आतापर्यंतच्या सर्व्हेमध्ये सुमारे २० हजार नवीन प्रॉपर्टीज सापडल्या आहेत ज्या महानगरपालिकेच्या रेकॉर्डवर नव्हत्या. तसेच किती नळजोडण्या आहेत याचीदेखील माहिती महानगरपालिका सर्व्हेमध्ये घेत आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

महानगरपालिका २८ हजार ४३० घरांना टँकरने पाणीपुरवठा करीत आहे व उर्वरित लोकांना नळाने पाणीपुरवठा करीत आहे. साधारणतः नळाने दरडोई ९२.५ लीटर पाणी दिले जात आहे. टँकरने दरडोई किती पाणीपुरवठा केला जात आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, नळाद्वारे ९० ते ९२ एल.पी.सी.डी. व टँकरने ८० एल.पी.सी.डी. पाणीपुरवठा केला जात आहे. शहरामध्ये दरडोई १३० एल.पी.सी.डी. पाणीपुरवठा करण्याबाबत नियम आहेत परंतु औरंगाबाद शहराचा पाण्याचा प्रश्न गंभीर आहे. त्यांच्या साधारण मागणीच्या केवळ ६० ते ६५ टक्के पाणी मिळत आहे. त्यातून पाणी गळती व नंतर लोकांना दिले जाणारे पाणी हा विषय पुढचा आहे. मुळात शहराला आवश्यक असलेल्या पाण्याच्या ६० ते ६५ टक्केच पाणी सद्यःस्थितीत उपलब्ध आहे, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

अनेकवेळा वर्तमानपत्रांमध्ये फोटो तसेच बातम्या येत असतात की, कमी पाणी पुरवठ्यामुळे भांडणतंटे होत असतात. टँकरची संख्या वाढवून तो फरक भरून काढता येत नाही का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, टँकरने घरामध्ये पाणी दिले जाते. घराबाहेर ड्रम ठेवलेले असतात. ते ड्रम भरीत जातात टँकरचे दर ठरलेले असून बाहेरील विभाग हा महानगरपालिकेच्या टँकरवर अवलंबून राहत नाही. काही लोकांकडे स्वतःचे बोअर कनेक्शन आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

पाण्याची सिस्टीम कोलमडली असल्याचे दिसून येत आहे. महानगरपालिका या बाबतीत हतबल झालेली आहे. तसेच जेवढे पाणी उपलब्ध होते त्याचे वाटप करण्याची कार्यवाही सुरू आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, त्याशिवाय दुसरा कोणताही पर्याय नाही, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या शुन्य नियोजनामुळे हे सर्व घडत असल्याचे दिसून येत आहे. आता महानगरपालिकेच्या नवीन पाईपलाईनची ५ टक्के कामे झालेली आहेत. महानगरपालिका पाण्याची गळती कमी करीत आहे. परंतु एसएलपीसंबंधी चर्चा करीत असताना औरंगाबादमध्ये पाणीपुरवठ्याची अशाप्रकारे परिस्थिती निर्माण झाली आहे. या संदर्भात महानगरपालिका उच्च न्यायालय व सर्वोच्च न्यायालयामध्ये प्रोसिड झाले पाहिजे. एकंदर विचार करता औरंगाबाद महानगरपालिकेची खूप अवघड परिस्थिती आहे. सांडपाण्याच्या संदर्भात जोपर्यंत १३५ एलपीसीडी पाणी मिळत नाही तोपर्यंत एसटीपी चांगल्याप्रकारे काम करीत असेल असे समितीला वाटत नाही. औरंगाबादमधील कचरा प्रकरण संपूर्ण देशात गाजले होते, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे पायाभूत सुविधांची अनेक वर्षांपासून अडचण आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

महानगरपालिका ज्या ठिकाणाहून कार्यवाही करू शकते त्याचे सक्षमीकरण करून लॉसेस कमी करण्याबाबत सकारात्मक कार्यवाही करण्यात यावी. वर्षानुवर्षे अनधिकृतपणे गळती होत आहे. त्यात पाणी माफिया पाणी विकत असतील. मूळ मुद्दा असा आहे की, ज्यांनी अनधिकृतपणे नळजोडण्या घेतलेल्या आहेत. महानगरपालिका त्यांना अधिकृत नळजोडण्या देत असताना सुद्धा ते याकरिता का तयार होत नाहीत ? याबाबत सखोल विचार केला पाहिजे. महानगरपालिकेकडे स्टँड पोस्ट लावलेले आहेत का ? अशी विचारणा समितीने केली असता विभागीय प्रतिनिधींनी त्यास नकारात्मक उत्तर दिले.

महानगरपालिकेने त्यासंबंधी कार्यवाही करू नये. अन्यथा ते कोणी बंद करू देत नाही. जोपर्यंत स्टँड पोस्ट राहतील तोपर्यंत २४x७ पाणीपुरवठा होऊ शकणार नाही. महानगरपालिकेने जास्तीत जास्त नळजोडण्या अधिकृत कराव्यात. तसेच त्यांची अट मान्य नसल्यास त्याकरिता सर्वोच्च न्यायालयात जाऊन या केसकरिता स्पेशल कौन्सिल नियुक्त करून ती केस लवकरात लवकर निकाली काढण्यात यावी. तसेच एखाद्या योजनेखाली किंवा शासनाकडून अनुदान घेऊन औरंगाबादला किमान दररोज २ तास पाणीपुरवठा होऊ शकेल याबाबत कार्यवाही करणे अत्यावश्यक आहे. अन्यथा एसएलपी करून काही उपयोग होणार नाही. महानगरपालिकेला ३०० कोटी रुपयांपैकी केंद्र किंवा राज्य शासनाकडून एखादा हफता मिळाला आहे का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, सदर योजनेमध्ये ३०० ते ३५० कोटी रुपयांचे शासन अनुदान होते व ३०० कोटी रुपये खाजगी लोकांचा हिस्सा होता, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

त्या योजनेकरिता उर्वरित निधी कोण देणार आहे ? तसेच युआयडीएसएसएमटी किंवा जेएनएनयुआरएममध्ये सदर योजना घेतल्यास ती पुन्हा रिव्हाईज होऊ शकत नाही. महानगरपालिकेला सदर योजना स्क्रॅप करून नवीन योजना करणे गरजेचे आहे. औरंगाबादचा स्मार्ट सिटी तसेच अमृत योजनेमध्ये समावेश आहे. त्यात महानगरपालिकेला २५ टक्के निधी द्यावयाचा असतो. उर्वरित ७५ टक्के निधी केंद्र व राज्य सरकारकडून मिळू शकतो, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, तशाप्रकारचे साधारणतः नियोजन आहे. सर्वोच्च न्यायालयातून हा प्रश्न सुटल्यानंतर विभाग त्या पध्दतीने नियोजन करणार आहे. या संदर्भात पीपीपी मॉडेलच्या माध्यमातून कार्यवाही करावयाची किंवा नाही हा मूळ प्रश्न आहे, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

पीपीपी मॉडेलच्या माध्यमातून पुढे कार्यवाही करणे योग्य होणार नाही, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, कोर्टातून हा प्रश्न निकाली लागल्यानंतर त्यावर निर्णय घेता येईल, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

५ वर्षांपासून लोकांना पाणीपुरवठा व्यवस्थितपणे होत नसल्यामुळे त्यांना मोठा त्रास होत आहे. या संदर्भात असलेल्या अटी विभागाला मान्य आहेत किंवा नाही याबाबत एक महिन्यात कार्यवाही करावी व त्यानुसार सर्वोच्च न्यायालयात सर्व माहिती सादर करून त्यावर तातडीने तोडगा काढावा. या संदर्भात महानगरपालिकेने टर्मिनेशनची कारवाई केल्यामुळे त्या विरोधात संबंधित सर्वोच्च न्यायालयात गेलेले आहेत. यावर सर्वोच्च न्यायालयाने पुनर्विचार करावा असे सांगितले होते. त्यावर त्यांनी आणखी काही नवीन अटी टाकल्या. सदर अटी अवास्तव असल्यास त्या महानगरपालिका मान्य करू शकत नाही. त्यामुळे या संदर्भात शासनाने हस्तक्षेप करणे आवश्यक आहे. तसेच फेब्रुवारी, २०१९ च्या अखेरपर्यंत यासंबंधी तोडगा काढून नेमक्या दिशेने पुढील कार्यवाही करावी, असे समितीने निदेशित केले असता, त्यास विभागीय प्रतिनिधींनी सहमती दर्शविली.

औरंगाबादमध्ये ३ दिवसानंतर पाणीपुरवठा होत असल्यामुळे लोकांकडे दुसरी पर्यायी व्यवस्था आहे का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, पर्यायी व्यवस्थेमध्ये पाणी साठा केला जातो. मध्यंतरीच्या काळात पाणीपुरवठा ३ ते ६ दिवसानंतर केला जात होता. काही ठिकाणी २ दिवसानंतर तसेच काही ठिकाणी ६-७ दिवसानंतर पाणीपुरवठा होत आहे. त्या अडचणी सोडवित असताना काही उपाययोजना केल्या जात आहेत. ३ दिवसानंतर पाणीपुरवठा होणे ही बाब भूषणावह नाही. आता उन्हाळा सुरू होणार आहे. औरंगाबादमध्ये जायकवाडी शिवाय हरसूलचा ७ एमएलडीचा पर्याय आहे. परंतु १-२ वर्षांमध्ये पुरेसा पाऊस न पडल्यामुळे तो पर्यायसुद्धा अपुरा पडत आहे. स्मार्ट सिटी किंवा इतर योजनांमधून शिरपूर पॅटर्नप्रमाणे जलसंवर्धन करण्याची कामे करण्याचा महानगरपालिकेचा मानस आहे. त्याकरिता जुन्या बारवांची दुरुस्ती करणे किंवा छतावर साचलेल्या पावसाचे पाणी संकलन करणे. महानगरपालिकेमार्फत सातारा देवराई येथे नवीन बंधारे बांधण्यात येणार आहे. मूळ मुद्दा असा आहे की, पाणी व्यवस्थापणामध्ये चूक झाली आहे. तसेच उपलब्ध असलेले पाणी साठवून त्यातून पाणीपुरवठा केल्यास लोकांचा किमान प्रश्न सुटू शकेल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

पाणी पुरवठ्याच्या वसुलीची सद्यस्थिती काय आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, पाणी पुरवठ्यासंबंधी साधारणतः ४० कोटी रुपयांची वसुली आहे. सध्याच्या परिस्थितीत ५२.३४ कोटी रुपयांची मागणी आहे. तसेच अनधिकृत नळजोडण्या अधिकृत केल्यास मागणीमध्ये आणखी वाढ होऊ शकते. त्यात दंड सुद्धा जास्त होऊ शकतो. महानगरपालिकेला दंडाची कारवाई पुढे ढकलता येऊ शकेल. या संदर्भात अनधिकृत नळजोडण्यांनी अधिकृत नळजोडण्या करून घेण्यासाठी मूळ प्राधान्य राहणार आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

यात खर्च ११८ कोटी रुपये इतका आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, त्या खर्चामध्ये ब्लिचिंग पावडर, विजेचा खर्च यांचा समावेश आहे. सध्या सांडपाण्याची परिस्थिती बऱ्यापैकी आहे. युआयडीएसएसएमटीमधील प्रकल्प जवळपास ८८ टक्के झाला आहे. सध्या कांचनवाडीला १६५ एमएलडी क्षमतेचा एसटीपी आहे. देशातील एसटीपीपैकी हा प्रकल्प अतिशय चांगला आहे. ४ ठिकाणी केलेल्या एसटीपीपैकी कांचनवाडी येथील एसटीपी प्रकल्प सर्वात मोठा आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

रिसायकलिंग केलेल्या पाण्याचा नंतर कसा उपयोग केला जातो ? अशी विचारणा समितीने केली असता, रिसायकलिंग केलेल्या पाण्याकरिता समृद्धी महामार्गाचा एक चांगला पर्याय आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

महानगरपालिका सदर पाणी इंडस्ट्रीजकरिता देत नाही का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, समृद्धी महामार्गाकरिता रिसायकलिंग केलेल्या पाण्याची मागणी केल्यामुळे तो सध्याचा पर्याय आहे. सदर पाणी इंडस्ट्रीजला देण्याकरिता एमआयडीसीसमवेत चर्चा सुरू आहे. सिव्हेज रियुजकरिता शास्त्रीय पद्धतीने डीपीआर तयार करून पुढील कार्यवाही करावी लागणार आहे. स्मार्ट सिटी अंतर्गत जुने प्रकल्प रिस्ट्रक्चर करून स्मार्ट सिव्हेज अंतर्गत हा उपक्रम हाती घेतलेला आहे. याकरिता महानगरपालिकेने ५० ते १०० कोटी रुपयांची तरतूद केलेली आहे. कांचनवाडी, झाल्टा व पडेगाव येथील ३ एसटीपी प्रकल्पांची कामे पूर्ण झाली आहेत. ४ पंपिंग स्टेशन्स आहेत. मुख्य वाहिन्यांची कामे पूर्ण झाली असून इंटरनल डिस्ट्रीब्युशनची थोडी कामे शिल्लक राहिली आहेत. साधारणतः ८८ टक्के कामे पूर्ण झाली असून रेल्वे क्रॉसिंग वगैरे ५ ते ६ स्पॉटवरील कामे शिल्लक आहेत. सदरहू कामे पूर्ण करून सदर स्कीम फोर क्लोज करीत आहोत. ही कामे ३ महिन्यांमध्ये पूर्ण करण्याचे महानगरपालिकेचे उद्दिष्ट आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

या संदर्भात महानगरपालिकेकडे ४ योजना असताना त्यापैकी २ योजना सुरू केल्या व २ योजना अद्याप बंद आहेत, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, बंद पडलेल्या योजनांच्या ठिकाणी पंपिंग स्टेशनची आवश्यकता नव्हती. त्यामुळे पंपिंग स्टेशनची जेथे आवश्यकता आहे तेथे त्याचा वापर करून क्षमता वाढविण्यात आली आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

डीपीआरनुसार काही ठिकाणी जागा मिळाली नाही, सिडकोकडून हरकत घेण्यात आली होती व काही ठिकाणी लोकांकडून विरोध होत असल्यामुळे त्यात बदल केला. पूर्वी २ योजना साडेअकरा दशलक्ष घनमीटरच्या सुरू होत्या. पूर्वीचे सलीम अली व झाल्टा असे दोन प्रकल्प होते, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, समितीने दोन जुन्या प्रकल्पासंबंधी माहिती विचारली आहे त्यापैकी एक प्रकल्प एअरपोर्टजवळ होता तो प्रकल्प जुन्या सिडकोने केला होता. नंतर तो प्रकल्प महानगरपालिकेने टेक ओव्हर केला. तसेच एअरपोर्टचे एकसपाशन प्रोसेसमध्ये असल्यामुळे त्यांनी सदर प्रकल्प बंद करावा अशी हरकत घेतली होती. युआयडीएसएमटीमध्ये झाल्टा येथील १५ एमएलडीचा प्रकल्प प्रस्तावित होता. त्या प्रकल्पाची क्षमता ३५ एमएलडीपर्यंत वाढवून तो कार्यान्वित केला. सध्या दररोज १० एमएलडी ट्रीट करीत आहोत. तसेच याच योजनेमध्ये सिद्धार्थ उद्यानजवळ साडेचार एमएलडीचा प्रकल्प प्रस्तावित केला होता. त्याचा मूळ उद्देश असा होता की, उद्यानाला पाणी मिळावे व त्याच बाजूला असलेल्या एसटी वर्कशॉपला बसेस धुण्यासाठी त्या पाण्याचा पुनर्वापर करता येऊ शकेल. तसेच उद्यानालगत प्राणी संग्रहालय असल्यामुळे झू अर्थॉरिटी ऑफ इंडियाने यासंबंधी आक्षेप घेतला. त्यामुळे महानगरपालिकेने कांचनवाडी येथील एसटीपीची क्षमता १३५ एमएलडीवरून १६१ एमएलडीपर्यंत वाढवून तो एसटीपी कार्यान्वित झालेला आहे. तेथे दररोज ६५ ते ७० एमएलडी ट्रीट केले जाते, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४ सांडपाणी व्यवस्थापन-

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.१ सांडपाणी व्यवस्थापनासंबंधातील सेवा स्तर निर्देशांकाच्या विरुद्ध कार्यसिद्धी

२.५ सदर परिच्छेदाबाबत माहिती देताना विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले की, शहरामध्ये साधारणतः १०३ एमएलडी सांडपाणी निर्माण होत आहे. त्यापैकी ४ एसटीपीमध्ये जेवढे पाणी येते त्यावर प्रक्रिया केली जाते. काही ठिकाणी ७५ टक्के सिव्हेज ट्रीटमेंट केली जात आहे. ही टक्केवारी चांगली आहे. उर्वरित नाल्यालगत किंवा झोपडपट्टीजवळ असलेल्या सांडपाण्याकरिता स्वतंत्र पाईपलाईन टाकण्याचे काम राहिलेले आहे. सातारा देवराई येथील भाग राहिलेला आहे. तसेच काही गुंठेवारीतील काही एरियांचा यात समावेश केला नव्हता. सदर भाग अद्याप कव्हर झाला नव्हता. आता सातारा देवराईकरिता नवीन डीपीआर तयार केलेला आहे. तो एक आठवड्यामध्ये शासनाकडे पुढील कार्यवाहीसाठी सादर केला जाईल. जेणेकरून त्या भागांमधील सांडपाण्याचा प्रश्न सुटण्यास मदत होईल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

१५० कि.मी. पैकी ६७ कि.मी. डीडब्ल्यूसी वाहिन्या पूर्ण केल्याचा उल्लेख करण्यात आला आहे. सदर कामे मोठ्या प्रमाणात प्रलंबित आहे. जोपर्यंत ही कार्यवाही पूर्ण होत नाही तोपर्यंत औरंगाबाद महानगरपालिका ७५ टक्के कामे पूर्ण केल्याचे कसे सांगू शकते ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अंतर्गत वितरण पाईपलाईन असून महानगरपालिकेने त्याचा आढावा घेतला आहे. त्यानुसार अंतर्गत वितरणामध्ये काही पाईपलाईनचे टारगेट पूर्ण करायचे राहिलेले आहे. तेथे पाईपलाईन झालेली नाही असे नाही. मूळ मुद्दा असा आहे की, तेथे कामांच्या पार्टची संख्या मोठ्या प्रमाणात वाढल्यामुळे कंत्राटदार ते काम करू इच्छित नाही. तसेच कंत्राटदाराच्या मागणीनुसार उच्च दराने कंत्राटदाराला कामे देणे योग्य नाही. तसेच त्या पार्टमधील कामे करण्याऐवजी नो नेटवर्क एरियामध्ये कामे करणे योग्य असल्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिका फोर क्लोजरचा निर्णय घेत आहे, असे विभागीय

प्रतिनिधीनी विदित केले.

महानगरपालिकेचा मूळ करार १५० कि.मी. चा आहे. त्यामुळे महानगरपालिका क्लोझरचा निर्णय कशासाठी घेत आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, मुख्य वाहिन्यांमध्ये ६० कि.मी. एवजी ६६ कि.मी. पर्यंत झाली आहे. मागणीनुसार मुख्य वाहिन्या झालेल्या आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

जेथे मुख्य वाहिन्या आहेत तेथे त्या करण्याची गरज नाही, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, अशाप्रकारे कार्यवाही केल्यास त्यांचा उपयोग होणार नाही. तसेच नवीन भागांमध्ये यासंबंधी कार्यवाही करण्यासाठी कव्हर न झालेले नवीन अनकव्हर्ड एरिया मार्क केलेले आहेत. त्यात शहर आणि नवीन सातारा देवराई असे दोन भाग आहेत. तारा देवराई हा नवीन एरिया असून त्याचा नव्याने डीपीआर तयार केला आहे. उर्वरित शहरातील अनकव्हर्ड असलेल्या एरियासाठी पाईप वगैरे टाकून समयोजित नियोजन करावे लागेल. त्यानुसार महानगरपालिकेमार्फत नियोजन करण्यात येणार आहे.

त्याकरिता स्वतंत्र निविदा काढणार आहात का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, अद्याप त्यासंबंधी नियोजन केलेले नाही, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या खर्चाच्या वसुलीची रक्कम व प्रभार शून्य दर्शविण्यात आल्याचा महालेखापालांचा परिच्छेद आहे याबाबत समितीला माहिती द्यावी, असे समितीने निदेशित केले असता, २६ ठिकाणी इमारती पाडल्याशिवाय पाईपलाईन टाकणे शक्य नव्हते. तसेच अवघड ठिकाणी इमारती न पाडता कामे केलेली आहेत. खर्चाच्या वसुलीच्या प्रमाणासंबंधी महानगरपालिकेने पुन्हा आढावा घेतला. या संदर्भात एकूण वार्षिक खर्च साधारणतः १५ कोटी रुपयांपर्यंत येणार आहे. तसेच या योजनेच्या वार्षिक देखभाल दुरुस्तीचा खर्च साधारणतः १० कोटी रुपयांपर्यंत येणार आहे, असे विभागीय प्रतिनिधीनी समितीस अवगत केले.

विभागाने लेखी उत्तरात १६ कोटी रुपये नमूद केले असल्याचे समितीने निदर्शनास आणले असता, सेलिमली व जुना एसटीपी होता त्याचा व विजेचा एकूण खर्च अशा प्रकारे सर्व खर्च १५ कोटी रुपये आहे. सांडपाणी व प्रापटी टॅक्सची वार्षिक मागणी १६ कोटी रुपये आहे. यातून अंदाजे १० कोटी रुपये वसुली होत असते. यामध्ये थोडी तूट आहे, एकूण खर्चाच्या ७० टक्के रक्कम महानगरपालिका वसूल करते. ही वसुली वाढविली पाहिजे. प्रापटी टॅक्समध्ये वाढ केलेली आहे. शहरात ३ लाख प्रापटी आहेत त्यापैकी फक्त २ लाख २० हजार प्रापटी रेकॉर्डवर आहेत. याबाबत सर्व सुरू केला असून तो तीन महिन्यात संपल्यानंतर या रकमेत थोडी वाढ होईल व अॅटोमॅटिकली सिव्हरेज टॅक्स यातून कव्हर करता येईल, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

औरंगाबाद महानगरपालिका सांडपाणी टॅक्सची वसुली प्रापटी टॅक्स सोबत करीत आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, त्याचा भाग म्हणून सांडपाणी चार्जेस वसुली केले जातात, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.२ सांडपाण्यावर प्रक्रिया न केल्यामुळे होणारे पाणी प्रदूषण-

२.६ सांडपाण्यावर प्रक्रिया न केल्यामुळे होणाऱ्या प्रदूषणाबाबत काय कार्यवाही करण्यात आली आहे याची माहिती देण्याबाबत समितीने निदेशित केले असता, जे नाले होते त्यापैकी ८० टक्के नाल्यांबाबत कार्यवाही झालेली आहे, १०३ पैकी ७५ एमएलडी पाणी एसटीपीकडे जाऊ लागले आहे. ८० टक्के नाले आता कोरडे झाले आहेत. खूप ठिकाणी सिव्हरेजची पाईप लाईन नाल्यांमध्ये टाकण्यात आली आहे. त्यामुळे प्रदूषण थोडे कमी झाले आहे. स्लम एरियात इंटरनल डिस्ट्रीब्यूशन पाईप लाईन टाकायच्या राहिल्या आहेत. ते थेट पाणी नाल्यात सोडतात अशा ठिकाणाची थोडी कामे राहिली आहेत. नॉट कव्हर एरियासाठी कोणता प्रोजेक्ट करता येईल त्यासंदर्भात नियोजन करायचे आहे, असे विभागीय प्रतिनिधीनी समितीस अवगत केले.

सीईपीएलचे ७४ टक्यांचे आकडे आले आहेत. औरंगाबाद शहरात मोठ्या प्रमाणात प्रदूषण आहे. हा विषय खूप गंभीर आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, तो एमपीसीबीचा रिपोर्ट होता. त्यावेळी प्रोजेक्ट पूर्णत्वास आलेला नव्हता. त्यामुळे ते आकडे जास्त होते. अद्यापही प्रोजेक्टमध्ये प्रॉब्लेम होऊ शकतो, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

अंडरग्राऊंड ड्रेनेज स्कीमचे नियोजन ७५ टक्के झाले आहे. सांडपाण्यावर प्रक्रिया सुरू आहे. या दृष्टीने सीईपीआयची गुणसंख्या ७४ पासून खाली गेली किंवा नाही. एमपीसीबीने महानगरपालिकेवर कारवाई करावी अशी नोटीस दिली आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, कचरा व सांडपाण्यामुळे होणारे प्रदूषण कमी करण्यासाठी प्रकल्पात बरीच कामे झाली आहेत. कचऱ्याबाबत एमपीसीबीसोबत काम करण्यात येत आहे. ते नियंत्रण समितीमध्ये आहेत. एसटीपीच्या नॉम्सनुसार प्रायमरी, सेकंडरी व टर्सरी अशा तिन्ही ट्रीटमेंट होतात. पाणी प्रदूषणाबाबत आज काय परिस्थिती आहे ती बाब तपासण्यात येईल, असे विभागीय प्रतिनिधीनी विदित केले.

सीईपीआय किती टक्के आहे याची अद्ययावत माहिती औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे नाही का ? असे समितीने विचारले असता, यासंदर्भात एक वार्षिक अहवाल आला होता तो तपासून घेण्यात येईल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

This is very serious issue in respect of citizens of Aurangabad. कारण त्यांनी सांगितले की, औरंगाबाद शहराला गंभीर प्रदूषित क्षेत्र म्हणून घोषित केले होते, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, यासंदर्भात आता लेटेस्ट रिपोर्ट आलेला आहे त्यामध्ये औरंगाबाद कोठे आहे ते महानगरपालिकेमाफत तपासून घेण्यात येईल. महानगरपालिकेतर्फे पर्यावरण अहवाल जाहीर केला जातो. त्यामध्ये याबाबत काय आकडेवारी ते पाहण्यात येईल. याबाबत योग्य ती उपाययोजना करण्यात येईल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

प्रदूषणासंदर्भातील आवश्यक त्या उपाययोजना करून घेतल्या पाहिजेत, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, प्रत्येक शहरातील प्रदूषण पातळी काय आहे यासंदर्भात अहवाल तयार करावा लागतो तो कायदानुसार बंधनकारक आहे. तो रिपोर्ट जनरल बॉडीसमोर मांडावा लागतो. ही कार्यवाही ते करीत असतील. हा एका त्रयस्थ संस्थेचा रिपोर्ट होता, त्यामध्ये हे फाईंडिंग होते, त्या संस्थेचा रिपोर्ट दरवर्षी येत असेल. नवीन रिपोर्ट पाहून काय परिस्थिती आहे ती समोर आली पाहिजे. औरंगाबाद येथे पाण्याचा प्रश्न सुटलेला नाही. पाण्याचा प्रश्न सोडला तर कचरा व सांडपाण्याच्या परिस्थितीमध्ये सुधारणा झालेली आहे, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

यासंदर्भातील सर्व्हे त्रयस्थ संस्थेकडून महानगरपालिकेने करून घेतला तर महानगरपालिकेला ते सोईचे होईल व आणखी काय उपाययोजना करायला पाहिजे याची माहिती त्यातून मिळू शकेल. टेक्निकली काय करता येईल ते पाहून घेण्यात यावे, असे समितीने सूचित केले असता, त्रयस्थ संस्थेने केलेल्या सर्व्हेचा विचार करण्यात येईल, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.३ UIDSSMT च्या माध्यमातून विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थेचे नूतनीकरण (Refurbishment)

२.७ उक्त परिच्छेदाच्या अनुषंगाने विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थेचे नूतनीकरण करीत असताना ७८.६० लक्ष रुपये अतिरिक्त खर्च करण्यात आले असे महालेखापालांचे म्हणणे होते. विभागाने लेखी स्पष्टीकरणात असे नमूद केले आहे की, अतिरिक्त खर्च झालेला नाही. जेथे डीपीआर होता तेथे पाईपलाईन बसविली असे झालेले आहे काय ? विद्यमान जी सांडपाणी व्यवस्था होती तिला विचारात घेऊन ही नवीन सांडपाण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे काय ? असे प्रश्न समितीने उपस्थित केले असता, विभागीय प्रतिनिधींनी त्यास होकारार्थी उत्तर दर्शवून सुरुवातीला जेथे पाईपलाईनचा एरिया होता ते काम सुरू केले. जुन्या योजनेची पाईपलाईन किती होती व नवीन योजनेमध्ये किती पाईप लाईन टाकण्यात आली त्यासंदर्भातील सर्व आकडेवारी औरंगाबाद महानगरपालिकेकडे आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

७८ लक्ष अतिरिक्त खर्चाचा काय हिशोब आहे तो समितीला सांगण्यात यावा. पाईप लाईन तेथेच टाकण्यात आली असेल तर जादाचा खर्च झालेला नाही असे औरंगाबाद महानगरपालिकेचे मत असल्याचे समितीने नमूद केले असता, लेखापरिक्षणाचा मुद्दा असा आहे की, पाईपलाईन ज्या ठिकाणावरून घेऊन जायला पाहिजे होती त्या ठिकाणी अतिक्रमण आहे, म्हणून ती पाईपलाईन थोडीशी शिफ्ट करून टाकावी लागली. त्यामुळे खर्चात वाढ झालेली आहे, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

महानगरपालिकेने त्यांच्या स्पष्टीकरणात असे नमूद केले आहे की, शहरातील नाला क्र. 'सी' आणि 'डी' अंतर्गत टाकण्यात आलेली मुख्य जलनिःसारण वाहिनी मंजूर डीपीआर नुसार टाकण्यात आली आहे. कोणत्याही प्रकारे ७८.६० लक्ष अतिरिक्त खर्च करण्यात आलेला नाही, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, यामध्ये इतकाच प्रश्न आहे की, डीपीआर तयार करताना औरंगाबाद महानगरपालिकेने त्याच ठिकाणी पाईपलाईन टाकावी लागेल तसे गृहित धरले होते. ऑडीटचे ऑनसाईट असे म्हणणे आहे की, ही बाब आणखी कमी खर्चात होऊ शकली असती. तेथे अतिक्रमण आहे ही वस्तुस्थिती आहे, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

डीपीआर तयार करताना त्या जागेवर अतिक्रमण आहे याचा विचार करून पाईपलाईन टाकण्याचा निर्णय करण्यात आला होता, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, तेथील फोटो पाहून व तेथे गेल्यावर लक्षात येते की, नाला सोडून घर बांधले असते तरी चालले असते. नाल्यात घर बांधण्यात आले आहे. घराचा स्लॉब नाल्यात आलेला आहे. तो नाला स्वच्छ कसा करावा असा प्रश्न निर्माण होतो. त्यामुळे ऑडीटचा मुद्दा मान्य आहे. प्राप्त परिस्थितीनुसार डीपीआर केला आणि त्यानुसार खर्च करण्यात आलेला आहे, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

ओरिजनल इस्टीमेट ४६४ कोटी रुपयांचे होते. आता ४१८ कोटी रुपयांमध्ये हे काम पूर्ण करण्यात आले आहे काय ? अशी विचारणा समितीने केली असता, आता थोडा स्कोप कमी करून औरंगाबाद महानगरपालिकेचा असा अंदाज आहे की हे काम

३९० कोटी रुपयांपर्यंत पूर्ण होईल. ३६५ कोटी रुपयांचा हा प्रकल्प होता, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

महानगरपालिकेने पाईप लाईन कमी केलेली आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, ज्याची गरज नाही ते कमी केले नसते तर प्रकल्प रखडला असता. त्यामुळे खर्च कमी होणार आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

डिसेंबर, २०१६ पर्यंत चार सांडपाणी पंपिंग स्टेशनची भौतिक प्रगती ४५ ते ८५ टक्क्यांदरम्यान होती, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, आता हे चारही सांडपाणी प्रकल्प पूर्ण झाले आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

सिडको येथील तीन SPS ची कामे डिसेंबर, २०१६ पर्यंत घेण्यात आली नव्हती, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, पंपिंग स्टेशन व SPS ची सर्व कामे पूर्ण झाली आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.५ - घन कचरा व्यवस्थापन

परिच्छेद क्रमांक ५.१.५.१ - SLBs च्या अनुषंगाने घन कचरा व्यवस्थापनेची कार्यसिद्धी.

२.८ घन कचरा व्यवस्थापनाच्या मुद्दाबाबत माहिती देण्याचे समितीने निदेशित केले असता, या मुद्दाबाबत जो प्रश्न निर्माण झाला त्याची माहिती सर्वांना आहे. फेब्रुवारी, २०१८ मध्ये औरंगाबाद शहराचा कचरा नारेगाव येथे जात होता. कचरा असाच डम्प करता येत नाही. घन कचरा व्यवस्थापन अधिनियम २००० नुसार कचऱ्यावर प्रोसेसिंग न करता तो डम्प करता येत नाही. त्यामुळे हायकोर्टाने कचरा टाकण्यास प्रतिबंध केले होते. केंद्र शासनाकडून माहिती मागविण्यात आली होती तेव्हा अनेक शहरांमध्ये, around ७०% of cities across India may still have unprocessed garbage dumping. कारण यासाठी जागा व प्रोसेसिंग सुरू करण्यामध्ये वेळ लागतो, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

या विषयाबाबत सर्वांना माहिती आहे, यामध्ये सर्व सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे. लोकांनी अडविले, लोकांनी त्रास दिला. संप झाला ही सर्व माहिती आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेने याबाबत काय नियोजन केले आहे. यातून काही तोडगा काढण्यात आला आहे काय ? अशी विचारणा समितीने केली असता, Sir, the crisis is under control. औरंगाबाद शहराकडील प्रोसेसिंग प्लॉट सुरू झाले आहेत. दोन मुद्यांवर याबाबत काम सुरू केले आहे. पहिला मुद्दा लोकांच्या वर्तनात बदल करणे. रोडवर कचरा फेकण्याची सवय लोकांची बदलली पाहिजे. कचऱ्याबाबत ते जोपर्यंत संवेदनशील होत नाही तोपर्यंत महानगरपालिकेची सेवा सुधारून काही उपयोग होणार नाही. या पूर्ण टप्प्याचे काम लोकांची वर्तणूक सुधारण्यासाठी करण्यात आले. दुसरा टप्पा महानगरपालिकेची सेवा प्रोफेशनलाईज करण्यासाठी कचरा महानगरपालिकेमार्फत संकलित करण्यात येतो. सेवेबाबत SLBs चे मापदंड आहेत, कचऱ्याचे विलगीकरण किती होते, किती कचरा प्रोसेसिंग करतो. प्रोसेसिंग व कलेक्शन ट्रान्सपोर्टेशन किती करतो. लोकांच्या वर्तणूकीत बदल करण्याचे काम तीन तज्ज्ञ संस्थांना दिले होते. पूर्ण शहराचे तीन भाग करून तीन झोन त्यांना वाटून दिले. पहिल्या झोनपासून कार्यशाळा घेऊन त्यांनी काम सुरू केले. त्या कार्यशाळेत विलगीकरण केलेला कचरा लोकांसमोर ठेवला. महानगरपालिकेच्या कचरा उचलणाऱ्या कामगाराला तो वेगळा करावा लागतो हे काम किती अवघड आहे, त्या कार्यशाळेत लोकांना मळमळ येण्यापासून सेंसेटीव्हीटी निर्माण झाली. तेथून हे लोक कम्युनिटीजमध्ये गेले. लोकांच्या वर्तनात बदल करतांना लोकांकडून त्यांच्या परिस्थितीचे विश्लेषण करून कचरा तुमच्या भागात असेल तर नुकसान कोणाचे होते. कोणी काय केले पाहिजे व तुम्ही काय करू शकता. हागणदारी मुक्त व कचऱ्याचे विलगीकरण करणे या दोन मुद्यांवर बैठका झाल्या. महिलांचा सहभाग यामध्ये मोठ्या प्रमाणात घेण्यात आला. शाळांतील मुलांचा यामध्ये समावेश करण्यात आला. कचरा वेचकांचा यामध्ये समावेश करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. हे मूळ शहर आपले आहे असा विचार मांडण्यात आला. युथ ग्रुप स्वच्छता समिती, युवा मंच यांच्या माध्यमातून आपल्या एरियात ही कामे आपण स्वतः करू शकतो. तेथील लोकांमध्ये जागृती निर्माण करून तेथील कचरा घंटागाडी किंवा योग्य ठिकाणी ते लोक देऊ लागले. ही बाब त्यांनी खेळण्यात बसवून कार्यवाही केली. अशा प्रकारे ही बिफोर व आफ्टरची काही चित्रे आहेत. लोकांचा यामध्ये सहभाग होता. त्यांनी कामे केल्यामुळे त्यांच्या गौरव यात्रा काढण्यात आल्या होत्या. त्यांचा सन्मान करण्यात आला आहे. छोट्या पद्धतीने व विकेंद्रीत काम व्हावे, यासाठी मटक्यामध्ये ओल्या कचऱ्याचे कम्पोस्ट होऊ शकते. ओला व सुका कचरा वेगळा ठेवण्यासाठी डस्टबीन ठेवलीच पाहिजे याची जरूरी नाही. जलाल कॉलनीमध्ये गरीब लोक राहतात त्यांना हा विषय पटल्यामुळे त्यांनी मटक्यात कचरा वेगळा ठेवण्यास सुरुवात केली. मुलांचे ग्रुप तयार करण्यात आले त्यांनी आपापल्या ग्रुपला नावे दिली. कोणी नाल्यामध्ये थुंकतो, कोणी खाऊन नाल्यामध्ये पाकिट फेकतो. त्यांना थांबविण्यासाठी मुलांचे ग्रुप तयार करण्यात आले. विशेषतः सर्व ठिकाणी असे ग्रुप करण्यात आले. बौद्ध विहार वस्तीमध्ये कचरा राहत होता तेथील युथ पुढे आले. महानगरपालिकेने नोटीस लावण्यापेक्षा लोकांनी कचराकुंडी हटवून येथे कोणीही कचरा टाकू नये. अशा प्रकारे तेथील स्वयंसेवक काम करू लागले. पूर्ण शहरात वातावरण निर्मिती करण्यासाठी पहिल्या टप्प्याचे काम पाच महिने करण्यात आले.

दुसरी बाब अशी आहे की, महानगरपालिकेला सेवा सुधारावयाची आहे. या शहरात दररोज ४५० मे.टन कचरा निर्माण होतो. यासाठी तीन प्रोसेसिंग प्लँट तयार केले आहेत. हा विषय हायकोर्टात गेल्यावर कोर्टाने असे आदेश दिले की, यामध्ये शासनाने समिती स्थापन करावी. कचऱ्यावर कोठे कोठे प्रोसेसिंग होऊ शकते यासाठी राज्य शासनाने डीपीआर तयार केला. विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली, जिल्हाधिकारी, महानगरपालिका आयुक्त, एमपीसीबीचे प्रतिनिधी यांची समिती स्थापन करण्यात आली. अनेक ठिकाणी शहरात प्रोसेसिंग प्लँट बसविणे शक्य होत नव्हते. कोणालाही कचरा त्यांच्या जवळ नको असतो. त्यासाठी सदर कमिटीने शहराच्या चारही भागात प्रोसेसिंग प्लँट बसविण्याचा विचार केला. पूर्व भागात चिकलठाणा, उत्तर भागात हर्सूल, पश्चिम भागात पडेगांव व दक्षिण भागात कांचनवाडी अशा चार जागा निश्चित करून दिल्या. शासनाने प्रोसेसिंग प्लँटसाठी डीपीआर तयार करून दिला आहे. ज्यांनी इंदोरमध्ये काम केले ती पीएमसी शासनामार्फत नियुक्त करण्यात आली. पीएमसी यांचा तांत्रिक सल्ला घेऊन तीन ठिकाणी १५० मे.टन कचऱ्यासाठी प्रोसेसिंग प्लँट तयार करण्याचे नियोजन केले. या तीन ठिकाणी एकूण ४५० मे. टन ओल्या व सुक्या कचऱ्यावर प्रोसेसिंग होणार आहे. कांचनवाडी येथे ३० मे. टन कचऱ्यावर बायोमॅथेनशन करीत आहे, मार्केटमधून जो ओला कचरा येईल त्यावर येथे प्रोसेस होणार आहे. यासंदर्भातील सर्व निविदा झाल्या असून चिकलठाणा येथील प्लँट शेवटच्या स्टेजमध्ये असून पुढील तीन महिन्यांत पूर्ण होईल. प्रोसेसिंगसाठी वेगळे टेंडर काढण्यात आले. यामध्ये मुख्य सिव्हील वर्क आहे ते महानगरपालिकेने स्वतः केले. ती मक्ता महानगरपालिकेची होईल. त्यांनी तेथे प्राथमिक मशीन्स आणून ठेवल्या आहेत. हर्सूलसाठी वेगळे टेंडर काढण्यात आले होते. कॅम्पोस्ट ऐवजी ओपन टेक्नॉलॉजीचा प्रयत्न केला पाहिजे. याठिकाणी कॅम्पोस्ट करण्याचेच टेंडर आले आहे. हे आता फायनल स्टेजला आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.५.२ घन कचऱ्याची अशास्त्रोक्त पध्दतीने विल्हेवाट लावणे

२.१ आता महानगरपालिका कचरा कोठे टाकत आहे. ४ भाग केले, मशीन लावण्यात येत आहे. परंतु आता सद्यःस्थितीत कचरा कोठे टाकण्यात येत आहे. या कामाची पुढील प्रगती काय आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, चारही ठिकाणी कचरा गोळा करण्यास सुरुवात केली आहे. पावसाळ्याचे दिवस होते. कचरा शहरात साठून तेथे अक्षरशः साथीचे रोग होण्याची दाट शक्यता होती. एका दिवसाचा ४५० मे. टन कचरा शहरातून बाहेर नेला नाही तर मोठा प्रश्न निर्माण होईल. याबाबत कोर्टात अनेक पीआयएल दाखल झाल्या आहेत. या विषयाकडे कोर्टाचे बारीक लक्ष होते. चार ठिकाणांच्या नियोजित स्थळी कचरा जमा करण्यात येत आहे. एमजीएम कॉलेजमध्ये मायक्रो बाॅयलॉजिस्ट आहेत, एमजीएम कॉलेजमध्ये बायोक्लचर स्प्रे करून तेथील कचऱ्यावर काम करीत होते. त्यांच्या कॉलेजातील कोणताही कचरा बाहेर जात नाही. त्यांच्यासोबत महानगरपालिकेने एमओयू केला आहे. जोपर्यंत महानगरपालिकेचे चारही प्रोसेसिंग प्लँट सुरू होत नाही. चिखलठाणा येथील प्लँट काही दिवसात सुरू होणार आहे. उर्वरित तीन ठिकाणी प्लँट सुरू होण्यास वेळ आहे. त्यामुळे या सर्व ठिकाणी बायोक्लचर स्प्रे करावा असा एमओयू करून त्यांच्या माध्यमातून चारही ठिकाणी बायोक्लचर स्प्रे करण्यात येत आहे. तेथे वास येऊ नये व माशा जमा होऊ नये तेथे राहणाऱ्या लोकांना त्रास होऊ नये हा उद्देश आहे. कांचनवाडी येथे जवळच लोक राहत आहेत. हर्सूल कचरा डेपो हा वस्तीपासून थोडा लांब अंतरावर आहे. पडेगाव येथे बायोक्लचर स्प्रे करण्यात येत आहे. पडेगाव येथे कॅम्पोस्ट तयार करण्यात आले होते. त्याची चाचणीदेखील करून घेण्यात आली होती. सध्या प्रिलिमनरी प्रोसेसिंग करण्यात येत आहे. कांचनवाडी येथील प्रकल्पाचा आराखडा मंजूर झालेला आहे. त्यासाठी निविदा प्रक्रिया देखील करण्यात आलेली आहे. सध्या स्थायी समितीने मंजुरी दिली असून कालच त्या प्रकल्पाचे कार्यादेश देण्यात आलेले आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

हे सर्व प्रकल्प कधीपर्यंत पूर्ण होतील ? अशी विचारणा समितीने केली असता, हे सर्व प्रकल्प मोठे आहेत. साधारणपणे त्यासाठी एक वर्षाचा कालावधी लागेल. चिखलठाणा येथील प्रकल्पाचे काम सुरू आहे. पुढील तीन महिन्यांमध्ये त्या प्रकल्पाचे काम पूर्ण होईल. या तिन्ही प्रकल्पामधून कॅम्पोस्ट खत तयार करण्यात येते आणि सुखा कचऱ्याला सेग्रिकेट करण्यात येतो, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

सुखा कचरा गोण्यामध्ये ठेवण्यात येत असतो, तो कचरा विकण्याचा प्रयत्न करण्यात येत आहे, अशा प्रकारची माहिती समितीला देण्यात आलेली आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, मध्यंतरी अशा प्रकारची काही व्यवस्था नव्हती. हे सर्व प्रकल्प सुरू होईपर्यंत काही कचरा जसे की, सिमेंट कारखान्यांकडे पाठविण्यात येत असे. काही स्थानिक लोक सुखा कचरा घेत आहेत. अशा प्रकारे रमा नगर आणि सेंट्रल नाका या दोन ठिकाणी विकेंद्रित प्रकल्प सुरू आहेत. औरंगाबाद महानगरपालिका कचरा गोळा करणाऱ्या लोकांसोबत टाय-अप करून जो कचरा विकण्यासारखा आहे तो कचरा भंगारवाल्यांना विकत आहे. त्याचप्रमाणे डिसेंट्रलाईज पध्दतीने छोट्या ठिकाणी प्रत्येक झोनमध्ये एक छोटा प्रकल्प उभा करण्यात येत आहे. शहरातल्या नऊ ठिकाणांसाठी एक निविदा प्रक्रिया मंजूर केली आहे. जेणेकरून सर्व कचरा मोठ्या प्रकल्पाच्या ठिकाणी नेण्याची आवश्यकता

राहणार नाही, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

हा प्रकल्प शहरामध्ये उभारण्यात आल्यास शहरातील प्रदुषणात आणखी वाढ होईल, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, तो कचरा जर कोणत्याही प्रकारची प्रक्रिया न करता तेथे ठेवला तर त्यामुळे प्रदुषण होते. परंतु तो जर शास्त्रीय पद्धतीने साठविला तर कोणत्याही प्रकारचे प्रदुषण होणार नाही. डिसेंट्रलाईज कचऱ्यासाठी तीन कार्यादेश दिलेले आहेत. त्या प्रकल्पाची एक मशिन सध्या उपलब्ध झालेली आहे. त्या मशिनसाठी एक एकरपेक्षा कमी जागा लागत असते, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

असे प्रकल्प कार्यान्वीत करण्यासाठी ९ ठिकाणी जागा उपलब्ध आहे काय ? अशी विचारणा समितीने केली असता, तीन ठिकाणचे कार्यादेश देण्यात आलेले आहेत. तीन ठिकाणांपैकीच्या दोन मशिन ह्या चिखलठाणा येथे ठेवण्यात आलेल्या आहेत. कारण हा मोठा प्रकल्प अद्याप सुरू झालेला नाही. त्यामुळे या छोट्या मशिनची प्रतिदिन १६ मेट्रीक टन एवढी क्षमता आहे. सध्या दोन मशिनद्वारे कचरा विकेंद्रित पद्धतीने गोळा करणे सुरू झालेले आहे. ज्यावेळी मोठे प्रकल्प सुरू होतील त्यावेळी छोट्या मशिन शहरात ठेवण्यात येतील. त्यासाठी जागेचे नियोजन करण्यात आलेले आहे. परंतु त्या प्रकल्पांसाठी वीज किंवा इतर ज्या काही सुविधा लागणार आहेत त्या सर्वांची पूर्तता करूनच ते प्रकल्प सुरू करण्यात येणार आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

मुंबईमध्ये सध्या काही ठिकाणी छोटे-छोटे प्रकल्प सुरू केले आहेत. त्या ठिकाणी औषध फवारणी केल्यानंतर त्या कचऱ्याचा वास येत नाही. वेट अधारित कचरा गोळा करण्यासाठी लोकांनी प्रतिसाद दिलेला नाही, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सध्या नवीन कलेक्शन ट्रान्सपोर्टेशनची निविदा काढण्यात आलेली आहे. सॉलिड वेस्ट मॅनेजमेंट, २०१६ च्या नवीन नियमानुसार एक हजार घरासाठी एक कचऱ्याची गाडी हवी आहे. तीन लाख घरांसाठी ३०० गाड्यांची आवश्यकता आहे. त्या गाड्या औरंगाबाद महानगरपालिकेला मिळालेल्या आहेत. या गाड्यांमध्ये दोन वेगवेगळे भाग आहेत. एक भाग ओला कचरा आणि दुसरा भाग हा सुखा कचऱ्यासाठी आहे. त्यामध्ये वेट बेस्ड पेमेंट करण्यात येत असते, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले. हे प्रकल्प लवकरात लवकर सुरू करण्यात यावेत, असे समितीने निदेश दिले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.६ पर्जन्य जल निकास -

परिच्छेद क्रमांक ५.१.६.१ — रस्त्याच्या बाजूचे जल निकास-

२.१० या परिच्छेदाबाबत समितीला माहिती देण्यात यावी, असे समितीने निदेशित केले असता, पर्जन्य जल निकाससंदर्भात निविदा अंतिम करण्यात आलेली आहे. औरंगाबाद शहरातील ५१ वार्ड कचरामुक्त झालेले आहेत. यामध्ये रस्त्याच्या बाजूचे जलनिकास हा एक मुद्दा होता. वीस कि.मी. रस्त्यांच्या बाजूला ड्रेनेज आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

समितीला दिलेल्या माहितीमध्ये असे सांगण्यात आले आहे की, पक्क्या आवरणासह जल निकास मार्गाची एकूण लांबी ही ४८ कि.मी. आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, औरंगाबाद शहरामध्ये कोणत्याही प्रकारचे पर्जन्यजल निकास (स्ट्रॉम वॉटर ड्रेनेज) प्रक्रिया नाही. सध्या नवीन पी.एम.सी. नियुक्त करण्यात येत आहे. त्यासाठी डी.पी.आर. तयार करावा लागेल. सिव्हरेज प्रोजेक्ट झाल्यामुळे यासाठी थोडा फायदा झालेला आहे. पूर्वी सर्व सिव्हरेज नाल्यामध्ये येत होते. सिव्हरेजचे बरेच प्रकल्प झाल्यामुळे अनेक नाले कोरडे झालेले आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

परंतु सिव्हरेज प्लॅटमध्ये पर्जन्यमानाचे पाणी येत असते, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, सिव्हरेजचे एक नेटवर्क तयार करण्यात आलेले आहे. शासनाकडून औरंगाबाद शहर महानगरपालिकेला रस्त्यांसाठी निधी मिळालेला आहे. त्या रस्त्यांच्या कामामधून बचत झालेल्या निधीमधून साईड ड्रेनेजची कामे करण्यात येणार आहेत. मागील वेळेस शासनाकडून त्यासाठी २५ कोटी रुपये आणि यावर्षी पुन्हा १०० कोटी रुपयांचा निधी दिला आहे. तो निधी स्ट्रॉम वॉटरसाठी दिलेला आहे. औरंगाबाद शहरामध्ये पर्जन्य जल निकासचा मोठा प्रश्न उद्भवत नाही. कारण त्या ठिकाणच्या नाल्यांचे नेटवर्क मोठे आहे. पूर्वी ते नाले तुंबले होते, त्यामध्ये कचरा टाकण्यात येत होता. त्यामुळे पाणी तुंबत होते. त्यासाठी आता महानगरपालिकेने काम सुरू केले आहे. त्यामुळे यासाठी जेवढा प्रयत्न केला जाईल तेवढे कमीच आहेत. त्यासाठी अधिक निधीदेखील उपलब्ध होणार नाही. त्यामुळे पर्जन्य जल निकासचे (स्ट्रॉम वॉटर ड्रेनेजचे) काम मर्यादित आणि ज्या ठिकाणी आवश्यक आहे त्याच ठिकाणी करण्याची काळजी घेण्याची आवश्यकता आहे. इतर ठिकाणचे नाले खुले करून त्यामधील पाणी बाहेर काढावे. त्या ठिकाणी पाऊस अतिप्रमाणात पडत नाही. त्यामुळे हा प्रश्न निर्माण होत नाही. तसेच औरंगाबादमधील अनेक रस्ते सिमेंट काँक्रीटचे केलेले असल्यामुळे सध्या तो प्रश्न निर्माण होत नाही, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.६.२ – पाणी तुंबणाच्या जागा (Water Logging Spots)

२.११ सदरहू परिच्छेदाबाबत माहिती देण्याचे समितीने निदेशित केले असता, औरंगाबाद शहरातील काही ठिकाणी नेहमी पाणी तुंबत असे. त्यामध्ये जय भवानी नगरमधील नाला दरवर्षी तुंबत असे. त्यामुळे त्या ठिकाणचे काही अतिक्रमण यावर्षी तोडण्यात आलेले आहेत. ज्या ज्या ठिकाणी पाणी तुंबत आहेत त्या ठिकाणचे अतिक्रमण तोडून नाले मोठे करून पाणी सुरळीत करण्याचे काम हाती घेण्यात आलेले आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

विभागाने आणि औरंगाबाद महानगरपालिकेने वॉटर सप्लाय स्कीमचा प्रश्न लक्ष देऊन सोडवावा. दुसरे असे की अंडरग्राऊंड ड्रेनेजचे काम अतिशय चांगल्याप्रमाणे करण्यात आलेले आहे. त्याचप्रमाणे घनकचरा व्यवस्थापनाबद्दल औरंगाबाद महानगरपालिकेने केलेले प्रयत्न निश्चितपणे प्रशंसनीय आहेत. यापुढील काळातही अशाच प्रकारचे कार्य करावे, अशा प्रकारची समितीची अपेक्षा आहे. अंडरग्राऊंड सिस्टीमचे काम चांगले केले आहे. परंतु इतर कामामध्ये महानगरपालिका मागे आहे. स्ट्रॉम वॉटरबाबतही फारशी चांगली स्थिती नाही. त्यामुळे या सर्व विषयांवर औरंगाबाद शहर चांगल्याप्रकारे पुढे आले पाहिजे. यादृष्टीने काम करावे. औरंगाबाद महानगरपालिकेने प्रशंसनीय अशा प्रकारचे काम केलेले आहे, असे मत समितीने व्यक्त केले.

पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादित

परिच्छेद क्रमांक ५.२ - डिझेलच्या खरेदीवर झालेला टाळता येण्याजोगा खर्च-

२.१२ या परिच्छेदासंदर्भात माहिती देण्यात यावी असे समितीने निदेश दिले असता, महालेखापालांनी जो आक्षेप काढलेला आहे तो योग्य असून विभागाला मान्य आहे. त्यावेळेस ते करणे आवश्यक होते. काही संस्थांनी केले आणि काही संस्थांनी केले नाही. त्यामध्ये दोन महत्वाचे विषय झाले. केंद्र शासनाचा आणि ऑईल कंपन्यांचा निर्णय आला. तो निर्णय आल्यानंतर खाजगी डिझेल पेट्रोल पंपधारक यांचेशी पुणे महानगर परिवहन मंडळ मर्यादितने (PMPML) संपर्क केला. त्यांनी काही अटी लावल्या. त्या अटी अशा होत्या की, त्यांनी अॅडव्हॉन्स पेमेंट मागितले आणि वेळेची मर्यादा घालून दिली. या दोन अटी पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादितला (PMPML) शक्य नव्हत्या. त्यामुळे त्यांना तो निर्णय लगेच घेता आला नाही. त्यांनी त्यांच्या बोर्डासमोरही ठेवला. बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्समध्ये दोन्ही शहरांचे महापौर, दोन्ही शहराचे स्टॅण्डिंग कमिटीचे चेअरमन असे सर्व लोक होते. त्यांचेसोबतही चर्चा झाली. तेव्हा रिट पीटीशन करण्याबाबत चर्चा झाली आणि केंद्र शासनाचा जो निर्णय आहे त्याला चॅलेंज करावा. त्याप्रमाणे मान्यता होऊन चॅलेंजही झाले, परंतु पुढे रिट पीटीशन टिकले नाही. यामध्ये साधारणपणे चार, साडेचार महिने गेले. त्यानंतर त्यांनी त्यांची एक पद्धत सुरू केली. त्यानुसार डिझेल पुरवठा त्यांच्या बसेससाठी चालू ठेवला. सुरुवातीच्या काळामध्ये आठ, नऊ रुपये आणि नंतरच्या काळात दोन रुपये अशा फरकाने त्यांना जास्त पैसे घ्यायला लागलेत ही वस्तुस्थिती आहे. परंतु त्यांच्या त्यावेळच्या ज्या अडचणी होत्या त्यामुळे हे नुकसान झालेले आहे, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

यामध्ये रिट दाखल करण्याचा निर्णय कोणाचा होता ? अशी विचारणा समितीने केली असता, बोर्डाचा निर्णय होता. रिट पीटीशन दाखल केले त्यानंतर ते रिजेक्ट झाले. चेन्नई हायकोर्टांमध्ये या सारखीच केस झाली होती. त्याचा फायदा घेऊन त्यांनी येथे करायचा निर्णय झाला होता. चेन्नईच्या केसमध्ये त्यांना सुरुवातीला काही रिलीफ मिळाला होता, असे विभागीय सचिवांनी अवगत केले.

त्या कारणामुळे ९ कोटी रुपयांपेक्षा जास्त नुकसान झालेले आहे, असे समितीने मत व्यक्त केले असता, ते नुकसान नऊ कोटी रुपये होत नाही. सुरुवातीला आठ रुपये आणि नंतर दोन रुपये असा फरक होता. But that does not matter. शेवटी एक रुपया नुकसान हे नुकसानच आहे, हे विभागाला मान्य आहे. परंतु जे झालेले आहे त्यावेळच्या विशिष्ट परिस्थितीनुसार प्रश्न निर्माण झालेला आहे, असे विभागीय सचिवांनी विदित सांगितले.

Ultimately it is negligence on the part of the Board. त्या विषयावर ताबडतोब अॅक्शन घ्यायला पाहिजे होती. डिझेल जेथे स्वस्त मिळते तेथून घ्यायला पाहिजे होते. बल्कमध्ये जर डिझेल महाग मिळत असेल आणि येथे स्वस्त मिळत असेल तर त्यांनी तसा निर्णय घ्यायला पाहिजे होता. बोर्ड निर्णय घेत नसेल तर सीएमडीने तत्काळ शासनाला सांगायला पाहिजे होते, असे समितीने मत व्यक्त केले.

या प्रकरणामध्ये what dept can do is that असे जे अंडरटेकींग आहेत, त्यांना विभाग या केसच्या निमित्ताने सूचना देतो की, त्यांनी आर्थिक बाबतीत they should be alert and take quick decisions. तेवढ्यासाठी विभाग अंडरटेकींग करतो. शासनाचा विभाग न ठेवता त्याला अंडरटेकींगचा दर्जा किंवा कंपनीचा दर्जा एवढ्यासाठीच देतो की, त्यांनी आर्थिक बाबतीतील निर्णय ताबडतोब घ्यावेत. अशा सूचना विभागामार्फत देण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

बोर्ड जर निर्णय घेत नसेल तर प्रत्येक सीएमडीनी शासनाच्या निदर्शनास आणून मार्गदर्शन घेऊन निर्णय घ्यायला पाहिजे. रोजचे नऊ, दहा लाख रुपयांचे नुकसान होत होते. ते बोर्डाच्या निर्णयाच्या अभावी थांबले. शेवटी पैसे तर द्यावेच लागणार आहे. डिझेल बल्क मध्ये घेत होते आणि त्यांना अॅडव्हॉन्स पेमेंट करीत होते. बल्कमध्ये कंपनीला अॅडव्हॉन्स पेमेंट करतात, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, बल्कमध्ये अॅडव्हॉन्स पेमेंट नव्हते विभागाचे कंपनीशी टायअप होते. बोर्डाकडे गेल्यामुळे विलंब होत असेल तर तेथे जे अधिकारी आहेत त्यांनी तत्काळ शासनाला रेफरन्स करावा, अशी सूचना विभागाकडून करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

अशी परिस्थिती भविष्यात येऊ शकते. त्यादृष्टीने विभाग म्हणालात की सर्वाना सांगू, हे आवश्यक आहे. याशिवाय काही अडचणी आल्यातर they should immediately get in touch with the Government. तेही आवश्यक आहे. बेस्टने लगेच एक महिन्यात खाजगी डिलर्सकडून खरेदी करणे सुरू केले, असे महालेखाकारांनी समितीच्या माध्यमातून निदर्शनास आणले तसेच विभागाने जर बल्कने डिझेल खरेदी केले तर एक रुपयापर्यंत विभागाला कंपनी डिस्काऊंट देते. ते सन २०१३-२०१४ ला जास्तीचे होते असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सन २०१३-२०१४ ची ही गोष्ट आहे. त्यानंतर हा प्रश्न आला नाही.

त्यानंतर बल्कचे रेटही कमी झाले. दोन्ही बरोबर झाले. विभागाला सर्वांकडून घेण्याची मुभा देण्यात आली, असे विभागीय सचिवांनी अवगत सांगितले.

सुरुवातीला आठ, नऊ रुपये होते. नंतर दोन रुपये, अडीच रुपये झाले. दुसरा मुद्दा असा आहे की, यांनी पाच महिन्यापर्यंत बल्कमध्ये घेणे सुरू ठेवले. जेणेकरून नऊ कोटी रुपयांचे नुकसान झालेले आहे. आता तर नियमानुसारच आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता त्यानंतर हा प्रश्न उदभवला नाही असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

आता विभागाने डिझेल बल्कमध्ये खरेदी करतो का ? Care should be taken that in future this should not be repeated, अशी समितीने सूचित केले असता, विभागाकडून दोन्ही सूचना देण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

**बृहन्मुंबई महानगरपालिका, अंबरनाथ नगरपरिषद, कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषद आणि पनवेल नगरपरिषद
परिच्छेद क्रमांक ५.३ - विकास शुल्काची कमी आकारणी**

२.१३ उक्त परिच्छेदाबाबत माहिती देताना विभागीय सचिवांनी नमूद केले की, यातील जो मुद्दा आहे तो विभागाला मान्य आहे. शासनाच्या सूचना होत्या, त्यांनी त्यानुसार त्या त्या नगरपालिकेने ही कारवाई करणे अपेक्षित होते. त्यातील आता एक महानगरपालिका झाली आहे. त्यांनी त्या त्यावेळेस ही कार्यवाही करणे अपेक्षित होते. रिट्टाईज रेटने लावणे आवश्यक होते. दरम्यानच्या काळात लेखापरिक्षणामध्ये जी प्रकरणे आलीत. याशिवाय लेखापरिक्षणामध्ये जी प्रकरणे आली नाहीत अशा सर्व प्रकरणांचा विभागाने आढावा घेतला आहे. त्या सर्व केसेसमध्ये वसुलीच्या नोटीसेस दिलेल्या आहेत. त्यातील जवळ जवळ ७० टक्के रकमेपेक्षा जास्त वसुली झालेली आहे. बाकीची रक्कम विभागाकडून वसूल करण्यात येईल यावर अंबरनाथची किती वसुली झाली, याची सविस्तर माहिती देण्याबाबत तसेच पनवेल नगरपालिकेने आक्षेपित २ कोटी ६४ लाख रुपयांपैकी १ कोटी ४८ लाख रुपये वसूल केले आहेत असे म्हटले आहे. ही रक्कम केव्हा वसूल केली ? अशी समितीने विचारणा केली असता, पनवेलमध्ये एकूण २ कोटी ६४ लाख रुपये होते, जी रक्कम लेखापरिक्षणात आली आहे. त्याच्यापैकी २ कोटी ५ लाख रुपये वसूल झाली आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

विभागाच्या लेखी उत्तरात १ कोटी ४८ लाख रुपये म्हटलेले आहे असे समितीने निदर्शनास आणले असता, विभागाकडून अपडेटेड माहिती देण्यात येईल असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले. २ कोटी ५ लाख रुपये वसूल झाले आहेत, यासंदर्भात माहिती द्यावी अशी समितीने सूचना केली असता, जी प्रकरणे लेखापरिक्षणात आली नाहीत, परंतु ज्याचा विभागाने स्वतंत्र आढावा घेतला अशी ७४ प्रकरणे आहेत. ज्याच्यामध्ये १ कोटी ९२ लाख रुपये आहेत असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

७४ of which Municipal Corporation अशी विचारणा समितीने केली असता, विभागाकडून पनवेल महानगरपालिकेची माहिती सांगण्यात येत आहे. यादीमध्ये विभागाकडून यादीमध्ये कुळगाव आहे, परंतु त्यांनी आधी पनवेल महानगरपालिकेचा विषय घेतल्यामुळे पनवेलची माहिती आधी देण्यात येत आहे. बाकीची ज्या केसेस होत्या त्यामध्ये १ कोटी ९२ लाख रुपये होते. त्यापैकी १० लाख रुपये वसूल केले आहेत आणि १ कोटी ८२ लाख रुपये वसूल करायचे राहिले आहेत. एकूण २ कोटी ४१ लाख रुपये वसूल करायचे आहेत, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

रेडी रेकनरप्रमाणे रक्कम घेण्याचा नियम आला. येथे फक्त तीन महानगरपालिकेचे लेखापरिक्षण महालेखापालांनी केलेले आहे. याबद्दलची पूर्ण चौकशी राज्यातील सर्व नगरपालिकांमध्ये केलेली आहे का ? तेथे वसुली निघाली आहे का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, विभागाने चौकशी केलेली नाही, परंतु या मुद्याच्या अनुषंगाने फाईलवर हा निर्णय घेतला की, Dept will inform all the Corporations हा नियम बदल झाला. त्यानंतरच्या काळामध्ये त्यांनी त्यांच्या केसेसचा आढावा घ्यावा. हे जर केले नसेलतर त्यांनी ती वसुली करावी अशा सूचना देण्यात आल्याचे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

अंबरनाथ नगरपालिकेची काय परिस्थिती आहे? अशी विचारणा समितीने केली असता, अंबरनाथ नगरपालिकेत सन २०११-२०१२ ते २०१५-२०१६ मध्ये ३९१ प्रकरणे होती. ३ कोटी २५ लाख रुपये आक्षेपित रक्कम होती, पैकी ३ कोटी ४ लाख रुपये वसूल झालेले आहेत आणि २१ लाख रुपये वसूल करणे शिल्लक आहेत. याबाबत त्यांनी वसुलीच्या नोटिसा दिलेल्या आहेत, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

बदलापूर कुळगाव मध्ये काय परिस्थिती आहे? असा प्रश्न समितीने केला असता, कुळगाव-बदलापूर मध्ये ९७ प्रकरणे होते. ज्यामध्ये ६८ लाख रुपये रक्कम होती, असे नमूद आहे, परंतु प्रत्यक्षात ती रक्कम ७० लाख ५२ हजार होती. पैकी ६५ लाख रुपये वसूल झालेले आहेत आणि ४ लाख ८२ हजार रुपये प्रलंबित आहेत की ज्याची वसुली सुरू आहे, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

एकूण किती प्रकरणे प्रलंबित आहेत? अशी विचारणा समितीने केली असता, ९७ एकूण प्रकरणे प्रलंबित आहेत, असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

परंतु विभागाच्या लेखी उत्तरात १२१ प्रकरणे सांगितले आहेत, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सुरुवातीला जे आकडे महालेखाकार कार्यालयाने कळविले होते त्यानुसार उत्तर दिले होते, परंतु प्रत्यक्षात जेव्हा आढावा घेतला असता काही प्रकरणांचे ड्युप्लिकेशन आहे. सेम केस दोन तीन वेळा आलेल्या आहेत. एकूण ९७ प्रकरणे आहेत. यामध्ये ७.५२ लाख रुपयांपैकी ६५.६९ लाख रुपये वसुली झालेली आहे. मी म्हणालो होतो की, ४ लाख ८२ हजार रुपये प्रलंबित राहिलेत त्यातील ६० हजार रुपये वसूल झाले आहेत. आता फक्त ४ लाख २२ हजार रुपये प्रलंबित आहेत This is update information असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केल.

तीनही ठिकाणची जी थकबाकी आहे, त्यांची वसुलीची कारवाई सुरू आहे का ? अशी विचारणा समितीने केली असता, तिनही ठिकाणची वसूली सुरू आहे तसेच राज्यातील इतर सर्व महानगरपालिका, नगरपालिकांना तशा सूचना देण्यात येत आहे असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

विभाग इतक्या वर्षांनी जर सूचना देत असेल तर एखादा विकासक ती रक्कम भरणारच नाही, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, ती रक्कम भरायला तर लागेलच. बहुतेक ठिकाणी वसूली झाली असावी. विभागाने आढावा घेतलेला नाही ही वस्तुस्थिती आहे, परंतु सूचना देण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी अवगत केले.

मुंबई मध्ये १ कोटी रुपये वसूल झालेले आहेत. त्यांनी सॅम्पल सर्व्हे केला असेल. सॅम्पल लेखापरिक्षणामध्ये या चार महानगरपालिका सापडल्यात. अंतर्गत लेखापरिक्षणाच्या माध्यमातून ही सर्व प्रकरणे बघण्याचा प्रयत्न केला आणि त्यांनी रेडी रेकनरप्रमाणे लागू केलेला आहे का? पूर्वी एरियाप्रमाणे पर स्क्वे.मिटर होता. त्यादृष्टीने आणखी काही लॅप्सेस झाले असतील तर ती वसुली करता येईल, असे मत समितीने व्यक्त करून वेळेअभावी पुढील साक्षीस चर्चा करण्यात येईल असे निर्देशित केले.

नागपूर सुधार प्रन्यास

परिच्छेद क्रमांक ५.५ : बँक हमी राखण्यातील उणीवा :

२.१४ या परिच्छेदामध्ये केंद्रीय सतकर्ता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी का झाली नाही, असा महालेखाकारांचा आक्षेप आहे. केंद्रीय सतकर्ता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी का झाली नाही, त्याला जबाबदार कोण आहे, त्याबाबत शासनाने कोणती कारवाई केली ? या संदर्भात समितीने माहिती देण्याबाबत निदेशित केले असता, हा मुद्दा योग्य असून तो विभागास मान्य आहे. नागपूर सुधार मार्गदर्शक सूचना आणि नियमांचे तंतोतंत पालन करणे आवश्यक होते. परंतु त्यांनी मार्गदर्शक प्रन्यासने सूचनांचे पालन केलेले नाही, ही वस्तुस्थिती आहे. ही बाब निदर्शनास आल्यानंतर यामुळे आर्थिक नुकसान होणार नाही, याची खबरदारी घेण्यात आलेली आहे. एका ठिकाणी वसुली करणे आवश्यक होते व सदरहू वसुली करण्यात आलेली आहे. तसेच एक काम पूर्ण झालेले आहे आणि तिसरे काम प्रगतीपथावर आहे. त्यावेळी मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी झालेली नाही, हे विभागाने मान्य केलेले आहे. त्यानंतर जी काळजी घेणे आवश्यक होते, ती विभागाने घेतलेली आहे. त्यामुळे आर्थिक नुकसान झालेले नाही. झालेल्या या लॅप्सकरिता कोण जबाबदार आहे, या संदर्भात चौकशी करण्याचे निर्देश देण्यात येतील व संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करण्यात येईल, असे विभागीय सचिवांनी समितीला आश्वस्त केले.

या प्रकरणाचा चौकशीसह दोषींवर कारवाई केल्याचा अहवाल समितीला किती दिवसांत सादर करण्यात येईल ? अशी विचारणा समितीने केली असता, याबाबत संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करावी लागेल व त्यानंतर विभागीय चौकशी करावी लागणार आहे. त्याला वेळ लागू शकतो. परंतु संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करण्याची कार्यवाही दोन महिन्यांत पूर्ण करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

विभागाने सांगितले की, कोणतेही आर्थिक नुकसान झालेले नाही. यातील १ काम पूर्ण झालेले आहे आणि १ काम प्रगती पथावर आहे. परंतु बाबा नानक सार्स इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. यांच्या केसमध्ये याठिकाणी असे दिलेले आहे की, विकासकाचे सुरक्षा ठेव म्हणून १० लाख रूपये आणि व्याजाचे ८० लाख रूपये जमा आहेत व त्यामुळे कोणतेही आर्थिक नुकसान होत नाही. दुसरीकडे विभाग असे म्हटले आहे की, यासंदर्भात एप्रिल, २०१८ रोजी निर्णय झाला की, २८ लाख ९६ हजार रूपये वसूल करायचे आहे. याचाच अर्थ हे पैसे त्यांच्याकडे बाकी आहेत असे समितीने निदर्शनास आणले असता, हे २८ लाख ९६ हजार रूपये वसूल झालेले आहेत असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

ही रक्कम वसूल झालेली आहे, अशी माहिती विभागाच्या लेखी उत्तरात दिलेली नाही. असे समितीने निदर्शनास आणले असता, न्यायालयाच्या आदेशानुसार बँक ऑफ बडोदा शाखा, सदर बाजार यांनी ५० लाख रूपये बँक गॅरंटीची रक्कम व्याजासह जमा केलेली आहे असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

हा निधी योग्यायोगाने वसूल झाला. तरीदेखील बँक गॅरंटी संपल्यानंतर हा निधी वसूल करण्याबाबत २ वर्षे बँकेला नोटीस दिलेली नाही. बँक गॅरंटी कॅश करणे आवश्यक होते. परंतु तसे केलेले नाही असे समितीने निदर्शनास आणले असता, वित्त विभागाने बँक गॅरंटीबद्दल अतिशय सविस्तर सूचना दिलेल्या आहेत. विभागाने काही दिवसांपूर्वी २ मोठ्या केसेसची चौकशी केली. त्यानुषंगाने वित्त विभागाच्या सूचनांचे सर्व विभागांनी पालन करणे आवश्यक आहे. तसे झालेले दिसत नाही. ते विभागाने मान्य केलेले आहे. याबाबत जबाबदारी निश्चित करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

विभागाने सांगितले की, तिसरे काम २०१३ पासून सुरू आहे. सदरहू कामाची बँक गॅरंटी दिनांक २४ मे, २०२४ पर्यंत आहे. ही बँक गॅरंटी श्रीमती शालीनी काशिकर या केसमध्ये मिळालेली आहे. “The Present status of the work be stated to P.A.C.” असा अ.जी. यांचा रिमार्क आहे अशी विचारणा समितीने केली असता, यामध्ये २ टप्पे आहेत. यातील पहिले रस्त्याचे काम पूर्ण झालेले आहे. दुसरा टप्पा लवकरात लवकर पूर्ण करण्याच्या सूचना दिलेल्या आहेत. बँक गॅरंटीच्या आधी किंवा या कालावधीपूर्वी हे काम पूर्ण करण्याची दक्षता नागपूर सुधार प्रन्यासकडून घेण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

विभागाला बँक गॅरंटी वाढवून मिळालेली आहे. हे ठीक आहे. परंतु बँकेला पैसे मागितल्यावर बँक पैसे देत नाही, असे विभागाच्या लेखी उत्तरातून स्पष्ट होते. यासंदर्भात बँकेवर कारवाई प्रस्तावित केलेली आहे काय ? Have you taken any action against the bank? अशी विचारणा समितीने केली असता, यासंदर्भात न्यायालयीन कारवाई सुरू असल्याचे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

तिसरे प्रकरण अजून कोर्टात गेलेले नाही काय? असा प्रश्न समितीने केला असता, तिसऱ्या प्रकरणात मुदत वाढवून दिली होती, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

एका वर्षानंतर मुदत वाढवून दिली होती. बँक गॅरंटी संपल्यावर बँकेला पैसे देण्याबाबत पत्र दिले तरी बँक विभागाला एकएक वर्ष पैसे देत नाही. त्यानंतर योगायोगाने कंत्राटदाराने बँक गॅरंटी बदलून दिली व वाढवून दिली हे ठीक आहे. परंतु बँक पैसे न देण्याचे काम करू शकते काय ? त्याबाबत विभागाने बँकेवर कारवाई केली की, नाही ? नसेल तर बँकेवर कार्यवाही का करण्यात आली नाही ? बँक कॅश करीत नाही, असे होतच नाही. बँक गॅरंटी कॅश करायला गेल्यावर बँकेने कॅश करून दिली नाही, हे खरे आहे काय ? असा प्रश्न समितीने उपस्थित केला असता, यावरून तरी तसे दिसून येत आहे असे विभागीय सचिवांनी विदित केले.

२०१५ मध्ये मागणी केल्यावर २०१६ मध्ये मुदत वाढवून देण्यात आली. परंतु जवळपास १ वर्षे पैसे मिळणार की, नाही यामध्ये साशंकता होती. बँक गॅरंटीमध्ये बँकेने वेळेवर कॅश करू दिली नाही तर त्याबाबत आरबीआयकडे तक्रार केल्यास संबंधित बँकेचे लायसन्स रद्द होऊ शकते. हा विषय फार गंभीर आहे असे मत समितीने व्यक्त केले असता, नागपूर सुधार प्रन्यासने (एनआयटी) लीड बँकेला कळविलेले आहे की, केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या परिपत्रकानुसार संबंधित बँकेवर कारवाई करण्यात यावी. परंतु त्यांनी कारवाई केलेली नाही राष्ट्रीयकृत बँकेमध्ये असे अनेकवेळा होते असे विभागीय सचिवांनी विदित केले, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

Then what is the use of Bank Guarantee? अशी विचारणा समितीने केली असता, नॅशनलाईज बँकेमध्ये त्रास होत असल्यामुळे विभागाला प्रत्येक वेळेस असे करावे लागते असे विभागीय सचिवांनी अवगत केले.

असे असेल तर समितीचे मत आहे की, बँक गॅरंटी घेताना विभागाकडून कुठेतरी चुका होत असेल. हिंदुस्थान पेट्रोलिअम किंवा कॉर्पोरेशनला बँक गॅरंटी देतो. कधी उशिर झाला तरी ते दुसऱ्या दिवशी कॅश करून देतात. They are charging commission on this. असे नाही की, ते फुकटमध्ये बँक गॅरंटी देतात. त्या बदल्यात फिक्स डिपॉझीट ठेवतात, प्रॉपर्टी गहाण ठेवतात, कमिशन लावतात. या केसमध्ये असे आहे की, यासंदर्भातील मुदत २०१४ मध्ये संपली. मुदतवाढीची मागणी २०१५ मध्ये करण्यात आली व २०१६ मध्ये मुदतवाढ देण्यात आली असे समितीने निदर्शनास आणले असता, समितीने हे सर्व होण्यापूर्वी बँकेवर कारवाई करण्यात यावी, असे कळविण्यात आले होते. दरम्यानच्या काळात कदाचित त्यामुळेच बँकेने कंत्राटदाराला सांगितले असेल की, आता बँकेवर कारवाई होणार आहे, त्यामुळे कंत्राटदारानेच मुदतवाढ द्यावी...इत्यादी.. आणि त्यामुळे बँकेने बँक गॅरंटी वाढवून दिली असेल असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

बँक गॅरंटी ३१ मार्चला ड्यु आहे. विभागाने सबमिशनसाठी ड्यु नंतर सादर केली की वेळेवर सादर केली? ड्यु च्या एका वर्षानंतर सादर केलेली आहे, असे दिसते. त्यामुळेच बँक गॅरंटी कॅश झाली नाही. यामध्ये बँकेची काहीच चूक नाही. बँक गॅरंटीची मुदत असते. मुदतीनंतर गॅरंटी नव्हती आणि त्यामुळेच बँक गॅरंटी कॅश झाली नाही असे मत समितीने व्यक्त केले असता, ही बाब तपासून घेण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

It is also a flaw on your part that you did not get the bank guarantee enchashed in time. हा मुद्दादेखील पहिल्या केस सारखाच आहे. यामध्ये देखील वेळेवर बँक गॅरंटी इन कॅश करण्याची कारवाई झालीच नाही. समितीचे स्पष्ट मत आहे की, यामध्ये संबंधित अधिकारीच जबाबदार आहेत. नगरविकास विभागाच्या आतापर्यंतच्या गाईड लाईन असतीलच. विभागाने त्या व्यतिरिक्त परिपत्रक काढावे की, बँक गॅरंटी कॅश करण्याची जबाबदारी राज्यामध्ये ज्या अधिकाऱ्यांची असेल व त्यांनी बँक गॅरंटी कॅश करून न घेतल्यास त्याचे वेतन थांबविण्यात येईल. डॉक्युमेंट कॅश करायचे असेल आणि कॅश केली जाणार नसेल तर हा विषय अतिशय गंभीर आहे. हे संगनमताशिवाय होत नाही, केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या (सिव्हीसीच्या) ५ वरील मार्गदर्शक सूचनांमध्ये स्पष्टपणे असे म्हटलेले आहे की, "In the organization, one officer should be specifically designated with responsibility for verification, timely renewal, timely enchashment of bank guarantees." या प्रकारची पोस्टिंग एनआयटीमध्ये त्यावेळी होती काय आणि सद्यःस्थिती काय आहे? अशी विचारणा समितीने केली असता, यासंदर्भातील बाब चौकशीमध्ये स्पष्ट होऊ शकणार आहे. असा अधिकारी नेमण्यात आला होता काय, तसेच त्याला ही जबाबदारी दिली होती काय व त्यांनी जबाबदारी पार पाडली काय, याचे कारण असे की, मार्गदर्शक सूचना आहेत. ते होते की, नाही किंवा त्यात काय आहे इत्यादीसंदर्भात दोन महिन्यांत सादर करीत असलेल्या अहवालात सविस्तर माहिती नमूद करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले.

दोन महिने जास्त कालावधी होतो. समितीला सभागृहापुढे अहवाल सादर करायचा आहे. त्यामुळे यासंदर्भात दिनांक ३१ जानेवारी, २०१९ पूर्वी अहवाल सादर करण्यात यावा असे समितीने निर्देशित केले असता, दिनांक ३१ जानेवारी, २०१९ पूर्वी अहवाल सादर करण्यात येईल असे विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केले. (विभागाकडून प्राप्त झालेली माहिती विवरण क्र. २)

ठाणे महानगरपालिका :

परिच्छेद क्रमांक ५.६ आरोग्यविषयक सुविधा विनावापर पडून राहणे :

२.१५ उक्त परिच्छेदासंदर्भात माहिती देण्याबाबत समितीने निदेशित केले असता, ठाणे महानगरपालिकेतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रूग्णालय, कळवा येथे ४० खाटांचे आयसीयु मंजूर झालेले होते आणि त्याचे काम करण्यात आलेले होते. त्याच ठिकाणी २०१३ मध्ये २० खाटांचे आयसीयु सुरू करण्यात आले. तसेच दिनांक ३ मार्च, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये छत्रपती शिवाजी महाराज रूग्णालयाकरिता इन्टेसिव्हिस्टच्या ४ पदांना मान्यता देण्यात आली होती, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

ठाणे महानगरपालिकेने छत्रपती शिवाजी महाराज रूग्णालयाकरिता १६ पदांना मान्यता मागितली होती. त्यानंतर केवळ ४ पदांची मागणी करण्याची कारणे काय होती ? अशी विचारणा समितीने केली असता, त्यावेळी प्रधान सचिवस्तरावर एक बैठक झाली होती. सदरहू बैठकीला रूग्णालयाचे डीन आणि आरोग्य अधिकारीदेखील उपस्थित होते. १६पदांऐवजी ४ पदे योग्य रहातील, असे या बैठकीत ठरले होते. त्यानंतर ४ पदांकरिता सुधारित प्रस्ताव सादर करण्यात आला होता व या प्रस्तावानुसार शासनाने या ४ पदांना मान्यता दिली असल्याचे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

या ४ उमेदवारांपैकी केवळ एकच उमेदवार नियुक्त झालेला आहे. याची कारणे काय आहेत ? असा प्रश्न समितीने उपस्थित केला असता, ठाणे महानगरपालिकेने छत्रपती शिवाजी महाराज रूग्णालय, कळवाकरिता सन २०१५, २०१६ आणि २०१७ या काळात जाहीरात दिली होती. परंतु २०१४ मध्ये २ पदे भरण्यात आली होती. त्याच्या तीन-चार महिन्यांनी १ उमेदवार सोडून गेल्यामुळे सध्या एकच पद कार्यरत आहे. वारंवार जाहिरात काढूनदेखील या पदाकरिता सुयोग्य उमेदवार मिळत नाहीत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

विभागाकडून प्राप्त झालेल्या लेखी उत्तरामध्ये असे नमूद केले आहे की, सिस्टर्स, इनचार्ज आणि वॉर्डबॉय ही पदे भरण्यात आलेली आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, सहायक कर्मचाऱ्यांची (सपोर्टिंग स्टाफ) पदे भरण्यात आलेली आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

विभागाने दिलेल्या लेखी उत्तरामध्ये नमूद केले आहे की, नर्ससची सर्व मंजूर पदे हंगामी पद्धतीने भरण्यात आलेली आहे. वॉर्डबॉयची सर्व पदे भरण्यात आलेली आहेत आणि नव्याने बांधण्यात आलेली ऑक्टोबर २०१५ रोजी कार्यरत नसलेले शासकीय ऑपरेशन थिएटर मागील एक वर्षापासून कार्यरत आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, या रूग्णालयामध्ये एकूण ४० बेड आहेत व त्यांपैकी २० बेड कार्यान्वित केले होते. तसेच तीन महिन्यांपूर्वी २० बेडच्या एनआयसीयुचे नूतनीकरणाचे काम सुरू झाल्यामुळे आता २० शिफ्ट केलेले आहेत. त्यामुळे सध्या स्थितीत ४० बेड कार्यान्वित आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

२०१३ मध्ये पूर्ण बांधकाम झाले आणि आता २०१९ मध्ये विभाग सांगत आहे की, सर्व कार्यरत केलेले आहेत. म्हणजेच ५ वर्षे हे बेड्स अकार्यरत नव्हते, ही वस्तुस्थिती आहे, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, या काळात २० बेड्स कार्यरत होते व २० बेड्स अकार्यरत होते, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

त्या वेळी ४० बेड्स कार्यान्वित करण्याची आवश्यकता होती, असे मत समितीने व्यक्त केले असता, यासंदर्भात जेवढा निधी खर्च करून ज्या सुविधा तेथे निर्माण झाल्या, त्या प्रमाणात त्या सुविधांचा वापर झालेला नाही ही वस्तुस्थिती आहे व ही बाब शासन-स्तरावरूनही मान्य करण्यात आलेली आहे. त्यांना आवश्यक पदांसाठी मंजुरी दिल्यानंतरही ही पदे वेगवेगळ्या कारणामुळे भरता आलेली नाहीत. ज्या पद्धतीने नियोजन करण्याची आवश्यकता होती, तसे झालेले नाही. साधारणतः १३.५० कोटी रूपयांच्या सुविधांपैकी आज ६.५० कोटी रूपयांच्या सुविधा आज प्रत्यक्ष वापरात आहे, असे सकृतदर्शनी दिसत आहे. त्यामुळे शासन-स्तरावरून दिनांक २५ मे, २०१८ रोजी आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका यांना कळविण्यात आलेले आहे की, प्राथमिक स्तरावर नियोजनाचा अभाव आहे आणि कर्तव्यात कसूर केल्याचे दिसून येते, त्यामुळे या प्रकरणी चौकशी करून संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करून शासनास अहवाल सादर करण्यात यावा. त्यांना स्मरणपत्रदेखील देण्यात आलेले आहे, त्यांच्या स्तरावर कार्यवाही चालू आहे. त्यांचा अहवाल आला की, यापुढील कार्यवाही करण्यात येईल, असे विभागीय सचिवांनी समितीस अवगत केले.

बांधकाम पूर्ण होऊन ५ वर्षे झालेले आहेत. प्रधान महालेखाकार यांनी परिच्छेदामध्ये नमूद केल्यामुळे ही बाब शासनाच्या लक्षात आलेली आहे. त्यानंतर त्यांनी ठाणे महानगरपालिकेतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रूग्णालय, कळवा यांना चौकशी करण्याची सूचना दिलेल्या आहे. चौकशी करण्यात यावी, अशी सूचना देऊन ८ महिने झालेले आहे. यासंदर्भात ठाणे

महानगरपालिके अंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा यांचेकडून कोणती कार्यवाही केलेली आहे, याची माहिती देण्यात यावी, असे समितीने निदेशित केले असता, यासंदर्भात चौकशीची कार्यवाही सुरू आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

कोणती चौकशी करण्यात आली ? चौकशी कोणत्यास्तरावर सुरू आहे ? चौकशी करण्याचे आदेश देऊन ८ महिने झालेले आहेत. परंतु यासंदर्भात ठाणे महानगरपालिकेअंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा यांची भूमिका अक्कीट्ट व स्पष्ट दिसून येत नाही, असे मत समितीने नाराजीने व्यक्त केले असता, यासंदर्भात येत्या एका महिन्यामध्ये चौकशी करून अहवाल सादर करण्यात येईल, असे समितीला आश्वस्त करून सध्या ४० बेड्स कार्यान्वित आहेत. तसेच २० बेड्स नियमित करायचे असून ते बेड्स कार्यान्वित करण्याचा प्रयत्न या कालावधीत केला जाणार आहे. आता ४ महिने नूतनीकरण चालणार आहे. त्यामुळे या काळात एनआयसीयुसाठी त्याचा वापर राहिल. त्यानंतर रिक्त असलेल्या पदांची पुन्हा जाहीरात देण्यात येईल, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

१३.५० कोटी रूपयांच्या सुविधांपैकी केवळ ६.५० कोटी रूपयांचा वापर सध्या होत आहे, असे विभागाकडून सांगण्यात आलेले आहे व त्याची चौकशीदेखील लावलेली आहे. सद्यःस्थितीत पूर्णतः वापर होत आहे, असे ठाणे महानगरपालिकेअंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा यांचे म्हणणे आहे काय ? अशी विचारणा समितीने केली असता, मागील ३ महिन्यांपासून खालील माळ्यावरील नूतनीकरणाचे काम सुरू असल्यामुळे तेथील एनआयसीयुची २० बेड्स वरील माळ्यावर शिफ्ट केलेले आहेत. त्यामुळे सध्या ४० बेड्सचा वापर होत आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी समितीस अवगत केले.

खालील २० बेड्स काढले म्हणजे नेमके काय केले ? असा प्रश्न समितीने उपस्थित केला असता, खाली मॅटेर्नॅटीसाठी एनआयसीयु म्हणून २० बेड्स होते. परंतु तेथील नूतनीकरण चालू असल्यामुळे ते २० बेड्स वरील माळ्यावर शिफ्ट केलेले आहेत. त्यामुळे सद्यःस्थितीत ४० बेड्स कार्यान्वित आहेत, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

याचाच अर्थ केवळ २० बेड्स तेथे ट्रान्सफर केलेले आहेत. अल्टीमेटली ४० प्लस २० असे एकूण ६० बेड्सची आवश्यकता आहे. परंतु नूतनीकरणामुळे एनआयसीयुचे २० बेड्स वर ठेवलेले आहेत. त्यामुळे ही संख्या ४० होत आहे. परंतु अजूनही २० बेड्स कमी आहेत. खालील नूतनीकरणाचे काम पूर्ण झाल्यावर ते २० बेड्स तेथे शिफ्ट करावे लागतील. म्हणजेच अजूनही ठाणे महानगरपालिका अंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा येथे ४० बेड्सची मॅन पॉवर नाही, असे समितीने मत व्यक्त केले असता, ही वस्तुस्थिती असल्याचे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

याबाबत कोणती उपाययोजना केलेली आहे ? अशी विचारणा समितीने केली असता, ठाणे महानगरपालिके अंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा येथील नूतनीकरणामुळे ४ महिन्यांचा कालावधी मिळत आहे, असे विभागीय प्रतिनिधींनी विदित केले.

प्रत्येक उमेदवाराला सर्व सुविधांनी युक्त असलेल्या ठाणे, मुंबई सारख्या शहरामध्ये नोकरी करावी, असे वाटते. परंतु ठाणे महानगरपालिके अंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय कळवा येथे उमेदवार मिळत नाही, हे ऐकून समितीला आश्चर्य होत आहे. मागासलेल्या भागामध्ये, नक्षलग्रस्त भागामध्ये उमेदवार नोकरी करण्यास इच्छुक नसतात, हे समिती समजू शकते, तेथे स्थानिक संस्था (लोकल बॉडी) आहे. त्यामुळे याबाबत ठाणे महानगरपालिका कधीही विचार करू शकते ? करोडो रूपये खर्च करूनदेखील त्याचा उपयोग होत नसेल तर काय अर्थ आहे ? त्यामुळे प्रधान महालेखाकार यांनी हा निधी खर्च करून काय उपयोग झाला, असा परिच्छेद काढलेला आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, ठाणे महानगरपालिकेकडून एका महिन्याच्या आत अहवाल येणार आहे. सदरहू अहवाल आल्यावर त्याच्यावर विचार करून शासनस्तरावर आवश्यक असलेली कार्यवाही करण्यात येईल व त्याबाबत समितीला अवगत करण्यात येईल. त्यामुळे ठाणे महानगरपालिकेला एका महिन्याची मुदत व विभागाला एका महिन्याची मुदत देण्यात यावी, अशी विनंती विभागीय सचिवांनी समितीस केली.

ठाणे, महानगरपालिकेमार्फत सांगण्यात येते की, २० बेड्सकरिता आवश्यक असलेल्या मनुष्यबळाकरिता वेतन कमी आहे, असे समितीने निदर्शनास आणले असता, ते का झाले नाही, कोणी नियोजन चुकविले, कोणत्या ठिकाणी नियोजन चुकले, याबाबतची सर्व माहिती ठाणे महानगरपालिकेकडून एका महिन्यात सादर होणाऱ्या अहवालात येईल. त्यानंतर शासनस्तरावर काही कार्यवाही करण्याची आवश्यकता असेल तर ती करण्यात येईल. तसेच आयसीयुचे पूर्ण वापर करण्याचे नियोजन नूतनीकरणामुळे ४ महिन्यांनंतर करण्यात येईल, असे ठाणे महानगरपालिकेअंतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा यांचेमार्फत सांगण्यात आले आहे. त्यामुळे समितीने ही बाब विचारात घ्यावी, अशी विनंती विभागीय सचिवांनी केली असता, समितीने त्यास सहमती दर्शवून यासंदर्भात केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीला सादर करण्यात यावा, असे निदेशित केले.

अभिप्राय व शिफारशी :

औरंगाबाद महानगरपालिका

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२. नियोजन

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.१ : सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीसाठी नियोजन

अभिप्राय :

३.१ राज्य शासनाने माहे फेब्रुवारी, २०१० मध्ये पाणीपुरवठा, घनकचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जल निःसरण पद्धती या चारही निकषांसाठी राष्ट्रीयस्तर निर्देशांकांशी समांतर लक्ष निश्चित करून सेवा स्तर निर्देशांकांच्या (SLBs) अंमलबजावणीचे परिणामकारक नियंत्रण व्हावे यासाठी महानगरपालिका आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली विशेष कक्ष स्थापित करावयाचे निर्देश राज्याच्या स्थानिक संस्थांना माहे एप्रिल, २०११ मध्ये जारी केले होते. महापालिका क्षेत्रात पुरविण्यात येणाऱ्या मुलभूत सेवा संबंधीची सांख्यिकीय माहिती संकलित करून तिची पडताळणी करणे आणि याबाबत अहवाल शासनास सादर करण्याची जबाबदारी या कक्षांवर होती. या कक्षांनी विनिर्दिष्ट सेवा स्तर निर्देशांकांच्या साध्यतेसाठी एक कालबद्ध कृती आराखडा तयार करावयाचे आणि प्रत्येक कार्यसिद्धी निदर्शकासाठी त्रैमासिक लक्ष्य निश्चित करण्याबाबत निर्देश देण्यात आले होते.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने माहे मे, २०११ मध्ये उपरोक्त प्रमाणे एका विशेष कक्षाची स्थापना केली. सदरहू कक्षाच्या सदस्यांनी अंमलबजावणी प्रक्रियेतील विकासाचा आढावा घेण्यासाठी आणि त्रैमासिक लक्ष ठरविण्यासाठी महिन्याच्या प्रत्येक दुसऱ्या आणि चौथ्या सोमवारी बैठक घेणे आवश्यक होते. सदरहू विशेष कक्षाची पहिली बैठक माहे डिसेंबर, २०११ मध्ये घेण्यात आली. उक्त बैठकीत महानगरपालिका आयुक्तांनी अधिकाऱ्यांच्या गैरहजेरीविषयी तसेच सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीसंबंधी नाराजी व्यक्त करून विभागीय प्रमुखांना सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीसाठी कृती आराखडा आखण्याविषयी सूचना केल्या. लेखापरिक्षणात असे आढळून आले की त्यानंतर मात्र विशेष कक्षाची एकही बैठक झाली नाही तसेच विनिर्दिष्ट सेवा स्तर निर्देशांकांच्या साध्यतेसाठी आणि अंमलबजावणीसाठी कोणताही कृती आराखडा देखील तयार करण्यात आला नव्हता.

साक्षी दरम्यान विभागीय सचिवांनी कथन केले की, उपरोक्त परिस्थिती विभागास मान्य असून विशेष कक्षाची एकच बैठक झालेली असून या विषया संदर्भात महानगरपालिकेचे दूरलक्ष झालेले आहे. सदरहू समितीची आता पूनर्स्थापना करण्यात आलेली असून महानगरपालिकेच्या आयुक्तांच्या अध्यक्षतेखालील समितीत संबंधित सर्व खाते प्रमुख तसेच या क्षेत्रातील काही तज्ज्ञांचा देखील समावेश करण्यात आलेला आहे.

शिफारस :

३.२ महालेखापरीक्षणात आक्षेपित करण्यात आलेला मुद्दा हा अतिशय मुलभूत स्वरूपाचा आहे. राज्य शासनाने पाणी- पुरवठा, घन कचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जल निःस्सारण पद्धती यांचे मुल्यांकन करण्यासाठी केंद्र सरकारने विनिर्दिष्ट केलेल्या राष्ट्रीय स्तर निर्देशांकांशी समांतर असे लक्ष्य माहे फेब्रुवारी, २०१० मध्ये निश्चित करून उक्त सेवा स्तर निर्देशांकांच्या (SLBs) अंमलबजावणीचे परिणामकारक नियंत्रण होण्याच्या उद्देशाने महानगरपालिका आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली 'विशेष कक्ष' स्थापन करण्याचे निर्देश राज्याच्या नागरी संस्थांना माहे एप्रिल, २०११ मध्ये निर्गमित केले. महानगरपालिका क्षेत्रात पुरविण्यात येणाऱ्या मुलभूत सेवां संबंधी सांख्यिकीय माहिती संकलित करून तिची पडताळणी करणे व याबाबतचा अहवाल शासनास सादर करणे ही जबाबदारी या विशेष कक्षाची असते. तद्वतच या कक्षांनी विनिर्दिष्ट सेवा स्तर निर्देशांकांच्या साध्यतेसाठी एक कालबद्ध कृती आराखडा तयार करून प्रत्येक कार्यसिद्धी निदर्शकासाठी त्रैमासिक लक्ष्य निश्चित करण्याबाबतही त्यांना निर्देशित करण्यात आले होते.

महानगर क्षेत्रात सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीचे मुल्यांकन करण्यासाठी संकल्पनाधारीत लेखापरीक्षणाकरिता औरंगाबाद शहराची निवड करण्यात आली होती. औरंगाबाद महानगरपालिकेने माहे मे, २०११ मध्ये उपरोक्तप्रमाणे विशेष कक्षाची स्थापना करून सदरहू कक्षाची पहिली बैठक माहे डिसेंबर, २०११ मध्ये घेतली. उक्त बैठकीत आयुक्तांनी सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीच्या प्रगतीसंदर्भात तसेच बैठकीला अधिकांश अधिकाऱ्यांच्या अनुपस्थिती बद्दल नाराजी व्यक्त करून महानगरपालिकेच्या विभागीय प्रमुखांना सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीसाठी कृती आराखडा आखण्याबाबत निर्देश दिले. मात्र त्यानंतर विशेष कक्षाची एकही

बैठक झाली नाही. तसेच निर्देशांक अंमलबजावणीसाठी कोणताही कृती आराखडा तयार करण्यात आला नाही. साक्षी दरम्यान, विभागीय सचिवांनी देखील ही बाब मान्य केलेली आहे.

वास्तविक, सेवा स्तर निर्देशांकांसंदर्भात विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या निकषांद्वारे सेवा पूर्तीच्या जबाबदारीची निश्चिती करता येऊन यामध्ये सेवा पुरविण्याच्या कामकाजाचे पद्धतशीर आणि सातत्याने मोजमापन व सनियंत्रण करणे अंतर्भूत व अपेक्षित आहे. अविरत निर्देशांक मूल्यांकनामुळे कामातील उणीवा जाणून घेऊन त्यात सुधारणा करणे शक्य होऊन अंतिमतः याद्वारे उत्तमोत्तम सेवा लोकांपर्यंत पोहोचविता येणे सुकर होत असते, असे असूनही औरंगाबाद महानगरपालिका मात्र सेवा स्तर निर्देशांकांच्या अंमलबजावणीच्या कामी पुरेशी संवेदनशील व गंभीर नसल्याचे समितीच्या निदर्शनास आलेले आहे. ही बाब अतिशय गंभीर असून समिती यासंदर्भात तीव्र नाराजी व्यक्त करते.

साक्षी दरम्यान, उपरोक्त विशेष कक्षाची पुनर्स्थापना करण्यात आली असून आता यामध्ये महानगरपालिकेचे संबंधित खाते प्रमुख तसेच या क्षेत्रातील काही तज्ज्ञांचा देखील समावेश करण्यात आला असल्याबाबत समितीस अवगत करण्यात आले आहे. त्यास अनुसरून सदरहू महानगरपालिकेतील विशेष कक्षाची उपरोक्तप्रमाणे पुनर्रचना करून या कक्षाच्या सदस्यांनी सेवा स्तर निर्देशांक साध्यतेसाठी एक कालबद्ध कृती आराखडा तातडीने तयार करावा व अंमलबजावणी प्रक्रियेतील विकासाचा आढावा घेण्यासाठी आणि त्रैमासिक लक्ष्य निर्धारित करण्यासाठी महिन्याच्या प्रत्येक दुसऱ्या आणि चौथ्या सोमवारी नियमितरीत्या बैठक घेण्याबाबत विभागाने आपल्या स्तरावरून संबंधितांना योग्य त्या सूचना तातडीने निर्गमित करून याकामी योग्य सनियंत्रण ठेवावे अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.२ : नगर सफाई आराखडा आणि नगरविकास आराखडा यांचा सेवा स्तर निर्देशांकासोबत मेळ न घालणे.

अभिप्राय :

३.३ सेवा स्तर निर्देशांकांच्या (SLBs) हस्तपुस्तिकेतील शिफारसीनुसार सद्यःस्थितीचे मूल्यांकन करण्याकरिता आणि या आराखड्यांतर्गत लक्ष्य ठरविण्यासाठी सेवा स्तर निर्देशांक (SLBs) हे नगर सफाई आराखडा (CSP) आणि नगरविकास आराखडा (CDP) याचा एक अविभाज्य भाग आहे. तसेच संबंधित क्षेत्रांच्या विस्तृत प्रकल्प अहवालांचा (DPR) सेवा स्तर निर्देशांक (SLBs) एक भाग असावयास पाहिजे आणि त्यात सद्यःस्थिती व प्रकल्पाद्वारे साध्य केलेले बदल या दोन्ही बाबी निर्दिशित करणे आवश्यक आहे. प्रकल्पांच्या अंमलबजावणी आणि सनियंत्रण प्रक्रियेत सेवा स्तर निर्देशांकाचे (SLBs) चे सुद्धा मूल्यांकन व्हावयास पाहिजे.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने तयार केलेल्या नगर सफाई आराखडा (CSP) (नोव्हेंबर, २०११) मध्ये पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घन कचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जल निस्सारण पद्धती या चार क्षेत्रांचा वर्ष २०४१ पर्यंतची लोकसंख्या वाढ विचारात घेऊन अंतर्भाव करण्यात आला आहे. तथापि, नगर सफाई आराखड्याच्या (CSP) मराठी आवृत्तीस औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या आमसभेची मंजूरी प्रलंबित होती.

वर्ष २०११-३१ दरम्यान नगरविकासाच्या नियोजनाचे प्रारूप (CDP) देखील तयार करण्यात आले होते. पाणीपुरवठा साठा, सांडपाणी प्रक्रिया संयंत्राची जागा आणि मिश्र खत डेपो (Compost Depot) मध्ये घन कचऱ्याची विल्हेवाट यांचा या आराखड्यात समावेश होता. तथापि, पर्जन्य जल निःसारण आणि लँडफिल (Land Fill) स्थळे यांच्यासाठी जागा राखीव करून चिन्हांकित करण्यात आली नव्हती. राज्य शासनाद्वारे शहर स्वच्छता आराखडा (CDP) माहे फेब्रुवारी, २०१७ पर्यंत मंजूर झाला नव्हता. शहर स्वच्छता आराखडा (CSP) आणि शहर विकास आराखडा (CDP) या दोहोंचाही सेवा स्तर निर्देशांकांसोबत (SLBs) मेळ घातलेला नव्हता.

विभागाच्या स्पष्टीकरणामध्ये नमूद करण्यात आले आहे की, महानगरपालिकेमार्फत सद्यस्थितीचे मूल्यांकन करणे व आराखड्यातील लक्ष ठरविण्यासाठी 'नगर सफाई आराखडा' आणि 'नगरविकास आराखडा' यावर कार्यवाही करण्यात येत असून त्यामध्ये अद्ययावत माहिती तयार करण्यात येत आहे. तसेच नगर सफाई आराखड्यांतर्गत (CSP) पाणीपुरवठा, सांडपाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन आणि पर्जन्य जलनिःसारण पद्धती यातील बाबींवर महानगरपालिकेने कार्यवाही केली असून शहरामध्ये औरंगाबाद शहर भुमीगत गटार योजनेच्या माध्यमातून ४ मलनिस्सारण प्रक्रिया संयंत्र (STP) उभारले आहेत. त्यामधून सदयस्थितीत सुमारे ८० ते ८५ द.ल.लि.पाण्यावर प्रक्रीया करण्यात येते. तसेच घनकचरा व्यवस्थापना अंतर्गत शहरामध्ये विकेंद्रीत पध्दतीने ४ कचरा प्रक्रीया केंद्र उभारण्याचे काम हाती घेतले असून ते प्रगतीपथावर आहे.

विभागीय सचिवांच्या साक्षी दरम्यान समितीने, शहर स्वच्छता आराखड्यास महानगरपालिकेच्या आमसभेची मान्यता आहे किंवा कसे अशी पृच्छा केली असता सदरहू मान्यता अद्याप प्रलंबित असल्याचे समितीस सांगण्यात आले. त्यावर वर उल्लेखित कामे प्रस्तावित शहर स्वच्छता आराखड्याच्या आधारावर कशी काय करण्यात येत आहेत, अशी आणखी विचारणा समितीने केली असता विभागीय सचिवांनी कथन केले की, शहर स्वच्छता आराखड्यास जरी आमसभेची मान्यता प्रलंबित असली तरी महानगरपालिकेच्या विकास आराखड्यामध्ये मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्रांसाठी (STP) तांत्रिक सुसाध्यता तपासूनच जागा आरक्षित केली जाते. शहर स्वच्छता आराखड्याला आमसभेची मान्यता असणे आवश्यकच आहे ही बाब मान्य आहे. अनेक शहरांकरिता 'शहर स्वच्छता आराखडा' व 'शहर विकास आराखडा' नाहीत असे चित्र किमान ५० ते ६० टक्के महानगरपालिकांमध्ये असेल अशी शंका समितीने व्यक्त करून यासंदर्भात विशेष लक्ष घालून राज्यातील सगळ्याच महानगरपालिकांमध्ये यासंदर्भातील नेमकी स्थिती काय आहे ही बाब तपासून घ्यावी, असे विभागास सुचित केले.

शिफारस :

३.४ सेवा स्तर निर्देशांकांच्या हस्तपुस्तिकेतील विनिर्दिष्ट शिफारशीनुसार सद्य:स्थितीचे मूल्यांकन करण्याकरिता आणि या आराखड्यांतर्गत लक्ष्य ठरविण्यासाठी नगर सफाई आराखडा (CSP) आणि नगरविकास आराखडा (CDP) यांचा सेवा स्तर निर्देशांक हा एक अविभाज्य असून संबंधित क्षेत्रांच्या विस्तृत प्रकल्प अहवालांचा (DPR) देखील सेवा स्तर निर्देशांक एक भाग असणे आवश्यक असून त्यामध्ये सद्य:स्थिती व प्रकल्पाद्वारे साध्य केलेले बदल या दोन्ही बाबी निदर्शित होणे गरजेचे आहे. त्याचप्रमाणे प्रकल्पाच्या अंमलबजावणी व संनियंत्रण प्रक्रियेत सेवा स्तर निर्देशांकाचे (SLBs) सुद्धा मूल्यांकन होणे अगत्याचे आहे.

लेखापरीक्षणात निदर्शनास आल्याप्रमाणे औरंगाबाद महानगरपालिकेने माहे नोव्हेंबर, २०११ मध्ये तयार केलेल्या शहर स्वच्छता आराखड्यामध्ये (i) पाणीपुरवठा, (ii) सांडपाणी व्यवस्थापन, (iii) घन कचरा व्यवस्थापन आणि (iv) पर्जन्य जल नि:स्सारण पद्धती या चार क्षेत्रांचा वर्ष २०४१ पर्यंतची लोकसंख्या वाढ विचारात घेवून अंतर्भाव केला होता. मात्र शहर स्वच्छता आराखड्यास आमसभेची मंजूरी प्रलंबित होती.

त्याचप्रमाणे वर्ष २०११ ते २०३१ या कालावधीकरिता तयार करण्यात आलेल्या नगरविकास आराखड्याच्या प्रारूपात (CDP) पर्जन्य जल नि:स्सारण आणि लॅन्डफिल (Land fill) स्थळे यांच्यासाठी जागा राखीव करून चिन्हांकित करण्यात आली नव्हती. तसेच उक्त आराखड्यास माहे फेब्रुवारी, २०१७ पर्यंत राज्य शासनाची मंजूरी प्राप्त झालेली नव्हती. त्याचप्रमाणे 'शहर स्वच्छता आराखडा' व 'शहर विकास आराखडा' या दोघांचा सेवा स्तर निर्देशांकांसोबत मेळ घालण्यात आला नव्हता. लेखापरीक्षणातील उपरोक्त निरीक्षणे ही अत्यंत मुलभूत आणि गंभीर देखील आहेत.

शहर स्वच्छता आराखड्यांतर्गत औरंगाबाद शहरात भूमीगत गटार योजनेच्या माध्यमातून चार मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्र उभारण्यात आले असून त्यातून सुमारे ८० ते ८५ द.ल.लि. पाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येते. त्याचप्रमाणे घनकचरा व्यवस्थापनांतर्गत शहरांमध्ये विकेंद्रित पद्धतीने चार कचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्याचे काम हाती घेऊन प्रगतीपथावर असताना शहराच्या स्वच्छता आराखड्यास (CSP) मात्र महापालिकेच्या सर्व साधारण सभेची मान्यताच घेण्यात आलेली नसल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले. यासंदर्भात समिती नाराजी व्यक्त करते.

साक्षी दरम्यान समितीस आश्वस्त करण्यात आले की, अलीकडील काळातील औरंगाबाद शहरामधील कचऱ्याची समस्या आणि त्याअनुषंगाने करावी लागणारी कार्यवाही पाहता सन २०१३-१४ मध्ये महानगरपालिकेच्या आरोग्य खात्याने तयार केलेल्या शहर स्वच्छता आराखड्यात सुधारणा करावी लागणार आहे. कचऱ्याच्या अनुषंगाने एक विस्तृत प्रकल्प अहवाल नव्याने तयार करून काही प्रकल्प हाती घेण्यात आले आहेत. त्यामुळे जुना स्वच्छता आराखडा सर्वसाधारण सभेपूढे ठेवणे योग्य ठरणारे नाही. स्वच्छतेच्या क्षेत्रात काम करणाऱ्या एका तज्ज्ञ संस्थेची कोणताही अतिरिक्त मोबदला न देता यासंदर्भात मदत घेण्यात येत आहे. योग्य नियोजन करून तसेच लोकांसमवेत प्रत्यक्ष चर्चा करून नवीन शहर स्वच्छता आराखडा (CSP) तयार करून त्यास महानगरपालिकेच्या सर्व साधारण सभेची मान्यता घेण्यात येईल. तसेच जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय नगरोत्थान अभियान यांच्या काळात तयार करण्यात आलेल्या शहर विकास आराखड्यातील सांडपाणी (Drainage) व इतर आराखड्यात सुधारणा करण्याची आवश्यकता निर्माण झालेली असून महानगरपालिकेच्या विभाग प्रमुखांमार्फत सदरहू आराखडे सुधारण्यात येतील. त्या त्या मुलभूत सेवा क्षेत्रातील सेवा स्तर निर्देशांक विचारात घेऊन त्याअनुषंगानेच 'शहर स्वच्छता आराखडा' आणि 'शहर विकास आराखडा' हे दोन्ही आराखडे तीन महिन्यांत सुधारीत करून त्यास सर्वसाधारण सभेची मान्यता घेण्यात येईल.

समितीस उपरोक्तप्रमाणे आशवासन देऊन आता तीन महिन्यांपेक्षा अधिकचा काळ उलटून गेलेला असल्याने आता उपरोक्त दोन्ही आराखडे निश्चितच अंतिम झाले असल्याबाबत समितीस अपेक्षित आहे. सबब, याबाबतची विस्तृत माहिती समितीस पंधरा दिवसांत उपलब्ध करून देण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.२.३ : सेवा स्तर निर्देशांकासाठी कार्यसिध्दी माहिती (डेटा) उपलब्ध नसणे.

अभिप्राय :

३.५ सेवा स्तर निर्देशांकाच्या (SLBs) हस्तपुस्तिकेतील शिफारशीनुरूप प्रत्येक निर्देशांकनिहाय वार्ड/ नागरी स्थानिक संस्थांच्या स्तरावर कार्य निष्पादनाचे मासिक/तिमाही/ वार्षिक मोजमापन करावयास पाहिजे. ही माहिती सेवा स्तर निर्देशांक (SLBs) हस्तपुस्तिकेतील दिलेल्या प्रपत्रानुसार नोंदवावयास पाहिजे. नागरी स्थानिक संस्थेने या माहितीची पडताळणी करावयास पाहिजे आणि विनिर्दिष्ट निर्देशांकांविरुद्ध सेवा स्तर निर्देशांकाच्या (SLB) साध्यतेची माहिती पुढे प्रत्येक वर्षी शासनास कळविण्यासाठी त्याची संगणना करावयास पाहिजे.

लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की, औरंगाबाद महानगरपालिकेने तसेच वॉर्ड कार्यालयाने ही माहिती प्रत्येक निदर्शकासाठी विहित प्रपत्रांत आणि विहित कालबद्धतेनुसार गोळा केलेली नाही. परिणामी, औरंगाबाद महानगरपालिकेला वर्ष २०१३-१४ वगळता वर्ष २०११ ते २०१६ दरम्यान सेवा स्तर निर्देशांकाच्या (SLBs) साध्यतेचे प्रमाण शासनास कळविता आले नाही. वर्ष २०१३-१४ मधील साध्यतेचे प्रमाण शासनास कळविले असल्याच्या पुष्टयर्थ कोणतेही दस्तावेज औरंगाबाद महानगरपालिकेने लेखापरीक्षेस उपलब्ध करून दिले नाहीत.

विभागाने आपल्या स्पष्टीकरणात, महानगरपालिकेने याकामी विशेष अधिकाऱ्याची माहे नोव्हेंबर, २०१८ मध्ये नेमणूक केली असून त्यांच्या माध्यमातून सेवा स्तर निर्देशांकासाठी (SLB) माहिती (डेटा) संकलित करण्याची कार्यवाही करण्यात येत आहे, असे नमूद केले आहे.

शिफारस :

३.६ सेवा स्तर निर्देशांकाच्या हस्तपुस्तिकेतील शिफारशीनुरूप प्रत्येक निदर्शकाविरुद्ध वार्ड/ नागरी स्थानिक संस्थांच्या स्तरावर कार्य निष्पादनाचे मासिक / तिमाही / वार्षिक मोजमापन करणे आवश्यक आहे. प्रस्तूतची माहिती सेवा स्तर निर्देशांकाच्या हस्तपुस्तिकेत दिलेल्या प्रपत्रानुसार नोंदवावयास पाहिजे. नागरी स्थानिक संस्थेने या माहितीची पडताळणी करणे आणि विनिर्दिष्ट निर्देशांकांविरुद्ध सेवा स्तर निर्देशांकाच्या साध्यतेची पुढे प्रत्येक वर्षी राज्य / केंद्र शासनास कळविण्यासाठी त्याची संगणना करणे अपेक्षित आहे.

असे असूनही वार्ड कार्यालये तसेच महानगरपालिका या दोन्ही कार्यालयांनी सदरहू माहिती प्रत्येक निदर्शकासाठी विहित प्रपत्रांत आणि विहित कालबद्धतेनुसार गोळा केली नसल्याचे लेखापरीक्षणात दिसून आले. त्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेला सन २०१३-१४ वगळता सन २०११ ते २०१६ या कालावधीतील सेवा स्तर निर्देशांकांच्या साध्यतेचे प्रमाण शासनास कळविता येऊ शकले नाही. वर्ष २०१३-१४ मधील साध्यतेचे प्रमाण शासनास कळविले असल्यासंदर्भात कोणतेही दस्तऐवज महानगरपालिका पुराव्यादाखल लेखापरीक्षणा दरम्यान उपलब्ध करून देऊ शकली नाही.

महानगरपालिकेने उपरोक्त प्रयोजनार्थ एका विशेष अधिकाऱ्याची माहे नोव्हेंबर, २०१८ मध्ये नियुक्ती केली असून सदरहू कामी माहिती संकलित करण्याचे काम सुरू करण्यात आले असून माहे जानेवारी, २०१९ पर्यंत ते पूर्ण करण्यात येईल असे समितीस साक्षी दरम्यान आश्वस्त करण्यात आले होते. समितीला उपरोक्तप्रमाणे आशवासन देऊन आता सुमारे पाच महिन्यांचा कालावधी पूर्ण होत असल्याने प्रस्तूतची माहिती संकलित करण्याचे काम निश्चितच पूर्णत्वास गेले असेल अशी समितीची अपेक्षा आहे. अतः या कामी महानगरपालिकास्तरावर करण्यात आलेल्या कार्यवाहीची इत्यंभूत माहिती समितीस तातडीने उपलब्ध करून देण्यात यावी, अशी समिती शिफारस करीत आहे.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.३.१ : पाणीपुरवठा

अभिप्राय :

३.७ सेवा स्तर निर्देशांकाच्या हस्तपुस्तिकेत पाणीपुरवठा सेवा कामांचे मोजमापन करण्यासाठी (i) पाणीपुरवठा जोडणीची व्याप्ती, (ii) दरडोई पाणीपुरवठा, (iii) पाणी जोडणींना मीटर बसविण्याचे परिमाण, (iv) बिगर महसूल पाण्याचे परिमाण, (v) सातत्याने पाणीपुरवठा, (vi) ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्यातील कार्यक्षमता, (vii) पुरवठा करण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता, (viii) पाणीपुरवठा सेवांसाठी प्रभार वसुली, (ix) पाणी पुरवठ्यासंबंधीच्या खर्चाची वसुली करण्यातील क्षमता हे नऊ निर्देशांक विनिर्दिष्ट करण्यात आलेले आहेत.

औरंगाबाद शहराची सध्याची पाण्याची मागणी १८० दशलक्ष लीटर प्रति दिन (MLD) आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या विद्यमान हर्सूल, जायकवाडी जुनी, जायकवाडी नवीन या पाणीपुरवठा योजना जुन्या झाल्या असल्यामुळे १६६ MLD उपलब्ध पाण्याच्या विरुद्ध फक्त १२२ ते १२४ MLD पाणी वापरासाठी पुरविण्यात येऊ शकत होते. पाण्याच्या ९०० कि.मी. लांबीच्या विद्यमान पाईपलाईन्स जवळपास ३० वर्षे जुन्या असून त्यातून गळती होत असल्यामुळे पाणी वितरणात ४२ MLD पाणी वाया जात होते. ११.६५ लाख लोकसंख्येसाठी १३५ लीटर दरडोई प्रति दिन (LPCD) राज्य स्तर निर्देशांकाच्या ऐवजी औरंगाबाद महानगरपालिका केवळ १०३ ते ११६ लीटर दरडोई प्रति दिन पाणी पुरवू शकत होती.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने दिलेल्या माहितीनुसार नऊ सेवा स्तर निर्देशांकापैकी केवळ दोन सेवा स्तर निर्देशांक जसे पाणीपुरवठा गुणवत्ता आणि ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्यातील क्षमता साध्य केले आहे, असे दर्शविले होते. तथापि, पडताळणीत असे आढळले की प्राप्त झालेल्या २०,७२२ तक्रारींपैकी (सप्टेंबर २०१४ ते मार्च २०१६) १७,५६१ (८५ टक्के) तक्रारींचे निवारण झाले होते. औरंगाबाद महानगरपालिका क्षेत्रातील २,९२,३५८ घरांपैकी १,२९,१६१ घरांमध्ये मार्च, २०१६ पर्यंत नळ जोडणी पुरविण्यात आली. थेट पाणीपुरवठा जोडणीची व्याप्ती ४४ टक्के होती. औरंगाबाद महानगरपालिकेने राज्य शासनाला पाणीपुरवठा जोडणीच्या प्रत्यक्ष साध्य ४२ टक्क्यांच्या व्याप्तीच्या ऐवजी ८० टक्के असल्याचे कळविले (२०१३-१४).

ग्राहकांकडे मीटर सुरू करण्याचे प्रमाण अत्यंत कमी होते, म्हणजेच एकूण पाणीपुरवठा जोडणीच्या ०.०१ टक्के (२०११-१४) ते २.०१ टक्के (२०१५-१६) दरम्यान होते. ग्राहकांना देण्यात येणाऱ्या सेवेमध्ये सुधारणा करण्यात औरंगाबाद महानगरपालिका विफल ठरल्यामुळे वारंवार जन आक्रोश होत होता आणि ग्राहकांकडून मीटर बसविण्यात तीव्र विरोध झाला.

पाणी वितरणातील तूट भरून काढण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने छोट्या आणि मध्यम नगरांसाठी नगर पायाभूत सुविधा विकास योजना (UIDSSMT) अंतर्गत रु. ३५९.६७ कोटी अंदाजित किंमतीवर “समांतर पाणीपुरवठा योजना” असे संबोधण्यात येणारी एक शहर पाणीपुरवठा आवर्धन योजना सन २००५-०६ मध्ये प्रस्तावित केली. केंद्र शासनाने त्याच किंमतीत माहे जून, २००९ मध्ये प्रकल्प मंजूर केला, जे केंद्र शासन : राज्य शासन : औरंगाबाद महानगरपालिका यांच्यामध्ये ८०:१०:१० या गुणोत्तरानुसार विभागावयाचे होते आणि केंद्र शासनाने माहे ऑगस्ट, २००९ मध्ये रु. १४३.८६ कोटीचा पहिला हप्ता (त्यांच्या हिश्यांचा ५० टक्के) वितरित केले. शासनाद्वारे मंजुरी मिळण्यासाठी विलंब झाल्यामुळे प्रकल्प किंमत रु.६३८.३८ कोटी वर वाढली. हे रु. २७८.७१ कोटीचे अंतर भरून काढण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने ही योजना सार्वजनिक-खाजगी भागिदारी तत्वावर करण्याचा निर्णय घेतला आणि निविदा प्रक्रिया माहे ऑगस्ट, २००९ मध्ये सुरू केली. निविदा रु.७९२.२० कोटीवर अंतिम करण्यात आली आणि २० वर्षांच्या कालावधीसाठी सवलत करार (Concession Agreement-CA) माहे सप्टेंबर, २०११ मध्ये करण्यात आला. राज्य शासनाने पहिला हप्ता (त्यांच्या हिश्यांच्या ५० टक्के) म्हणून रु.१७.९४ कोटी माहे मे, २०११ मध्ये वितरित केले.

कंत्राटदाराने (Concessionaire) हा प्रकल्प करार करण्याच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या आत वित्तीय समापन (Final Closure) प्राप्त करून सुरू करावयाचा होता. परंतु कंत्राटदार वित्तीय समापन प्राप्त करू शकला नसल्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेने दि. ३१ ऑगस्ट, २०१४ पर्यंत मुदतवाढ प्रदान केली आणि अंतिमतः मालमत्ता वित्तीय समापन मिळाले नसतानाही कंत्राटदाराला माहे सप्टेंबर, २०१४ मध्ये संपूर्ण केली. सन २०१४-१५ च्या दर अनुसूचीनुसार प्रकल्प किंमत रु. ७९२.२० कोटी वरून रु.१,०१८.५५ कोटी वर वाढविण्यात आली. (कंत्राटदाराचा हिस्सा रु.६१९.०२ कोटी+राज्य शासनाचा हिस्सा रु.३९९.५३ कोटी). कामाच्या व्याप्तीत खालील बाबी अंतर्भूत होत्या:

(i) जायकवाडी धरण ते नक्षत्रवाडी येथील मुख्य संतुलन साठ्यापर्यंत ३९.१२ कि.मी नवीन समांतर पाणीपुरवठा पाईपलाईनचे बांधकाम आणि नियत तारखेपासून तीन वर्षांच्या आत (१ सप्टेंबर २०१४ ते ३१ ऑगस्ट २०१७), ज्यास बांधकाम

आणि पुर्नःस्थापना कालावधी असे संबोधण्यात येईल, औरंगाबाद शहराच्या १,०३६.३५ कि.मी. विद्यमान वितरिका पाईपलाईनची पुर्नःस्थापना.

दस्ताऐवजांच्या पडताळणीत असे निर्दर्शनास आले की, रु.१६१.८० कोटी (रु.१४३.८६ कोटी+रु.१७.९४ कोटी) शासनाच्या हिश्याविरुद्ध औरंगाबाद महानगरपालिकेने कंत्राटदारास रु. २०.०९ कोटी वितरित केले. वित्तीय समापन प्राप्त न झाल्यामुळे माहे मार्च, २०१६ पर्यंत कंत्राटदाराने आवश्यक असलेल्या रु.६१९.०२ कोटीच्या ऐवजी फक्त रु.११ कोटीची गुंतवणूक केली. आवश्यक असलेल्या एकूण १,०७५.४७ कि.मी. लांबीच्या ऐवजी कंत्राटदाराने केवळ ४० कि.मी.पाईपलाईनचे काम माहे एप्रिल, २०१६ पर्यंत पूर्ण केले. बसविलेल्या ४० कि.मी पाईपलाईन मधील ६.१ कि.मी. पाईपलाईन अनधिकृत ले-आऊट्स मधून औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या परवानगी शिवाय रु.५०.१९ लाख खर्चून बसविण्यात आली आणि २६.५ कि.मी. पाईपलाईन हायड्रॉलिक टेस्ट (Hydraulic Tests) केल्याशिवाय बसविण्यात आली.

(ii) औरंगाबाद पाणीपुरवठा योजनेचे कार्यचालन आणि देखभाल सेवास्तर आवश्यकतेनुसार करावयाचे होते आणि मीटर बसविणे, बिल पद्धती सुधारणे आणि वसुलीची पद्धती यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेद्वारे, पहिल्या वर्षात रु.६३ कोटी आणि पुढील वर्षांत दर वर्षी सहा टक्के वाढीव वार्षिक दराने २० वर्षांच्या कालावधीसाठी अधिक सवलत करारामधील (CA) विहित दराने वापरकर्ता पाणीपट्टीची धारण शक्ती अशी रक्कम कंत्राटदाराला 'वार्षिक कार्यान्वयन सहायता निधी' (AOSG) म्हणून अदा करावयाची होती.

पाणीपुरवठा योजनेचे कंत्राटदाराद्वारे करण्यात येणारे काम आणि देखभाल अपुरे होते. तथापि, असे निर्दर्शनास आले की त्याला वार्षिक कार्यान्वयन सहायता निधी (AOSG) म्हणून रु.१२७.१६ कोटी अदा करण्यात आले होते. याशिवाय, रु.४३.७१ कोटी वसुली खात्यातून वापरकर्ता पाणीपट्टी म्हणून अदा करण्यात आले होते. औरंगाबाद महानगरपालिकेने कंत्राटदारास सवलत करारानुसार कामाची प्रगती न केल्याच्या कारणावरून माहे एप्रिल, २०१६ मध्ये कारणे दाखवा नोटीस जारी केली.

अंतिमतः, कंत्राटदाराने सवलत कराराच्या अटीचे पालन करण्यात गंभीरपणे कसूर केल्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेने सवलत कराराच्या खंड ३४ अंतर्गत कंत्राटदारासमवेतचे कंत्राट माहे ऑक्टोबर, २०१६ मध्ये समाप्त केले. औरंगाबाद महानगरपालिका कंत्राटदाराद्वारे देण्यात आलेली (ऑगस्ट, २०१४) रु.७९.२२ कोटीची कार्यसिद्धी सुरक्षा ठेव वटवून प्रकल्प हाती घेऊ शकली नाही. कारण कंत्राटदाराने मुंबई उच्च न्यायालयात (औरंगाबाद खंडपीठ) माहे ऑक्टोबर, २०१६ मध्ये धाव घेतली, जेथे त्याचे अपील फेटाळण्यात आले. या निर्णयामुळे व्यथित झालेल्या कंत्राटदाराने सर्वोच्च न्यायालयाकडे धाव घेतली, जेथे या प्रकरणांत दि. २८ ऑक्टोबर, २०१६ ला चालू स्थिती (Status quo) ठेवण्याचा आदेश देण्यात आला. सर्वोच्च न्यायालयात निर्णय प्रलंबित असल्यामुळे योजनेचे काम थांबले आणि झालेला रु.१९०.९६ कोटीचा खर्च अडकून राहिला. अशाप्रकारे, रु.१९०.९६ कोटी खर्च करूनही औरंगाबाद महानगरपालिका पाणीपुरवठा सेवा पुरविण्यात आणि विनिर्दिष्ट सेवा स्तर निर्देशांक साध्य करण्यात विफल ठरली.

विभागाच्या खुलाशात नमूद केल्याप्रमाणे महानगरपालिका क्षेत्रातील २,९२,३५८ घरांपैकी १,२९,१६१ घरांमध्ये माहे मार्च, २०१६ पर्यंत नळजोडणी पुरविण्यात आली. माहे मार्च, २०१८ अखेर यामध्ये वाढ झाली असून ही संख्या १,३४,५५८ इतकी आहे. हे प्रमाण ४६% इतके आहे.

महानगरपालिकेतर्फे वेळोवेळी नळजोडण्या घेणे/अनाधिकृत नळजोडण्या नियमितकरण यासाठी अभय योजना राबविण्यात येते. आजही सर्वसाधारण सभेत अभय योजनेला मुदत वाढ दिलेली असून नागरिकांच्या सोयीसाठी माहे डिसेंबर, २०१८ पर्यंत या योजनेला मुदतवाढ देण्यात आली.

याशिवाय शहरातील दोन मुख्य पाणीपुरवठा योजना अनुक्रमे १९७५ व १९८४/१९९१ साली कार्यान्वित झाल्या असून वितरण व्यवस्था शहराच्या व्याप्तीच्या तुलनेत तोकडी आहे. नवीन समांतर योजनेमध्ये १२८९ मिटर लांबीची संपूर्ण वितरण व्यवस्था, त्यानुषंगाने नळजोडण्या, प्रत्येक नळजोडणीला मीटर अशाप्रकारच्या सेवा स्तर गरजा अंतर्भूत होत्या. कन्सेशनर यांनी दि. ०१-०९-२०१४ ते ३०-०९-२०१६ पर्यंत नवीन योजनेची कामे न केल्यामुळे त्यांना दि. ०१-१०-२०१६ रोजी करार समाप्तीची नोटीस बजावली. सध्या प्रकरण मा. सर्वोच्च न्यायालय व लवादाकडे सुरू आहे. या कारणामुळे महानगरपालिका पाणीपुरवठा नळजोडणीची व्याप्ती व्यापक स्वरूपात वाढविण्यासाठी सद्यःस्थितीत तांत्रिक दृष्ट्या असमर्थ आहे.

औरंगाबाद शहरासाठी दोन मुख्य पाणीपुरवठा योजना अनुक्रमे १९७५ व १९८४/१९९१ साली कार्यान्वित झाल्या असून सध्या शहराचे दरडोई पाणी परिमाण प्रति व्यक्ती प्रति दिन ७५ ते ८० लि. आहे. मानकानुसार हे प्रमाण १३५ लि.प्रति व्यक्ती/दिन असणे आवश्यक आहे. महानगरपालिकेकडे उपलब्ध असलेल्या पाणीपुरवठा योजनांद्वारे निव्वळ १२५ द.ल.लि. प्रतिदिन पाणी

उपलब्ध होत आहे. आजची १४ लक्ष लोकसंख्या पाहता शहराची पाण्याची गरज १८९ दलली प्रतिदिन इतकी आहे. सन २०१२ पासून शहराला २ दिवसाआड पाणीपुरवठा करावा लागत आहे. आज रोजी शहरातील काही भागाला ३ दिवसाआड तर काही भागांना ४ दिवसाआड पाणीपुरवठा होत आहे.

सार्वजनिक खाजगी भागीदारी तत्वावर औरंगाबाद शहर समांतर पाणीपुरवठा योजनेचे आवर्धन करण्यात आले होते. कंत्राटदाराने (Concessionaire) दि. ०१-०९-२०१४ या नियुक्तीच्या तारखेपासून दि. ३०-०९-२०१६ पर्यंत नवीन योजनेची फक्त ५.७७% इतकीच कामे केली. नियुक्ती तारखेपासून पुढील ३ वर्षांच्या कालावधीपर्यंत जायकवाडी उद्भव ते शहरापर्यंत वितरण व्यवस्थेसह संपूर्ण कामे दि. ३०-०९-२०१७ पर्यंत पूर्ण करणे आवश्यक होते. ही कामे न केल्यामुळे तसेच अनेक अनियमितता केल्यामुळे महानगरपालिकेच्या सर्वसाधारण सभेने दि. ३०-०६-२०१६ रोजी करार संपुष्टात आणला. त्यानंतर प्रशासनाने त्यांना दि. ०१-१०-२०१६ रोजी करार समाप्तीची नोटीस बजावली. तेव्हापासून अस्तित्वातील योजनेचे संचलन व देखभाल दुरुस्ती महानगरपालिकेमार्फत सुरू आहे.

१३५ लीटर दरडोई दर दिवशी (LPCD) च्या निकषानुसार शहराची निव्वळ मागणी (१८९ दलली) व प्रत्यक्ष उपलब्धता (१२५ दलली) यामध्ये मोठी तफावत असून तांत्रिकदृष्ट्या नवीन योजना सन २०४८ च्या मागणीनुसार जोपर्यंत कार्यान्वीत होऊ शकत नाही तोपर्यंत शहराला निकषानुसार तांत्रिकदृष्ट्या पाणीपुरवठा करणे अशक्य प्राय आहे.

पाणी चोरी संदर्भात महानगरपालिकेमार्फत वेळोवेळी अभय योजना राबवून अवैध नळजोडण्यांचे रुपांतर वैध नळजोडण्यांमध्ये करून महसुल वाढविण्याचा प्रयत्न करण्यात येतो. सद्यस्थितीत देखील अभय योजनेची मुदत वाढविण्यात आली आहे. या संदर्भाने महानगरपालिकेच्या मंजूर उपविधीनुसार दंडात्मक कार्यवाही अवैध नळजोडणी धारकाविरुद्ध करण्यात येते.

औरंगाबाद शहरातील सद्यस्थितीत लोकसंख्या अंदाजे १४ लक्ष इतकी असून या लोकसंख्येकरीता किमान १८९ दलली प्रतीदिन पाण्याची आवश्यकता आहे. जायकवाडी उद्भवावरील अस्तित्वातील योजना महत्तम क्षमतेने कार्यरत ठेवूनही शहरास १२० ते १२५ दलली इतकेच पाणी परिमाण सद्यस्थितीत उपलब्ध होत असल्याने शहरास २४x७ पाणीपुरवठा करता येत नाही. अस्तित्वातील वितरण व्यवस्था देखील जुनी झालेली असल्याने व पुरेसी साठवण क्षमता नसल्याने शहराच्या बहुतांश भागात ३ दिवसाआड व काही भागात ४ दिवसाआड पाणीपुरवठा करावा लागत आहे. वाढती मागणी व कमी उपलब्धता यामुळे पुरेशा दाबाने देखील तांत्रिकदृष्ट्या पाणीपुरवठा करता येत नाही. शहर पाणीपुरवठ्याची स्थिती सुधारावी व भविष्यातील पाण्याचे नियोजन करण्यासाठी महानगरपालिकेमार्फत तांत्रिक सल्लागाराची नियुक्ती करण्यात आलेली असून काम प्रगतीपथावर आहे. तांत्रिक सल्लागार यांचेमार्फत पाणी पुरवठ्याचे नियोजन करून पुढील वर्षभरात किमान ३० दलली पाणी परिमाण अस्तित्वातील योजनेतून वाढविण्याचा महानगरपालिकेचा मानस आहे. सातत्याने पाणीपुरवठा - दाबपूर्ण पाण्याचा प्रति दिन २४ तास पुरवठा करण्यासाठी जायकवाडी धरण उद्भवावरून नवीन योजना झाल्याशिवाय याबाबीची पूर्तता करता येणे तांत्रिकदृष्ट्या शक्य नाही.

विभागीय सचिवांनी साक्षी दरम्यान समितीस विदीत केले की, शहरासाठीची समांतर पाणीपुरवठा योजनेची सुरुवातीची किंमत सुमारे रु. ३६० कोटी इतकी होती. सदरहू योजना सुरुवातीला महानगरपालिकेमार्फतच राबविण्यात येणार होती. तथापि सार्वजनिक-खाजगी भागिदारी तत्वावर राबविताना सदरहू योजनेची किंमत रु. ८०० कोटी पर्यंत गेली. सद्यःस्थितीत सदरहू योजनेची किंमत रु. १२०० कोटी पर्यंत पोहोचली आहे. कंत्राटदाराने समाधानकारक काम न केल्यामुळे माहे ऑक्टोबर, २०१६ मध्ये सदरहू करार समाप्त करण्यात आला. त्याविरुद्ध कॅन्सेशनर प्रथम उच्च न्यायालयात व तदनंतर सर्वोच्च न्यायालयात गेला. सर्वोच्च न्यायालयात दि. ४ जुलै २०१८ रोजी सुनावणी दरम्यान कंत्राटदाराने सदरहू योजना पुर्नजीवीत करण्याबाबतचा महानगरपालिकेला प्रस्ताव देण्याबाबत मा. सर्वोच्च न्यायालयाला केलेली विनंती न्यायालयाने मान्य केली. त्यानुसार महानगरपालिकेला सादर करण्यात आलेला योजना पुर्नर्जिवित करण्याचा प्रस्ताव गुणवत्तेवर तपासून त्यास दि. ४ सप्टेंबर, २०१८ रोजी महानगरपालिकेच्या सर्वसाधारण सभेने मंजुरी दिली. तथापि, उक्त प्रस्तावामध्ये ज्याकाही अटी नमुद करण्यात आलेल्या आहेत त्या स्वीकाराव्यात किंवा कसे याबाबत सरकारी अभियोक्त्यांचा सल्ला घेण्यात येत आहे. त्यावर, औरंगाबाद शहरवासियांना ५ वर्षांपासून सुयोग्य पाणीपुरवठा होत नसल्याने फार मोठा त्रास सहन करावा लागत आहे. सबब, यासंदर्भात शासनाने हस्तक्षेप करून एक महिन्याच्या आत योग्य तो तोडगा काढून नेमक्या दिशेने पुढील कार्यवाही करावी, अशी समितीने साक्षी दरम्यान सुचित केले.

पाणीपुरवठा जोडण्यांची व्याप्ती वाढविण्यासाठी काय प्रयत्न करण्यात आले, अशी समितीने विचारणा केली असता विभागीय सचिवांनी विदीत केले की, औरंगाबाद शहरामध्ये सुमारे ८० ते ८५ टक्के लोकसंख्येला नळाद्वारे पाणी मिळते. परंतु त्यापैकी केवळ ४० ते ४५ टक्के घरांना अधिकृत नळ जोडण्या आहेत व उर्वरित ४० टक्के घरांना अनधिकृत नळ जोडण्या आहेत. यामुळे एकतर पाण्याचे योग्य ऑडीट होत नाही तसेच मालमत्ता करामध्ये देखील ती घरे समाविष्ट आहे की नाही हे देखील

कळत नाही. सबब, याकरीता प्रत्येक घर व तेथील नळ जोडणी याचा एक सर्व्हे करण्याची आवश्यकता आहे. असा सर्व्हे केल्यानंतर ज्या जोडण्या अधिकृत करणे शक्य आहे त्या प्रथम नियमित करण्यात येतील व तद्नंतर उर्वरित अनधिकृत नळ जोडण्यांवर कारवाई करण्यात येईल.

औरंगाबाद महानगरपालिका क्षेत्रांतर्गत किती टक्के पाणी जोडण्यांना मिटर बसविण्यात आला आहे, अशी पृच्छा समितीने केली असता, त्यावर जुन्या पाणीपुरवठा योजनेमध्ये मिटर बसविण्यात आलेले नाहीत. यापूर्वी दोन हजार घरांना पाणी मिटर बसविण्यात आले होते पण ते आता बंद झाले असून आता हे काम छोट्या आणि मध्यम शहरांसाठी नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजनेंतर्गत (UIDSSMT) प्रस्तावित आहे, असे समितीस कथन करण्यात आले.

शिफारस :

३.८ औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या पाणीपुरवठ्या संबंधात लेखापरीक्षणात आक्षेपित करण्यात आलेल्या बाबी अतिशय मुलभूत व गंभीर स्वरूपाच्या आहेत. औरंगाबाद शहराची पाण्याची मागणी १८९ द.ल.लि. प्रती दिन आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या हर्सुल, जायकवाडी जुनी व जायकवाडी नवीन या विद्यमान पाणीपुरवठा योजना जुन्या झाल्या असल्यामुळे १६६ MLD उपलब्ध पाण्याच्या विरुद्ध फक्त १२२ ते १२४ MLD पाणी वापरासाठी पुरविण्यात येऊ शकत होते. पाण्याच्या ९०० कि.मी. लांबीच्या विद्यमान पाईप लाईन्स सुमारे ३० वर्षे जुन्या असून त्यातून होणाऱ्या गळतीमुळे पाणी वितरणात ४२ MLD पाणी वाया जात होते. सेवा स्तर निर्देशांकाप्रमाणे (SLB) दरडोई प्रतीदिन १३५ लि. पाणीपुरवठा होणे आवश्यक आहे. मात्र त्या तुलनेत औरंगाबाद महानगरपालिका केवळ १०३ ते ११६ लि. दरडोई प्रतीदिन पाणी पुरवू शकत आहे. महानगरपालिका क्षेत्रातील २ लाख ९२ हजार ३५८ घरांपैकी फक्त एक लाख २९ हजार १६१ घरांमध्ये माहे मार्च, २०१६ पर्यंत नळ जोडणी पुरविण्यात आली. आता १३४५५८ झाली आहे. सबब, थेट पाणीपुरवठा जोडणीची व्याप्ती फक्त ४६ टक्के इतकीच झाली आहे. मीटर सुरू करण्याचे प्रमाण अत्यंत अल्प म्हणजे एकूण पाणीपुरवठा जोडणीच्या फक्त ०.०१ टक्के ते २.०१ टक्के इतके होते. उपरोक्त बाबी अतिशय गंभीर आहेत.

पाणी वितरणातील ही तूट भरून काढण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने छोट्या व मध्यम नगरांसाठी नगर पायाभूत सुविधा विकास योजना (UIDSSMT) अंतर्गत रु. ३५९.६७ कोटी इतक्या अंदाजित किंमतीवर सन २००५-२००६ मध्ये 'समांतर पाणीपुरवठा योजना' असे संबोधण्यात येणारी एक शहर पाणीपुरवठा आवर्धन योजना सुरू केली. केंद्र शासनाने त्याच किंमतीत माहे जून, २००९ मध्ये प्रकल्प मंजूर केला, जे केंद्र शासन : राज्य शासन : औरंगाबाद महानगरपालिका यांच्यामध्ये ८०:१०:१० या गुणोत्तरानुसार विभागावयाचे होते आणि केंद्र शासनाने माहे ऑगस्ट, २००९ मध्ये रु १४३.८६ कोटीचा पहिला हप्ता (त्यांच्या हिस्स्यांचा ५० टक्के) वितरित केले. शासनाद्वारे मंजुरी मिळण्यासाठी विलंब झाल्यामुळे प्रकल्प किंमत रु.६३८.३८ कोटी वर वाढली. हे रु २७८.७१ कोटी चे अंतर भरून काढण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने ही योजना सार्वजनिक - खाजगी भागिदारी तत्वावर करविण्याचा निर्णय घेतला आणि निविदा प्रक्रिया माहे ऑगस्ट, २००९ मध्ये सुरू केली. निविदा रु.७९२.२० कोटीवर अंतिम करण्यात आली आणि २० वर्षांच्या कालावधीसाठी सवलत करार (Concession Agreement - CA) माहे सप्टेंबर, २०११ मध्ये करण्यात आला. राज्य शासनाने पहिला हप्ता (त्यांच्या हिस्स्यांचा ५० टक्के) म्हणून रु.१७.९४ कोटी माहे मे, २०११ मध्ये वितरित केले.

कंत्राटदाराने (Concessionaire) हा प्रकल्प करार करण्याच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या आत वित्तीय समापन (Final Closure) प्राप्त करून सुरू करावयाचा होता. परंतु कंत्राटदार वित्तीय समापन प्राप्त करू शकला नसल्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेने दि. ३१ ऑगस्ट, २०१४ पर्यंत मुदतवाढ प्रदान केली आणि अंतिमतः मालमत्ता वित्तीय समापन मिळाले नसतानाही कंत्राटदाराला माहे सप्टेंबर, २०१४ मध्ये योजना क्रियान्वयनसाठी संपूर्ण केली. सन २०१४-१५ च्या दर अनुसूची नुसार प्रकल्प किंमत रु ७९२.२० कोटी वरून रु.१,०१८.५५ कोटी वर वाढविण्यात आली. (कंत्राटदाराचा हिस्सा रु.६१९.०२ कोटी + राज्य शासनाचा हिस्सा रु.३९९.५३ कोटी). कामाच्या व्याप्तीत खालील बाबी अंतर्भूत होत्या :

(i) जायकवाडी धरण ते नक्षत्रवाडी येथील मुख्य संतुलन साठ्यापर्यंत ३९.१२ कि.मी नवीन समांतर पाणीपुरवठा पाईपलाईनचे बांधकाम आणि नियम तारखेपासून तीन वर्षांच्या आत (०१ सप्टेंबर २०१४ ते ३१ ऑगस्ट २०१७), ज्यास बांधकाम आणि पुनःस्थापना कालावधी असे संबोधण्यात येईल, औरंगाबाद शहराच्या

१,०३६.३५ कि.मी. विद्यमान वितरिका पाईपलाईनची पुर्न:स्थापना आणि जायकवाडी धरण ते नक्षत्रवाडी येथील मुख्य साठ्यापर्यंत ३९,१२ कि.मी. निधीत समांतर पाणीपुरवठा पाईपलाईनचे बांधकाम होते.

दस्ताऐवजांच्या पडताळणीत असे निर्दशनास आले की, रु.१६१.८० कोटी (रु.१४३.८६ कोटी + रु.१७.९४ कोटी) शासनाच्या हिस्स्याविरुद्ध औरंगाबाद महानगरपालिकेने कंत्राटदारास रु. २०.०९ कोटी वितरित केले. वित्तीय समापन प्राप्त न झाल्यामुळे माहे मार्च, २०१६ पर्यंत कंत्राटदाराने आवश्यक असलेल्या रु.६१९.०२ कोटीच्या ऐवजी फक्त रु.११ कोटीची गुंतवणूक केली. आवश्यक असलेल्या एकूण १,०७५.४७ कि.मी. लांबीच्या ऐवजी कंत्राटदाराने केवळ ४० कि.मी. पाईपलाईनचे काम माहे एप्रिल, २०१६ पर्यंत पूर्ण केले. बसविलेल्या ४० कि.मी पाईपलाईन मधील ६.१ कि.मी. पाईपलाईन अनधिकृत ले-आऊट्स मधून औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या परवानगी शिवाय रु.५०.१९ लाख खर्चून बसविण्यात आली आणि २६.५ कि.मी. पाईपलाईन हायड्रॉलिक टेस्ट (Hydraulic Tests) केल्याशिवाय बसविण्यात आली.

(ii) औरंगाबाद पाणीपुरवठा योजनेचे कार्यचालन आणि देखभाल सेवास्तर आवश्यकतेनुसार करावयाचे होते आणि मीटर बसविणे, बिल पद्धती सुधारणे आणि वसुलीची पद्धती यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेद्वारे, पहिल्या वर्षात रु.६३ कोटी आणि पुढील वर्षात दर वर्षी सहा टक्के वाढीव वार्षिक दराने २० वर्षांच्या कालावधीसाठी अधिक सवलत करारामधील (CA) विहित दराने वापरकर्ता पाणीपट्टीची धारण शक्ती अशी रक्कम कंत्राटदाराला वार्षिक कार्यान्वयन सहायता निधी (AOSG) म्हणून अदा करावयाची होती.

पाणीपुरवठा योजनेचे कंत्राटदाराद्वारे करण्यात येणारे काम आणि देखभाल अपुरे होते. तथापि, असे निर्दशनास आले की त्याला वार्षिक कार्यान्वयन सहायता निधी (AOSG) म्हणून रु.१२७.१६ कोटी अदा करण्यात आले होते. याशिवाय, रु.४३.७१ कोटी वसुली खात्यातून वापरकर्ता पाणीपट्टी म्हणून अदा करण्यात आले होते. औरंगाबाद महानगरपालिकेने कंत्राटदारास सवलत करारानुसार कामाची प्रगती न केल्याच्या कारणावरून माहे एप्रिल, २०१६ मध्ये कारणे दाखवा नोटीस जारी केली.

अंतिमतः, कंत्राटदाराने सवलत कराराच्या अटीचे पालन करण्यात गंभीरपणे कसूर केल्यामुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेने सवलत कराराच्या खंड ३४ अंतर्गत कंत्राटदारासमवेतचे कंत्राट माहे ऑक्टोबर, २०१६ मध्ये समाप्त केले. औरंगाबाद महानगरपालिका कंत्राटदाराद्वारे देण्यात आलेली (ऑगस्ट, २०१४) रु.७९.२२ कोटीची कार्यसिद्धी सुरक्षा ठेव वटवून प्रकल्प हाती घेऊ शकली नाही. कारण कंत्राटदाराने मुंबई उच्च न्यायालयात (औरंगाबाद खंडपीठ) माहे ऑक्टोबर, २०१६ मध्ये धाव घेतली, जेथे त्याचे अपील फेटाळण्यात आले. या निर्णयामुळे कंत्राटदाराने सर्वोच्च न्यायालयात धाव घेतली, जेथे या प्रकरणांत दिनांक २८ ऑक्टोबर २०१६ ला चालू स्थिती (Status quo) ठेवण्याचा आदेश देण्यात आला. सर्वोच्च न्यायालयात निर्णय प्रलंबित असल्यामुळे योजनेचे काम थांबले आणि झालेला रु.१९०.९६ कोटी चा खर्च अडकून राहिला. पण पुढे महानगरपालिकेने योजना राबविण्याच्या दृष्टीने कोणतीही न्यायिक प्रक्रिया ह्या विषयी केली नाही.

उपरोक्त वस्तुस्थिती पाहता, औरंगाबाद महानगरपालिकेची पाणीपुरवठ्याची व्यवस्था ही पूर्णतः कोलमडली असल्याचे समितीचे मत झाले आहे. वास्तविक, रहिवाशांकरिता पर्याप्त प्रमाणात पाणीपुरवठा करणे हे नागरी संस्थांचे वैधानिक कर्तव्य आहे. असे असताना औरंगाबाद महानगरपालिका मात्र याबाबत पूर्णतः अपयशी ठरल्याचे दिसते. शहराची झपाट्याने वाढत जाणारी लोकसंख्या विचारात घेऊन भविष्यातील पाण्याची वाढत जाणारी गरज वेळीच ओळखून याबाबत सुयोग्य नियोजन होणे महानगरपालिकेकडून आवश्यक होते. मात्र पाणीपुरवठ्या सारख्या मुलभूत व महत्त्वाच्या बाबींसंदर्भात महानगरपालिकेचा कमालीचा नियोजनशून्य कारभार समितीसमोर आलेला असून समिती याबाबत अतिव नाराजी व्यक्त करत आहे.

साक्षी दरम्यान समितीस विदित करण्यात आले की, आज औरंगाबाद शहराची संख्या १५ लाखांपेक्षा जास्त असून जर दरडोई दर दिवशी १३५ लीटर पाणी द्यावयाचे म्हटले (LPCD) तर शहराची पाण्याची गरज २०३ MLD प्रती दिवस एवढी आहे. परंतु जायकवाडी धरणातून १२५ MLD इतकेच पाणी प्राप्त होत आहे. त्याची परिणीती म्हणून शहराला प्रत्येक तीन दिवसाआड पाणीपुरवठा करावा लागत आहे. पाण्याचा प्रश्न काही प्रमाणात सुटावा म्हणून महानगरपालिकेतर्फे जिवन प्राधिकरणाचे माजी सदस्य सचिव श्री. राजेंद्र होलानी यांची तांत्रिक सल्लागार म्हणून नियुक्ती करण्यात आली असून तांत्रिक अभ्यासाअंती मुख्य वितरिकेतील ४६ मोठ्या दुरुस्त्या करण्यात येऊन त्यामुळे ४ MLD पाणी वाढले आहे. तसेच अस्तित्वात असलेल्या योजनेतील पाणी गळतीचा शास्त्रीय अभ्यास करून यामधून

४० MLD पाणी वाढविण्याचे उद्दिष्ट आहे. यासंदर्भात समिती काही अंशी समाधानी असली तरी या सर्व उपाययोजना तुटपुंज्या असून औरंगाबाद शहरातील पाणी समस्येचे खऱ्या अर्थाने जर पूर्णतः निराकरण करावयाचे असेल तर हाती घेतलेली आणि न्यायालयीन प्रक्रियेत अडकलेली 'समांतर पाणीपुरवठा योजना' आता अधिकचा कोणताही विलंब न लावता तातडीने पूर्णत्वास नेऊन पूर्ण क्षमतेने कार्यान्वित करणे ही काळाची गरज असल्याच्या ठाम निष्कर्षाप्रत समिती आलेली आहे.

सद्यःस्थितीत सदरहू योजनेचे प्रकरण मा. सर्वोच्च न्यायालयात प्रलंबित आहेत. या प्रकरणी दिनांक ४ जुलै २०१८ रोजी सदरहू योजना पुनर्जिवीत करण्याबाबतचा प्रस्ताव महानगरपालिकेला देण्याबाबतची कंत्राटदाराची विनंती मा. न्यायालयाने मान्य केली आहे. त्यानुरूप कंत्राटदाराकडून देण्यात आलेला प्रस्ताव गुणवत्तेवर तपासून महापालिकेच्या सर्वसाधारण सभेने तो मंजूर केलेला आहे. मात्र उक्त प्रस्तावात कंत्राटदारामार्फत नमूद करण्यात आलेल्या काही अटींवर महानगरपालिकेने सरकारी अभियोक्त्यांचा कायदेशीर सल्ला मागितला असून तो अप्राप्त असल्याचे समितीस कथन करण्यात आले. त्यावर यासंदर्भात विभागाने हस्तक्षेप करून माहे फेब्रुवारी, २०१९ अखेरपर्यंत याबाबत योग्य तो तोडगा काढून नेमक्या दिशेने पुढील कार्यवाही करण्याबाबत समितीने सुचित केले होते. सबब, यासंदर्भात करण्यात आलेल्या कार्यवाहीबाबत समितीस आठ दिवसांत अवगत करण्यात यावे.

औरंगाबाद शहरातील पाणीपुरवठ्याच्या समस्येचे भीषण वास्तव पाहून बाब विभागाने तातडीने पावले उचलावित. याप्रकरणी आवश्यकता असल्यास नामवंत विशेष वकिलाचीसुद्धा नियुक्ती करण्याबाबत विभागाने विचार करावा. मात्र कोणत्याही परिस्थितीत सदरहू योजनेचे प्रलंबित न्यायालयीन प्रकरण सत्वर निकाली काढून सदरहू योजनेचे रखडलेले काम योग्य त्या माध्यमातून हाती घेऊन ते तातडीने पूर्णत्वास नेऊन सदरहू योजना नजिकच्या काळात वाजवी कालमर्यादेत पूर्ण क्षमतेने कार्यान्वित होईल याबाबत विभागाने युद्धपातळीवर कार्यवाही करावी, अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे. शिफारशीनुरूप करण्यात आलेली कार्यवाही समितीस एक महिन्यात अवगत करण्यात यावी.

औरंगाबाद शहरातील पाणीपुरवठा जोडण्यांची व्याप्ती वाढविण्याची नितांत आवश्यकता असल्याचे समितीचे मत झाले आहे. समितीच्या निदर्शनास आणून दिल्याप्रमाणे औरंगाबाद शहरातील सुमारे ८० ते ८५ टक्के लोकसंख्येला नळाद्वारे पाणीपुरवठा होतो. मात्र त्यापैकी ४६ टक्के घरांनाच अधिकृत नळ जोडण्या आहेत. उर्वरित ४० टक्के घरांना अनधिकृत नळ जोडण्या आहेत. हा मोठा महसुली तोटा असून त्यामुळे पाण्याचे योग्य अंकेक्षण (Audit) होत नाही व मालमत्ता करामध्ये देखील ती घरे आहेत किंवा कसे हे समजून येत नाही. त्यामुळे घरनिहाय नळ जोडणीची निश्चित आकडेवारी समोर येण्यासाठी महानगरपालिकेने सर्व्हे करण्याचे काम हाती घेतले आहे. सदरहू सर्व्हे तातडीने पूर्ण करून तदनंतर ज्या अनधिकृत नळ जोडण्या अधिकृत करणे तांत्रिकदृष्ट्या शक्य असेल त्या अभय योजनेच्या माध्यमातून प्रथम नियमित करण्यात येतील व त्यानंतर उर्वरित अनधिकृत नळ जोडण्यांवर कायदेशीर कारवाई करण्यात येईल असे समितीस आश्वस्त करण्यात आले आहे. त्यानुरूप कार्यवाही सत्वर पूर्ण करण्यात यावी व त्याबाबत केलेल्या कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस एक महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.१ : सांडपाणी व्यवस्थापनासंबंधातील सेवास्तर निर्देशांकांच्या विरुद्ध कार्यसिद्धी.

अभिप्राय :

३.१ सेवा स्तर निर्देशांकांच्या हस्तपुस्तिकेत सांडपाणी व्यवस्थापनेच्या कामांचे मुल्यांकन करण्यासाठी (i) शौचालयांची व्याप्ती, (ii) सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती, (iii) सांडपाणी नेटवर्कचे संकलन करण्याची क्षमता, (iv) सांडपाणी प्रक्रिया क्षमतेची पर्याप्तता, (v) सांडपाणी प्रक्रियेचा दर्जा, (vi) प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनःवापर आणि रिसायक्लिंग, (vii) खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण, (viii) ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता आणि (ix) सांडपाणी प्रभार वसूल करण्याची क्षमता हे नऊ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले आहेत.

औरंगाबाद शहर मुख्यतः खाम आणि सुखाणा या दोन नदी खोऱ्यांत विभागले आहे. विद्यमान मल:निस्सारण प्रणाली दोन लाख लोकसंख्या गृहित धरून विकसित (१९७६) करण्यात आली, जी आत्ताच्या लोकसंख्येच्या गरजा पुरविण्यास अपर्याप्त होती. तेथे सिटी अँड इंडस्ट्रियल डेव्हलपमेंट कार्पोरेशन (CIDCO) सलीम अली, झाल्टा (Zalta) आणि कांचनवाडी या ठिकाणी चार सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट्स (Sewage Treatment Plants-STPs) आहेत. यापैकी केवळ दोन (CIDCO येथील एक आणि सलीम अली तलावावरील एक) कार्यशील आहेत, ज्यांची एकूण संकलित क्षमता ११.५० MLD आहे आणि उर्वरित दोन प्लांट्स त्यांच्या

स्थापनेच्या वर्षापासून (१९७६) अजूनही कार्यरत नाहीत. शहरात निर्मित होणाऱ्या १०३ MLD मधील केवळ ११.५० MLD वर प्रक्रिया होत होती, ज्यापैकी २.७५ MLD चा वापर २०११-१६ दरम्यान बागेत पाणी घालण्यासाठी होत होता. प्रक्रिया न झालेले ९१.५० MLD सांडपाणी खाम आणि सुखाणा नद्यांमध्ये सोडण्यात येत होते.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय निर्देशांकांच्या नऊ निदर्शकांपैकी केवळ दोन निदर्शक म्हणजेच प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनःवापर आणि रिसाईक्लिंग (Recycling) आणि ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता, साध्य केले. उर्वरित सात निर्देशांक एकतर कमी प्रमाणात साध्य झाले अथवा साध्य झालेच नाहीत. सांडपाणी नेटवर्कच्या व्याप्तीत घसरता कल होता कारण सांडपाणी नेटवर्क जोडणी बसविण्याची संख्या मालमत्तेच्या वाढत्या संख्येच्या अनुरूप नव्हती. तसेच, सांडपाणी प्रक्रिया क्षमतेची पर्याप्तता घसरत होती. कारण केवळ दोन सांडपाणी प्रक्रिया प्लांटमध्ये (STPS) काम होत होते आणि त्यांची संयुक्त क्षमता ११.५० MLD होती जेव्हा की २०११-१६ दरम्यान सांडपाणी निर्मितीचे प्रमाण सातत्याने वाढतच होते. सांडपाणी नेटवर्क मधील संकलन क्षमता केवळ आठ टक्के होती. शहरातील ८.७५५ मालमत्तांना उघड्या गटारी व्यवस्थेस जोडण्यात आले होते, ज्यामुळे सार्वजनिक आरोग्यावर गंभीर परिणाम होत होते. अशाप्रकारे, सांडपाणी व्यवस्थापनाची जुनी व अकार्यक्षम पद्धती आणि संकलन नेटवर्कचे मुख्य मल:निसारण वाहिनींना जोडण्यातील कमतरता यामुळे विनिर्दिष्ट सेवा स्तर निर्देशांकांच्या (SLBs) साध्यतेत तूट होती.

विभागाने आपल्या स्पष्टीकरणात नमूद केल्याप्रमाणे औरंगाबाद शहरामध्ये सद्यःस्थितीत एकूण १०३ द.ल.लि. सांडपाणी तयार होते. त्यापैकी पूर्वी सलीम अली सरोवर जवळ उभारण्यात आलेले ५.०० द.ल.लि. क्षमता तसेच सिडको विमानतळ संरक्षित भिंती जवळ उभारण्यात आलेले ६.५० द.ल.लि. क्षमता असे एकूण ११.५ द.ल.लि. क्षमतेचे मलजल प्रक्रिया केंद्र कार्यान्वीत होते. या अंतर्गत शहरातील ११.५ द.ल.लि. मलजल पाण्यावर प्रक्रीया होऊन प्रक्रीया युक्त पाणी शहरातील उद्याने व शेती कामासाठी वापरण्यात येत होते. तदनंतर केंद्र शासन पुरस्कृत छोट्या आणि मध्यम शहरांसाठी नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजनांतर्गत (UIDSSMT) मंजूर मलनिस्सारण प्रकल्पातून शहराची भविष्यातील गरज विचारात घेऊन आज अखेर एकूण २०६ द.ल.लि. मलप्रक्रिया व्यवस्था औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत निर्माण करण्यात आली आहे. औरंगाबाद मनपाकडून प्राप्त अहवालानुसार सदर प्रकल्पाचे एकूण ८८.४८ टक्के काम पूर्ण झालेले आहे. त्यामधून सद्यस्थितीत ८० ते ८५ द.ल.लि. सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत आहे. औरंगाबाद शहराची भविष्यातील पाण्याची निकड तसेच शहराची भौगोलिक पाणी व्यवस्थापन परिस्थिती तसेच पाण्याची भुजल पातळी पाहता शहर व परिसरातील क्षेत्रांकरिता प्रक्रीया युक्त पाण्याचा (Non potable Uses) वापर करणे अनिवार्य ठरणार असल्याने महानगरपालिकेच्या कांचनवाडी/ झाल्टा/ पडेगाव व सलीम सरोवर या भागातील मलजल प्रक्रीया केंद्रातून तयार करण्यात येत असलेल्या प्रक्रीया युक्त पाण्याचा (Non potable Use) वापर उद्याने हरीत पट्टे, शेती, औद्योगिक वापर, बांधकामे, अग्निशमन केंद्र करीता स्टोअरेज पाणी, शहर परिसरातील नव्याने विकसित दिल्ली-मुंबई इंडस्ट्रीयल कॉरीडोर, फळबाग, संशोधन केंद्र, शहरातील नर्सरी, वॉसिंग सेंटर, विविध इमारती अंतर्गत Flushing करीता करण्यात येणार आहे. तसेच प्रक्रीया युक्त पाण्याचा वापर प्रामुख्याने समृद्धी महामार्ग करणे करीता करण्याचे महानगरपालिकेचे नियोजन आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेस केंद्र शासनाच्या UIDSSMT या योजने अंतर्गत मंजूर प्रकल्पा नुसार (Main ६०.०० Km Branch ४५.०० Km / DWC १५५.०० Km) मलनिःस्सारण वाहीन्या टाकण्याचे प्रस्तावित होते. त्या पैकी शहरातील विविध भागात झोन निहाय मुख्य मलनिःस्सारण वाहीन्या ६६.०० कि.मी. अंतर्गत ब्रॅच सिवर मलनिःस्सारण वाहीन्या ५०.०० कि.मी. तसेच DWC वाहीन्या ६७.०० कि.मी. टाकण्यात आलेल्या आहेत. याचे एकूण प्रमाण ६९% इतके आहे. यामुळे शहरातील विविध ठिकाणच्या नेटवर्क व संकलन क्षमते मध्ये वाढ झालेली असून सन २०१५-१६ मधील शहरातील ८.७५५ पैकी बहुतांश मालमत्ताचे सिवेज नेटवर्क मुख्य वाहीन्यांना जोडण्यात आलेले आहे. सदर प्रकल्पातील उर्वरित मलनिःसारण वाहीन्या टाकण्याचे कामही सत्वर महानगरपालिकेमार्फत पूर्ण करण्यात येणार आहे. तसेच UIDSSMT या योजने अंतर्गत उर्वरित मलनिःस्सारण वाहीन्या व मलजल प्रक्रीया केंद्राचे काम पूर्ण करून सेवा स्तर निर्देशांकांतर्गत नमूद सर्व सुधारणा औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत करण्यात येणार असून सांडपाणी व्यवस्थापन संबंधातील सेवा स्तर निर्देशांक (SLBs) साध्य करण्यात येणार आहेत.

साक्षी दरम्यान एकूण चार मलजल प्रक्रिया प्रकल्पांपैकी दोन प्रकल्प सुरू असून दोन प्रकल्प अद्यापही बंद असल्याबाबतची कारणे विचारली असता, समितीस विदीत करण्यात आले की, एक प्रकल्प हा जुन्या सिडकोने केलेला असून तो विमानतळाजवळ होता नंतर सदरहू प्रकल्प महानगरपालिकेने ताब्यात घेतला. तदनंतर विमानतळाच्या विस्तारीकरणाच्या प्रक्रियेमध्ये सदरहू प्रकल्प बंद करावा अशी हरकत घेण्यात आली. UIDSSMT मध्ये झाल्टा येथील १५ MLD चा प्रकल्प प्रस्तावित होता. त्या प्रकल्पाची क्षमता ३५ MLD पर्यंत वाढून तो कार्यान्वीत केला. सध्या दररोज १० MLD वर प्रक्रिया करण्यात येत आहे. तसेच या योजनेमध्ये सिद्धार्थ उद्यानाजवळ साडेचार MLD चा प्रकल्प प्रस्तावित केला होता. तथापि, उद्याना लगत असलेल्या प्राणी संग्रहालय प्राधिकरणाने याबाबत आक्षेप घेतला. त्यामुळे कांचनवाडी येथील STP ची क्षमता १३५ MLD वरून १६१ MLD पर्यंत वाढवून

सदरहू सांडपाणी प्रक्रिया प्लांट (STP) कार्यान्वित झालेला आहे. येथे दररोज ६५ ते ७० MLD वर प्रक्रिया केली जाते. समितीच्या पुढे असेही निदर्शनास आणून देण्यात आले की, औरंगाबाद शहरामध्ये साधारणतः १०३ द.ल.लि. सांडपाणी तयार होते, त्यातील ७५ टक्के सांडपाण्यावर प्रक्रिया केली जाते. ही टक्केवारी चांगली असून उर्वरित क्षेत्राकरीता म्हणजेच झोपडपट्टी किंवा नाल्याजवळील क्षेत्र तसेच शहरातील सातारा देवराई येथील भाग तसेच काही गुंठेवारीतील क्षेत्राकरीता सांडपाण्यासाठी स्वतंत्र पाईपलाईन स्थापित करण्याचे काम बाकी आहे. सातारा देवराई करीता नवीन DPR तयार केला असून तो आठवड्याभरात शासनाकडे पुढील कार्यवाहीसाठी सादर केला जाईल.

लेखापरिक्षणामध्ये सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यासाठीच्या कार्यचालन खर्चाच्या वसुलीची रक्कम व प्रभार शून्य दर्शविण्यात आल्याबाबत समितीने पृच्छा केली असता समितीस अवगत करण्यात आले की, मल:निस्सारण व मालमत्ता कराची वार्षिक मागणी रु. १६ कोटी आहे. त्यातून अंदाजे रु. १० कोटी इतकी वसुली होते. एकूण खर्चाच्या ७० टक्के रक्कम वसूल होत असून त्यामध्ये थोडी तूट आहे ती भरून काढण्याचा निश्चित प्रयत्न करण्यात येईल. मालमत्ता करामध्ये वाढ करण्यात येत आहे. शहरात एकूण ३ लाख मालमत्ता आहेत. त्यापैकी फक्त २ लाख २० हजार मालमत्ता रेकॉर्डवर आहेत. त्याबाबत सर्व्हे सुरू केला असून तो तीन महिन्यांत पूर्ण करण्यात येईल. तदनंतर वसुलीच्या रकमेत वाढ होऊन त्यातून सिवरेज टॅक्स वसूल होईल.

शिफारस :

३.१० लेखापरिक्षणातील उपरोक्त निरीक्षणे ही महत्त्वपूर्ण आहेत. विभागाचे स्पष्टीकरण आणि विभागीय सचिवांच्या साक्षी दरम्यान समितीस विदित करण्यात आले की, औरंगाबाद शहरात एकूण १०३ द.ल.लि. सांडपाणी तयार होते. त्यापैकी सलीम अली सरोवराजवळ उभारण्यात आलेले ५.०० द.ल.लि. क्षमतेचे तसेच सिडको विमानतळ संरक्षित भिंतीजवळ उभारण्यात आलेले ६.५० द.ल.लि. क्षमता असे एकूण ११.५ द.ल.लि. क्षमतेचे मलजल प्रक्रिया केंद्र कार्यान्वित आहेत. तदनंतर छोट्या व मध्यम शहरांसाठी नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजनेतर्गत (UIDSSMT) झाल्टा येथील १५ MLD च्या प्रकल्पाची क्षमता ३५ MLD पर्यंत वाढून दररोज १० MLD पर्यंत प्रक्रिया करण्यात येते. तो कार्यान्वित करण्यात आला आहे. तसेच कांचनवाडी येथील प्रकल्पाची क्षमता १३५ MLD वरून १६१ MLD पर्यंत वाढवून दररोज ६५ ते ७० MLD सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत असून सदरहू प्रकल्प कार्यान्वित झालेला आहे. अशा तऱ्हेने १०३ MLD निर्माण होणाऱ्या सांडपाण्यापैकी ७५ टक्के सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत आहे.

तसेच काही क्षेत्रामध्ये मल:निस्सारण वाहिन्या स्थापित करावयाचे अद्याप बाकी आहे, अशा विशेषतः सातारा देवराई येथील भाग, गुंठेवारीतील काही क्षेत्र, झोपडपट्टी अथवा नाल्या जवळील क्षेत्र अशा क्षेत्रांकरीता मल:निस्सारण वाहिन्या स्थापित करण्याचे काम प्राधान्याने हाती घेण्यात येत आहे.

समितीस उपरोक्तप्रमाणे विदित करण्यात आल्यानुसार UIDSSMT या योजनेतर्गत उर्वरित मल:निस्सारण वाहिन्या व मलजल प्रक्रिया केंद्रांचे काम तातडीने पूर्ण करून सांडपाणी व्यवस्थापन क्षेत्रातील सेवा स्तर निर्देशांक (SLB) साध्यतेची तंतोतंत अंमलबजावणी करण्यात यावी अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे.

त्याचप्रमाणे सांडपाण्यावरील प्रक्रियेच्या कार्यचालन खर्चाच्या वसुलीची रक्कम आणि प्रभार लेखापरिक्षणात शून्य दर्शविण्यात आला आहे. यामध्ये निश्चित सुधारणा होणे आवश्यक आहे. समितीस विदित करण्यात आले की, मालमत्ता कराचा भाग म्हणून मल:निस्सारण शुल्क आकारण्यात येते. मल:निस्सारण व मालमत्ता कराची मागणी रु. १६ कोटी असून अंदाजे रु. १० कोटी इतकी वसुली आहे. एकूण खर्चाच्या ६० (साठ) टक्के रक्कम जरी वसूल होत असली तरी यामध्ये अजूनही निश्चित तूट आहे. यासंदर्भातील वसुलीची रक्कम वाढविणे आवश्यक आहे. महानगरपालिकेने मालमत्ता करात वाढ केली आहे. तसेच शहरातील एकूण ३ लाख मालमत्तापैकी फक्त २ लाख २० हजार मालमत्तांची अभिलेख्यांत नोंद आहे. यासंदर्भात सुरू करण्यात आलेला सर्व्हे तीन महिन्यांत पूर्ण करण्यात येईल असे समितीस साक्षी दरम्यान विदित करण्यात आले होते. सबब, आजमितीपर्यंत सदरहू सर्व्हे निश्चितच पूर्ण झालेला असेल. सबब, उपरोक्त केलेल्या सर्व्हेनुसार उर्वरित मालमत्तांची अभिलेख्यात तातडीने नोंद करून त्यांना मालमत्ता कर लागू करण्यात यावा. यातून खर्चाच्या वसुलीच्या रकमेत वाढ होऊन सांडपाणी प्रक्रिया कार्यचालन खर्च देखील वसूल होईल.

समिती उपरोक्तप्रमाणे शिफारशी करित असून शिफारशींनुष्य केलेल्या कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.२ : सांडपाण्यावर प्रक्रिया न केल्यामुळे होणारे पाणी प्रदूषण

अभिप्राय :

३.११ व्यापक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकामध्ये (CEPI) पर्यावरणाचे विविध आरोग्य विषयक परिमाण जसे की हवा, पाणी आणि जमिन यांचा अंतर्भाव होतो. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण बोर्डाने (CPCB) त्यांच्या माहे डिसेंबर, २००९ मध्ये सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकांवरील अहवालात असे नमूद केले आहे की परिणामकारक सुधारात्मक कृती आराखडा तयार केला तर त्याद्वारे संबंधित औद्योगिक क्षेत्राच्या वहन क्षमतेचा अनुकूल वापर करून अपेक्षित परिणाम प्राप्त करता येतील आणि पुढे असेही सुचविले की ज्या क्षेत्रांची एकूण सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक (CEPI) गुणसंख्या ही ७० किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर अशा क्षेत्रांना गंभीर स्वरुपी प्रदूषित औद्योगिक क्षेत्रे म्हणून मानले गेले पाहिजे. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने पर्यावरण प्रदूषण नियंत्रण गुणसंख्या (CEPI) ७७.७४ इतकी असलेल्या औरंगाबाद शहराला एक गंभीर स्वरुपी प्रदूषित क्षेत्र म्हणून घोषित केले होते. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळ आणि पर्यावरण व वन मंत्रालय (MOEF) यांनी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाला (MPCB) सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक गुणसंख्या कमी करण्यासाठी माहे एप्रिल, २०११ मध्ये कृती आराखडा आखण्याच्या सूचना दिल्या. त्यानुसार महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने माहे मे, २०११ मध्ये कृती आराखडा तयार करून तो पर्यावरण व वन मंत्रालय आणि केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडे सादर केला. उक्त कृती आराखड्यात औरंगाबाद महानगरपालिकेमार्फत कालबद्ध पद्धतीने करावयाची असलेली अल्पावधी आणि दिर्घावधी सुधारात्मक कार्यवाही नमूद केली होती. महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने औरंगाबाद महानगरपालिकेला माहे मार्च, २०१२ पर्यंत एक कार्यपद्धती विकसीत करावयाचे आदेश दिले, ज्याद्वारे निवासी वस्त्यांमध्ये निर्मित होणाऱ्या सांडपाण्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने संकलन, प्रक्रिया आणि विल्हेवाट लावली जाईल. यात खाम आणि सुखणा नद्यांत प्रवाहित करण्यात येणाऱ्या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी संयंत्र सुविधा स्थापित करण्याचा समावेश होता. औरंगाबाद महानगरपालिकेने याबाबत माहे जुलै, २०११ मध्ये महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाला रु. ५ लाखांची एक बँक हमी दिली होती. विहित कालावधीत कृती आराखड्याची अंमलबजावणी करण्यात औरंगाबाद महानगरपालिका विफल ठरल्यामुळे महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने औरंगाबाद महानगरपालिकेला माहे ऑक्टोबर, २०१२ ते माहे मार्च, २०१६ दरम्यान पाणी (प्रतिबंध आणि प्रदूषण नियंत्रण) अधिनियम, १९७४ अंतर्गत ५ कारणे दाखवा नोटीस दिल्या आणि बँक हमीचे माहे एप्रिल, २०१३ मध्ये समपहरण (forfeit) केले. उक्त कारणे दाखवा नोटीसमध्ये महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने, सुखणा आणि खाम नद्यांमध्ये प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी सोडण्यावर जे पुढे जायकवाडी धरणात मिसळून औरंगाबाद शहर आणि आजुबाजूच्या क्षेत्रात असणाऱ्या एकमेव पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतातील पाणी दुषित करते, यामुळे लोकांच्या आरोग्यावर होणाऱ्या दुष्परिणामांवर चिंता व्यक्त केली. महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने गंभीर स्वरुपाच्या पर्यावरण संरक्षण बाबींसंबंधात उल्लंघन आणि निष्काळजीपणासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेवर खटला चालविण्याचा विचार देखील माहे मार्च, २०१६ मध्ये जाहीर केला होता.

विभागाने आपल्या स्पष्टीकरणात नमूद केले आहे की, औरंगाबाद महानगरपालिकेने महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळास अल्पावधी आणि दिर्घावधी कृती आराखडा सादर करून याकरीता रु. ५ लक्षची बँक हमी ही सुरक्षा रक्कम म्हणून जमा केली होती. परंतु विहित कालावधीत शहर भूमिगत गटार योजनेस मंजुरी न मिळाल्याने महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने सदरील सुरक्षा रक्कम जमा करून घेतली. परंतु आता औरंगाबाद महानगरपालिकेने राज्य शासनमार्फत केंद्र शासनास सादर केलेल्या शहर भूमिगत गटार योजनेच्या रक्कम रु. ३६५.६९ कोटीच्या सविस्तर प्रकल्प प्रस्तावास केंद्र शासनाने माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार सदर योजनेचे ८८.४८ टक्के काम सध्या पूर्ण झालेले आहे. सद्यःस्थितीमध्ये केंद्र शासनाच्या UIDSSMT या योजनेतून शहरातील कांचनवाडी येथे १६१ द.ल.लि, झाल्टा येथे ३५ द.ल.लि. व पडेगाव येथे १० द.ल.लि. असे एकूण २०६ द.ल.लि. क्षमतेचे नवीन मलजल प्रक्रिया केंद्र उभारण्यात आलेले आहे. त्यानुसार पूर्वी अस्तीत्वात असलेली १५ द.ल.लि. व सदरहू योजनेतून स्थापित नवीन २०६ द.ल.लि. क्षमता असे एकूण २२१ द.ल.लि. क्षमता स्थापित करण्यात आलेली आहे. सद्यःस्थितीमध्ये शहरात तयार होणाऱ्या एकूण १०३ द.ल.लि. मलजल पाण्यापैकी सन २०१८-१९ मध्ये एकूण ८० ते ८५ द.ल.लि. मलजल पाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत असल्याबाबतचा अहवाल औरंगाबाद महानगरपालिकेने सादर केला.

साक्षी दरम्यान, औरंगाबाद शहराचा सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक गुणसंख्या ७७.४४ आलेली असून औरंगाबाद शहरात मोठ्या प्रमाणावर प्रदूषण असून हा विषय खुपच गंभीर असल्याची बाब समितीने निदर्शनास आणून दिले असता विभागीय सचिवांनी समितीस विदित केले की, महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाचा सदरहू अहवाल हा 'भूमिगत गटार योजना' कार्यान्वित होण्यापूर्वीचा असल्याने पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकाच्या गुणसंख्येचा आकडा हा जास्त आहे. सद्यःस्थितीत भूमिगत गटार योजनेचे बहुतांश काम पूर्ण होण्याच्या मार्गावर असल्याने प्रदूषण निर्देशांकाची गुणसंख्या आता कमी झालेली

असेल. यावर आजमितीस औरंगाबाद शहरातील पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक निश्चित किती टक्के आहे, या संदर्भात समितीने पृच्छा केली असता विभागास सदरहू माहिती सांगता आली नाही. विभागीय सचिवांनी सांगितले की, महानगरपालिकेमार्फत वार्षिक पर्यावरण अहवाल जाहीर केला जातो. त्यामध्ये औरंगाबाद शहरातील पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकाबाबतची सद्याची काय टक्केवारी आहे हे पाहण्यात येईल तसेच यासंदर्भात आवश्यकता भासल्यास त्रयस्त संस्थेकडून सर्व्हे करून घेण्याबाबतची समितीची सूचना देखील विभागीय सचिवांनी मान्य केली.

शिफारस :

३.१२ केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण बोर्डाने (CPCB) सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकावरील (CEPI) आपल्या माहे डिसेंबर, २००९ मधील अहवालात असे नमूद केले आहे की, ज्या क्षेत्रांची एकूण सर्वसमावेशक पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक गुणसंख्या ७० आणि त्यापेक्षा जास्त असेल त्या क्षेत्रांना गंभीर स्वरूपी प्रदूषित औद्योगिक क्षेत्रे म्हणून मानले गेले पाहिजे आणि त्यामुळे होणाऱ्या हानीबाबत सविस्तर तपासणी करून त्यावर योग्य सुधारात्मक कृती आराखडा आखण्यात आला पाहिजे.

केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांक गुणसंख्या ७७.४४ असलेल्या औरंगाबाद शहराला एक गंभीर प्रदूषित क्षेत्र म्हणून घोषित केले होते. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळ आणि पर्यावरण व वन मंत्रालय यांनी सूचित केल्यानुसार महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने माहे मे, २०११ मध्ये तयार केलेल्या कृती आराखड्यात औरंगाबाद महानगरपालिकेने कालबद्ध पद्धतीने करावयाची अल्पावधी व दीर्घावधी सुधारात्मक कार्यवाही मांडली होती. तसेच निवासी वस्त्यांमध्ये तयार होणाऱ्या सांडपाण्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने संकलन, प्रक्रिया आणि विल्हेवाट लावण्यासंदर्भात एक कार्यपद्धती माहे मार्च, २०१२ पर्यंत विकसित करण्याबाबत महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने औरंगाबाद महानगरपालिकेला आदेशित केले होते. यामध्ये प्रामुख्याने खाम आणि सुखणा नद्यांत प्रवाहित करण्यात येणाऱ्या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी संयंत्र सुविधा स्थापित करण्याची बाब अंतर्भूत होती. विहित कालावधीत कृती आराखड्याची अंमलबजावणी करण्यात औरंगाबाद महानगरपालिका अपयशी ठरल्यामुळे महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने माहे ऑक्टोबर, २०१२ ते माहे मार्च, २०१६ या कालावधीत संबंधित अधिनियमाखाली महानगरपालिकेस पाच कारणे दाखवा नोटीस दिल्या आणि यासंदर्भात महानगरपालिकेच्या रुपये पाच लाख इतक्या रकमेच्या बँक हमीचे देखील प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने (MPCB) माहे एप्रिल, २०१३ मध्ये समपहरण (forfeit) केले. खाम आणि सुखणा नद्यांमध्ये सोडण्यात येणारे प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी औरंगाबाद शहराकरीता पिण्याच्या पाण्याचा प्रमुख स्रोत असलेल्या जायकवाडी धरणात मिसळून धरणाचे पाणी दूषित करित असल्याबाबतही उपरोक्त नोटीसमध्ये उल्लेख करण्यात आला होता. पर्यावरण संरक्षणासंदर्भात गंभीर स्वरूपाचे उल्लंघन आणि निष्काळजीपणा दाखवल्याकारणाने प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने (MPCB) औरंगाबाद महानगरपालिकेविरुद्ध खटला चालविण्याचासुद्धा विचार केल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले.

लेखापरिक्षणात उपरोक्त उघड झालेल्या बाबी या अतिशय मुलभूत व गंभीर असून यासंदर्भातील महानगरपालिकेच्या सुस्त अशा कारभारावर प्रखर प्रकाशझोत टाकणाऱ्या असून समिती यासंदर्भात अतिशय चिंता व्यक्त करित आहे.

विभागाच्या स्पष्टीकरणात आणि साक्षी दरम्यान उपरोक्त बाबी विभागाकडून देखील मान्य करण्यात आल्या. तथापि, समितीच्या पुढे असेही निदर्शनास आले आहे की, औरंगाबाद महानगरपालिकेने राज्य शासनामार्फत केंद्र शासनास सादर केलेल्या शहर भूमीगत गटार योजनेच्या रु. ३६५.६९ कोटीच्या सविस्तर प्रकल्प प्रस्तावास केंद्र शासनाने माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये मान्यता दिल्यानंतर महानगरपालिकेने सदरहू काम तातडीने हाती घेतले असून योजनेचे सुमारे ८८.४८ टक्के काम पूर्ण देखील झालेले आहे. तद्वतच केंद्र शासनाच्या UIDSSMT या योजनेतून शहरातील कांचनवाडी येथे १६१ द.ल.लि., झाल्टा येथे ३५ द.ल.लि. व पडेगाव येथे १० द.ल.लि. असे एकूण २०६ द.ल.लि. क्षमतेचे नवीन मलजल प्रक्रिया केंद्र उभारण्यात आलेले आहे तसेच शहरात सद्यःस्थितीत निर्माण होणाऱ्या १०३ द.ल.लि. मलजल पाण्यापैकी सन २०१८-१९ मध्ये एकूण ८० ते ८५ द.ल.लि. मलजल पाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येत असून तसा अहवाल प्रदूषण नियंत्रण मंडळास (MPCB) पाठविण्यात आलेला आहे.

शहरातील पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकाच्या ७७.४४ गुणसंख्येची स्थिती ही उपरोल्लेखित भूमीगत गटार योजना सुरू होण्यापूर्वीची होती. तथापि, आता उक्त योजना बहुतांशी कार्यान्वित झाल्यानंतर शहरातील पर्यावरण प्रदूषण निर्देशांकाबाबत निश्चित काय स्थिती आहे याची माहिती विभागास साक्षी दरम्यान समितीस उपलब्ध करून देता आली

नाही. मात्र महानगरपालिकेकडून पर्यावरण विषयक एक वार्षिक अहवाल सादर करण्यात येतो. त्यामधील आकडेवारी पडताळून घेऊन तसेच आवश्यकता भासल्यास त्रयस्थ संस्थेकडून सर्वेक्षण करून शहरातील पर्यावरण प्रदुषण निर्देशांकाबाबत अभ्यास करण्यात येईल असे समितीस सांगण्यात आले.

समिती महानगरपालिकेने यासंदर्भात केलेल्या कामकाजाबाबत निश्चित समाधान व्यक्त करते. तथापि, महानगरपालिकेने हाती घेतलेल्या रु. ३६५ कोटीच्या भूमिगत गटार योजनेचे उर्वरित काम तातडीने पूर्ण करून सदरहू योजना अगदी नजीकच्या काळात पूर्ण क्षमतेने कार्यान्वित करण्याबाबत युद्धपातळीवर प्रयत्न करावेत अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे. शिफारशीनुरूप केलेल्या कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

त्याचप्रमाणे केंद्रीय प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने औरंगाबाद शहराला गंभीर प्रदुषित क्षेत्र म्हणून घोषित केलेले होते. तथापि, आता शहरातील भूमिगत गटार योजना कार्यान्वित झाल्यानंतर शहरातील पर्यावरण प्रदुषणाबाबतची नेमकी स्थिती काय आहे याचा आढावा घेण्यात येवून सद्यःस्थितीत पर्यावरण प्रदुषण निर्देशांकाची निश्चित गुणसंख्या काय आहे याबाबतची नेमकी स्थिती समितीस १५ दिवसात उपलब्ध करून द्यावी, अशी देखील समिती शिफारस करत आहे.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.४.३ : छोट्या आणि मध्यम शहरांसाठी नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजनांतर्गत (UIDSSMT) विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थेचे नुतनीकरण

अभिप्राय :

३.१३ औरंगाबाद शहरांतर्गत सांडपाणी प्रक्रिया साधन अपर्याप्त असण्याबाबत आणि प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी नद्यांमध्ये सोडण्यात येत असल्याबाबतची बाब औरंगाबाद महानगरपालिकेला ज्ञात होती. विद्यमान व्यवस्थेचे नुतनीकरण करण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करण्यासाठी प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची (Project Management Consultant -PMC) माहे ऑक्टोबर, २०१० मध्ये नियुक्ती केली. प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांनी रु. ३६७.१६ कोटींचा सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार केला ज्यास महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने (MJP) माहे मार्च, २०१२ मध्ये तांत्रिक मंजूरी दिली. औरंगाबाद महानगरपालिकेने सदरहू प्रस्ताव छोट्या आणि मध्यम शहरांसाठी नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजनांतर्गत (UIDSSMT) माहे जानेवारी, २०१३ मध्ये प्रस्तुत केला आणि केंद्र शासनाने या प्रकल्पासाठी रु. ३६५.६९ कोटीस माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये मंजूरी प्रदान केली, ज्यात अनुदान गुणोत्तर ८०:१०:१० (केंद्र शासन : राज्य शासन : औरंगाबाद महानगरपालिका) असे होते. केंद्र आणि राज्य शासनाने त्यांच्या हिश्याच्या ५० टक्के अनुक्रमे रु. १४६.२८ कोटी माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये आणि रु. १८.२८ कोटी माहे मे, २०१४ मध्ये वितरित केले. तथापि, औरंगाबाद महानगरपालिकेने त्यांचा ५० टक्क्यांचा हिस्सा रु. १०.८५ कोटी माहे ऑगस्ट २०१४ मध्ये आणि रु. ७.४२ कोटी, उशीराने माहे जून २०१६ मध्ये दोन हिश्यांमध्ये दिला.

विस्तृत प्रकल्प अहवालानुसार 'संकलन पद्धती' या घटकांतर्गत औरंगाबाद शहरात भूमिगत सांडपाणी संकलन पद्धती तयार करणे ज्याची प्रस्तावित सांडपाणी निस्सारण लांबी २६० कि.मी. होती तर 'सांडपाणी प्रक्रिया प्लांटस' (STP) या घटकांतर्गत एकूण २१६ MLD क्षमता असलेल्या सहा STPs चे बांधकाम, ज्यात पाच नवीन STPs आणि एका STP चे आवर्धन अंतर्भूत होते तर 'पंपिंग स्टेशनस' या घटकांतर्गत गोलवाडी, बानेवाडी, सिद्धार्थबाग, पाडेगाव, झाल्टा, CIDCO, वार्ड ९८ येथील इन्टरमिडिएट पंपिंग स्टेशन आणि गोलवाडी SPS पंपिंग स्टेशन पासून कांचनवाडी पर्यंत, असे आठ पंपिंग स्टेशनसचे बांधकाम इत्यादी कामे हाती घ्यायची होती.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने माहे जानेवारी, २०१४ मध्ये निविदा प्रक्रिया सुरू केली आणि ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाच्या अटीवर काम एका संस्थेस रु. ४६४.०० कोटी किंमतीवर माहे जुलै, २०१४ मध्ये देण्यात आले. लेखापरीक्षणामधील निष्कर्षात, सेवा स्तर निर्देशांकाच्या हस्त पुस्तिकेतील शिफारशीनुरूप संबंधीत क्षेत्रात हाती घ्यावयाच्या असलेल्या प्रकल्पांचे / योजनांचे विस्तृत प्रकल्प अहवाल (DPR) हे संबंधित सेवा स्तर निर्देशांक (SLBs) समावेशक असावयास पाहिजेत. राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय निर्देशांकांमध्ये विहित असलेल्या निदर्शक साध्यतेचे मुल्यांकन करण्यासाठी अशाप्रकारची सेवा स्तर निर्देशकांची जोडणी विस्तृत प्रकल्प अहवालामध्ये केली नव्हती ;

केंद्रीय सार्वजनिक आरोग्य आणि पर्यावरणीय अभियांत्रिकीय संस्थेच्या (CPHEEO) नियमपुस्तिके प्रमाणे मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्रे (STPs) आणि संकलन पद्धती अंतर्भूत असलेली सांडपाणी पद्धती ३० वर्षांसाठी तयार करावयास पाहिजे असताना

सहा मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्रे STPs आणि पंपिंग स्टेशनस विस्तृत प्रकल्प अहवालामध्ये आर्थिक परिस्थितीमुळे फक्त १५ वर्षांच्या आयोजनासह विचारात घेण्यात आले होते;

स्थानिक नाल्यांमधून वाहणाऱ्या तीन मुख्य सांडपाणी लाईन्स - सांडपाणी "C" (सुराणा अपार्टमेंट ते AMC दुकाने), सांडपाणी "D" (जिल्हा परिषद मैदान ते औषधी भवन) आणि सांडपाणी "L" (विमानतळ कंपाऊंड ते जय भवानी चौक) वर अतिक्रमण झालेले असल्यानेच या तीन सांडपाणी लाईन्सना नाल्याच्या तळातून काढून त्याऐवजी रस्त्यांच्या बाजूने वळती केल्या व त्यामुळे सांडपाणी लाईनची लांबी ७४५ मीटर ने वाढली, ज्यासाठी महानगरपालिकेला रु ७८.६० लाखाचा अतिरिक्त भार सोसावा लागला; चार मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्रांची भौतिक प्रगती माहे डिसेंबर, २०१६ पर्यंत ६ ते ६१ टक्के पर्यंत होती; माहे डिसेंबर, २०१६ पर्यंत ७०.१६ कि.मी.च्या मुख्य सांडपाणी लाईन लांबीच्याऐवजी ६०.१५ कि.मी.चे काम पूर्ण झाले आणि आंतरिक संकलन लाईनच्या २०० कि.मी.पैकी ८७.०५ कि.मी. त्यात अंतर्भूत करण्यात आले; माहे डिसेंबर, २०१६ पर्यंत चार सांडपाणी पंपिंग स्टेशनची (SPS) भौतिक प्रगती ४५ ते ८५ टक्क्यांदरम्यान होती. तथापि, गोलवाडी ते कांचनवाडी जोडणी मल:निस्सारण पंपिंग स्टेशनचे (SPS) आणि बनेवाडी, सिद्धार्थ बाग आणि शहर आणि औद्योगिक विकास मंडळ (CIDCO) येथील तीन मल:निस्सारण पंपिंग स्टेशनचे (SPS) काम माहे डिसेंबर, २०१६ पर्यंत घेण्यात आले नव्हते.

वरील स्थितीवरून असे दिसून येते की, तीस महिन्यांचा कालावधी लोटल्यानंतरही आणि रु. १९३.४१ कोटी (माहे जानेवारी, २०१७) रक्कम खर्चूनही, कामाची प्रगती मंद होती. प्रकल्प पूर्ण करण्याकरीता कोणतीही समयसीमा निश्चित करण्यात आली नव्हती.

साक्षी दरम्यान विभागीय सचिवांनी समितीस विदित केले की, पाईप लाईन ज्या ठिकाणावरून जावयास पाहिजे होती त्याठिकाणी अतिक्रमण असल्यामुळे पाईल लाईन थोडीशी स्थलांतरीत करून टाकावी लागली. प्राप्त परिस्थितीनुसार विस्तृत प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करण्यात येवून त्यानुसारच खर्च करण्यात आलेला आहे. प्रकल्पाची मुळ अंदाजित रक्कम रु. ४६४ कोटी इतकी असताना ती कमी होऊन आता प्रकल्पाची सुधारीत रु. ४१८ कोटी इतकी रक्कम होण्यामागची कारणमिमांसा समितीने विचारली असता, प्रकल्पांच्या काही बाबींमध्ये सुधारणा करण्यात आल्यामुळे प्रकल्पाची किंमत कमी झाली असून साधारणतः रु. ३९० कोटी इतक्या किंमतीमध्ये सदरहू प्रकल्प पूर्ण होईल असे विभागीय सचिवांनी अवगत केले. तसेच लेखापरिक्षणामध्ये उल्लेखित चारही सांडपाणी पंपिंग स्टेशनचे प्रकल्प आता पूर्ण झालेले असल्याचे देखील समितीस विभागीय सचिवांनी अवगत केले.

शिफारस :-

३.१४ विद्यमान सांडपाणी व्यवस्थेचे नुतनीकरण करण्यासाठी औरंगाबाद महानगरपालिकेने माहे ऑक्टोबर, २०१० मध्ये सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करण्यासाठी प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची नेमणूक केली. सल्लागाराने तयार केलेल्या रु. ३६७.१६ कोटीच्या विस्तृत प्रकल्प अहवालास माहे मार्च, २०१२ मध्ये महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने तांत्रिक मंजूरी दिली. त्यानंतर औरंगाबाद महानगरपालिकेने हा प्रस्ताव UIDSSMT अंतर्गत केंद्र शासनास माहे जानेवारी, २०१३ मध्ये सादर केला असता केंद्र शासनाने माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये या प्रकल्पासाठी रु. ३६५.६९ इतक्या रकमेस मंजूरी प्रदान केली. सदरहू प्रकल्पासाठी केंद्राचा ८० टक्के, राज्याचा १० टक्के व महानगरपालिकेचा १० टक्के असा अनुदानातील हिस्सा होता. केंद्र शासनाने त्यांच्या हिश्याच्या ५० टक्के म्हणजेच रु. १४६.२८ कोटी माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये आणि राज्य शासनाने त्यांच्या हिश्याच्या ५० टक्के म्हणजेच रु. १८.२८ कोटी माहे मे, २०१४ मध्ये वितरीत केली. मात्र औरंगाबाद महानगरपालिकेने त्यांच्या हिश्याच्या ५० टक्के रक्कमेपैकी माहे ऑगस्ट, २०१४ मध्ये रक्कम रु. १०.८५ कोटी तर रक्कम रु. ७.४२ कोटी, उशिराने म्हणजेच माहे जून, २०१६ मध्ये असे दोन हिश्यांमध्ये दिले. महानगरपालिकेने माहे जानेवारी, २०१४ मध्ये निविदा प्रक्रिया सुरू करून ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करण्याच्या अटीवर रु. ४६४ कोटी इतक्या किंमतीचे सदरहू काम एका संस्थेला माहे जुलै, २०१४ मध्ये देण्यात आले.

अभिप्रायामध्ये नमूद लेखापरीक्षा निष्कर्षासंदर्भात विभागाच्या स्पष्टीकरणावरून समितीच्या निदर्शनास आले की, औरंगाबाद शहराच्या रु. ३६५.६९ कोटी किंमतीच्या मल:निस्सारण प्रकल्पास केंद्र शासनाने माहे डिसेंबर, २०१३ मध्ये मान्यता दिली. सदर प्रकल्पातील उपांगास आवश्यक जागा प्राप्त करण्यास अडचणी आल्यामुळे मल:निस्सारण प्रक्रिया संयंत्राच्या जागा व क्षमता यामध्ये तांत्रिक बदल करावे लागले. शहरातील नाला क्र. सी आणि डी अंतर्गत टाकण्यात आलेली मुख्य जल:निस्सारण वाहिनी मंजूर विस्तृत प्रकल्प अहवालानुसार टाकण्यात आली असून कोणत्याही प्रकारे रक्कम रु. ७८.६० लक्ष इतका अतिरिक्त खर्च करण्यात आलेला नाही. बनेवाडी येथील मंजूर उर्वरीत १० द.ल.लि.

क्षमतेच्या मलजल प्रकल्प केंद्राचे काम महानगरपालिकेमार्फत आर्थिक उपलब्धतेनुसार टप्प्याटप्प्याने करण्यात येईल. सदरील प्रकल्पाकरीता मक्तेदारास प्रकल्प पूर्ततेकरीता कार्यादेश तारखेपासून ३६ महिन्यांचा कालावधी देण्यात आलेला होता. मात्र महानगरपालिकेच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे प्रकल्पातील विहित उपांगे विहित कालावधीत पूर्ण करता येणे शक्य झाले नाही. प्रकल्पांतर्गत झालेले विहित उपांगातील बदल हे प्रत्यक्ष कामाच्या ठिकाणी आलेल्या परिस्थितीनुसार महापालिकेमार्फत करण्यात आलेले आहेत. मलजल प्रक्रिया प्रकल्पाच्या मक्तेदाराला सदरील काम रु. ४६४ कोटी इतक्या रकमेस देण्यात आले होते. मात्र प्रकल्पांतील विविध बाबींमध्ये झालेल्या बदलानुसार सुधारीत प्रकल्प किंमत रु. ४१८ कोटीच्या अनुषंगाने एकूण ८८.४८ टक्के काम पूर्ण झालेले आहे.

साक्षीदरम्यान विभागीय सचिवांनी विदित केल्याप्रमाणे प्रकल्प अहवाल तयार करताना नाला सी आणि डी अंतर्गतची नळ जोडणी अस्तित्वात असलेल्या ठिकाणीच नुतनीकरण करताना स्थापित करण्यात आली असती तर ही बाब आणखी कमी खर्चात होऊ शकली असती हा लेखापरीक्षणातील मुद्दा जरी रास्त असला तरी त्याठिकाणी अस्तित्वात असलेले अतिक्रमण विचारात घेऊन विस्तृत प्रकल्प अहवालात ती थोडी उंचावरून स्थापित करण्याचा प्राप्त परिस्थितीत निर्णय घेण्यात आलेला असून प्रकल्प अहवालानुरूपच नळजोडण्या स्थापित करण्यात आलेल्या असून त्यानुसारच निधी खर्च करण्यात आलेला आहे. त्याचप्रमाणे लेखापरीक्षणात उल्लेखित सर्व मलनिस्सारण पंपींग स्टेशनची कामे आता पूर्ण करण्यात आलेली आहेत. तसेच सदरहू प्रकल्पाची मुळ अंदाजित किंमत रु. ४६४ कोटी इतकी होती. तथापि, आता प्रकल्पातील झालेल्या काही सुधारणांमुळे सदरहू प्रकल्प साधारणतः रु. ३९० कोटी इतक्या किंमतीत पूर्ण होईल.

समिती महानगरपालिकेच्या उपरोक्त कामकाजासंदर्भात समाधानी आहे. तथापि, हाती घेतलेल्या मलनिःसारण प्रकल्पाचे उर्वरीत काम शीघ्रतेने पूर्ण करावे जेणे करून तेथील रहिवाशांचे राहणीमान सुसह्य होण्यास मदत होईल.

परिच्छेद क्र. ५.१.५.१ : सेवा स्तर निर्देशांकाच्या अनुषंगाने घन कचरा व्यवस्थापनेची कार्यसिध्दी / परिच्छेद क्र. ५.१.५.२ : घन कचऱ्याची अशास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावणे :

अभिप्राय :

३.१५ नगरपालिका घन कचऱ्याचे हाताळणी, संकलन, वाहतूक आणि विल्हेवाट लावण्याची प्रक्रिया सुव्यवस्थित करण्यासाठी आणि मनुष्य स्वास्थ्यावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम टाळण्यासाठी केंद्र शासनाने नगरपालिका घन कचरा (व्यवस्थापन आणि हाताळणी) नियम, २००० आखले. केंद्र शासनाने नागरी स्थानिक संस्थेद्वारे घन कचरा व्यवस्थापनाच्या (SWM) कामाचे मोजमापन करण्यासाठी (i) घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्यासाठी SWM सेवेची व्याप्ती (ii) घन कचरा संकलनातील क्षमता (iii) घन कचरा विलग्निकरण करण्याचे परिमाण (iv) प्रक्रिया झालेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण (v) घन कचऱ्याची वैज्ञानिक पद्धतीने विल्हेवाट लावण्याचे परिमाण (vi) घन कचरा व्यवस्थापन सेवेसाठी लागणाऱ्या खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण (vii) तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता आणि (viii) घन कचरा व्यवस्थापन प्रभार वसुली करण्याची क्षमता असे आठ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले आहेत.

लेखापरीक्षणादरम्यान असे आढळून आले की, औरंगाबाद महानगरपालिका शहरात रोज निर्माण होणाऱ्या ४५० मेट्रीक टन (MT) घन कचऱ्याची हाताळणी आणि वाहतूक, त्यांचे स्वतःचे साधन (वाहने आणि मजूर) लावून आणि दोन संस्थांची खाजगी वाहतूक वाहने भाडे तत्त्वावर घेऊन करण्यात येत होते. घन कचऱ्याचे संकलन आणि विल्हेवाट लावण्यासाठी (Dumping) ६१ जड आणि १५१ हलकी वाहने होती. वहन करणाऱ्या खाजगी लोकांना नरेगाव येथील डम्पिंग यार्डस पर्यंत करण्यात येणाऱ्या फेऱ्यांच्या आधारावर प्रदान करण्यात येत होते. शहर स्वच्छता आराखड्याप्रमाणे (CSP) घन कचऱ्याचे संकलन, विलग्निकरण, प्रक्रिया करणे, रिसायकल करणे आणि त्याची विल्हेवाट लावणे यासाठी एखाद्या खाजगी व्यापाऱ्यासोबत दीर्घकालीन करार करण्याचे माहे नोव्हेंबर, २०११ मध्ये विहित केले होते तरी देखील औरंगाबाद महानगरपालिकेने हे काम करवून घेण्यासाठी एखाद्या खाजगी संस्थेची नेमणूक करण्यासाठी कोणतेही प्रयत्न केले नाहीत.

घन कचऱ्याची प्रक्रिया करणे, रिसायकल करणे, वैज्ञानिक पद्धतीने विल्हेवाट लावणे आणि घन कचरा व्यवस्थापन (SWM) प्रभार वसुली करणे यासाठी कार्यपद्धती अस्तित्वात नव्हती.

राष्ट्रीय/राज्य स्तरीय मापदंडांच्या विरुद्ध औरंगाबाद महानगरपालिकेने उपरोक्त आठ पैकी केवळ तक्रारींचे निवारण करण्याची क्षमता हा एकच सेवा स्तर निर्देशांक साध्य केला. घन कचरा संकलनातील क्षमता जरी ९० टक्क्यांपेक्षा जास्त होती तरी घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याची व्याप्ती जवळपास फक्त ५७ टक्केच होती. शास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावणे, प्रक्रिया

केलेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण, घन कचरा व्यवस्थापनासाठी लागणाऱ्या खर्चाची वसुली आणि घन कचरा व्यवस्थापन प्रभार वसूल करण्याची क्षमता या चार निर्देशांकांसंबंधातील साध्यतेचे प्रमाण वर्ष २०११-१६ मध्ये शून्य होते. वर्ष २०१५-१६ दरम्यान घन कचरा वेगवेगळा (Segregation) करण्यासंबंधातील साध्यता फक्त १९.९५ टक्के होती. वर्ष २०११-१६ दरम्यान औरंगाबाद महानगरपालिकेने घन कचरा व्यवस्थापनासाठी कार्यचालन खर्च म्हणून रु. १८५.३० कोटी खर्च केले परंतु महसूल वसुली शून्य होती. औरंगाबाद महानगरपालिकेने राज्य शासनास २०१३-१४ मध्ये ८० टक्के घरांचा अंतर्भाव केले असल्याचे आणि १० टक्के घन कचऱ्यावर प्रक्रिया केले असल्याचे माहे मे, २०१४ मध्ये कळविले होते, परंतु लेखापरीक्षा पडताळणीत ते अनुक्रमे ५६ टक्के आणि शून्य असल्याचे आढळले.

वाहने भाडेतत्त्वावर घेण्यासंबंधात औरंगाबाद महानगरपालिकेने नरेगाव येथील डम्पिंग यार्डपर्यंत करण्यात येणाऱ्या फेऱ्यांच्या अनुषंगाने एजन्सीना प्रदान केले होते. औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या स्थायी समितीस माहे सप्टेंबर, २०१२ मध्ये असे आढळले की दोन फेऱ्यांची गरज असताना, दोन खाजगी संस्थांनी विभागीय मजूर कमी असल्याकारणाने, फक्त एक फेरी मारली. याशिवाय, कचऱ्याच्या वहनाचे काम विभागीय मजूर कमी असल्यामुळे समाधानकारक नव्हते. कार्यपद्धती अधिक कार्यक्षम करण्याच्या उद्देशाने समितीने वजनाच्या आधारावर प्रदान करावयाची शिफारस केली, कारण त्यामुळे खाजगी संस्था जास्तीत जास्त कचरा उचलण्याचा प्रयत्न करतील. औरंगाबाद महानगरपालिकेने या सूचनांचे पालन केले नाही आणि फेऱ्यांच्या आधारावर कचऱ्याची विल्हेवाट लावणे सुरू ठेवले.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने नमुद केले की वजनाच्या आधारावर प्रदान करण्यासंबंधातील निविदा माहे मार्च, २०१६ मध्ये मागविल्या होत्या. परंतु त्याला काही प्रतिसाद मिळाला नाही. अशाप्रकारे, औरंगाबाद महानगरपालिका घन कचऱ्याची हाताळणी आणि वाहतूक करण्यासाठी एक परिणामकारक आणि कार्यक्षम पद्धती विकसित करू शकली नाही.

तसेच सदरहू महानगरपालिका घन कचऱ्याला वेगवेगळे न करता त्यावर प्रक्रिया आणि रिसायकलींग याची नरेगाव येथील डंपिंग यार्डमध्ये विल्हेवाट लावत होती. महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने औरंगाबाद महानगरपालिकेला नरेगाव येथे कचऱ्याचे प्रमाण वाढल्यामुळे तेथील घन कचऱ्याचे डम्पिंग न करण्याच्या मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दि. २ एप्रिल, २०१३ रोजीच्या आदेशांतर्गत नोटीस बजावून घन कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी अन्य पर्यायी जागा शोधण्याच्या सूचना दिल्या. असे असूनही औरंगाबाद महानगरपालिकेने नरेगाव डम्पिंग यार्डमध्येच अ-शास्त्रोक्त पद्धतीने घन कचऱ्याचे डम्पिंग करणे सुरुच ठेवले. तद्वतच औरंगाबाद महानगरपालिकेने शहर स्वच्छता आराखड्यामध्ये शास्त्रोक्त लॅण्डफिल्ड स्थळांसाठी रु. ५० कोटीची तरतूद केली होती. मात्र वर्ष २०११-१६ दरम्यान घन कचरा व्यवस्थापनासाठी शास्त्रोक्त साधने विकसित करण्याकरीता वार्षिक अर्थसंकल्पात कोणतीही तरतूद केली नाही.

विभागाने आपल्या स्पष्टीकरणात नमूद केले की, औरंगाबाद शहरात दैनंदिन साधारणपणे ४५० मे. टन घनकचरा निर्माण होतो. औरंगाबाद शहरातील कचरा नेण्याची जागा (नरेगांव) बंद झाल्यामुळे आणि औरंगाबाद शहरात कचऱ्यावर कुठल्याही प्रकारची शास्त्रीय प्रक्रियेची सुविधा नसल्याकारणाने माहे फेब्रुवारी, २०१८ पासून औरंगाबाद शहर हे कचरा प्रश्नी संकटामध्ये (Crisis) आले होते. या संकटातून शहराची मुक्तता करण्यासाठी शासनाने नियुक्त केलेल्या तज्ज्ञ संस्थेकडून महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन विभागाचा सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात आला. सदरील अहवालानुसार शहरातील चार ठिकाणी घनकचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्यासाठी जागा निश्चित करण्यासाठी शासनाने विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली संनियंत्रण समिती कठीत केली. या समितीमध्ये जिल्हाधिकारी, आयुक्त, महानगरपालिका, प्रदुषण नियंत्रण मंडळाचे अधिकारी हे असून संनियंत्रण समितीमार्फत शहराच्या चारही दिशेने कचरा प्रक्रियेसाठी चार ठिकाणे निश्चित केली. यापैकी चिकलठाणा, पडेगांव आणि हर्सुल येथे ओल्या आणि सुक्या कचऱ्यावर प्रक्रिया तसेच कांचनवाडी येथे बायोमॅथनेशन प्रक्रिया केंद्र (Biomethanation plant) उभारवायाचे योजिले आहे.

शहरातील घनकचरा व्यवस्थापनासाठी महानगरपालिकेतर्फे एकूण नऊ वॉर्डांमध्ये २३०६ सफाई कर्मचाऱ्यांच्या सहाय्याने व महानगरपालिकेच्या १०८ व खाजगी २३६ रिक्षांचा वापर करून घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याचे काम सुरू असून सदरील कचरा प्रक्रिया केंद्रावर घेऊन जाण्यासाठी ट्रक, टिप्पर, हायवा, ट्रॅक्टर इत्यादि २२ वाहने खाजगी तत्त्वावर वापरात आहेत. तसेच महानगरपालिकेच्या मालकीची ३५ मोठी वाहने कार्यरत आहेत. तसेच घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याच्या कामामध्ये आणखी सुसूत्रता आणण्यासाठी व घनकचरा अधिनियम २०१६ नुसार योग्य पद्धतीने कचरा संकलन-वाहतूक व विल्हेवाट लावण्यासाठी खाजगीतत्त्वावर कचरा संकलन व वाहतूक करण्यासाठी निविदा प्रक्रिया राबविण्यात आली. या प्रक्रियाद्वारे पी.गोपीनाथन या खाजगी संस्थेची नियुक्ती करण्यात आली असून सदरील संस्थेने टप्प्या टप्प्याने दि. २० डिसेंबर २०१८ पासून शहरात कचरा संकलन व वाहतूकीचे काम सुरू केले आहे. औरंगाबाद शहरातून १०० टक्के घरोघरी जाऊन दररोजचा

४५० मे.टन प्राथमिक स्वरूपाने कचरा संकलन करण्यात येत आहे. या शिवाय कचरा संकलन आणि वाहतुक (Collection & Transportation) ह्या सेवेचेपण सुसुत्रीकरण करण्यात येत असून घराघरातून निवासी भागात दिवसात एकदा व मार्केट क्षेत्रात दिवसातून दोनदा कचरा संकलन आणि वाहतुक सुरू करण्यात आली आहे.

सध्या औरंगाबाद शहरात दैनंदिन निर्माण होणाऱ्या ४५० मेट्रिक टन घनकचऱ्याचे ओला कचरा व सुका कचरा असे स्रोतावरच (At source) विलगनीकरण करण्याची कार्यवाही सुरू असून एकूण ११५ निवडणुक वॉर्डपैकी ९० वॉर्डामध्ये उत्तमरित्या घनकचरा विलगनीकरण काम सुरू आहे. तसेच नागरीकांमध्ये घनकचरा विलगनीकरण जनजागृती करण्यासाठी शहरात निर्माण होणारा घनकचरा घराघरातून वैयक्तिक पातळीवर ओला व सुका कचरा असे वर्गीकरण करणेबाबत स्वच्छता निरीक्षकांमार्फत जवानांना तसेच जवानांमार्फत सफाई मजुरांना स्वच्छतेबाबत जनजागृतीपर मार्गदर्शन तसेच शाळा, महाविद्यालयांमधून पॅम्पलेटद्वारे जनजागृती करण्यात येत आहे. भोंगापद्धतीद्वारे, तसेच भित्तीपत्रकांद्वारे पोस्टर्स, बॅनर्स या माध्यामांतून स्वच्छतेबाबत जनजागृती करण्यात येत आहे. या कामासाठी विविध क्षेत्रातील प्रतिष्ठीत नागरीक, उद्योजक यांची स्वच्छता दूत म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे. तसेच वेळोवेळी विविध स्वच्छता मोहिमा राबविण्यात येत आहेत. तसेच विभिन्न तज्ज्ञ संस्थांच्या मदतीने पूर्ण शहरात नागरिकांशी संवाद साधून स्वच्छतेच्या बाबतीत एक सकारात्मक विचाराचे प्रसारण करण्यात येते आहे.

औरंगाबाद शहरातून विलगनीकृत घनकचरा संकलन करून ओला कचरा हर्सूल, पडेगांव, चिकलठाणा व कांचनवाडी येथील प्रक्रिया केंद्रावर नेऊन बायोक्लचरच्या सहाय्याने फवारणी करून त्या कचऱ्यापासून खत निर्मिती करण्यात येत आहे. आजमितीस एकूण १५०० ते २००० मे. टन खत तयार करून शेतकऱ्यांना मोफत वाटप करण्यात येत आहे. तसेच सुका कचरा हा कचरा वेचकांमार्फत पुर्नःप्रक्रिया करणे कामी पाठविण्यात येत आहे.

सुका कचऱ्यापैकी विकला जाणारा कचरा हा कचरा-वेचकांमार्फत पुर्नवापरासाठी नेला जातो. न विकलेला कचरा गोर्णीमध्ये भरून ठेवण्यात येतो. अंबुजा सिमेंट कंपनी मार्फत ८० टन न विकल्या जाणाऱ्या सुक्या कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यात आली आहे. महानगरपालिकेमार्फत उक्त प्रयोजनार्थ इतर संस्थांचादेखील शोध सुरू आहे. शहरातील विविध ठिकाणी सुका कचरा व्यवस्थापनासाठी शॉर्टिंगशेड उभारण्यात येत आहे.

मिश्रीत कचरा महापालिकेमार्फत जागच्या जागीच नाशिक स्थित Enviro-Bio Tech या संस्थेद्वारे कंपोस्टिंगची प्रक्रिया करण्यात येत आहे. सेंट्रल नाका येथे साचलेल्या अंदाजे १५०० मे.टन घनकचऱ्यावर एम.जी.एम क्लिन इंडिया सेंटर, औरंगाबाद मार्फत CSR च्या माध्यमातून शास्त्रशुद्ध प्रक्रिया करण्यात येत आहे. तसेच चिकलठाणा, हार्सूल, पडेगांव, कांचनवाडी येथील प्रक्रिया केंद्रावर काही प्रमाणात जाणाऱ्या घनकचऱ्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी एम.जी.एम क्लिन इंडिया सेंटर, औरंगाबादच्या माध्यमातून शास्त्रशुद्ध प्रक्रियाकरून दुर्गंधीमुक्त करण्यात येत आहे.

या शहरात एकूण नऊ प्रशासकीय विभाग (Zones) असून विभाग क्र. १ व ९ येथील कचरा पडेगांव, विभाग क्र. २ व ४ येथील कचरा हर्सूल येथे, विभाग क्र. ३,५,६ येथील कचरा चिकलठाणा येथे आणि विभाग क्र. ७ व ८ येथील कचऱ्यावर कांचनवाडी येथे प्रक्रिया करण्याचे नियोजिले होते. सदरील ठिकाणांच्या नागरिकांशी चर्चा करून तेथे शक्य तेवढ्या कचऱ्याचे विलगीकरण (Segregation) करून नेण्याची सुरुवात करण्यात आली होती. मात्र काही ठिकाणी स्थानिक नागरिकांचा त्यास विरोध झाला. संबंधित नागरिकांसोबत सातत्याने चर्चा करण्यात येत असून त्यांना त्रास होऊ नये म्हणून कचऱ्यावर बायोक्लचर आणि बायोसॅनिटायझर टाकणे, सदरील स्थळी पुनश्चः विलगीकरणाची (Secondary Segregation) व्यवस्था करणे इत्यादि उपाययोजना करण्यात येत आहेत. सदरील प्रश्न पोलीस प्रशासनाच्या मध्यस्थीने काही अंशी सोडविण्यात आला आहे. पावसाच्या दिवसात कचरा शहराच्या बाहेर न नेल्यास शहरात साथीचे रोग पसरण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. यास्तव, महानगरपालिका या सर्व स्थळी कचरा नेण्यास प्रयत्न करीत आहे. सदरील ठिकाणी बायोक्लचर आणि बायोसॅनिटायझरच्या मदतीने प्रक्रियासुद्धा करण्यात येत आहे. याशिवाय या दोन्ही ठिकाणी मशीन्स बसवून कचऱ्यावर प्रक्रियेची सुरुवातही करण्याचे नियोजन आहे. हर्सूल, चिकलठाणा आणि पडेगाव या तीन ठिकाणी केंद्रित प्रक्रियेकरीता सिव्हील वक्ससाठी कामाचे आदेश देण्यात आलेले आहे आणि प्रक्रिया प्लॅन्ट्स साठी निविदा अंतीम करण्यात आलेली आहे. लवकरच मा.स्थायी समितीची मान्यता घेऊन कार्यादेश देण्यात येईल. मात्र सदरील कामे मोठ्या स्वरूपाची असून ती पूर्ण करण्यास किमान सहा महिने ते एक वर्षाचा कालावधी लागेल. तोपर्यंत वरील नमूद केल्याप्रमाणे बायोक्लचर आणि इतर माध्यमातून प्रोसेसिंग करण्यात येणार आहे. कांचनवाडी येथे (Biomethanation plant) चे टेंडर प्रकाशित करण्यात आलेले आहे.

घनकचऱ्यासाठी प्रभार वसुली करण्यात येत असून सन २०१३-२०१६ या कालावधीमध्ये महानगरपालिकेने साफ़ सफ़ाई करापोटी रु.१५.१८ कोटी व उपभोक्ता करापोटी सन २०१४-२०१५ व २०१५-२०१६ या कालावधीत रु.६.५८ कोटी वसूल

करण्यात आले आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या घनकचरा व्यवस्थापन विभागावर होणारा खर्च मालमत्ता करामधील उपभोक्ता कराच्या सहाय्याने वसूल केला जातो.

उघड्यावर/रस्त्यावर कचरा टाकणा-या दुकानदार/ नागरीक/ आस्थापना यांच्या विरुद्ध जाग्यावर दंड (Spot Fine) करण्याची कारवाई करण्यात येत आहे. आता पर्यंत ६२५ पेक्षा अधिक दुकानदार / नागरीक/ आस्थापना यांच्यावर दंडात्मक कारवाई करण्यात आलेली असून, रु. १,२६,०००/- इतका दंड आकारण्यात आला आहे. तसेच महानगरपालिकेने शहरातील नागरीकांमध्ये स्वच्छते बाबत जागृती म्हणून ९ झोन कार्यालयासाठी एकूण ४० माजी सैनिकांची नियुक्ती केली असून त्यांचेकडून सुद्धा उघड्यावर/रस्त्यावर कचरा टाकणा-या दुकानदार/ नागरिक/आस्थापना यांच्या विरुद्ध जाग्यावर दंड (Spot Fine) करण्याची कारवाई करण्यात येत असून आजपर्यंत उघड्यावर / रस्त्यावर कचरा टाकणा-या ४९५ नागरिकांवर दंडात्मक कार्यवाही करण्यात आली असून २,१६,५७०/- इतका दंड आकारण्यात आला आहे.

औरंगाबाद महानगरपालिके अंतर्गत शहरातील नागरिकांच्या स्वच्छते संदर्भात दैनंदिन प्राप्त होणा-या तक्रारींचे त्वरित निवारण करण्यासाठी विभागामार्फत वार्ड निहाय जवान - स्वच्छता निरीक्षक - वॉर्ड अधिकारी अशी प्रणाली तयार करण्यात आली असून झोनस्तरावर या तक्रारींचे निवारण करण्यात येते.

मुख्यालयामार्फत Online पद्धतीने तक्रारी प्राप्त झाल्यास तत्काळ या तक्रारींचे निवारण ठराविक वेळेत करण्यासाठी संबंधीत स्वच्छता निरीक्षक यांच्याकडे त्या वर्ग करण्यात येतात व या संबंधी पाठपुरावा करून संबंधितांची तक्रार निवारण करण्यात येते.

घनकचरा व्यवस्थापन अधिनियम, २०१६ नुसार व इंदौरच्या धर्तीवर औरंगाबाद महानगरपालिका रहिवासी क्षेत्रांमध्ये प्रत्येक घरामागे ०१ रु. प्रतीदिन तर व्यवसायीक क्षेत्रांमध्ये दुकान/आस्थापना यांच्या ०५ किंवा १० रु प्रतिदिन प्रभार वसुली करण्याचे नियोजन आहे. येत्या काही दिवसांमध्ये याची अंमलबाजावणी करण्यात येणार आहे.

सद्यःस्थितीत शहरात रस्त्यावर कचरा टाकणा-या नागरिक / दुकानदार / आस्थापन यांच्यावर दंडात्मक कार्यवाही करून दंडस्वरूपात प्रभार शुल्क आकारण्यात येत आहे.

विभागीय सचिवांनी साक्षी दरम्यान विदीत केले की, चिखलठाणा, पडेगाव, हर्सुल आणि कांचनवाडी येथे उभारण्यात येत असलेले प्रकल्प हे मोठे असून त्यांचे काम पूर्ण होण्याकरिता सुमारे एक वर्षाचा कालावधी आवश्यक आहे. चिखलठाणा येथील प्रकल्पाचे काम सुरु असून पुढील तीन महिन्यांमध्ये प्रकल्पाचे काम पूर्णत्वास जाईल. हे सर्व प्रकल्प सुरु होईपर्यंत काही कचरा सिमेंट कंपन्यांकडे पाठविण्यात आला तर काही स्थानिक लोक सुका कचरा घेत आहेत. रमा नगर आणि सेंट्रल नाका या दोन ठिकाणी विकेंद्रीत प्रकल्प सुरु आहेत. त्याचप्रमाणे औरंगाबाद महानगरपालिका कचरा गोळा करणा-या लोकांसमवेत समन्वय साधून जो कचरा विकण्यासारखा आहे तो कचरा भंगारवाल्यांना विकत आहे. त्याचप्रमाणे विकेंद्रीत पद्धतीने विभागनिहाय एकूण नऊ छोटे प्रकल्प उभारण्यात येत आहेत जेणेकरून सर्व कचरा मोठ्या प्रकल्पाच्या ठिकाणी नेण्याची आवश्यकता राहणार नाही. यासंदर्भातील निविदा प्रक्रिया मंजूर करण्यात आलेली आहे. असे प्रकल्प शहरात उभारण्यात आल्यास प्रदुषणात आणखी वाढ होईल अशी शंका समितीने उपस्थित केली असता समितीस विदीत करण्यात आले की, सदरहू कचरा हा शास्त्रीय पद्धतीने साठविला जाणार असल्याने शहरामध्ये कोणत्याही प्रकारचे प्रदुषण त्यामुळे होणार नाही. विकेंद्रीत कचऱ्यासाठी तीन कार्यादेश निर्गमित करण्यात आलेले असून या प्रकल्पासाठी एक मशीन सध्या उपलब्ध झालेली आहे. सदरहू छोट्या प्रकल्पासाठी एक एकरपेक्षा कमी जागा पुरेशी ठरते. असे प्रकल्प कार्यान्वित करण्यासाठी नऊ ठिकाणी जागा आहेत किंवा कसे याबाबत समितीने पृच्छा केली असता समितीस सांगण्यात आले की, जागेचे नियोजन करण्यात आलेले आहे, मात्र त्या प्रकल्पासाठी विज किंवा इतर सुविधा लागणार आहेत त्या सर्वांची पूर्तता करूनच ते प्रकल्प सुरु करण्यात येणार आहेत. तीन ठिकाणचे कार्यादेश देण्यात आलेले आहेत. तीन ठिकाणांपैकीच्या दोन मशीन या सध्या चिखलठाणा येथे ठेवण्यात आलेल्या आहेत. कारण हा मोठा प्रकल्प अद्याप सुरु झालेला नाही. या छोट्या मशीनची प्रतीदिन १६ मे. टन इतकी क्षमता आहे. सध्या उक्त दोन मशीनद्वारे कचरा विकेंद्रीत पद्धतीने गोळा करणे सुरु झाले आहे. ज्यावेळी मोठे प्रकल्प सुरु होतील त्यावेळी छोट्या मशीन शहरात ठेवण्यात येतील.

वजनाधारीत कचरा गोळा करण्यासाठी लोकांनी प्रतिसाद दिलेला नसल्याची बाब समितीने निदर्शनास आणून दिली असता समितीस कथन करण्यात आले की, नवीन संकलन वाहतुकीची निविदा काढण्यात आलेली आहे. घन कचरा व्यवस्थापन, २०१६ च्या नवीन नियमानुसार एक हजार घरांसाठी एक कचऱ्याची गाडी आवश्यक आहे तर तीन लाख घरांसाठी सुमारे ३०० गाड्यांची आवश्यकता आहे. उक्त गाड्या औरंगाबाद महानगरपालिकेला प्राप्त झालेल्या असून या गाड्यांमध्ये दोन वेगवेगळे भाग आहेत. एक भाग ओला कचरा आणि दुसरा भाग सुका कचऱ्यासाठी असून वजनाधारभूत पद्धतीने त्याचा मोबदला अदा करण्यात येत आहे.

शिफारस :-

३.१६ घन कचरा व्यवस्थापनासंदर्भात लेखापरीक्षणात आक्षेपित करण्यात आलेल्या बाबी या अतिशय मूलभूत आणि गंभीर स्वरूपाच्या आहेत. घन कचऱ्याची हाताळणी, संकलन, वाहतूक आणि विल्हेवाट लावण्याची प्रक्रिया सुव्यवस्थित करण्यासाठी आणि मनुष्य स्वास्थ्यावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम टाळण्यासाठी केंद्र शासनाने नगरपालिका घन कचरा (व्यवस्थापन आणि हाताळणी) नियम, २००० आखले. तसेच नागरी स्थानिक संस्थेद्वारे घन कचरा व्यवस्थापनाच्या कामाचे मोजमापन करण्यासाठी आठ निर्देशांक विनिर्दिष्ट केले.

लेखापरीक्षणादरम्यान औरंगाबाद महानगरपालिकेमध्ये घन कचऱ्यावर प्रक्रिया करणे, त्यास पुनर्वापर योग्य (Recycling) बनवणे, वैज्ञानिक पद्धतीने कचऱ्याची विल्हेवाट लावणे आणि घन कचरा व्यवस्थापन प्रभाराची वसुली करणे यासाठी कोणतीही निश्चित कार्यपद्धती आढळून आली नाही. राष्ट्रीय/राज्यस्तरीय एकूण आठ मापदंडापैकी सदरहू महानगरपालिकेने केवळ एकच मापदंड साध्य केला. घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याची व्याप्ती जवळपास फक्त ५७ टक्के होती. कचऱ्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावणे, प्रक्रिया केलेल्या घन कचऱ्याचे परिमाण, घन कचरा व्यवस्थापनाच्या खर्चाची वसुली आणि घन कचरा व्यवस्थापन प्रभार वसूल करण्याची क्षमता या संबंधातील वर्ष २०११ ते २०१६ या कालावधीतील साध्यतेचे प्रमाण शून्य टक्के होते. याच कालावधीकरिता सदरहू महानगरपालिकेने घन कचरा व्यवस्थापनासाठी 'कार्यचालन खर्च' म्हणून रु. १८५.३० कोटी इतकी रक्कम खर्च केली. मात्र महसूल वसुली शून्य होती. लेखापरीक्षणात असेही आढळून आले की, औरंगाबाद महानगरपालिकेने घन कचरा वेगवेगळा न करता त्यावर प्रक्रिया आणि त्यास पुनर्वापरायोग्य न करता त्याची नरेगाव क्षेपणभूमीमध्ये अ-शास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावण्यात येत होती. नरेगाव येथे कचऱ्याचे प्रमाण वाढल्यामुळे मा. उच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आलेल्या जनहित याचिकेवर मा. न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार नरेगाव येथील क्षेपणभूमीवर कचरा टाकण्यास बंदी करण्यात आली. औरंगाबाद शहरात दैनंदिन साधारणतः ४५० मे. टन घन कचरा निर्माण होतो. नरेगाव क्षेपणभूमी बंद झाल्यामुळे औरंगाबाद शहरात कचऱ्यावर कोणत्याही प्रकारची शास्त्रोक्त प्रक्रियेद्वारे विघटनाची सोय नसल्याकारणाने माहे फेब्रुवारी, २०१८ मध्ये औरंगाबाद शहरात कचऱ्याच्या विल्हेवाटीचा फार मोठा यक्ष प्रश्न निर्माण होऊन प्रचंड जनक्षोभ उद्भवला होता. मा. न्यायालयाच्या हस्तक्षेपानंतर व आदेशानंतर विभागीय आयुक्त, औरंगाबाद यांच्या अध्यक्षतेखाली संनियंत्रण समिती गठीत करण्यात आली. सदरहू समितीमध्ये जिल्हाधिकारी, महानगरपालिका आयुक्त यांचादेखील समावेश होता. सदरहू संनियंत्रण समितीमार्फत शहराच्या चारही दिशेने कचरा प्रक्रियेकरिता चार ठिकाणे निश्चित करण्यात आली. यापैकी चिकलठाणा, पडेगाव आणि हर्सुल येथे ओल्या आणि सुक्या कचऱ्यावर प्रक्रिया तर कांचनवाडी येथे बायोमॅथेनेशन प्रक्रिया केंद्र उभारण्याचे योजण्यात आले.

वास्तविक औरंगाबाद शहरास ऐतिहासिक वारसा लाभला असून शहरातील वेरुळ, अजिंठा, मकबरा यासारख्या लेण्या बघण्यासाठी मोठ्या संख्येने पर्यटक येत असतात. शहराची लोकसंख्या ही २०११ सालच्या लोकसंख्या नोंदीनुसार सुमारे १२ लाख २८ हजार असून सन २०१८ मध्ये ती साधारणतः १४ लाख इतकी आहे. औरंगाबाद शहरात रोज सुमारे ४५० मे. टन घन कचरा निर्माण होत असतो. मा. न्यायालयाच्या आदेशानंतर नरेगाव येथील डम्पिंग तातडीने बंद करावे लागले. महानगरपालिकेकडे कचऱ्याच्या विल्हेवाटीकरिता नरेगाव व्यतिरिक्त दुसरी कोणतीही पर्यायी व्यवस्था नसल्याने कचरा विल्हेवाटीचे व्यवस्थापनच त्यामुळे कोलमडून गेल्याने जनतेमध्ये प्रचंड रोष निर्माण झाला. यातून महानगरपालिकेचा नियोजनशून्य कारभार व दूरदृष्टीचा असलेला पूर्णतः अभाव सामोरा आला. औरंगाबाद शहरातील झपाट्याने वाढत जाणाऱ्या नागरीकरणाबरोबरच कचऱ्याची पैदासदेखील वाढत जाणारी असल्याने पुढील २५-३० वर्षांची गरज ओळखून शास्त्रोक्त पद्धतीने कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्याकरिता पर्याप्त क्षमतेचे प्रकल्प सुनियोजित पद्धतीने यापूर्वीच उभारले जाण्याची कार्यवाही महानगरपालिकेकडून होणे अपेक्षित व आवश्यक होते. घन कचऱ्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावणे ही नागरी संस्थेची वैधानिक जबाबदारी आहे. असे असूनही औरंगाबाद महानगरपालिका याकामी सपशेल अपयशी ठरलेली असून समिती याबाबत तीव्र नाराजी व्यक्त करते.

विभागाच्या स्पष्टीकरणात तसेच विभागीय सचिवांच्या साक्षीदरम्यान निदर्शनास आल्याप्रमाणे मा. न्यायालयाच्या आदेशानुसार औरंगाबाद शहरातील कचरा व्यवस्थापनासंदर्भात संनियंत्रण समिती स्थापन करण्यात आल्यानंतर यासंदर्भात सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करण्यात आला. उक्त अहवालानुरूप शहराच्या चारही भागात घन कचरा प्रक्रिया यंत्रणा उभारण्याचा निर्णय घेण्यात येऊन त्याप्रमाणे चिकलठाणा, हर्सुल, पडेगाव या तीन ठिकाणी १५०

मे.टन क्षमतेचे घन कचरा प्रक्रिया यंत्रणा उभारण्याचे नियोजित आहे. तर कांचनवाडी येथे ३० मे.टन कचऱ्यावर 'बायोमिथेनायझेशन' या तंत्रज्ञानावर आधारित प्रक्रिया यंत्रणा उभारण्याचे नियोजन आहे.

शहरात दर दिवशी निर्माण होणारा सुमारे ४५० मे.टन कचरा शहरात कदापिही साठून देणे नागरिकांच्या आरोग्याचा विचार करता योग्य नसल्याने सद्यःस्थितीत या नियोजित चार ठिकाणी कचरा गोळा करण्यास महानगरपालिकेने सुरवात केली आहे. तसेच जोपर्यंत या चार ठिकाणी घन कचरा प्रक्रिया यंत्रणा प्रत्यक्ष कार्यान्वित होत नाही तोपर्यंत या चार ठिकाणी जमा होणाऱ्या कचऱ्यावर एम.जी.एम.क्लिन इंडिया सेंटर, औरंगाबाद या संस्थेच्या माध्यमातून बायोक्लचर स्प्रेडारे दुर्गंधीमुक्त करण्यात येत आहे.

या व्यतिरिक्त कचऱ्यावर शास्त्रोक्त प्रक्रिया करण्यासाठी शहरामध्ये विकेंद्रीत छोट्या केंद्रांच्या पर्यायांचा देखील विचार करण्यात आला असून शहरातील नऊ ठिकाणांसाठी निविदा प्रक्रिया मंजूर करण्यात आलेली आहे.

शहरात माहे फेब्रुवारी, २०१८ मध्ये कचरा विघटनासंदर्भात उद्भवलेल्या जनक्षोभानंतर महानगरपालिकेने उपरोक्त प्रमाणे सुरू केलेल्या कार्यवाहीवर समिती काही अंशी जरी समाधानी असली तरी शहरातील घन कचऱ्याच्या शास्त्रोक्त विल्हेवाट लावण्याच्या समस्येवर अंतिम समाधान शोधायच्या असल्यास वर उल्लेखित नियोजित चार घन कचरा प्रक्रिया प्रकल्प आता अधिकचा विलंब न लावता तातडीने पूर्ण होणे आवश्यक आहे. समितीस साक्षी दरम्यान विदित करण्यात आले होते की, चिखलठाणा येथील प्रकल्पाचे काम सुरू करण्यात आले असून येत्या तीन महिन्यांत सदरहू प्रकल्पाचे काम पूर्ण होईल. समितीस उपरोक्तप्रमाणे आश्वस्त केल्यानंतर आता सुमारे चार महिन्यांचा कालावधी उलटलेला आहे. सबब, चिखलठाणा येथील प्रकल्पाचे काम आता खचितच पूर्ण होऊन सदर प्रकल्प कार्यान्वित झालेला असेल अशी समितीस अपेक्षा आहे. सबब, या प्रकल्पाबाबतच्या कार्यपूर्तीचा अद्ययावत अहवाल समितीस पंधरा दिवसांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

तद्वतच, उर्वरित पडेगाव, हर्सुल व कांचनवाडी या तीनही प्रकल्पांचे काम तातडीने हाती घेऊन येत्या सहा महिन्यांच्या कालावधीत पूर्णत्वास नेऊन सदरहू प्रकल्प पूर्ण क्षमतेने कार्यान्वित होण्याच्या दृष्टीने विभागाने आवश्यक त्या सर्व उपाययोजना सत्वर हाती घ्याव्यात अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.६.१ : रस्त्याच्या बाजूचे जलनिकास

अभिप्राय :

३.१७ सेवा स्तर निर्देशांकाच्या (SLBs) हस्तपुस्तिकेनुसार, प्रत्येक रस्ता ज्याची रुंदी ३.५ मीटर पेक्षा जास्त आहे, त्या रस्त्यांवर पक्के आणि आवरण असलेले जलनिकास मार्ग असावयास पाहिजेत. शासनाने पर्जन्य जल निकास जाळ्याची व्याप्ती (SWD) १०० टक्के अंतर्भूत करण्याविषयी विहित केले आहे.

शहर स्वच्छता आराखड्यामध्ये (CSP) रस्त्याच्या बाजूचे जल निकास मार्गांकरिता रु. ३७५ कोटी; नाला सक्षमिकरण रु. १००० कोटी; आणि जल ग्रहण खड्यांचे बांधकाम व सर्वेक्षण याकरिता रु. ४९.३७ कोटी अशा पर्जन्य जल निकाससाठी एकूण रु. १,४२४.३७ कोटी इतक्या निधीची आवश्यकता असल्याचा अंदाज बांधण्यात आला होता. परंतु औरंगाबाद महानगरपालिकेने वर्ष २०११-२०१६ या कालावधीत या शिर्षातर्गत कोणतीही अर्थसंकल्पीय तरतूद केली नव्हती. कारण वार्ड कार्यालयांनी अशी कामे प्रस्तावित केली नव्हती.

औरंगाबाद महानगरपालिकेमध्ये वर्ष २०११-२०१६ मध्ये पक्के आवरण असलेल्या जल निकास मार्गांची व्याप्ती एकूण रस्त्याच्या लांबीच्या चार टक्के ते सहा टक्के दरम्यान होती. २०११-२०१६ दरम्यान बांधण्यात आलेल्या नवीन रस्त्यांच्या एकूण १४२.४९ कि. मी. पैकी ज्या रस्त्यांना बाजूने जल निकास मार्ग दिले आहेत, त्यांची लांबी फक्त २१ कि. मी. होती.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने नमूद केले (मार्च २०१६) की अर्थसंकल्पीय तरतूद नसल्यामुळे रस्त्यांच्या बाजूने जल निकास मार्ग बांधण्याचा विचार करण्यात आला नाही. सदरहू उत्तर मान्य करता येणार नाही कारण वार्ड अधिकाऱ्यांने हे काम प्रस्तावित केले नव्हते तसेच औरंगाबाद महानगरपालिकेकडून यासाठी निधीची मागणीदेखील करण्यात आलेली नव्हती.

विभागाच्या खुलाशामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे, वर्ष २०१७ मध्ये तत्कालीन महानगरपालिका आयुक्त यांच्या सूचनेप्रमाणे व पुणे येथील तांत्रिक संस्थेच्या मदतीने रु. ५१६ कोटीचा रस्त्याच्या बाजूने समतल जलनिकास तयार करण्याचा प्रारंभिक प्रस्ताव शासनास सादर करण्यात आला आहे. या शिवाय महानगरपालिकेतर्फे रस्त्याचे बांधकाम करतांना रस्त्याच्या दुतर्फा पर्जन्य जलनिकाससाठी कामे करण्यात येतात. महानगरपालिकेकडून शहरातील नाल्यांचे सक्षमीकरण (Nala Training) करून पाणी

प्रवाह सुरळीत करण्याची कामे केली जातात. शहराची एकंदरीत भौगोलिक रचना ही उथळ स्वरूपाची असून त्यामुळे शहरातील पाण्याचा निकास हा शहरात वाहणाऱ्या खामनदी, सुखना नदीद्वारे होतो व या नद्यांना शहरातील नाले जाऊन मिळतात. शहरामध्ये केंद्र व राज्य शासन अनुदानित व मनपाच्या सहभागाने भुमीगत गटार योजना राबविण्यात येत असून ती पूर्णत्वाकडे आहे. या योजने अंतर्गत शहरामध्ये सुमारे २६२ कि.मी. लांबीचे जाळे तयार करण्यात येत आहे. त्यामुळे शहरातील नाल्यात वाहणारे मलजल बंद झाले असून ते जलनिःसारण वाहिनीद्वारे एकत्रित करून शहरात बांधण्यात आलेल्या मलः निस्सारण प्रक्रिया संयंत्रास (STP) जोडण्यात आलेले आहे. सद्यस्थितीत शहरामध्ये जे मलः निस्सारण प्रक्रिया संयंत्र बांधण्यात आले आहे त्या द्वारे ८० ते ८५ द.ल.लि.मलजलावर प्रक्रिया करून प्रक्रियायुक्त पाणी निर्माण केले जात आहे व ते नैसर्गिक नद्यात प्रवाहित केले जाते.

साक्षी दरम्यान समितीस सांगण्यात आले की, औरंगाबाद शहरामध्ये सध्या कोणतेही पर्जन्य जल निकास व्यवस्था उपलब्ध नाही. या प्रयोजनाकरिता एका प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची नियुक्ती करण्यात येत असून यासंदर्भात सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करावा लागेल. शहरात मलःनिस्सारण प्रकल्प झाल्यामुळे आता त्याचा काही प्रमाणात फायदा होताना दिसत आहे. शहरातील मलःनिस्सारण प्रकल्पामुळे आता अनेक नाले कोरडे झाले आहेत. शासनाकडून औरंगाबाद महानगरपालिकेला रस्त्यांसाठी निधी मिळालेला आहे, त्या रस्त्यांच्या कामांमधून बचत झालेल्या निधीमधून साईड ड्रेनेजची कामे करण्यात येणार आहे. पर्जन्य जल निकासीकरिता शासनाकडून मागील वर्षी रु. २५ कोटी तर यावर्षी रु. १०० कोटी महानगरपालिकेस प्राप्त झाले आहेत.

शिफारस :-

३.१८ सेवा स्तर निर्देशांकाच्या हस्तपुस्तिकेतील शिफारशीनुसार ज्या रस्त्यांची रुंदी ३.५ मीटरपेक्षा जास्त आहे अशा रस्त्यांवर पक्के आणि आवरण असलेले जलनिकास मार्ग असणे आवश्यक आहे. राज्य स्तर निर्देशांकानुसार शासनाने पर्जन्य जल निकास जाळ्यांचा निर्देशांक १०० टक्के असा विहित केलेला आहे.

शहर स्वच्छता आराखड्यानुसार (CSP) पर्जन्य जल निकासीकरिता (SWD) रस्त्यांच्या बाजूचे जल निकास मार्ग याकरिता रु. ३७५ कोटी, नाला सक्षमिकरणाकरिता रु. १००० कोटी तसेच जल ग्रहण खड्यांचे (Catch pits) बांधकाम आणि सर्वेक्षण याकरिता रु. ४९.३७ कोटी अशा एकूण रु. १,४२४.३७ कोटी इतक्या निधीची आवश्यकता असल्याचा अंदाज बांधण्यात आला होता. तथापि, औरंगाबाद महानगरपालिकेने वर्ष २०११ ते २०१६ या कालावधीत वार्ड कार्यालयांनी कोणतीही कामे प्रस्तावित न केल्यामुळे या शिर्षांतर्गत कोणतीही रक्कम अर्थसंकल्पित केली नव्हती.

औरंगाबाद महानगरपालिका क्षेत्रांतर्गत वर्ष २०११ ते २०१६ या कालावधीत पक्के आवरण असलेल्या जल निकास मार्गांची व्याप्ती एकूण रस्त्यांच्या लांबीच्या चार टक्के ते सहा टक्के होती. याच कालावधीत नव्याने बांधण्यात आलेल्या रस्त्यांच्या एकूण १४२.४९ कि.मी. लांबीपैकी फक्त २१ कि.मी. लांबीच्या रस्त्यांच्या बाजूने जल निकास मार्ग दिले असल्याचे लेखापरिक्षणात निदर्शनास आले. शासनाने लेखापरीक्षा अभिक्षण मान्य करून 'अमृत योजना' या योजनेंतर्गत औरंगाबाद शहराची निवड झाली असून उक्त योजनेंतर्गत रस्त्यांच्या कामांसोबतच पर्जन्य जल निकास कामे निष्कासित करण्यात येतील असे नमूद केले.

पर्जन्य जल निकास जाळ्यांच्या व्याप्तीचा राज्यस्तरीय निर्देशांक हा १०० टक्के निश्चित करण्यात आलेला असतांना औरंगाबाद महानगरपालिका क्षेत्रांत मात्र सदरहू निर्देशांकाची साध्यता ही सुमारे ४ टक्के ते ६ टक्के इतकी नाममात्र असल्याचे समितीच्या निदर्शनास आलेले आहे. पर्जन्य जल निःसारणाच्या क्षेत्रातील सदरहू महानगरपालिकेची कामगिरी ही मुळीच समाधानकारक नसून समिती यासंदर्भात तीव्र नाराजी व्यक्त करते.

विभागाच्या स्पष्टीकरणामधून समितीच्या निदर्शनास येते की, सन २०१७ मध्ये रस्त्यांच्या बाजूने समतल जल निकास तयार करण्याबाबतचा रु. ५१६ कोटी इतक्या किंमतीचा प्रारंभिक प्रस्ताव पुणे येथील तांत्रिक संस्थेच्या मदतीने तयार करून तो सन २०१७ मध्ये शासनास सादर करण्यात आलेला आहे. सदरहू प्रस्ताव शासनास सादर होऊन आता सुमारे २ वर्षांचा कालावधी उलटून गेला असून उक्त प्रस्तावाची नेमकी सद्यःस्थिती साक्षीदरम्यान समितीस अवगत करून देण्यात आलेली नाही. उक्त प्रस्ताव शासन दरबारी मंजूर झाल्यास पर्जन्य जल निःसारणासंदर्भातील राज्यस्तरीय निर्देशांक साध्यतेच्या प्रक्रियेमध्ये महानगरपालिकेस भरीव कामगिरी करता येणे शक्य होईल. अतः विभागाने याकामी सर्वोत्तमरी पाठपुरावा करून सदरहू प्रस्ताव शासन स्तरावर मान्य करून घेण्याबाबत सकारात्मक प्रयत्न करावेत अशी समितीची आग्रही शिफारस आहे. शिफारशीनुरूप केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीस एक महिन्यात सादर करण्यात यावा.

या व्यतिरिक्त समितीच्या असेही निदर्शनास आले की, औरंगाबाद शहरामध्ये केंद्र व राज्य शासन अनुदानित व महानगरपालिकेच्या सहभागातून भूमिगत गटार योजना राबविण्यात येत असून सदरहू योजनेचे काम प्रगतीपथावर आहे. या योजनेतर्गत शहरामध्ये सुमारे २६२ कि.मी. लांबीचे जाळे तयार करण्यात येत असून त्यामुळे शहरातील नाल्यात वाहणारे मलजल पूर्णपणे बंद होऊन ते जलनिःसारण वाहिनीद्वारे एकत्रित करून शहरातील मलःनिस्सारण प्रक्रिया संयंत्राला जोडण्यात आलेले आहे. याद्वारे नाल्यामधून वाहणारे मलजल बहुतांशरित्या बंद होऊन या नाल्यांचा उपयोग पावसाळ्यामध्ये पर्जन्य जल वहनाकरिता होऊ शकेल. औरंगाबाद महानगरपालिका क्षेत्रातील भूमिगत गटार योजनेच्या कामांसंदर्भात समिती अतिशय समाधानी आहे. तथापि, सदरहू भूमिगत गटार योजनेचे प्रगतीत असलेले हे काम महानगरपालिकेने अति शिघ्रतेने अंतिमतः पूर्ण करावे जेणेकरून पर्जन्य जल निस्सारणाच्या समस्येचे भरीव अंशी निराकरण करता येणे त्याद्वारे शक्य होईल. समितीची उपरोक्त प्रमाणे आग्रही शिफारस असून त्यानुरूप केलेल्या कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

तद्व्यतिरिक्त साक्षीदरम्यान समितीस सांगण्यात आले की, औरंगाबाद शहराकरिता पर्जन्य जल निकासाकरिता विस्तृत प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करावा लागणार असून या अनुषंगाने प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची नियुक्ती करण्यात येत आहे. औरंगाबाद महानगरपालिकेला पर्जन्य जल निकासाकरिता शासनाकडून गतवर्षी रु. २५ कोटी व या वर्षाकरिता रु. १०० कोटी इतक्या रकमेचा निधी मिळालेला आहे. समिती या संदर्भात अशतः समाधान व्यक्त करीत आहे. मात्र औरंगाबाद शहराकरिता पर्जन्य जल निकासाचा प्रस्तावित प्रकल्प तातडीने हाती घेण्यात यावा व त्याकरिता आवश्यक तो विस्तृत प्रकल्प अहवाल त्वरेने तयार करण्यात यावा व आवश्यकतेनुसार या योजनेकरिता प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराची नेमणूकदेखील करून प्रस्तुत प्रकल्प शीघ्रगतीने मार्गी लावण्यात यावा अशी समिती आग्रही शिफारस करीत आहे. शिफारशीनुरूप केलेली कार्यवाही समितीस दोन महिन्यांमध्ये उपलब्ध करून देण्यात यावी.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.६.२ : पाणी तुंबणाच्या जागा (Water logging spots)

अभिप्राय :

३.१९ सेवा स्तर निर्देशांक (SLB) हस्तपुस्तिकेतील शिफारशीनुरूप नागरी स्थानिक संस्थेच्या हद्दीतील पुर प्रवण स्थळांचा नागरिकांच्या तक्रारी, प्रत्यक्ष निरीक्षण, अहवाल इत्यादींच्या आधारावर आधीच शोध घेवून त्याबाबतच्या तपशीलाची जसे वेळ, तारीख, स्थळ आणि पुराचे परिमाण याबाबतची माहिती शासनाला कळविणे अपेक्षित आहे. अशा ठिकाणी वर्षभरात पाणी तुंबण्याची / पुर येण्याची वारंवारिता याचाही तपशील यासोबत देणे अभिप्रेत आहे. यामुळे पर्जन्य जल निकासाच्या (SWD) पद्धतीच्या प्रभावाचे किंवा परिणामाचे मूल्यांकन करता येणे शक्य होते. शासनाने नगरपालिका क्षेत्रात पाणी तुंबण्याचे शून्य प्रसंग असण्याबाबत विहित केले आहे.

लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की २०११-१६ दरम्यान केंद्र शासनाच्या सेवा स्तर निर्देशांक (SLB) हस्तपुस्तिकेत विहित केलेल्या तिमाही सर्वेक्षणाच्या आवश्यकतेच्या विरुद्ध फक्त माहे सप्टेंबर, २०१५ मध्ये एकदाच पाणी तुंबणाच्या जागेचे मोजमापन केले गेले. पाणी जमा होण्याचे प्रसंग घडण्याची संख्याही मोजण्यात आली नाही. माहे सप्टेंबर, २०१५ मध्ये केलेल्या सर्वेक्षणात शहर सीमा अंतर्गत एकूण १२६ जागा शोधण्यात आल्या.

वर्ष २०११-१६ दरम्यान औरंगाबाद महानगरपालिकेने ही माहिती राज्य शासनाला फक्त एकदाच म्हणजेच २०१३-१४ वर्षासाठी कळविली, ज्यात पाणी जमा होण्याच्या २२ घटना कळविण्यात आल्या. कळविलेली माहिती ही कोणत्याही सर्वेक्षणाच्या आधारावर नव्हती कारण २०१३-१४ मध्ये मनुष्यबळाच्या कमतरतेमुळे औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या वार्ड कार्यालयांनी तिमाही सर्वेक्षण केले नव्हते. विद्यमान नाल्यांच्या सामान्य प्रवाहांवर अतिक्रमण आणि अनाधिकृत बांधकामे ही पाणी जमा होण्याची मुख्य कारणे होती. औरंगाबाद महानगरपालिकेद्वारे अनाधिकृत बांधकामे हटविण्यासाठी कोणतीही कारवाई करण्यात आली नव्हती.

विभागाने आपल्या खुलाशात नमूद केल्याप्रमाणे जयभवानी नगर हा औरंगाबाद विमानतळाच्या लगतचा भाग आहे. या भागात एन-४ सिडको या भागाकडून येणारा नाला, जयभवानी नगर या वसाहतीतून वाहत आहे. सदरची वसाहत अनधिकृत असून ती सिडको 'डिनोटीफाईड' क्षेत्रामध्ये वसलेली आहे. येथील नाल्यावर मोठ्या प्रमाणावर अनधिकृत बांधकामे करून अतिक्रमण केलेले आहे. त्यामुळे पावसाळ्यात या भागात मोठ्या प्रमाणात पाणी साचून ते वसाहतीमध्ये शिरून रहिवाशांची गैरसोय होत होती. सदर बाब विचारात घेऊन या ठिकाणी नाला प्रवाह सुरळीत करणेसाठी नाला प्रवाहात बांधलेल्या घरांची अतिक्रमणे काढण्यात आली. नाला प्रवाह आता सुरळीत करण्यात आला असून नाल्याचे बांधकाम आरसीसीमध्ये गटार बांधून करण्यात येत आहे. सदरील काम प्रगतीपथावर असून पूर्णत्वाकडे आहे.

तसेच एकता नगर हर्सुल परिसर येथील खामनदीतील एकुण १८५ अतिक्रमणे /अनधिकृत बांधकामे, नदीपात्रात बांधलेली घरे निष्काशित करण्यात आली आहेत व तिथे नदी पात्र सुरळीत करून नदीचे रुंदीकरण करण्यात आले असून पाणी प्रवाह सुरळीत आहे. तसेच यासंदर्भात जनहित याचिका क्र.१३०/२०१४ मा.उच्च न्यायालयामध्ये दाखल आहे. उर्वरीत अतिक्रमण काढण्याची कार्यवाही न्यायालयीन प्रक्रियेच्या अधीन राहून करण्यात येईल. तसेच सुखना नदी पात्रातील नारेगाव येथील अतिक्रमणे काढण्यात येऊन नदी पात्र रुंदीकरण करून तेथे पुलाचे काम करण्यात आले. सदरील नदी प्रवाह हा नारेगाव ते चिकलठाणा असा प्रवाह आहे. चिकलठाणा येथे सदरील नदी पात्रात विट भट्ट्यांचे झालेले अतिक्रमण काढून टाकण्यात येऊन नदी पात्र व पाणी प्रवाह सुरळीत करण्यात आलेला आहे. तसेच मकसूद कॉलनी येथील नाल्यावरील २४ अतिक्रमणे काढण्यात येऊन नाला प्रवाह सुरळीत करण्यात आलेला आहे. त्याचप्रमाणे भूमीगत गटार योजनेचे काम सुद्धा करण्यात आले आहे.

शिफारस :-

३.२० सेवा स्तर निर्देशांकांच्या हस्तपुस्तिकेतील शिफारशीनुसार नागरी स्थानिक संस्थेच्या हद्दीतील पूरप्रवण ठिकाणे ही नागरिकांच्या तक्रारी / अहवाल, प्रत्यक्ष निरीक्षण याआधारे आधीच शोधून पुराची वेळ, तारीख, स्थळ, पुराचे परिमाण याबाबतच्या तपशीलाची माहिती शासनास कळविणे आवश्यक आहे. यासोबत या ठिकाणांच्या पाणी तुंबण्याच्या किंवा पुरांच्या वर्षभरातील वारंवारितेचा तपशील देखील देणे क्रमप्राप्त आहे की ज्यायोगे पर्जन्य जल निकास्याच्या पद्धतीच्या (SWD) प्रभावाचे किंवा परिणामांचे मूल्यमापन करणे शक्य होईल. शासनाने नगरपालिका क्षेत्रात पाणी तुंबण्याचे शून्य प्रसंग असण्याबाबत विहित केले आहे. असे असतांना लेखापरिक्षणात मात्र निदर्शनास आले की, वर्ष २०११-२०१६ या कालावधीत सेवा स्तर निर्देशांकांच्या हस्तपुस्तिकेत विहित केलेल्या तिमाही सर्वेक्षणाच्या आवश्यकतेच्या विरुद्ध फक्त माहे सप्टेंबर, २०१५ मध्ये एकाच पाणी तुंबणाऱ्या जागेचे मोजमाप करण्यात आले होते. पाणी जमा होण्याचे प्रसंग घडण्याची संख्याही मोजण्यात आलेली नव्हती. उक्त माहे सप्टेंबर, २०१५ मधील सर्वेक्षणात शहर सीमांतर्गत १२६ जागा शोधण्यात आल्या होत्या.

औरंगाबाद महानगरपालिकेने वर्ष २०११-२०१६ या कालावधीत फक्त वर्ष २०१३-२०१४ या वर्षाकरिताची एकदाच माहिती शासनास कळविली होती. सदरहू माहितीसुद्धा निश्चित अशा सर्वेक्षणावर आधारित होती असे म्हणता येणार नाही, कारण औरंगाबाद महानगरपालिकेच्या वार्ड कार्यालयांनी मनुष्यबळाच्या कमतरतेमुळे त्या वर्षाकरिता असे कोणतेच सर्वेक्षण केलेले नव्हते. विद्यमान नाल्यांच्या नैसर्गिक प्रवाहांवर अतिक्रमणे आणि अनधिकृत बांधकामे ही पाणी जमा होण्याची मुख्य कारणे असल्याचे समितीच्या निदर्शनास आले.

विभागाच्या स्पष्टीकरणात तसेच विभागीय सचिवांच्या साक्षी दरम्यान समितीला अवगत करून देण्यात आले की, औरंगाबाद शहरातील जय भवानी नगरामधील नाल्याच्या प्रवाहात बांधलेल्या घरांची अतिक्रमणे निष्कासित करून नाला प्रवाह सुरळीत करण्यात आलेला आहे. तसेच एकता नगर हर्सुल परिसरातील खाम नदीतील सुमारे १८५ अतिक्रमणे / अनधिकृत बांधकामे पाडण्यात येऊन नदी पात्र सुरळीत करून नदी पात्राचे रुंदीकरणसुद्धा करण्यात आले आहे. त्याचप्रमाणे सुखना नदी पात्रातील नारेगाव येथील अतिक्रमणे व चिकलठाणा येथील विटभट्ट्यांची अतिक्रमणे दूर करण्यात येऊन नदी प्रवाह सुरळीत करण्यात आला आहे. त्याचप्रमाणे मकसूद कॉलनी येथील नाल्यावरील २४ अतिक्रमणे काढून नाला प्रवाह सुरळीत करण्यात आला आहे. महानगरपालिकेच्या उपरोक्त कामासंदर्भात समिती समाधान व्यक्त करित आहे. तथापि, महानगरपालिका क्षेत्रांतर्गत नद्या आणि नाल्यांच्या नैसर्गिक प्रवाहांना बाधा पोहोचविणारी सर्वच अतिक्रमणे आणि अनधिकृत बांधकामे संपूर्णतः निष्कासित करून नद्या-नाले पूर्ण क्षमतेने प्रवाही करण्यासंदर्भात महानगरपालिकेने एक धडक कृती आराखडा सत्वर तयार करून त्याची तातडीने अंमलबजावणी करावी, जेणे करून पर्जन्य जल निकास्याच्या समस्येचे निराकरण करणे सुकर होईल. तद्वतच सेवास्तर निर्देशांकांच्या शिफारशी प्रमाणे वारंवार पाणी तुंबणाऱ्या / पूर येणाऱ्या स्थळांचे महानगरपालिकेने तिमाही सर्वेक्षण करून त्याबाबतचा अहवाल नियमितपणे शासनाकडे सादर केला जाईल याबाबत यापुढील काळात दक्षता घ्यावी.

समितीची उपरोक्तप्रमाणे आग्रही शिफारस असून त्यानुरूप केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीस एक महिन्यांत उपलब्ध करून द्यावी.

परिच्छेद क्रमांक ५.१.७ : प्रशिक्षण देणे आणि अभिमुख करणे.

अभिप्राय व शिफारस :

३.२१ सेवा स्तर निर्देशांक मार्गदर्शक सुचनांमध्ये असे विनिर्दिष्ट केले आहे की, विभाग प्रमुखाने कर्मचाऱ्यांना सेवा स्तर निर्देशांकाच्या प्रशिक्षणाद्वारे अभिमुख करण्यात पुढाकार घ्यावा, जेणेकरून कर्मचाऱ्यांना एकूण कार्यव्यवस्थापन पद्धतीमध्ये त्यांच्या भूमिका पार पाडणे सुकर होईल. असे असताना वर्ष २०११-१६ दरम्यान औरंगाबाद महानगरपालिकेने आपल्या कर्मचाऱ्यांना असे कोणतेही प्रशिक्षण दिले नसल्याचे लेखापरिक्षणात आढळून आले.

यावर विभागाने खुलाशात नमुद केल्याप्रमाणे औरंगाबाद महानगरपालिकेतर्फे प्रशिक्षण देणे आणि अभिमुख करणे या प्रशिक्षणात सन २०१६ पासून एकूण १८ अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात आलेले आहे. त्याचप्रमाणे महानगरपालिकेतर्फे प्रशिक्षण क्षेत्र निहाय (Training Sector) यादीदेखील तयार करण्यात आली असून संस्था ज्या अधिकारी/कर्मचाऱ्यांच्या नावांची शिफारस करते त्यांना महानगरपालिकेतर्फे प्रशिक्षणाकरिता पाठविण्यात येते. महानगरपालिकेतर्फे १८ अधिकारी/कर्मचारी प्रशिक्षित झालेले आहेत. उर्वरित अधिकारी/कर्मचाऱ्यांना क्षेत्र निहाय आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्याबाबत महानगरपालिकेतर्फे उचित अशी कार्यवाही करण्यात यावी, अशी समितीची शिफारस आहे.

पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादित

परिच्छेद क्रमांक ५.२ : डिझेलच्या खरेदीवर टाळता येण्याजोगा खर्च

अभिप्राय :

३.२२ केंद्र शासनाच्या पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायु मंत्रालयाची डिझेलच्या विक्रीबाबत ठोक आणि किरकोळ ग्राहकांसाठी वेगवेगळी धोरणे होती. ठोक ग्राहकांना डिझेलचा पुरवठा घाऊक दराने करण्यात येत होता. दिनांक १८ जानेवारी, २०१३ रोजी केंद्र शासनाने धोरण सुधारित करून तेल कंपन्यांनी ठोक ग्राहकांना डिझेल बाजार भावानेच विक्री करण्याचे निर्देश दिले.

धोरणात सुधारणा होण्याआधी, पुणे महानगर परिवहन महामंडळ मर्यादित ही संस्था डिझेलचा ठोक ग्राहक असल्याने, भारत पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेड, हिंदुस्थान पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेड आणि इंडियन ऑईल कॉर्पोरेशन लिमिटेड या तीन तेल कंपन्यांकडून रु. ५२.१० प्रती लीटर या घाऊक भावाने डिझेलची थेट खरेदी करीत असे. दिनांक १८ जानेवारी, २०१३ रोजी केंद्र शासनाने डिझेल विक्रीबाबतचे धोरण सुधारल्यानंतर, डिझेलचा घाऊक दर रु. ६४.१३ प्रती लीटर इतका वाढविण्यात आला जो प्रचलित किरकोळ दर रु. ५३.६५ प्रती लीटरपेक्षा जास्त होता. घाऊक दरात वाढ झाल्यामुळे पुणे महानगर परिवहन महामंडळाचा रु. ८.६६ लाख प्रती दिवस इतका डिझेल खरेदीवर अतिरिक्त खर्च होणार असूनही उक्त महामंडळाने डिझेलची खरेदी पद्धत निश्चित करण्यासाठी खूपच अतिरिक्त वेळ घेतला. धोरणात सुधारणा झाल्यानंतर दिनांक १८ जानेवारी २०१३ ते ३१ जुलै २०१३ या कालावधीत (एकूण १९५ दिवस) पुणे महानगर परिवहन महामंडळाने ११५.१४ लाख लीटर डिझेलची नव्या घाऊक वाढीव भावाने खरेदी केली आणि त्यावर रु. ७३.५२ कोटी इतका खर्च केला जो त्याच कालावधीत प्रचलित किरकोळ दरापेक्षा रु. ९.८९ कोटी इतका जास्त होता. सदरहू महामंडळाने दिनांक १ ऑगस्ट, २०१३ पासून त्यांच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या सर्व बसेससाठी प्रचलित किरकोळ दराने डिझेल खरेदी करण्यास सुरुवात केली. डिझेलची खरेदी घाऊक ऐवजी किरकोळ पद्धतीने करण्याचा निर्णय घेण्यास पुणे महानगर परिवहन महामंडळाकडून असाधारण विलंब झाल्यामुळे रु. ९.८९ कोटी इतका टाळता येण्याजोगा अधिकचा खर्च झाला असे महालेखाकारांनी लेखापरिक्षणात गंभीर आक्षेप नोंदविले आहेत.

उक्त आक्षेपाबाबत विभागाने आपल्या खुलाशात असे नमुद केले की, पुणे महानगर परिवहन महामंडळाच्या दहा डेपोमध्ये केंद्र शासनाच्या अंगीकृत तेल पुरवठाधारक कंपन्यांकडून घाऊक दराने डिझेलची खरेदी करण्यात येत होती. तथापि, केंद्र शासनाकडून दिनांक १८ जानेवारी, २०१३ रोजी डिझेलचे घाऊक दर रु. ५२.१० प्रती लीटर वरून थेट रु. ६४.१३ प्रती लीटर असे वाढविण्यात आले. पुणे महानगर परिवहन महामंडळाला प्रती दिन ७१ हजार लीटर डिझेल खरेदीची आवश्यकता होती. वाढीव दरानुसार डिझेल खर्चामध्ये सुमारे रु. ८.६६ लक्ष प्रती दिन इतकी वाढ होणार होती. पुणे महानगर परिवहन महामंडळ ही सार्वजनिक वाहतूक सेवा असल्याची बाब विचारात घेऊन उपरोक्त दर वाढीमध्ये सवलत मिळणे अथवा दर वाढीमधुन वगळण्याबाबत तसेच अन्य काही समस्यांसंदर्भात सदरहू महामंडळाने उपरोक्त तेल पुरवठा कंपन्यांसमवेत दिनांक १८ जानेवारी २०१३ रोजी चर्चा केली तथापि, उपरोक्त तीनही कंपन्यांनी दर कमी करण्यास नकार दिला. त्यानंतर महामंडळाने डिझेलची वाढीव दरवाढ रद्द होण्यासाठी मा. उच्च न्यायालयात रिट याचिका क्रमांक ५२३०/२०१४ दाखल केली. वाढीव दरानुसार सदरहू

महामंडळाला सुमारे रु. ८.६६ लक्ष प्रती दिन इतकी वाढीव रक्कम मोजावी लागणार असल्याने केंद्र शासनाच्या अंगीकृत तेल पुरवठा कंपन्यांऐवजी खाजगी डिझेल पंप धारकांकडून डिझेल खरेदी करणे गरजेचे झाले. त्यास अनुसरून महामंडळामार्फत शहरातील डेपोच्या नजीक असलेल्या खाजगी पंप वितरकांना दिनांक ८ फेब्रुवारी २०१३ च्या पत्रान्वये डिझेल पुरवठ्याचे दर अटी व शर्तीसह सादर करण्याबाबत कळविण्यात आले. दरम्यान, खाजगी डिझेल पंपावर डिझेल भरण्यास पेट्रोलियम कंपन्यांकडून घ्यावी लागणारी परवानगी, रात्रपाळीमध्ये डिझेल भरावे लागणे, अतिरिक्त कर्मचारी वर्ग, सुरक्षा व्यवस्था, डिझेल देयके अदा करण्याची कार्यप्रणाली निश्चित करणे यासाठी काही कालावधी लागणार असल्याचे महामंडळाच्या निदर्शनास आले. खाजगी पंप वितरकांनी महामंडळाकडे दर पत्रके सादर केल्यानंतर डिझेल वितरणात येणाऱ्या अडचणी विचारात घेऊन खाजगी डिझेल वितरकांसमवेत बैठक आयोजित करून चर्चेअंती डिझेल भरण्याची प्रक्रिया व धोरण निश्चित करण्यात आले.

विभागीय सचिवांनी साक्षीच्या दरम्यान समितीस विदीत केले की, केंद्र सरकारच्या डिझेल विक्रीच्या सुधारित धोरणानंतर पुणे महानगर परिवहन महामंडळाने खाजगी डिझेल पेट्रोल पंपधारकांकडे संपर्क केला तथापि, त्यांनी डिझेल भरण्यासाठी वेळेचे बंधन घालून आगाऊ रकमेची मागणी केली. उक्त अटी महामंडळास मान्य करणे शक्य नसल्याने उक्त निर्णय महामंडळाच्या संचालक मंडळासमोर ठेवण्यात आला. संचालक मंडळाच्या बैठकीत, केंद्र सरकारच्या डिझेल दरवाढीच्या सुधारित धोरणास मा. उच्च न्यायालयात आव्हान देण्याचा निर्णय झाला. त्यानुसार मा. उच्च न्यायालयात रिट याचिका दाखल करण्यात आली तथापि ती मान्य होऊ शकली नाही. उक्त प्रक्रियेमध्ये साधारणतः चार ते साडे चार महिन्यांचा कालावधी उलटून गेला. डिझेल खरेदीच्या वाढीव दरामुळे सुरवातीच्या काळामध्ये सुमारे आठ-नऊ रुपये प्रती लीटर तर नंतरच्या काळात दोन रुपये प्रती लीटर अशा फरकाने महामंडळास जास्त पैसे मोजावे लागले असून महामंडळाचे यामुळे निश्चितच आर्थिक नुकसान झाले आहे, ही बाब मान्यच करावी लागेल.

शिफारस :

३.२३ महालेखापरिक्षणामध्ये महालेखाकारांनी यासंदर्भात घेतलेले उपरोक्त आक्षेप हे अतिशय मुलभूत व योग्य असून तितकेच गंभीर देखील आहेत. पुणे महानगर परिवहन महामंडळास दररोज सुमारे ७१ हजार लीटर डिझेलची आवश्यकता असल्याने उक्त महामंडळ हे भारत पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेड, हिंदुस्थान पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लिमिटेड आणि इंडियन ऑईल कॉर्पोरेशन लिमिटेड या शासन अंगिकृत तीन कंपन्यांकडून रु. ५२.१० प्रती लीटर इतक्या घाऊक दराने डिझेलची थेट खरेदी करीत असे मात्र केंद्र शासनाने दिनांक १८ जानेवारी, २०१३ रोजीपासून डिझेल विक्रीबाबतचे धोरण सुधारून डिझेलचा घाऊक विक्रीचा दर हा रु. ५२.१० प्रती लीटर वरून रु. ६४.१३ प्रती लीटर इतका वाढविला. सदरहू डिझेल घाऊक विक्रीचा दर हा डिझेलच्या किरकोळ विक्रीच्या तत्कालिन प्रती लीटर दरापेक्षा सुमारे रु. १०.४८ ने जास्त होता. डिझेल खरेदीच्या घाऊक दरात उपरोक्त प्रमाणे वाढ झाल्यामुळे सदरहू महामंडळास रु. ८.६६ लाख प्रती दिवस इतका डिझेल खरेदीवर वाढीव अतिरिक्त खर्च करावा लागणार असल्याने महामंडळाने डिझेलची खरेदी घाऊक ऐवजी किरकोळ पद्धतीने करण्याचा निर्णय तातडीने घेणे आवश्यक होते. तथापि, महामंडळ स्तरावर हा निर्णय घेण्यात अवाजवी विलंब होऊन महामंडळाने दिनांक ३१ जुलै, २०१३ पर्यंत वाढीव घाऊक दराने डिझेल खरेदी सुरू ठेवली व परिणामी दिनांक १८ जानेवारी, २०१३ ते दिनांक ३१ जुलै, २०१३ या कालावधीत महामंडळाचा डिझेल खरेदीवर रक्कम रु. ९ कोटी ८९ लाख इतका अधिकचा अनावश्यक असा खर्च झाला, ही बाब अतिशय गंभीर असून प्रस्तुत महामंडळाच्या आर्थिक बाबीसंदर्भातील कामकाजात असणारी विवेक शुन्यता अधोरेखित करणारी आहे.

वास्तविक, केंद्र सरकारच्या सुधारीत धोरणानुसार डिझेलच्या घाऊक विक्रीदरात वाढ झाल्यानंतर, रु. ८.६६ लक्ष इतके प्रती दिन येणारे वाढीव आर्थिक दायित्व लक्षात घेऊन सदरहू महामंडळाच्या संचालक मंडळाने यासंदर्भात त्वरेने निर्णय घेऊन डिझेल खरेदी खाजगी पेट्रोल पंपधारकांकडून किरकोळ पद्धतीने करण्याचा तातडीने निर्णय घेणे आवश्यक होते. परंतु असा सारासार बुद्धीने कोणताही विचार न करता, घाऊक डिझेल विक्री दरवाढीला न्यायालयात आव्हान देण्याचा सदरहू महामंडळाच्या तत्कालिन संचालक मंडळाने निर्णय घेऊन मा. उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली. सदरहू न्यायालयीन प्रक्रियेत महामंडळास कोणतेही यश तर आले नाहीच मात्र यामध्ये महामंडळाने सुमारे साडेचार ते पाच महिन्यांचा निरर्थक कालापव्यय करून सुमारे रु. ९ कोटीपेक्षा जास्त आर्थिक दायित्व ओढवून घेतले. प्रस्तुत प्रकरणी संचालक मंडळाच्या स्तरावर निर्णय घेण्यास विलंब होत असल्याचे लक्षात येताच तत्कालिन अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक (CMD) यांनी यासंदर्भात शासनाचे तातडीने मार्गदर्शन घेणे आवश्यक होते. तथापि, अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक (CMD) यांच्या स्तरावर देखील असे कोणतेही पाऊल उचलले गेले नाही.

डिझेलच्या घाऊक खरेदी ऐवजी किरकोळ पद्धतीने खाजगी डिझेल पंपधारकांकडून डिझेल खरेदी करताना पेट्रोलियम कंपन्यांची परवानगी घेणे, रात्रपाळीमध्ये डिझेल भरावे लागणे, अतिरिक्त कर्मचारी वर्ग निर्माण करणे, अधिकची सुरक्षा व्यवस्था व डिझेल देयक अदा करण्याची कार्यप्रणाली निश्चित करणे इत्यादी कारणांमुळे निर्णय प्रक्रियेला विलंब झाला ही विभागांची लंगडी कारण मिमांसा केव्हाही पटण्याजोगी नाही. कारण अशा प्रकारची कोणतीही अतिरिक्त व्यवस्था महामंडळाकडून त्यानंतर करण्यात आली नसल्याचे महालेखापरिक्षणादरम्यान निदर्शनास आलेले आहे. समितीच्या यासंदर्भातील एकूणच भावना अतिशय तीव्र आहेत. डिझेलची खरेदी घाऊक ऐवजी किरकोळ पद्धतीने करण्याच्या निर्णयात झालेल्या अवाजवी विलंबामुळे महामंडळाला सोसाव्या लागलेल्या अधिकच्या अनावश्यक आर्थिक भुर्दंडाप्रकरणी सखोल चौकशी करणे अगत्याचे असल्याचे समितीचे मत झालेले आहे. अतः विभागाने याप्रकरणी उच्चस्तरीय समिती घटित करून या प्रकरणाची संपूर्ण सखोल चौकशी करून जबाबदारी निश्चित करावी व संबंधित दोषींविरुद्ध कडक कारवाई करावी, अशी समितीची शिफारस आहे. शिफारशीनुरूप केलेल्या कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा.

दुसरी महत्वाची बाब म्हणजे, आर्थिक बाबीसंदर्भातील निर्णय प्रक्रिया अधिक गतिशील करून त्यायोगे कामकाजात आर्थिक शिस्त जोपासण्यासाठी शासनाने आपल्या अधिकारांचे विकेंद्रीकरण करून विविध शासकीय उपक्रम, शासकीय कंपन्या, महामंडळे इत्यादींची निर्मिती करून त्यांना मर्यादित वित्तीय स्वायत्तता प्रदान केलेली आहे. सबब, कोणत्याही शासकीय उपक्रमांत, महामंडळांमध्ये अशा प्रकारच्या घटनांची पुनरावृत्ती यापुढील काळात होऊ नये याकरिता आर्थिक बाबीसंदर्भातील सर्व प्रकरणांमध्ये अतिशिघ्रगतीने निर्णय प्रक्रिया राबविण्याबाबत सर्व शासकीय उपक्रमांना सक्त सूचना निर्गमित करण्यात याव्यात. अपवादात्मक परिस्थितीत एखाद्या प्रकरणी आर्थिक बाबीसंदर्भात निर्णय घेण्यास विलंब होत असेल तर संबंधित अधिकाऱ्यांनी शासनाकडे अशा प्रकरणी त्वरीत संदर्भ करून शासनाचे तातडीने मार्गदर्शन घेण्यात यावे, अशी देखील समिती आग्रही शिफारस करीत आहे.

**बृहन्मुंबई महानगरपालिका, अंबरनाथ नगरपरिषद, कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषद आणि पनवेल नगरपरिषद
परिच्छेद क्रमांक ५.३ : विकास शुल्काची कमी आकारणी**

अभिप्राय :

३.२४ महाराष्ट्र प्रादेशिक आणि नगर रचना (सुधारणा) अधिनियम, १९९२ च्या कलम १२४ (A) नुसार, सर्व महानगरपालिकांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील क्षेत्रांमध्ये विनिर्दिष्ट दराने विकास शुल्के आकारणे व संकलित करणे अपेक्षित व आवश्यक आहे. कलम १२४ (B) (२) सह अधिनियमाच्या दुसऱ्या सूचित विनिर्देशित केल्याप्रमाणे, विकास शुल्काचे दर जागेच्या प्रति चौरस मीटरच्या आधारावर आकारावयाचे होते. औद्योगिक आणि व्यावसायिक उपयोगांसाठी हे दर निवासी दरांपेक्षा अनुक्रमे दीडपट आणि दुप्पट होते. तथापि, महाराष्ट्र प्रादेशिक आणि नगर रचना (सुधारणा) अधिनियम, २०१० अंमलात आणल्यानंतर, राज्य शासनाच्या नगर विकास विभागाने, प्रति चौरस मीटरएवजी सिद्धगणकाच्या मुद्रांक शुल्कांच्या टक्क्यांवर आधारीत विकास शुल्काचे दर दिनांक २७ डिसेंबर, २०१० च्या शासन निर्णयानुसार सुधारित केले.

अंबरनाथ, कुळगाव-बदलापूर आणि पनवेल या तीन नगरपरिषदांच्या लेखा परिक्षणादरम्यान दस्तऐवजांच्या तपासणीत लेखापरिक्षकांना असे आढळून आले की, दिनांक २७ डिसेंबर, २०१० च्या शासन निर्णयानुसार जरी विकास शुल्क सुधारित करण्यात आले तरी, या नगरपरिषदांनी दिनांक २७ डिसेंबर, २०१० नंतर मान्यता दिलेल्या आराखड्यांना प्रति चौरस मीटरच्या आधारावर जुन्या दरांनी विकास शुल्काची आकारणी आणि संकलन केले होते. अंबरनाथ नगरपरिषद आणि कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषदेने सुधारित दराची अंमलबजावणी माहे सप्टेंबर, २०१५ पासून केली होती तर पनवेल नगरपरिषदेने त्यांची अंमलबजावणी माहे जुलै, २०१५ पासून केली होती. परिणामी वर्ष २०११-१२ ते सन २०१५-१६ (माहे ऑगस्ट, २०१५ पर्यंत) दरम्यान अंबरनाथ नगरपरिषदेने एकूण ३९१ प्रकरणांत रुपये ३.२५ कोटी, कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषदेने एकूण १२१ प्रकरणांत रुपये ०.६८ कोटी आणि पनवेल नगरपरिषदेने वर्ष २०१४-१६ या कालावधीत एकूण ७९ प्रकरणांत रुपये २.६४ कोटी इतकी विकास शुल्काची कमी आकारणी केली. तद्वतच बृहन्मुंबई महानगरपालिकेतील लेखापरिक्षेत रक्कम रु. १ कोटी २ लाख इतकी विकास शुल्काची कमी आकारणी झाल्याचे आढळून आले होते. लेखापरिक्षणात उक्त बाब निदर्शनास आल्यानंतर माहे जानेवारी, २०१७ पर्यंत सदरहू महानगरपालिकेमार्फत उक्त रकमेची वसूली करण्यात आलेली नाही, असे महालेखापालांनी त्यांच्या आक्षेपात नमूद केले.

विभागाने त्यांच्या खुलाशात नमूद केले आहे की, अंबरनाथ नगरपरिषदेने दिनांक २७ डिसेंबर, २०१० च्या शासन निर्णयानुसार सुधारित दराने विकास शुल्काची आकारणी करण्याचे काम प्रगती पथावर असून परिच्छेदात नमूद ३९१ प्रकरणांपैकी माहे मे, २०१८ पर्यंत एकूण १२७ प्रकरणांत रु. १ कोटी ८३ लाख ८७ हजार ६६४ इतक्या विकास शुल्काची वसूली करण्यात आली असून तसा अहवाल महालेखापाल कार्यालयास सादर करण्यात आला आहे. उर्वरित आक्षेपित रक्कम वसूली संदर्भात नोटीसा देऊन वसूलीचे काम सुरू आहे.

तसेच कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषदेने याच कालावधीतील १२१ प्रकरणांपैकी २७ प्रकरणांत रु. ०.२० कोटी विकास शुल्क वसूल केला असून उर्वरित प्रकरणांत नोटीस जारी करण्यात आली होती. दरम्यान काही विकासकांनी, नगरपरिषदेने जमीन विकास अधिभाराकरिता आवश्यक असलेल्या शुल्कापेक्षा जादा रक्कम वसूल केली असल्याने सदर रक्कमेचे समायोजन करण्याची विनंती केली. त्यानुसार संबंधित विकासकांकडून कमी आकारण्यात आलेल्या विकास शुल्काच्या वसुलीची प्रक्रिया नगरपरिषदेमार्फत करण्यात येत आहे.

त्याचप्रमाणे पनवेल महानगरपालिकेने बांधकाम परवानगी देताना बांधकाम विकास शुल्काची वसूली कमी केल्याबाबतचे लेखापरिक्षणाचे आक्षेपानुसार संबंधितास तात्काळ नोटीस देऊन वसुलीची कार्यवाही सुरू केलेली आहे. पनवेल महानगरपालिकेने आक्षेपित रु. २.६४ कोटी विकास शुल्कापैकी रु. १ कोटी ४८ लाख ३६ हजार ४३४ इतके विकास शुल्क वसूल केले आहे. तसेच लेखापरिच्छेदातील आक्षेपित रक्कम वसूल करण्याची कार्यवाही महानगरपालिका स्तरावर सुरू आहे.

साक्षी दरम्यान विभागीय सचिवांनी समितीस कथन केले की, लेखा परिक्षणात नमूद केलेले आक्षेप हे योग्यच असून संबंधीत तीनही नगरपालिकांनी दिनांक २७ डिसेंबर, २०१० च्या शासन निर्णयातील तरतूदीनुसार सुधारित दरानेच विकास शुल्काची वसूली करणे आवश्यक होते. विभागाने, लेखा परिक्षणात नमूद केलेल्या प्रकरणांसह इतर सर्वच प्रकरणांचा आता आढावा घेतलेला असून सर्वच प्रकरणांत आता वसुलीची नोटीस संबंधितांना निर्गमित करण्यात आलेली आहे. त्यापैकी ७० टक्के रकमेपेक्षा अधिक रकमेची आता वसूली झाली असून उर्वरित रकमेची वसूली सुरू आहे. वसुलीच्या रक्कमेबाबतची अद्ययावत माहिती देताना विभागीय सचिवांनी समितीस पुढे विदीत केले की, पनवेल नगरपालिकेने एकूण रु. २ कोटी ६४ लाख इतक्या विकास शुल्कापैकी रक्कम रु. २ कोटी ५ लाख इतके विकास शुल्क वसूल केलेले आहे. तसेच लेखा परिक्षणात न आलेल्या परंतु विभागाने आपल्या

स्तरावर आढावा घेतलेल्या अशा ७४ प्रकरणांत रु. १ कोटी ९२ लाख इतकी विकास शुल्काची रक्कम वसूल करावयाची होती. त्यापैकी रक्कम रु. १० लाख वसूल करण्यात आलेले असून उर्वरित रक्कम रु. १ कोटी ८२ लाख वसूल करावयाची आहे. लेखा परीक्षणात नमूद प्रकरणे व विभागाने त्यांच्यास्तरावर आढावा घेतलेली प्रकरणे अशा दोन्ही मिळून सर्व प्रकरणांत रक्कम रु. २ कोटी ४१ लाख वसूल करावयाची अद्यापी बाकी आहे.

अंबरनाथ नगरपालिकेमध्ये सन २०११-१२ ते २०१५-१६ या कालावधीतील एकूण ३९१ प्रकरणांमध्ये रु. ३ कोटी २५ लाख आक्षेपित रक्कम होती. त्यापैकी रक्कम रु. ३ कोटी ४ लाख इतकी वसूल झाली असून रक्कम रु. २१ लाख वसूल होणे अद्यापी बाकी आहे. यासंदर्भात संबंधितांना वसूलीची नोटीस निर्गमित करण्यात आलेली आहे.

कुळगाव-बदलापूर नगरपालिकेत एकूण ९७ प्रकरणांत विकास शुल्कापोटीची रक्कम रु. ६८ लाख इतकी वसूल होणे आवश्यक असल्याचे लेखापरीक्षणात नमूद केलेले आहे. मात्र प्रत्यक्षात ती रक्कम रु. ७० लाख ५२ हजार इतकी असून त्यापैकी रक्कम रु. ६५ लाख वसूल झालेली आहे. रक्कम रु. ४ लाख ८२ हजार इतकी वसूल होणे बाकी असून त्यासंदर्भातील वसूलीची कार्यवाही सुरू आहे.

लेखा परिक्षणादरम्यान नमुन्यादाखल चार नगरपालिकांकडे उपरोक्त प्रमाणे सुधारीत दराने विकास शुल्कांची रक्कम वसूल करावयाची प्रकरणे निदर्शनास आली. तथापि, राज्यातील सर्वच नगरपालिकांमध्ये सुधारीत दराने विकास शुल्क वसूली करण्याबाबत हीच स्थिती असण्याची समितीने साक्षी दरम्यान शंका व्यक्त केली असता राज्यातील सर्वच महानगरपालिका, नगरपालिकांना सुधारीत दराने विकास शुल्काची वसूली करण्यासंदर्भातील प्रकरणांचा आढावा घेण्याबाबत सुचित करण्यात येत असल्याचे विभागीय सचिवांनी समितीस विदीत केले.

शिफारस :

३.२५ महालेखापरीक्षणादरम्यान महालेखाकारांनी यासंदर्भात नोंदविलेले निरीक्षण अतिशय गंभीर आहे. महाराष्ट्र प्रादेशिक आणि नगररचना (सुधारणा) अधिनियम, २०१० अंमलात आल्यानंतर नगरविकास विभागाने दिनांक २७ डिसेंबर २०१० च्या शासन निर्णयानुसार विकास शुल्काचे दर हे प्रती चौरस मिटर एवजी सिद्धगणकाच्या मुद्रांक शुल्कांच्या टक्यांवर आधारित निश्चित केले. असे असतांनाही लेखापरीक्षणाकरीता निवड केलेल्या अंबरनाथ, कुळगाव-बदलापूर आणि पनवेल या नगरपरिषदांच्या दस्तऐवजांच्या तपासणीत उक्त तीनही नगरपरिषदांनी सुधारित निकष अस्तित्वात आल्यानंतर मान्यता दिलेल्या आराखड्यांना प्रती चौरस मिटर जुन्या दरांनी विकास शुल्काची आकारणी आणि संकलन केले. परिणामी वर्ष २०११-१२ ते सन २०१५-१६ या कालावधीत अंबरनाथ नगरपरिषदेने रु. ३.२५ कोटी, कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषदेने रु. ०.६८ कोटी इतकी तर पनवेल नगरपरिषदेने वर्ष २०१४-१६ या कालावधीत रु. २.६४ कोटी इतकी विकास शुल्काची कमी आकारणी करून नगरपरिषदांचे आर्थिक नुकसान केले. ही बाब अतिशय गंभीर असून नगरपरिषदांमधील प्रशासनाची कर्तव्यपरायणतेतील कमालीची उदासिनता सामोरी आणते. समिती हे प्रकरण फार गांभीर्याने घेऊ इच्छिते. लेखापरीक्षणात उपरोक्त त्रुटी महालेखाकारांनी निदर्शनास आणून दिल्यानंतर या नगरपरिषदांमधील प्रशासनास जाग आली आणि सुधारित निकषानुसार विकास शुल्काच्या फरकाची रक्कम वसूल करावयाचे काम त्यानंतर त्यांनी सुरू केले. लेखापरीक्षणात या बाबी कदाचित सामोऱ्या आल्या नसत्या तर या नगरपरिषदांमार्फत यापुढील काळातही जुन्या निकषानुसारच विकास शुल्क अव्याहतपणे आकारले गेले असते व परिणामी या नगरपरिषदांना प्रचंड आर्थिक झळ सोसावी लागली असती. प्रकरणाचे गांभीर्य लक्षात घेता या तीनही नगरपरिषदांच्या प्रकरणांत सखोल चौकशी करण्याकरिता विभागाने उच्चस्तरीय चौकशी समितीचे गठन करून चौकशीनुरूप यासंदर्भातील जबाबदारी निश्चित करून सर्व संबंधित दोषींविरुद्ध कठोर कारवाई करावी व कार्यपूर्तीचा अहवाल समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून देण्यात यावा अशी समिती शिफारस करित आहे.

तद्वतच, उपरोक्त तीनही नगरपरिषदांनी सुधारित निकषानुसार आकारावयाच्या विकास शुल्काच्या फरकाच्या रकमेची वसूली करण्याचे काम सुरू केले असल्याचे साक्षी दरम्यान समितीस अवगत केले आहे. सबब, समितीस आश्वस्त केल्याप्रमाणे उपरोक्त तीनही नगरपरिषदांनी विकास शुल्क आकारणीच्या फरकाची संपूर्ण रक्कम तातडीने संबंधितांकडून वसूल करावी व याबाबतची इत्यंभूत माहिती समितीस दोन महिन्यांत उपलब्ध करून द्यावी, अशी देखील समिती शिफारस करित आहे.

दुसरी महत्वाची बाब म्हणजे लेखापरीक्षणाकरिता नमुन्या दाखल निवड केलेल्या तीनही नगरपरिषदांमध्ये विकास शुल्कांची आकारणी जुन्या निकषांप्रमाणे करून नगरपरिषदांना फार मोठी आर्थिक झळ पोहोचल्याचे निदर्शनास आले.

तथापि, राज्यातील इतरही महानगरपालिका व नगरपरिषदांमध्ये विकास शुल्क आकारणीसंदर्भात अशीच परिस्थिती असल्याची समितीस दाट शंका आहे. सबब, विभागाने राज्यातील सर्वच महानगरपालिका व नगरपरिषदांनी दिनांक २७ डिसेंबर २०१० रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सुधारित निकष लागू झाल्यानंतर मान्यता देण्यात आलेल्या सर्व आराखड्यांना आकारण्यात आलेल्या व संकलित केलेल्या विकास शुल्कांची फेर छाननी व फेर गणना करून सुधारित निकषानुसारच विकास शुल्कांची आकारणी करण्यात आल्याबाबतची खातरजमा करण्याकरिता एक विशेष धडक मोहिम हाती घ्यावी. ज्या प्रकरणांत जुन्या निकषांनुसार विकास शुल्क आकारण्यात आले असेल अशा सर्व प्रकरणांत विकास शुल्काची फेर गणना करून नव्याने आकारणी करावी व विकास शुल्कापोटीची फरकाची रक्कम विशिष्ट कालबद्ध मर्यादेत संबंधितांकडून वसूल करण्याबाबत संबंधित महानगरपालिका व नगरपरिषदांना बाध्य करावे, अशी समिती आग्रही शिफारस करित आहे. समितीच्या शिफारशीनुसार सर्व महानगरपालिका व नगरपरिषदांनी केलेल्या कार्यवाहीचा विस्तृत अहवाल समितीस दोन महिन्यांत सादर करण्यात यावा.

तसेच अशा प्रकारच्या घटनांची पुनर्रावृत्ती टाळण्यासाठी यापुढील काळात सुधारित निकषानुसारच विकास शुल्काची आकारणी व संकलन करण्याबाबत राज्यातील सर्व महानगरपालिका व नगरपरिषदांना पुन्हा एकवार सक्त सूचना निर्गमित करण्यात याव्यात व त्याची प्रत समितीस यथाशिघ्र उपलब्ध करून द्यावी अशी देखील समितीची शिफारस आहे.

नागपूर सुधार प्रत्यास

परिच्छेद क्रमांक ५.५ : बँक हमी राखण्यातील उणीवा

अभिप्राय :

३.२६ केंद्रीय सतर्कता आयोगाने स्वीकारण्यात आलेली बँक हमी ही खरी आणि रोखीकृत करण्याजोगी आहे हे सुनिश्चित करण्यासाठी माहे डिसेंबर, २००७ मध्ये मार्गदर्शक सुचना निर्गमित केलेल्या आहेत. त्यामध्ये प्रामुख्याने पुरवठादार / कंत्राटदाराकडून बँक हमीची स्वीकृती, हमीचा खरेपणा, हमीच्या सत्यतेची पडताळणी, खरेपणाच्या पडताळणीसाठी जबाबदार राहिल अशा एका अधिकाऱ्याची नियुक्ती तसेच बँक हमीचे वेळेत रोखीकरण व नुतनीकरण करणे इत्यादीसाठी कार्यपद्धती विनिर्दिष्ट करण्यात आलेली होती.

लेखापरीक्षणादरम्यान नागपूर सुधार प्रत्यास या संस्थेच्या दस्तऐवजांच्या पडताळणीत असे आढळून आले की, प्रत्यासाने माहे डिसेंबर, २०१० मध्ये एका संस्थेसोबत चिखली (देवस्थान), नागपूर येथील क्रिडांगणाच्या आणि दवाखान्याच्या विकासासाठी सार्वजनिक - खाजगी भागीदारी तत्वावर एक करार केला होता. उक्त करारान्वये क्रिडांगणाचे काम १२ महिन्यांमध्ये आणि दवाखान्याचे काम ३६ महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाचे होते. उक्त संस्थेने रु. २५ लाख इतकी कार्यसिध्दी सुरक्षा ठेव बँक हमीच्या स्वरूपात सादर केली होती. उक्त हमीची मुदत माहे डिसेंबर, २०१२ पर्यंत होती. कंत्राटांतर्गत असलेली कामे पूर्ण होईपर्यंत हमीचे नुतनीकरण करावयाचे होते. प्रत्यासाच्या सूचनेनुसार उक्त संस्थेने बँक हमीची मुदत माहे नोव्हेंबर, २०१३ पर्यंत वाढवून मुदतवाढीच्या छायाचित्राची एक प्रत प्रत्यासाकडे जमा केली. कामामध्ये प्रगती होत नसल्याच्या कारणाने प्रत्यासाने माहे जून, २०१३ मध्ये करार समाप्त करून बँक हमीचे रोखीकरण करण्यासाठी उक्त प्रत बँकेत जमा केली. मात्र प्रत्यासाने बँक हमीची मुळ प्रत सादर न केल्यामुळे बँकेने रोखीकरणास मंजूरी दिली नाही.

लेखापरीक्षणादरम्यान अन्य दोन कामांमध्येही असे आढळून आले की, कार्यान्वयन एजन्सीने रु. १०७.३९ लाख इतक्या रकमेची बँक हमी प्रत्यासाला सादर केली होती, जी नुतनीकरण न केल्याने रद्द झाली होती. तथापि, लेखापरीक्षणात हे निदर्शनास आणून दिल्या नंतर प्रत्यासाने एजन्सींना बँक हमीचे नुतनीकरण करण्याचे निर्देश दिले, ज्याचे अनुपालन करण्यात आलेले नाही.

विभागाच्या यासंदर्भातील खुलाशान्वये तसेच विभागीय सचिवांच्या साक्षी दरम्यान समितीस विदीत करण्यात आले की, **मे. बाबा नानक सार्स इन्फ्रास्ट्रक्चर लि.** या कंत्राटदारामार्फत मौजे चिखली (देवस्थान), नागपूर येथील खेळाच्या मैदानाचा विकास व दवाखान्याचे बांधकाम 'बी.ओ.टी.' तत्वावर बांधणे या प्रकल्पासंदर्भात रु. २५ लक्ष रकमेची सुरक्षा ठेव प्रत्यासाकडे जमा करण्यात आली होती. उक्त हमीची मुदत दिनांक २२ नोव्हेंबर २०१२ रोजी संपणार असल्याने, प्रत्यासाच्या विनंतीनुसार कंत्राटदाराने हमीची मुदत एक वर्षाने म्हणजेच दिनांक २२ नोव्हेंबर २०१३ पर्यंत वाढवून त्याची मुळ प्रत सादर न करता छायांकित प्रत प्रत्यासाला सादर केली. विकासकाने कराराचा भंग केल्यामुळे सादर बँक हमीचे रोखीकरण करणे आवश्यक झाले. सुरक्षा ठेवीची मुळ प्रत प्रत्यासाकडे नसल्याने त्याचे रोखीकरण नागपूर सुधार प्रत्यासाला वेळीच करता आले नाही. विकासकाला हमीच्या नुतनीकरणाची मुळ प्रत जमा करण्याबाबत दिनांक १२ नोव्हेंबर, २०१३ रोजी नोटीस देऊनही विकासकाने त्यास कोणताही प्रतिसाद दिला नाही. सबब, नागपूर सुधार प्रत्यासाने विशेष दावा क्रमांक ४५४/१४ न्यायालयात दाखल केला. तसेच सदरहू विकासकाकडून सुरक्षा ठेव म्हणून रु. १० लाख आणि प्रव्याजीची रक्कम रु. ८० लाख इतकी रक्कम नागपूर सुधार प्रत्यासाकडे जमा असल्याने याप्रकरणात प्रत्यासाचे कोणतेही आर्थिक नुकसान होणार नाही. त्याचप्रमाणे अतिरिक्त उपाययोजनेचा भाग म्हणून प्रत्यासाने विकासक तसेच बँक या दोघांविरोधात न्यायालयात विशेष दावा क्रमांक ४६५/१४ दाखल केलेला होता. सदरहू दाव्याचा निकाल दिनांक १२ एप्रिल २०१८ रोजी नागपूर सुधार प्रत्यासाच्या बाजूने झालेला असून रु. २८ लाख ९६ हजार २५० इतकी रक्कम १८ टक्के व्याजासह भरणा करण्याचे आदेश संबंधित कंत्राटदार व बँकेला होऊन सदरहू रकमेची व्याजासह संपूर्ण वसुली प्रत्यासाला झालेली असल्याचे समितीस साक्षी दरम्यान कथन करण्यात आले.

दुसऱ्या प्रकरणात मौजे नरसाळा, नागपूर येथील रहिवास लेआऊट विकास करण्याच्या संदर्भात **श्रीमती स्मिता पी. ताटीवार अॅण्ड श्री. संदीप गिरीष सिंग** या कंत्राटदाराकडून रु. ४२.५३ लक्ष इतक्या रकमेची बँक हमी नागपूर सुधार प्रत्यासाकडे जमा करण्यात येऊन तिची मुदत दिनांक ३० मे २०१४ पर्यंत होती. विकासकाला सदरहू बँक हमीची मुदत वाढविण्याबाबत दिनांक ९ एप्रिल २०१४ रोजीच्या पत्रानुसार कळविण्यात आले होते तसेच विकासकामार्फत बँक हमीची मुदत वाढविण्यात आली नाहीतर बँक हमीचे रोखीकरण करण्याकरीता संबंधित बँकेला नागपूर सुधार प्रत्यासाकडून कळविण्यात आले होते. दरम्यान सदरहू विकासकाने करारानुसार काम न केल्यामुळे बँक हमीचे रोखीकरण करण्यासंदर्भात दिनांक २४ ऑगस्ट, २०१५ च्या पत्रान्वये नागपूर सुधार प्रत्यासामार्फत बँकेस कळविण्यात आले. त्यानंतर दिनांक १ ऑक्टोबर २०१५ व दिनांक २३ डिसेंबर २०१५ रोजी

बँकेला स्मरणपत्रेदेखील पाठविण्यात आली मात्र बँकेने बँक हमीचे रोखीकरण करून रक्कम नागपूर सुधार प्रन्यासाकडे जमा केली नाही. त्यावर बँक हमीचे रोखीकरण न केल्यास बँकेविरुद्ध न्यायालयीन कारवाई करण्यात येईल असे बँकेस दिनांक ०३ मे २०१६ रोजी कळविल्यानंतर बँकेने बँक हमीची मुदत प्रथम दिनांक ३० ऑगस्ट २०१६ व त्यानंतर दिनांक ३० नोव्हेंबर, २०१७ पर्यंत वाढवून दिली. दरम्यान विकासकाने अभिन्यासातील संपूर्ण विकास कामे पूर्ण केल्यामुळे बँक हमीची रक्कम मुक्त करण्यात आली.

तिसऱ्या प्रकरणात, मौजे बेलतरोडी येथील अभिन्यास विकासाकरीता श्री. विजय गोविंद काशिकर (आममुखत्यार) श्रीमती शालिनी काशिकर (कंत्राटदार) या कंत्राटदाराकडून रुपये ६४ लाख ८६ हजार ३०० इतक्या रकमेची बँक हमी नागपूर सुधार प्रन्यासाकडे जमा करण्यात येऊन त्याची मुदत दिनांक २४ मे २०१४ पर्यंत होती. सदरहू हमीची मुदत वाढविण्याकरिता दिनांक ९ एप्रिल, २०१५ च्या पत्रान्वये विकासकास ना.सु.प्र. मार्फत कळविण्यात आले. तद्वतच संबंधित बँक हमीचे विकासकाने विहित मुदतीत रोखीकरण न केल्यास सदरची रक्कम ना.सु.प्र.च्या खात्यामध्ये जमा करण्याबाबत संबंधित बँकेस कळविण्यात आले होते. दरम्यान, करारनाम्यानुसार विकासकाने काम न केल्याने बँक हमीचे रोखीकरण करण्याबाबत दिनांक २४ ऑगस्ट, २०१५ च्या पत्रान्वये संबंधित बँकेला कळविण्यात आले, त्यानंतर दिनांक १ ऑक्टोबर २०१५ रोजी बँकेस स्मरणपत्र देखील पाठविण्यात आले. तरीदेखील बँकेने बँक हमीचे रोखीकरण केले नाही. दरम्यानच्या कालावधीत संबंधित विकासाकचे निधन झाल्याने त्यांच्यावतीने श्री. संजय गोविंदराव काशिकर यांनी प्रस्तुत बँक हमीचे रोखीकरण न करण्याबाबत विनंती करून उपरोक्त रकमेची नवीन बँक हमी सादर केली असून त्याची मुदत दिनांक २४ मे २०१९ पर्यंत आहे. साक्षी दरम्यान, बँक हमीची मुदत संपल्यानंतर सुमारे १ वर्षानंतर बँक हमीचे रोखीकरण करण्याबाबत बँकेस कळविण्यात आल्यामुळेच बँकेमार्फत हमीचे रोखीकरण करण्यात आले नसल्याची शक्यता असावी असे समितीने विभागीय सचिवांच्या लक्षात आणून दिले. तसेच उपरोक्त तीनही प्रकरणात बँक हमीचे मुदत संपण्यापूर्वीच नुतनीकरण करणे व आवश्यकतेनुसार त्यांचे रोखीकरण करणे या कामी ना.सु.प्र. मार्फत योग्यप्रकारे जबाबदारी पार पाडली न गेल्याचे प्रथमदर्शनी निदर्शनास येत असल्याबाबत समितीने मत प्रदर्शित केले. त्याचप्रमाणे केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार बँक हमीची स्वीकृती, खरेपणा, सत्यता इत्यादीच्या पडताळणीकरिता जबाबदार अधिकाऱ्याची नियुक्ती करण्यात आली होती किंवा कसे व अशा प्रकारे अधिकाऱ्याची नियुक्ती झाली असल्यास त्यांनी आपल्या जबाबदारीचे पालन यथोचितरित्या केले किंवा कसे याबाबत समितीने विभागीय सचिवांकडे पृच्छा केली असता केंद्रीय सतर्कता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांचे याप्रकरणी तंतोतंत पालन झाले नसल्याची बाब विभागीय सचिवांनी साक्षी दरम्यान मान्य करून प्रस्तुत प्रकरणी संपूर्ण चौकशी करून सर्व संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करून त्याबाबतचा चौकशी अहवाल दिनांक ३१ जानेवारी २०१९ पूर्वी समितीस सादर करण्यात येईल असे आश्वस्त केले.

शिफारस :-

३.२७ महालेखापरिक्षणा दरम्यान महालेखाकारांनी यासंदर्भात उपस्थित केलेले आक्षेप व नोंदविलेली निरीक्षणे ही अतिशय गंभीर स्वरूपाची आहेत. स्वीकृत केलेली बँक हमी खरी आणि रोखीकृत करण्याजोगी आहे या बाबींची सुनिश्चितता व खातरजमा करण्यासाठी केंद्रिय सतर्कता आयोगाने काही मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केलेल्या आहेत. त्यानुसार या उद्देशार्थ एका जबाबदार अधिकाऱ्याची नियुक्ती करावयाची असून बँक हमीचे वेळेत रोखीकरण आणि नुतनीकरण करणे याकरिताची कार्यपद्धती निश्चित करण्यात आलेली आहे. असे असतानाही लेखापरिक्षणा दरम्यान नागपूर सुधार प्रन्यास या संस्थेच्या दस्तऐवजांच्या पडताळणीत तीन प्रकरणांमध्ये केंद्रिय सतर्कता आयोगाच्या उपरोक्त मागदर्शक सूचनांचे पालन न झाल्याचे आढळून आलेले आहे. त्यापैकी पहिल्या प्रकरणात मे. बाबा नानक साई इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. या कंत्राटदाराकडून चिखली (देवस्थान), नागपूर येथील खेळाच्या मैदानाचा विकास व दवाखान्याचे बांधकाम "बांधा-वापरा हस्तांतरीत करा" या तत्वावर बांधणे या प्रकल्पासंदर्भात बँक हमीच्या स्वरूपात घेतलेल्या रुपये २५ लक्ष इतक्या रकमेच्या कार्यसिध्दी सुरक्षा ठेवीची मुदत दिनांक २२ नोव्हेंबर २०१२ पर्यंत होती. त्या कालावधीत काम पूर्ण न झाल्याने नागपूर सुधार प्रन्यासने केलेल्या सूचनेनुसार कंत्राटदाराने उक्त हमीची मुदत एक वर्षाने म्हणजेच दिनांक २२ नोव्हेंबर २०१३ पर्यंत वाढविली. मात्र त्याबाबतची नागपूर सुधार प्रन्यासकडे मूळ प्रत सादर न करता छायंकित प्रत सादर केली. दरम्यानच्या कालावधीत सदरहू कंत्राटदाराने कराराचा भंग केल्याने उक्त सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण करणे आवश्यक झाले. तथापि, सुरक्षा ठेवीच्या नुतनीकरणाची मूळ प्रत नागपूर सुधार प्रन्यासकडे नसल्याने प्रन्यासाला उक्त सुरक्षा ठेवीचे रोखीकरण करता आले नाही. कंत्राटदाराला यासंदर्भात प्रन्यासाने नोटीस देऊनही कंत्राटदाराने त्यास कोणताही प्रतिसाद न दिल्याने शेवटी याप्रकरणात प्रन्यासाला न्यायालयात दाद मागावी लागली आहे. सदरहू कंत्राटदाराचे नागपूर सुधार प्रन्यासाकडे सुरक्षा ठेव म्हणून रुपये १० लक्ष आणि व्याजापोटी रुपये ८० लक्ष इतकी रक्कम जमा असल्याने या प्रकरणात नागपूर सुधार प्रन्यासचे कोणतेही आर्थिक

नुकसान होणार नाही, असे समितीला साक्षी दरम्यान विदित करण्यात आले आहे. हे जरी खरे असले तरी प्रन्यासाने सुरक्षा ठेवीच्या नुतनीकरणाची मूळ प्रत वेळीच आपल्याकडे घेण्याबाबत दक्षता घेतली असती तर सुरक्षा ठेवीचे वेळीच रोखीकरण करणे प्रन्यासाला सहजप्राय झाले असते व प्रस्तुतच्या अडचणीच्या प्रसंगाला सामोरे जावे लागले नसते तसेच याकरिता कोर्टकचेरीचा नाहक खटाटोप करावा लागला नसता. प्रन्यासाने याकामी अक्षम्य बेपर्वाई केल्याचे समितीचे ठाम मत झालेले आहे.

दुसऱ्या प्रकरणात श्रीमती स्मिता पी. ताटीवार अँड श्री. संदीप गिरीष सिंग या कंत्राटदारांकडून मौजा नरसाळा, नागपूर येथील रहिवास लेआऊट विकास करण्याच्या कामासंदर्भात रुपये ४२.५३ लक्ष इतक्या रकमेच्या घेण्यात आलेल्या बँक हमीची मुदत दिनांक ३० मे २०१४ पर्यंत होती. उक्त बँक हमीची मुदत वाढवून देण्याबाबत प्रन्यासाकडून विकासकाला माहे एप्रिल २०१४ मध्ये कळविण्यात आले. तसेच विकासकाकडून बँक हमीची मुदत वाढवून न दिल्यास हमीचे रोखीकरण करण्यात बँकेला कळविण्यात आले होते. दरम्यानच्या काळात विकासकाने करारानुसार काम न केल्याने बँक हमीचे रोखीकरण करण्याबाबत बँकेला दिनांक २४ ऑगस्ट २०१५ रोजी पत्रान्वये कळविण्यात आले. त्यानंतर माहे ऑक्टोबर, २०१५ व माहे डिसेंबर, २०१५ मध्ये बँकेला स्मरणपत्रे पाठविण्यात आली. मात्र बँकेने हमीचे रोखीकरण करून रक्कम प्रन्यासाकडे जमा केली नाही. सरते शेवटी बँक हमीचे रोखीकरण न केल्यास न्यायालयीन कारवाई करण्यात येईल असे बँकेला कळविल्यानंतर बँकेने हमीची मुदत दिनांक ३० नोव्हेंबर २०१७ पर्यंत वाढवून दिली. दरम्यानच्या कालावधीत विकासकाने काम पूर्ण केल्याने बँक हमी मुक्त करण्यात आली.

असे जरी असले तरी दिनांक ३० मे २०१४ रोजी बँक हमीची मुदत संपल्यानंतर विकासकाने त्याचे नुतनीकरण केले आहे किंवा कसे याची खातरजमा ताबडतोब करणे आवश्यक होते. अशी खातरजमा त्याचवेळी करण्यात आली असती तर हमीचे नुतनीकरण न झाल्याचे प्रन्यासाच्या तातडीने लक्षात येऊन त्याचवेळेस बँकेकडून बँक हमीचे रोखीकरण करणे सहज साध्य झाले असते. प्रन्यासामार्फत बँकेला न्यायालयीन कार्यवाहीची भिती दाखविण्यात आल्यानंतर बँकेने सहजतेने हमीची मुदतवाढ केली आणि त्यादरम्यान विकासकाने देखील काम पूर्णत्वास नेले. हे खरे असले तरी प्रन्यासामार्फत याप्रकरणी झालेली दिरंगाई नजरअंदाज करता येणारी नाही.

तिसऱ्या प्रकरणात मौजे बेलतरोडी येथील अभिन्यास विकासाकरीता श्री. काशिकर या कंत्राटदाराकडून रुपये ६४ लाख ८६ हजार तीनशे इतक्या रकमेची नागपूर सुधार प्रन्यासाकडे जमा करण्यात आलेल्या बँक हमीची मुदत दिनांक २४ मे २०१४ पर्यंत होती. ही मुदत वाढविण्याबाबत प्रन्यासाकडून तब्बल १० महिन्यांचा कालावधी उलटून गेल्यानंतर विकासकास दिनांक ९ एप्रिल २०१५ रोजी कळविण्यात आले. करारनाम्यानुसार विकासकाने काम न केल्याने बँक हमीचे रोखीकरण करण्याबाबत बँकेस दिनांक २४ ऑगस्ट २०१५ रोजी कळविण्यात आले. त्यानंतर स्मरणपत्र पाठवून देखील बँकेने बँक हमीचे रोखीकरण केले नाही. बँक हमीचे रोखीकरण मुदत संपल्यानंतर करण्याबाबत बँकेला विनंती करण्यात आल्यामुळेच बँकेने बँक हमीचे रोखीकरण केले नसावे असे समितीच्या प्रथमदर्शनी निदर्शनास येते. दरम्यान संबंधीत विकासकांचे निधन झाल्यानंतर विकासकाच्या वतीने श्री. संजय काशीकर यांनी सुदैवाने उपरोक्त रकमेची नवीन बँक हमी नागपूर सुधार प्रन्यासाकडे सादर केली. उक्त बँक हमीची मुदत दिनांक २४ मे २०१९ पर्यंत असून या कामांची सद्यःस्थिती काय आहे, अशी समितीने साक्षी दरम्यान पृच्छा केली असता, यापैकी एका रस्त्याचे काम पूर्ण झाले असून दुसरा टप्पा लवकरच पूर्ण करण्याच्या सूचना देण्यात आल्या असून प्रस्तुत काम बँक हमीची मुदत संपण्यापूर्वी पूर्ण करण्याची दक्षता नागपूर सुधार प्रन्यासाकडून घेण्यात येईल असे समितीस आश्वस्त करण्यात आले. याप्रकरणी देखील बँक हमीची मुदत विहित वेळेत वाढवून घेऊन विकासकाने कराराचा भंग करताच सदरहू बँक हमीचे तातडीने रोखीकरण करून घेण्यास नागपूर सुधार प्रन्यासाने कमालीचा हलगर्जीपणा दाखविलेला आहे.

समितीसमोर असलेले दस्तऐवज आणि विभागीय सचिवांच्या साक्षी दरम्यान समितीस विदित करण्यात आलेली माहिती याआधारे नागपूर सुधार प्रन्यास या संस्थेने उपरोक्त तीनही प्रकरणी बँक हमीची मुदत संपण्यापूर्वीच नुतनीकरण करणे व आवश्यकतेप्रमाणे योग्य पाठपुराव्याअंती बँक हमीचे बँकेकडून रोखीकरण करण्याच्या कामी अक्षम्य दिरंगाई, कमालीची बेपर्वाई व निष्काळजीपणा केला असल्याचे समितीच्या निदर्शनास आलेले आहे. केंद्रिय सतर्कता आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे कंत्राटदारांकडून बँक हमीची स्वीकृती, बँक हमीचा खरेपणा, हमीच्या सत्यतेची पडताळणी याकरीता जबाबदार राहिल अशा अधिकाऱ्यांची नागपूर सुधार प्रन्यासाकडून नियुक्ती करण्यात आली होती काय तसेच अशी नियुक्ती करण्यात आली असल्यास उपरोक्त नमूद प्रकरणी संबंधित अधिकाऱ्यांने आपली जबाबदारी योग्यरीत्या पार पाडली होती काय तसेच उपरोक्त प्रयोजनार्थ अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात

आली नसल्यास त्याबाबतची जबाबदारी कोणाची यासर्व बाबींची तपासणी होणे नितांत गरजेचे असल्याचे समितीचे मत झालेले आहे.

उपरोक्त प्रमाणे चौकशी करून त्याबाबतचा अहवाल दिनांक ३१ जानेवारी २०१९ पर्यन्त समितीस सादर करण्यात येईल असे साक्षी दरम्यान विभागीय सचिवांनी समितीस आश्वस्त केलेले आहे. आता उक्त विहित मुदत संपून आणखी तीन महिन्यांपेक्षा अधिकचा कालावधी लोटलेला असल्याने यासंदर्भातील चौकशी पूर्ण होऊन चौकशीत सिद्ध झाल्याप्रमाणे संबंधित दोषी अधिकाऱ्यांविरुद्ध नियमानुसार योग्य ती कारवाई करण्याची प्रक्रिया खचितच पूर्ण झालेली असेल अशी समितीस आशा व अपेक्षा आहे. सबब, उपरोक्त प्रकरणी केलेल्या कार्यपूर्तीचा विस्तृत अहवाल समितीस तातडीने उपलब्ध करून देण्यात यावा अशी समिती शिफारस करित आहे.

त्याचप्रमाणे अशा प्रकरणांची पुनरावृत्ती टाळण्याच्या दृष्टीने केंद्रिय सतर्कता आयोगाच्या उपरोल्लेखित मार्गदर्शक सूचनांची यापुढील काळात तंतोतंत अंमलबजावणी करण्याबाबतच्या सक्त सूचना स्वतंत्र परिपत्रकाद्वारे विभागाने तातडीने जारी कराव्यात व त्याची एक प्रत समितीस यथाशीघ्र उपलब्ध करून द्यावी अशी देखील समिती शिफारस करित आहे.

ठाणे महानगरपालिका

परिच्छेद क्रमांक ५.६ : आरोग्य विषयक सुविधा विनावापर पडून राहणे.

अभिप्राय :

३.२८ ठाणे महानगरपालिकेतर्गत छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा हे ५०० खाटांचे रुग्णालय असून त्यामध्ये पाच शस्त्रक्रियागृह आणि आठ खाटा असलेला अतिदक्षता विभाग आहे. मोठ्या संख्येने दाखल होणाऱ्या गंभीर अपघाताच्या आणि इतर आकस्मिक प्रकरणांत योग्य व पुरेशी आरोग्य सुविधा उपलब्ध करून देणे शक्य व्हावे म्हणून ठाणे महानगरपालिकेने माहे नोव्हेंबर, २०११ मध्ये कार्यरत असलेली शस्त्रक्रियागृहे व अतिदक्षता विभागाचे नुतनीकरण करण्याचे ठरविले. ठाणे महानगरपालिकेने रु. १३.६२ कोटीचे उक्त नुतनीकरणाचे काम 'टर्नकी' (Turnkey) पद्धतीने कंत्राटदाराला देवू केले. सदरहू काम माहे जून, २०१२ पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन होते. सदरहू कामामध्ये (i) अस्तित्वातील पाच शस्त्रक्रियागृहांचे नुतनीकरण करून modular prefabricated structure तयार करणे, (ii) अस्तित्वातील आठ खाटांच्या अतिदक्षता विभागाचे चाळीस खाटांच्या modular prefabricated ICU मध्ये (दहा खाटांचे चार अतिदक्षता विभाग) रुपांतर करणे, (iii) बारा खाटांचे modular prefabricated ट्रॉमा सेंटर कक्षाचे बांधकाम आणि (iv) सात खाटांचे modular prefabricated अपघात कक्षाचे बांधकाम ही कामे समाविष्ट होती. सदरहू नुतनीकरणाच्या कामावर रु. १३.६२ कोटी इतका खर्च होऊन सदरहू काम चौदा महिन्यांच्या विलंबाने म्हणजे माहे सप्टेंबर, २०१३ ला पूर्ण झाले.

लेखापरिक्षणादरम्यान, ठाणे महानगरपालिकेतील मुख्य वैद्यकीय अधिकारी, आरोग्य विभाग यांच्याकडील दस्ताऐवजांची छाननी केल्यानंतर असे आढळून आले की, नुतनीकरणाचे काम माहे सप्टेंबर, २०१३ मध्ये पूर्ण होवून सुद्धा पाच modular prefabricated शस्त्रक्रिया गृहांपैकी एक शस्त्रक्रियागृह, चाळीस खाटांच्या modular prefabricated अतिदक्षता विभागापैकी वीस खाटा आणि एकोणिस खाटांचे modular prefabricated ट्रॉमा आणि अपघात कक्ष माहे फेब्रुवारी, २०१७ मध्ये पुरेशा मनुष्यबळाऐवजी अकार्यरत होते. तसेच ठाणे महानगरपालिकेने नुतनीकरणामुळे तयार होणाऱ्या नवीन सुविधांना अनुसरून आवश्यक असलेल्या सोळा 'चिकीत्सक' (Intensivist) पदांची नगरविकास विभागाकडे मागणी केली होती. मात्र त्यापैकी फक्त चार पदांनाच माहे मार्च, २०१४ मध्ये मंजूरी देण्यात येऊन त्यातील फक्त दोनच पदे महानगरपालिकेतर्फे भरण्यात आली. सबब अशाप्रकारे माहे फेब्रुवारी, २०१७ मध्ये एकूण चौदा 'चिकीत्सक' (Intensivist) पदांची कमतरता आढळली. तसेच माहे सप्टेंबर, २०१६ मध्ये इतर कर्मचाऱ्यांचीही म्हणजेच सिस्टर इन चार्ज - ३ पदे, स्टाफ नर्स - १२ पदे व वॉर्डबॉय - ४४ पदे या पदांची सातत्याने कमतरता असल्याने नुतनीकरणामुळे निर्माण झालेल्या नवीन सुविधांसाठी रुग्णालय कर्मचाऱ्यांच्या सेवा पुरवू शकत नव्हते.

साक्षी दरम्यान, ठाणे महानगरपालिकेने उक्त रुग्णालयाकरीता सोळा पदांना मान्यता मागितलेली असतांना केवळ चार पदांचीच मागणी शासनाला करण्याचे कारण काय, अशी समितीने विचारणा केली असता नगर विकास विभागाच्या प्रधान सचिवांनी रुग्णालयाचे अधिष्ठाता आणि आरोग्य अधिकारी यांचेसमवेत घेतलेल्या बैठकीत चिकीत्सकांच्या (Intensivists) सोळा पदांऐवजी चार पदेच मंजूर करणे योग्य राहिल असा निर्णय घेण्यात आल्याचे विभागीय सचिवांनी समितीस सांगितले. त्यावर उक्त चार पदांपैकी एकच उमेदवार नियुक्त झालेला आहे ही बाब समितीने लक्षात आणून देवून त्याबाबतची कारणमिमांसा विचारली असता, सन २०१४ मध्ये दोन पदे भरण्यात आली मात्र चार महिन्यांनंतर त्यातील एका उमेदवाराने सेवेचा त्याग केला. त्यामुळे एकाच पदावर उमेदवार कार्यरत आहे. त्याचप्रमाणे सन २०१५, सन २०१६ आणि सन २०१७ मध्ये वारंवार जाहिरात काढून देखील या पदाकरीता सुयोग्य उमेदवार मिळाला नसल्याचे विभागीय सचिवांनी समितीस कथन केले. समितीने इतर कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात माहिती विचारली असता, नर्ससची सर्व पदे हंगामी स्वरूपात भरलेली असून वॉर्डबॉयची सर्व पदे भरण्यात आलेली आहेत. तसेच रुग्णालयातील शस्त्रक्रियागृह मागील एक वर्षापासून कार्यरत असल्याचे समितीस अवगत करण्यात आले.

सुमारे १३.५० कोटी रुपयांचे नुतनीकरणाचे काम माहे सप्टेंबर, २०१३ मध्ये पूर्ण होवून देखील नव्याने निर्माण केलेल्या आरोग्य सुविधा आवश्यक त्या मनुष्यबळाअभावी अद्यापही पूर्ण कार्यक्षमतेने कार्यान्वित झालेल्या नाहीत ही बाब समितीने विभागीय सचिवांच्या निदर्शनास आणून देवून त्यामागची कारणमिमांसा स्पष्ट करण्यास विभागीय सचिवांना सांगितले असता, कोट्यवधी रुपये खर्च करून ज्याप्रमाणात सुविधा निर्माण करण्यात आल्या त्याप्रमाणात त्या सुविधांचा पूर्णक्षमतेने वापर झाला नसून याप्रकरणी प्राथमिकस्तरावर नियोजनाचा अभाव आणि संबंधितांकडून कर्तव्य कसूर झाल्याचे विभागीय सचिवांनी मान्य केले. शासनस्तरावरून याप्रकरणी संपूर्ण चौकशी करून संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करून तसा अहवाल शासनास सादर करण्याबाबत आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका यांना यापूर्वीच दिनांक २५ मे २०१८ रोजी कळविण्यात आले असून त्यानंतर त्यांना स्मरणपत्र देखील पाठविण्यात आलेले आहे. मात्र आजमितीपर्यंत अहवाल अप्राप्त आहे. चौकशीचे आदेश निर्गमित करून बारा

महिन्यांचा कालावधी होवून देखील चौकशीचे काम पूर्ण झाले नसल्याबाबत समितीने नाराजी व्यक्त केली आणि, उक्त चौकशीचे काम एक महिन्यात पूर्ण करण्यात येईल असे समितीस आश्वस्त करण्यात यावे.

शिफारस :

३.२९ ठाणे महानगरपालिकांतर्गत असलेल्या छत्रपती शिवाजी महाराज रुग्णालय, कळवा या ५०० खाटांच्या रुग्णालयाचे गंभीर अपघाताच्या तसेच इतर आकस्मिक प्रकरणांमध्ये रुग्णांना उत्तम आरोग्य सुविधा देता यावी या उद्देशाने ठाणे महानगरपालिकेने माहे नोव्हेंबर, २०११ मध्ये नुतनीकरण करण्याचे ठरविले. ठाणे महानगरपालिकेने रु.१३ कोटी ६२ लाखांचे उक्त नुतनीकरणाचे काम 'टर्नकी' पद्धतीवर कंत्राटदाराला देऊ केले. सदरहू काम माहे जून, २०१२ पर्यंत पूर्ण करावयाचे होते ते चौदा महिन्यांच्या विलंबाने माहे सप्टेंबर, २०१३ मध्ये पूर्ण करण्यात आले. लेखापरिक्षणादरम्यान ठाणे महानगरपालिकेतील मुख्य वैद्यकीय अधिकारी आरोग्य विभाग यांचेकडील दस्तऐवजांच्या तपासणीत असे आढळून आले की, नूतनीकरणाच्या झालेल्या कामांमधील पाचपैकी एक शस्त्रक्रियागृह, चाळीस खाटांच्या अति दक्षता विभागातील २० खाटा तसेच सर्व १९ खाटांचे ट्रॉमा आणि अपघात कक्ष माहे फेब्रुवारी, २०१७ पर्यंत आवश्यक मनुष्यबळाअभावी अकार्यरत होते.

तद्वतच ठाणे महानगरपालिकाने नूतीनकरणाच्या अनुषंगाने नवीन सुधारणांना अनुसरून सोळा चिकित्सकांची (Intensivents) पदे मंजूरीकरीता नगर विकास विभागाकडे मागणी केली होती त्यातील फक्त चार पदांनाच मंजूरी मिळून ठाणे महानगरपालिकेने त्यातील फक्त दोनच पदे भरली. परिणामी माहे फेब्रुवारी, २०१७ मध्ये चौदा चिकित्सकांच्या (Intensivents) पदाची कमतरता होती. त्याचप्रमाणे सिस्टर इनचार्ज ३ पदे, नर्स १२ पदे व वॉर्ड बॉइज ४४ पदे या इतर कर्मचाऱ्यांचीसुद्धा सातत्याने कमतरता असल्याने काही कोटी रुपये खर्चून निर्माण करण्यात आलेल्या स्वास्थ्य आरोग्य विषयक सुविधां आवश्यक त्या मनुष्यबळाअभावी विनावापर पडून होत्या. लेखापरिक्षणादरम्यान आढळून आलेल्या उपरोक्त बाबी अतिशय गंभीर स्वरूपाच्या आहेत. चिकित्सकांच्या (Intensivents) पदांसंदर्भात समितीस साक्षी दरम्यान कथन करण्यात आले की, नगर विकास विभागाच्या प्रधान सचिवांनी रुग्णालयाचे अधिष्ठाता तसेच इतर आरोग्य अधिकारी यांचे समवेत आयोजित केलेल्या बैठकीत इन्टोसिस्टिची १६ ऐवजी ४ पदे निर्माण करण्याबाबत निर्णय झाला. शासनस्तरावर उक्त चार पदांना मंजूरी प्रदान करण्यात येऊन सन २०१४ मध्ये त्यातील दोन पदे भरण्यात आली. त्यातील एका उमेदवाराने सेवात्याग केल्याने एकच पद कार्यरत राहिले. त्यानंतर सन २०१५, २०१६ आणि २०१७ मध्ये जाहिरांत काढूनही एकही सुयोग्य उमेदवार मिळाला नाही. वास्तविक सर्व सोयी सुविधांनी युक्त असलेल्या मुंबई-ठाणे यासारख्या शहरात उमेदवारांची नोकरीसाठी पहिली पसंती असल्याने विभागाचा उपरोक्त खुलासा समितीला कदापीही मान्य नसून समिती त्याबाबत सखेद आश्चर्य व्यक्त करते.

नर्ससची सर्व मंजूर पदे हंगामी पद्धतीने भरण्यात आली असून वॉर्डबॉयची सुद्धा सर्व पदे भरण्यात आली असल्याबाबत तसेच नव्याने बांधण्यात आलेले शस्त्रक्रियागृह मागील एक वर्षापासून कार्यान्वित करण्यात आले असल्याचे साक्षी दरम्यान समितीस पुढे कथन करण्यात आले. हे जरी खरे मानले तरी प्रस्तुत रुग्णालयातील सदरहू नुतनीकरणातील सुमारे १३.५० कोटी रुपयांच्या सुविधांपैकी प्रत्यक्षात फक्त सुमारे ६.५० कोटी रुपयांच्याच सुविधा वेळेवर कार्यान्वित झाल्या असून आवश्यक त्या मनुष्यबळाअभावी व प्राथमिक स्तरावरील नियोजनाच्या अभावामुळे उर्वरित सोईसुविधा कार्यान्वित होऊ शकल्या नसल्याची बाब साक्षी दरम्यान विभागीय सचिवांनी मान्य करून प्रस्तुत प्रकरणी चौकशी करून संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करण्याबाबत यापूर्वीच दिनांक २५ मे २०१७ रोजी आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका यांना कळविण्यात आले असून त्यांना स्मरण पत्रसुद्धा पाठविण्यात आल्याचे समितीस सांगण्यात आले. चौकशीचे आदेश दिल्यानंतर सुमारे आठ महिन्यांचा कालावधी उलटून गेल्यावरसुद्धा आयुक्त, ठाणे महानगरपालिका यांचेकडून चौकशी अहवाल अप्राप्त असल्याबाबत समितीने तीव्र नाराजी व्यक्त केली असता एक महिन्याच्या आत चौकशी करून अहवाल सादर करण्यात येईल असे समितीस आश्वस्त करण्यात आले. त्यानंतर आता सुमारे तीन महिन्यांपेक्षा जास्त कालावधी उलटून गेला असल्याने चौकशीचे काम आता खचितच पूर्ण झालेले असेल अशी समितीची अपेक्षा आहे. सबब, यासंदर्भातील चौकशीचा अहवाल व त्यानुरूप संबंधितांवर जबाबदारी निश्चित करून केलेल्या कारवाईबाबतची विस्तृत माहिती समितीस आठ दिवसांत उपलब्ध करून देण्यात यावी अशी समिती आग्रही शिफारस करत आहे.

परिशिष्ट-अ

विवरण क्र, १

सेवास्तर निर्देशांक- नियोजन आणि अंमलबजावणी

औरंगाबाद महानगरपालिका औरंगाबाद
24.01.2019

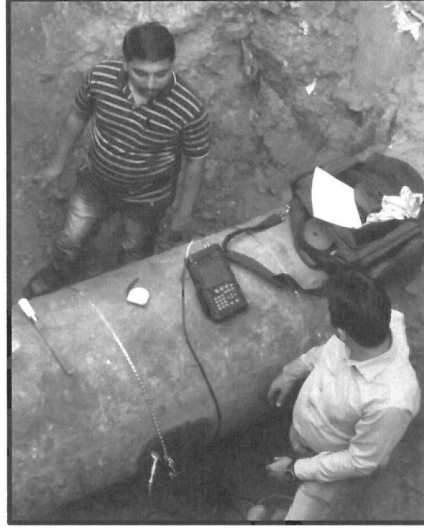
सादरीकरण

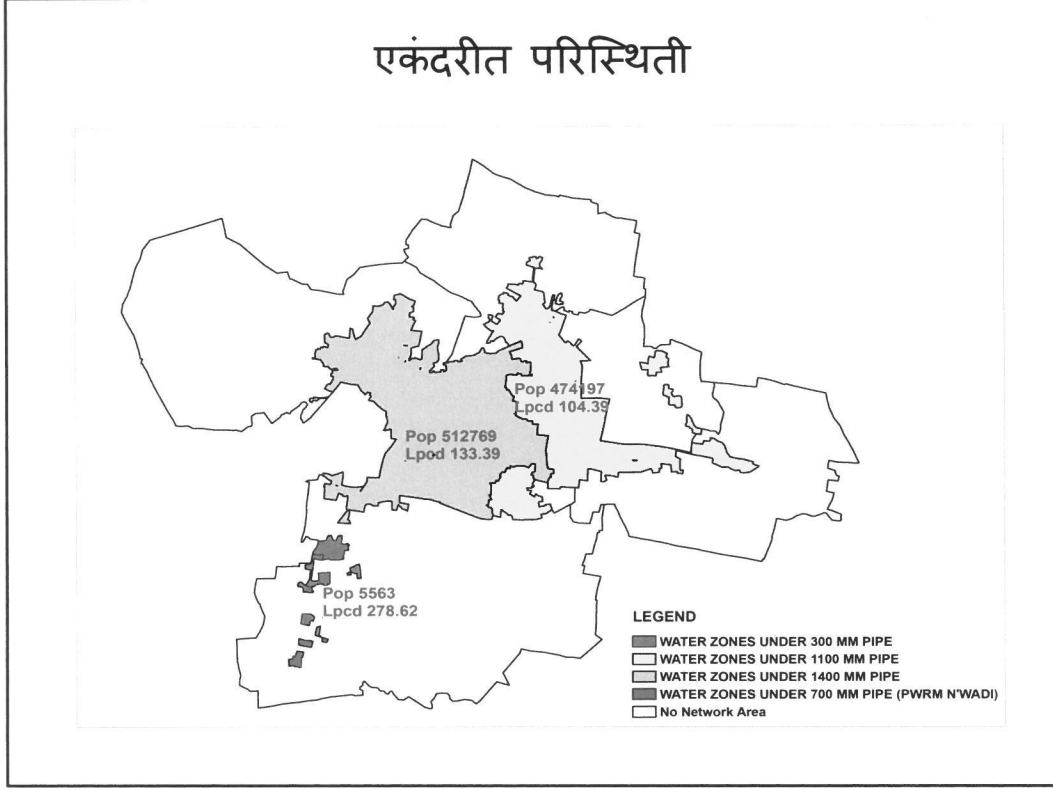
5.1.2 नियोजन

- समितीचे पुनर्स्थापन
- CSP आणि CDP याचे पुनर्विलोकन – 3 महिने
- अनुषंगिक कार्यसिध्दी डेटा

दि. 9.01.2019 रोजीच्या बैठकीमध्ये नगर सफाई आराखडयावर चर्चा करण्यात आली. तसेच नगर सफाई आराखडयातील प्रस्तावित प्रक्रिया केंद्रे इ. यांना शहर विकास आराखडयात सामावून घेण्याबाबत चर्चा करण्यात आली. तसेच शहर सफाई आराखडा सुधारित करण्यासाठी नोलेज लिंक्स या अशासकीय संस्थेची मदत घेण्याचे ठरले त्यानुसार त्यांना आदेश देण्यात आले आहेत. यासाठी आवश्यक ते सर्व्हेक्षण करण्यात येवून शहर सफाई आराखडा दुरुस्त करण्यात येईल. सर्व्हेक्षणासाठी ड्रोनचीही मदत घेण्यात येईल. शहर सफाई आराखडा सुधारीत झाल्यानंतर शहर विकास आराखडयात योग्य ते बदल करण्यात येवून दोन्हीचा मेळ घालण्यात येईल. अशा सुधारीत शहर विकास आराखडा व शहर सफाई आराखडा महापालिकेच्या सर्वसधारण सभेसमोर मंजूरीस्तव सादर करण्यात येईल. महापालिकेने हाती घेतलेली पाणी पूरवठा सांडपाणी प्रक्रिया योजना,पर्जळ जल निकास, तसेच घन कचरा व्यवस्थापनाची कामे सेवास्तर उंचावणे साठी उपयुक्त होतील अशा पध्दतीने योजना पूर्ण करण्यात येतील. सेवास्तरांचा आढावा नियमित घेवून प्रगती अहवाल शासनाला सादर करण्यात येईल E- Governance अंतर्गत सेवास्तरांचा समावेश करून महापालिकेच्या वेबसाईटवर प्रकाशित करण्यात येईल.

5.1.3 पाणी पुरवठा

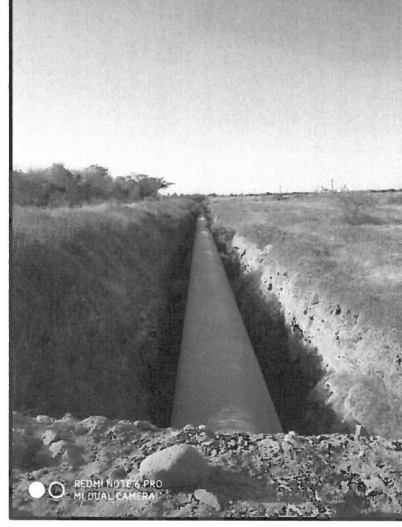

5 लक्ष लोकसंख्येसाठी आखलेल्या 1975 व 1991 मधील 2 योजनांद्वारे (56 एम एलडी आणि 100 एम एल डी)आजच्या 15 लक्ष लोकसंख्येला पाणी पुरवठा करावा लागतो. आजची मागणी निकषानुसार 203 दलली असून उपलब्धता 125 दलली आहे. यामुळे तीन दिवसाआड पाणी पुरवठा करावा लागतो. अपुरे इन्फ्रास्ट्रक्चर – 61 कि.मी मुख्य वितरण वाहिन्या, 43 टाक्या, 1550 कि.मी अंतर्गत वितरण, नविन समाविष्ट सातारा देवळाई क्षेत्र. मनुष्यबळाची ही कमतरता (1/2 का.अ, 1/11 उप.अ, 12/30 क.अ, 5/30 दु.आ, 67/147 लाईनमन) जुनी व आयुर्माण झालेली वितरण व्यवस्था ज्यात 65 टक्के ए.सी, आर.सी.सी. व पी.व्ही.सी. जलवाहीन्या आहेत. शहरात मोठ्या प्रमाणावर अनधिकृत कनेक्शन्स .

कमी पर्जन्यमानामुळे शहरास नहर व हर्सुल उदभवावरून होणारा 7 दलली पाणी पुरवठा बंद आहे.

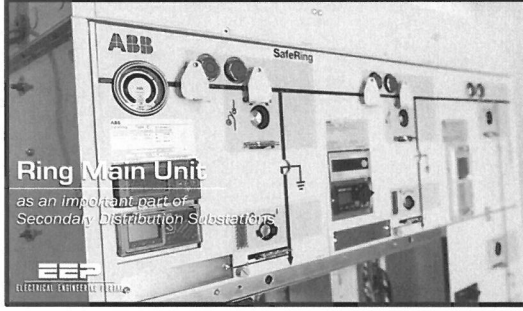
समांतर योजना सदयस्थिती

5

सन 2009 मध्ये रु. 359.67 कोटीचा प्रस्ताव मंजूर. सदर प्रस्ताव पीपीपी अंतर्गत समाविष्ट करून निविदा काढण्यात आल्या.- किंमत रु. 792.20 कोटी. दि. 01.09.2014 रोजी योजनेचे ACWUCL या कन्सेशनरकडे हस्तांतर करण्यात आले. SLB अंतर्गत करावयाच्या संपुर्ण सुधारणांचा समावेश या प्रस्तावात करण्यात आलेला आहे. कन्सेशनरने 2 वर्ष समाधानकारक काम न केल्यामुळे संबंधितांना दि. 01.10.2019 रोजी टर्मिनेट केले. दि. 04.07.2018 रोजी कन्सेशनर यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयात व मनपाकडे प्रकल्प पुनरुज्जीवन प्रस्ताव दाखल केला. त्याचा अभ्यास करून महापालिकेने दि. 04/09/2018 रोजी सदरील प्रस्ताव काहि अटींवर मान्य केला असून त्या अटींवर कायदेशीर सल्ला घेवून पूढील कार्यवाही चालू आहे.

हाती घेतलेले उपक्रम

वाढले चार एमएलडीने पाणी

प्रशासनाचा दावा : गळती थांबली; नागरिकांची ओरड झाली कमी

वाढले पाणी

श्रीराम, न. ११ असेल
उपरोक्त पाणी वाढले आहे असे
आपण जाणून घ्यावे की पाणी
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की

श्रीराम, न. ११ असेल
उपरोक्त पाणी वाढले आहे असे
आपण जाणून घ्यावे की पाणी
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की

श्रीराम, न. ११ असेल
उपरोक्त पाणी वाढले आहे असे
आपण जाणून घ्यावे की पाणी
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की

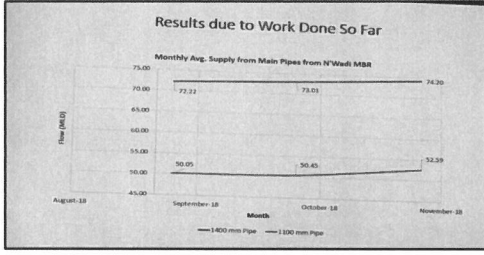
श्रीराम, न. ११ असेल
उपरोक्त पाणी वाढले आहे असे
आपण जाणून घ्यावे की पाणी
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की

श्रीराम, न. ११ असेल
उपरोक्त पाणी वाढले आहे असे
आपण जाणून घ्यावे की पाणी
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की
वाढले आहे असे जाणून घ्यावे की

- श्री राजेंद्र होलानी, सेवानिवृत्त, सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण यांची महापालिकेमध्ये तांत्रिक सल्लागार म्हणून नियुक्ती केली असून त्याच्या मार्फत अस्तित्वातील योजनेचे पुनरिक्षन करून गळत्यांवर आळा घालण्यात आलेला आहे.
- इतर उपाययोजना द्वाारे 40 एम.एल.डी पर्यंत पाणी वाढविण्याचे नियोजन आहे.
- योजनेच्या समस्या जसे जुने पंप, विद्युत पुरवठा खंडीत होणे, मुख्य जलवाहिनी वरून बायपास वितरण, असमान पाणी पुरवठा (हनुमान टेकडी, एन-5) यावर उपाययोजना करण्यात येत आहे.
- मुख्य योजनेवर रिंग मेन युनिट बसविण्यात येत आहे (फेब्रुवारी पर्यंत) ज्यामुळे विज खेडणाचा परिणाम होणार नाही.
- 700 व 1400 व्यासाच्या जलवाहिनीवर मागिल एक महिन्यात छोट्या व मोठ्या स्वरूपाच्या 46 गळत्या खंडणकाळ न घेता दुरुस्त करण्यात आल्या आहेत.
- यामुळे 4 दलली पाणी परिमाण वाढले.
- रिसायक्कल प्रक्रिया केंद्राची कार्यक्षमता वाढवून, व , पंप बदलून तसेच गाळणी हौद स्वच्छतेकरीता गाळणी गृहातील पाण्याचा वापर करून अजून किमान चार दलली पाणी परिमाण वाढविण्यात येत आहे.

हाती घेतलेले उपक्रम

- शहरातील वितरण व्यवस्थेचे तांत्रिक सल्लागारा मार्फत ऑडीट केल्यावर काही भागांना 280, 104 व 134 ली. दरडोई असे असमान प्रमाण आढळून आले.
- वितरणाच्या शेवटच्या भागात असलेले हनुमान टेकडी व एन 5 येथील जलकुंभांना कमी प्रमाणात पाणी पुरवठा होतो.
- वितरण व्यवस्थेत मुख्यत्वे बायपास पध्दतीने वितरण होत असल्याने पाणी व्यय जास्त होतो.

- ज्युब्लीपार्क येथे 13 लक्ष ली. क्षमतेची साठवण टाकी व 21.25 लक्ष ली. क्षमतेचा जलकुंभ बांधणे.
- प्रस्तावीत साठवण टाकीवर 100 एच.पी. क्षमतेचे पंप बसविणे.
- सुतगिरणी चौक येथून एक्सप्रेस जलवाहीनीतुन होणारे बायपास पध्दतीचे वितरण बंद करणे.
- गारखेडा येथून एक्सप्रेस जलवाहीनीतुन होणारे बायपास पध्दतीचे वितरण बंद करणे.
- हनुमान टेकडी जलकुंभ भरण्यासाठी 500 मीमी व्यासाची जलवाहीनी टाकणे
- ज्युब्लीपार्क ते दिल्ली गेट दरम्यान 500 मीमी व्यासाची जलवाहीनी टाकणे
- कोटला जलकुंभ येथील वितरणात सुधारणा करण्यासाठी विविध व्यासाच्या जलवाहीन्या टाकणे.
- या सर्व कामांमुळे बायपास पध्दतीने होणारे वितरण बंद होवून सिडको भागातील वितरण सुरळीत होण्यास मदत होणार आहे. त्याचप्रमाणे शहराच्या इतर भागात समान पाणी वितरण होण्यास मदत होईल.

गळती दुरुस्तीची छायाचित्रे

सेवास्तर निर्देशांक

- पाणी पुरवठा जोडणीची व्याप्ती
 - 45.65 टक्के (1.35 लक्ष /2.92 लक्ष पैकी)
 - 28430 घरांना टँकर द्वारे पाणी पुरवठा
- दरडोई पाणी पुरवठा वितरण
 - 92.50 LPCD
 - असमान पाणी पुरवठा – 70 LPCD ते 253 LPCD
- पाणी नळ जोडणींना मिटर बसविण्याचे परिमाण
 - 39 - मुख्य योजना व जलकुंभ
 - 2692 – वितरण नळ जोडण्या

- ❑ शहरात आजरोजी घरगुती 133466 व व्यवसायीक 1928 अशा एकुण 135394 नळ जोडण्या आहेत.
- ❑ एकुण घरे 292358 असून त्यानुसार नळजोडणीची टक्केवारी 45.65 टक्के आहे.
- ❑ याशिवाय वितरण व्यवस्था नसलेल्या भागातील 28430 घरांना टँकरद्वारे ड्रम पध्दतीने पाणी पुरवठा करण्यात येतो.
- ❑ अशा प्रकारे एकुण 292358 पैकी 161896 घरांना पाणी पुरवठा केला जातो.
- ❑ प्रतिदिन किमान 135 ली. दरडोई प्रतिदिन देणे आवश्यक आहे.
- ❑ शहराची आजची निव्वळ गरज 203.00 दलली
- ❑ आजरोजी उपलब्ध होणारे निव्वळ पाणी परिमाण 125 दलली
- ❑ दरडोई पाणी पुरवठ्याचे परिमाण वाढविण्याकरीता येत्या काही दिवसात शहरास होणा-या पाणी पुरवठ्यात किमान 30 दललीने वाढ करण्याचे नियोजन आहे

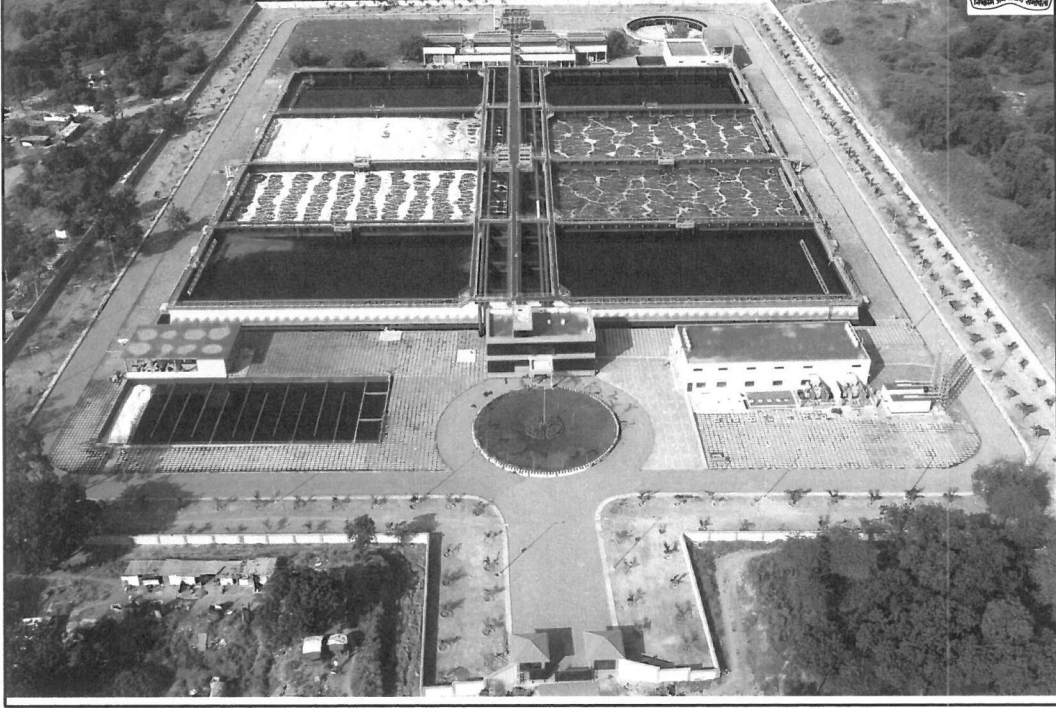
सेवास्तर निर्देशांक . .

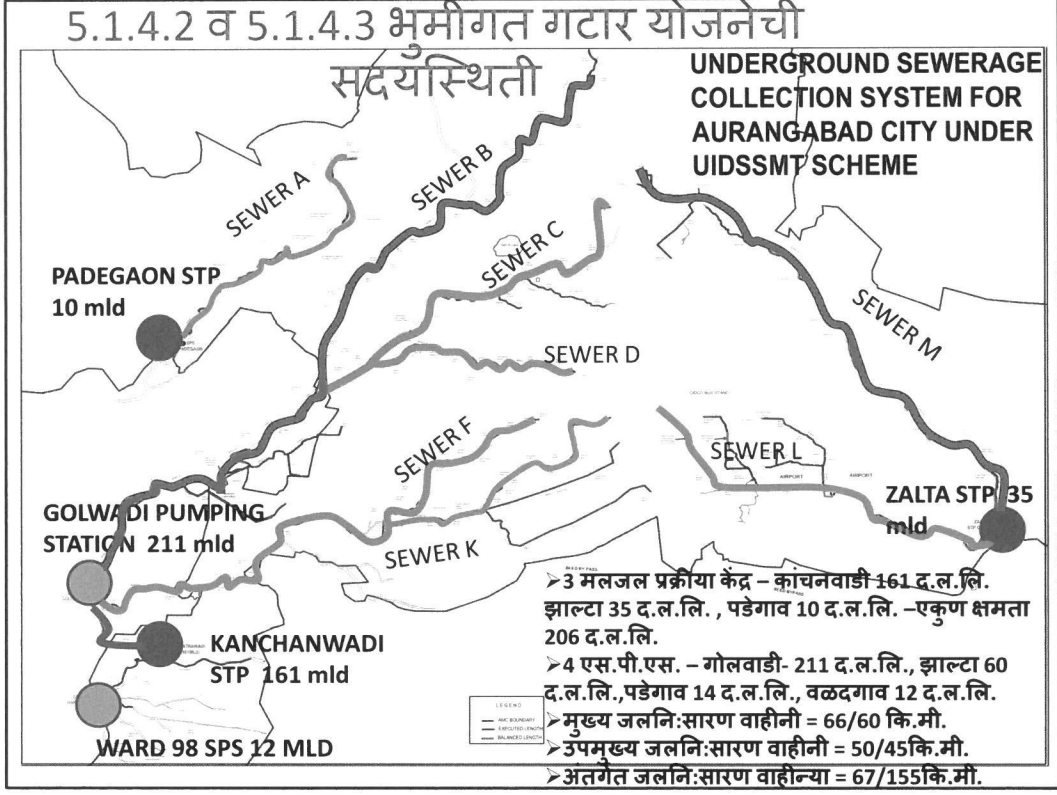
- बिगर महसूल पाण्याचे परिमाण 40 ते 45 टक्के
- सातत्याने पाणी पुरवठा वितरण
- ग्राहक तक्रारींचे निवारण करण्यातील कार्यक्षमता
 - 46.79 टक्के 24 तासांच्या आत
 - 24 x 7 वार रुम
- पुरवठा करण्यात येणा-या पाण्याची गुणवत्ता
 - रासायनिक तपासणी प्रति माह 2 वेळेस व अनुजीव तपासणी प्रत्येक आठवड्यात 2 वेळेस
 - वितरण प्रणाली माह डिसेंबर 2018 मध्ये 631 पाणी नमुने अनुजैविक तपासणी साठी घेण्यात आले.
- पाणी पुरवठा खर्चाची वसुली क्षमता
 - 40 कोटी / 52.34 कोटी पैकी (76.42 टक्के)
- पाणी पुरवठा संबंधीच्या खर्चाची वसुली करण्यातील क्षमता
 - 40 कोटी 118 कोटी पैकी 33.89 टक्के

बिगर महसूल पाणी- जुनी व आयुर्माण झालेली वितरण व्यवस्था ज्यात 65 टक्के ए.सी., आर.सी.सी व पी.व्ही.सी जल वाहिन्या आहेत, 56 दलली जुन्या योजनेचे आयुर्माण झाले असून वहन क्षमता कमी झालेली आहे, अनाधिकृत नळ जोडण्या जास्त आहेत. अभय योजना राबविण्यात येत आहे.

सातत्याने पाणी पुरवठा – नविन Infrastructure व्यवस्थेशिवाय 24 x 7 शक्य नाही. CPHEEO निकाशानुसार मुख्य योजनेवरील शुध्द व अशुध्द नमुण्यांची रासायनिक तपासणी प्रति माह 2 वेळेस व अनुजीव तपासणी प्रत्येक आठवड्यात 2 वेळेस करण्यात येते.

5.1.4 सांडपाणी व्यवस्थापन

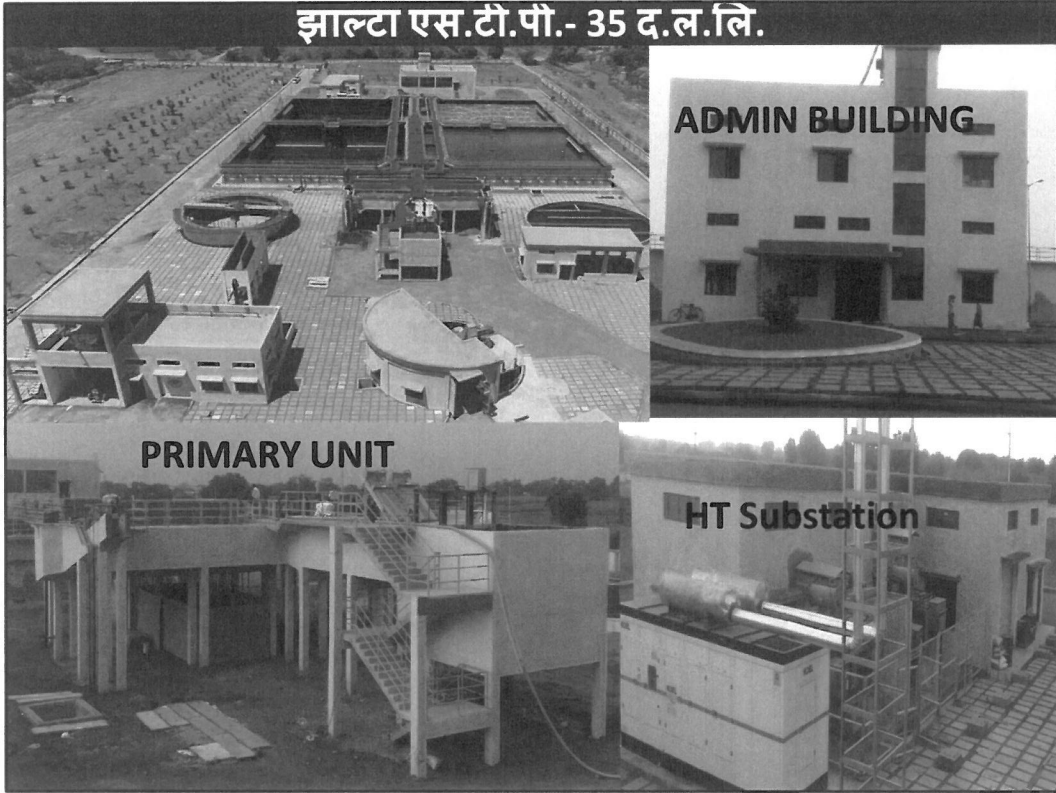
योजनेची सदयस्थिती

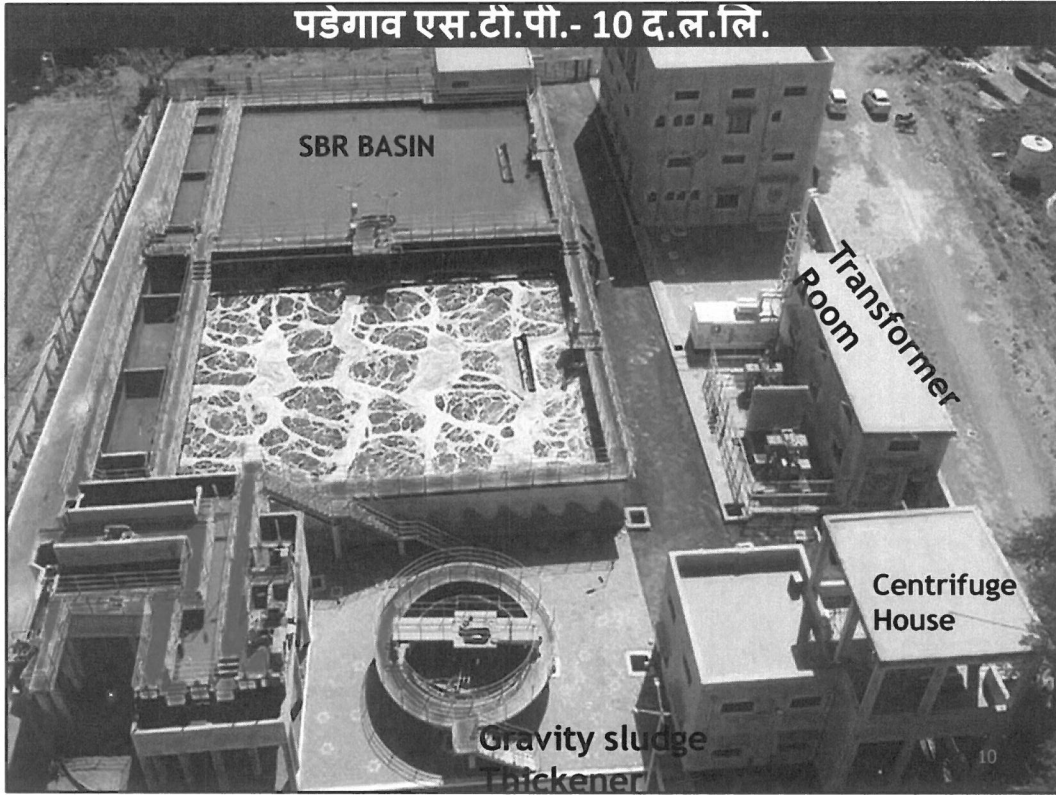
- प्रकल्प पूर्णत्वाची टक्केवारी- 88.5%
- एकुण निर्मित होणारे मलजल-= 103 द.ल.लि. त्यापैकी 75 द.ल.लि. मलजलावर प्रक्रीया करण्यात येते.
(कांचनवाडी-60 द.ल.लि. झाल्टा-10 द.ल.लि., पडेगाव -2 द.ल.लि. सलीम अली 3 द.ल.लि.)

आर्थिक आकृतीबंध व स्थिती

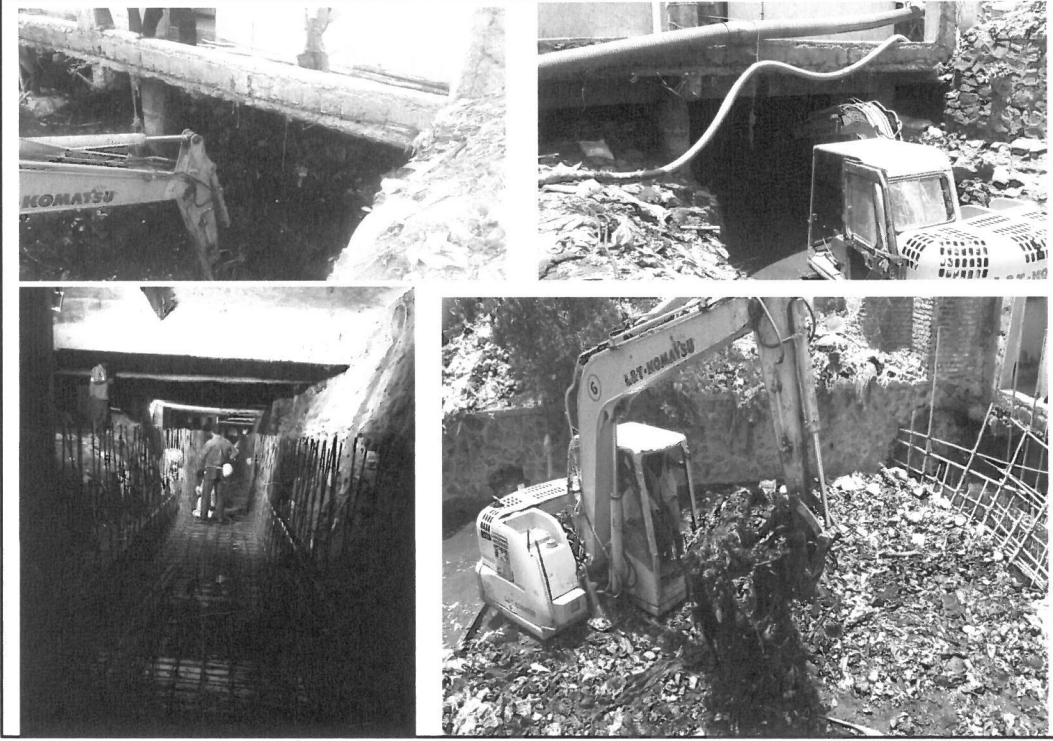
1. मंजुर प्रकल्प रक्कम :- रु.365.69 कोटी
2. मंजुर निविदा रक्कम: - रु.464.00 कोटी
3. सुधारीत प्रकल्प रक्कम :- रु.390.00 कोटी
4. उपलब्ध निधी:- रु 347.55 कोटी (भारत सरकार 219.41 कोटी,
महाराष्ट्र शासन 73.13 कोटी,
मनपा 30.52 कोटी,
व्याजाची रक्कम 24.49 कोटी)
5. योजनेवर झालेला आतापर्यंतचा खर्च :- रु. 361.27 कोटी

जलनिःसारण वाहीनीची करण्यात आलेली काही कठीण कामे

5.1.4.1 सेवास्तर निर्देशांक

अ. क्र.	कार्यसिध्दी निर्देशांक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तर निर्देशांक	सदयस्थि तीची टक्केवारी	शेरा
1	शौचालयाची व्याप्ती	100	100	96.80%	एकुण 235181 मिळकती पैकी 227661 घरामध्ये वैयक्तिक शौचालय उपलब्ध आहेत तसेच स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान अंतर्गत 6615 वैयक्तिक शौचालय पूर्ण करण्यात आली आहेत. उर्वरीत घरांना सार्वजनिक शौचालयाची सुविधा उपलब्ध आहे.
2	सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती	100	100	70.16%	एकुण रोड लांबी 1774 कि.मी च्या तुलनेत पूर्वीचे 1062 कि.मी. लांबीचे नेटवर्क असून भुमीगत गटार योजने अंतर्गत 172 कि.मी. चे नेटवर्क सह एकुण 1234 कि.मी. चे नेटवर्क पूर्ण झालेले आहे. नव्याने मनपा हददीत समाविष्ट सातारा-देवळाई येथे 283 कि.मी आणि नवीन गुठेवारी भागात 257 कि.मी उरलेले आहे. सातारा देवळाई भागासाठीचा डी.पी.आर.शासनाकडे सादर करण्यात येत आहे.

सेवास्तर निर्देशांक					
अ. क्र.	कार्यसिध्दी निर्देशांक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तर निर्देशांक	सदयस्थि तीची टक्केवारी	शेरा
3	सांडपाणी नेटवर्क सेवेची व्याप्ती	100	100	73%	एकुण 103 द.ल.लि.पैकी 75.19 द.ल.लि मलजल एस.टी.पी.मध्ये संचित होते.उर्वरित सिवरेज नेटवर्क ची जोडणी नसल्यामुळे याची व्याप्ती कमी आहे.
4	सांडपाणी प्रक्रीया क्षमतेची पर्याप्तता	100	100	100%	शहरात 4 एस.टी.पी. कांचनवाडी 161 द.ल.लि., झाल्टा 35 द.ल.लि. पडेगाव 10 द.ल.लि. व सलीम अली 5 द.ल.लि. कार्यान्वीत असून त्याची क्षमता 211द.ल.लि. आहे. जे की सदयाच्या103 द.ल.लि. मलजलासाठी पर्याप्त आहे.

सेवास्तर निर्देशांक

अ.क्र.	कार्यसिध्दी निर्देशांक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तर निर्देशांक	सदयस्थि तीची टक्केवारी	शेरा
5	सांडपाणी प्रक्रीयेचा दर्जा	100	100	100%	निर्देशांक पूर्ती

MAHARASHTRA POLLUTION CONTROL BOARD

Phone 1: 0202473461
Phone 2: 0202473461
Fax: 02073492
Website: http://mpcb.gov.in

Regional Laboratory
A-11, Pragati Nagar,
Mumbai - 400 022, Maharashtra
Chhatrapati
E-mail: www.mpcb.gov.in

Report No: MP/CR/RA/25/10747 Date: 01/12/2019

ANALYSIS REPORT-WATER (W/S)

Industry Name & Address		Regional Municipal Corporation/Authority Industry Code	
Consent No.		Type Of Industry Corporation	
Dt. & Time of Sample Collection			
Sample ID		Sample Source	
Lab Sample Code		Location Details	
Sample Location		Collected By	
Dt. of Submission		Dt. of Receipt	
Sr.No.	Parameter	Unit	Result
1	D.O.D	mg/l	9.0
2	F.O.D	mg/l	34.0
3	C.B.S	mg/l	306
4	pH		8.0
5	Dissolved Solids	mg/l	8.0
6	Colour	mg/l	248.0
7	TDS	mg/l	110.0
8	TSS	mg/l	840.0

NA - Not Analyzed ED - Error (Method or Lab) ND - Not Detectable U.S.M - Unit Of Measurement

Reviewed By
S.M.V.K. Trilokar
Senior Officer
Regional Laboratory - Aurangabad

सेवास्तर निर्देशांक					
अ.क्र.	कार्यसिध्दी निर्देशांक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तर निर्देशांक	सदयस्थि तीची टक्केवारी	शेरा
6	प्रक्रीया केलेल्या पाण्याचा पुर्नवापर आणि रिसायकलींग	20	20	4%	सांडपाणी पुर्नवापरासाठी स्मार्ट सिटी अंतर्गत प्रकल्प तयार करून त्याची योग्य विल्हेवाट लावण्याचे नियोजन आहे. यापैकी 10 द.ल.लि. पाण्याचा समृध्दी महामार्गासाठी वापरण्याचे नियोजित आहे.
7	खर्चाच्या वसुलीचे प्रमाण	100	100	69%	भुमीगत गटार योजने अंतर्गत टाकण्यात आलेल्या जलनिःसारण वाहीनींचे देखभाल करणेसाठी वार्षिक रु.15.00 कोटी मागणी 16.36 कोटी वसुली 10.33 कोटी

सेवास्तर निर्देशांक					
अ. क्र.	कार्यसिध्दी निर्देशांक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तर निर्देशांक	सदयस्थि तीची टक्केवारी	शेरा
8	ग्राहक तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता	80	100	100%	महानगरपालिकेकडे असलेल्या 12 , जेटिंग मशीन, 2 व्हॅक्युम मशीन तसेच उपलब्ध मनुष्य बळाद्वारे प्राप्त तक्रारीचे निवारण 24 तासांच्या आत करण्यात येते.
9	सांडपाणी प्रभार वसूल करण्याची क्षमता	90	90	63 %	भुमीगत गटार योजने अंतर्गत टाकण्यात आलेल्या जलनिःसारण वाहीनींचे देखभाल करणेसाठी वार्षिक रु.15.00 कोटी मागणी 16.36 कोटी वसुली 10.33 कोटी शहरातील मिळकतीची फेर कर आकारणी करण्यात येणार असून त्याद्वारे सांडपाणी प्रभार वसुलीचे प्रमाण वाढणार आहे.

5.1.5. घन कचरा व्यवस्थापन

औरंगाबाद शहरात नागरिकांकडून कचरा संकलन करतांना विलगीकरणाचे प्रमाण वाढविण्यासाठी जनजागृती करण्यात येत आहे. त्यासाठी या क्षेत्रात काम करणा-या तज्ञ संस्थांची नेमणूक करण्यात आलेली आहे.

झोननिहाय कार्यशाळा

ट्रिगरींग

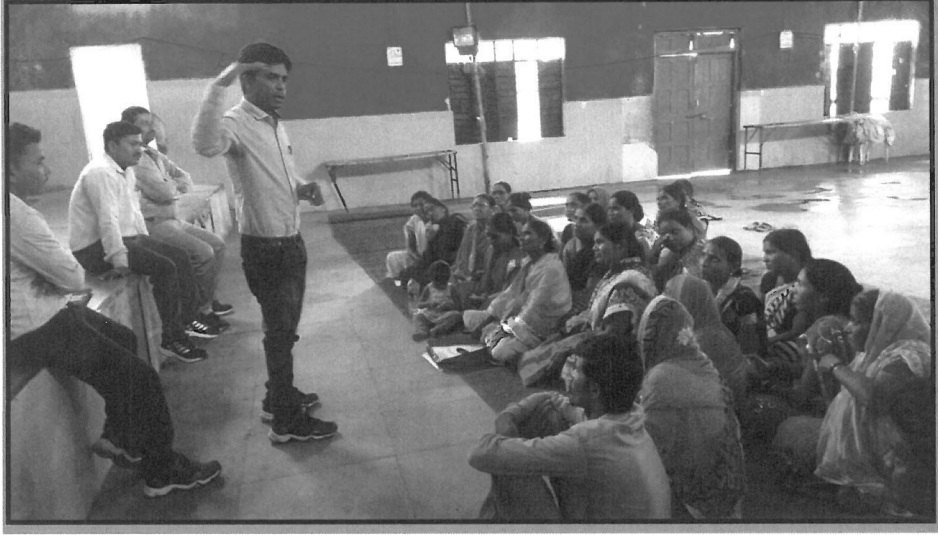
महिलांचा सहभाग

शाळांचा सहभाग

कचरा वेचक

गांधीगिरी

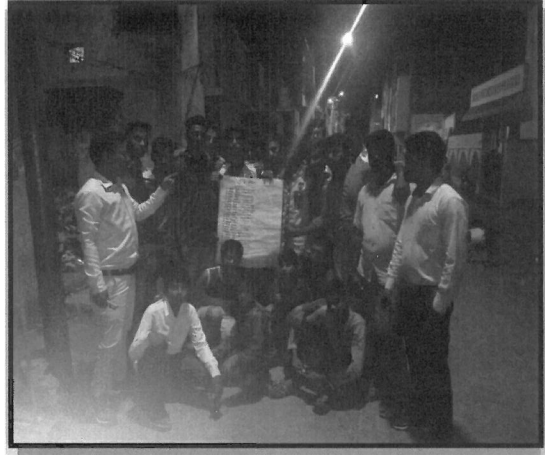

106 S.K. ब्रदर Brothess
 Sadal Nagar.

१) अरुण - 7277241429
 २) अरुण - 7038108414
 ३) अरुण - 8970446885
 ४) अरुण - 7272517711
 ५) अरुण - 976627355
 ६) अरुण - 812402407
 ७) अरुण - 8530453333
 ८) अरुण - 9530530395
 ९) अरुण - 776071264
 १०) अरुण - 490093133
 ११) अरुण - 757327776
 १२) अरुण - 4425679544
 १३) अरुण - 454502445
 १४) अरुण - 757324466
 १५) अरुण - 441047000
 १६) अरुण - 967233350
 १७) अरुण - 4422521773
 १८) अरुण - 953018742
 १९) अरुण - 976730195
 २०) अरुण - 9494206883
 २१) अरुण - 95009

VINDO - 9717576370 Whats
 9679773342
 Faran - 966955002
 Keshav - 9096588728

स्वच्छता समिति
 युवा मंच

डम्पींग ग्राउंड की प्लेग्राउंड

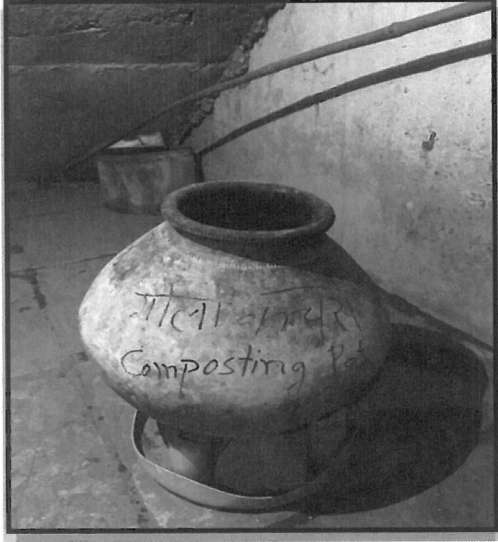

गणेश कॉलनी

जलाल कॉलनी

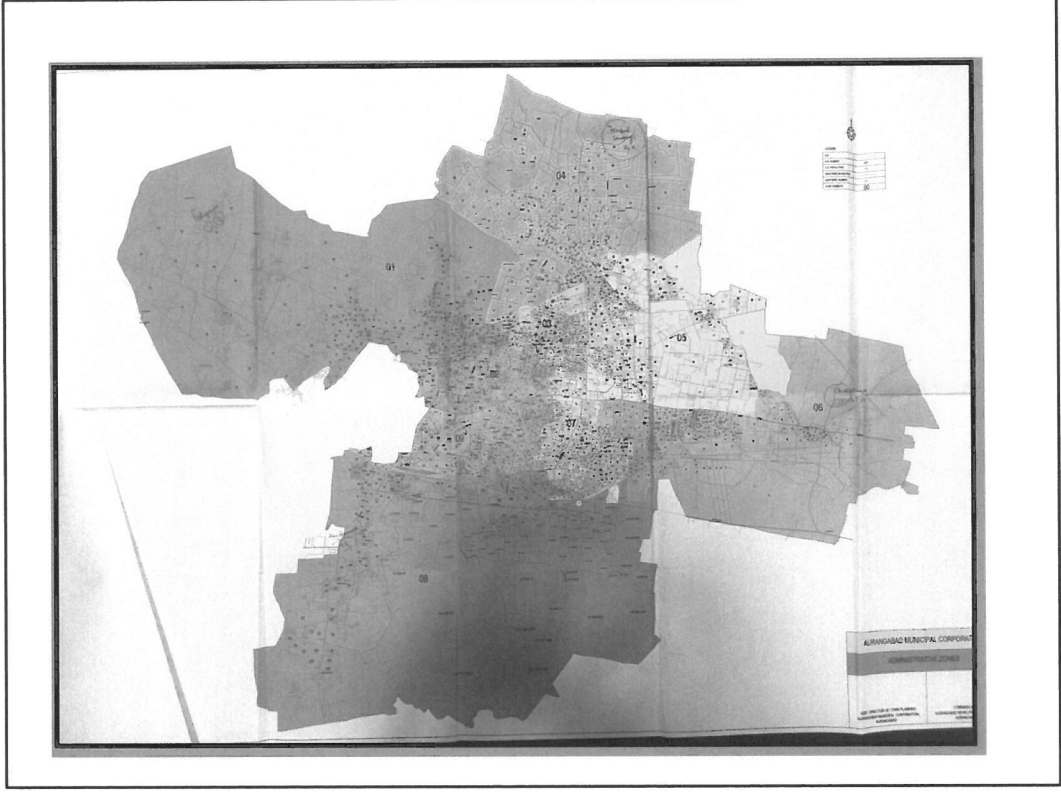
‘आता माझी सटकली’

पीरबाजार

सन 2011 सालच्या लोकसंख्या नोंदी नुसार शहराची लोकसंख्या 12,28,032 इतकी आहे. आणि चालु वर्षात सन 2018 मध्ये ती अंदाजे 14 लाख इतकी आहे. औरंगाबाद शहरात दैनंदिन साधारणपणे 450 मे. टन घनकचरा निर्माण होतो.

औरंगाबाद शहरातील डम्पींग ग्राऊंड (नारेगांव) बंद झाल्यामुळे आणि औरंगाबाद शहराची कचऱ्यावर कुठल्याही प्रकारची शास्त्रीय प्रक्रियेची तयारी नसल्या कारणाने फेब्रुवारी-2018 पासून औरंगाबाद शहर हे कचरा प्रश्नी संकटामध्ये (Crisis) आले होते. या संकटातून शहराची मुक्तता करण्यासाठी शासनाने नियुक्त केलेल्या तज्ञ एजन्सीकडून महानगरपालिकेच्या घन कचरा व्यवस्थापनाचा सर्विस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात आला. सदरील अहवाला नुसार शहरातील चार ठिकाणी घनकचरा प्रक्रिया केंद्र उभारण्यासाठी जागा निश्चित करण्यासाठी शासनाने मा.विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली सनियंत्रण समिती गठीत केली. या समितीमध्ये जिल्हाधीकारी, आयुक्त महानगरपालिका, प्रदुषण नियंत्रण मंडळाचे अधिकारी हे असून सनियंत्रण समिती समितीमार्फत शहराच्या चारही दिशेने कचरा प्रक्रिया करण्यासाठी चार ठिकाणे निश्चित केली, यापैकी चिकलठाणा, पडेगांव आणि हर्सूल येथे ओला आणि सुका कचऱ्यावर प्रक्रिया तसेच कांचनवाडी येथे बायोमॅथेनेशन प्रक्रिया केंद्र (Biomethanation plant) उभारवायाचे योजिले आहे. पडेगांव येथे सॅनिटरी लॅंड फिल साईट उभारण्यात येणार आहे.

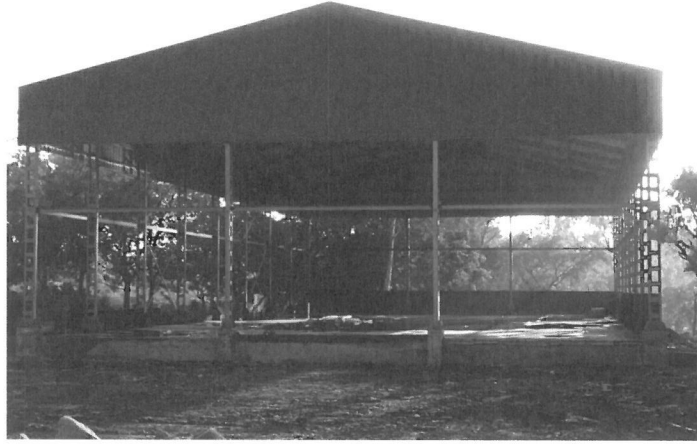
Chikalthana

चिकलठाणा येथील 150 मे. टन क्षमतेचे प्रक्रिया केंद्र काम प्रगती पथावर आहे. तसेच 16 मे. टन क्षमतेचे विकेंद्रीत प्रक्रिया केंद्र कार्यन्वीत आहे.

Harsul

८ महिन्यांत सुरू होईल कांचनवाडी येथे कचऱ्यापासून गॅसनिर्मिती; निविदा मंजूर

प्रतिनिधी | औरंगाबाद

चिकलठाणा व पडगाव येथे कचऱ्यावर प्रक्रिया प्रकल्पाचे काम हाती घेण्यात आल्यानंतर आता कांचनवाडी येथे कचऱ्यापासून गॅसनिर्मिती प्रकल्प उभारणीचा मार्ग सोमवारची मोकळी झाला. येथे १२ कोटी रुपये खर्चून वॅको कन्स्ट्रक्शन हा प्रकल्प उभारणार आहे. स्थायी समितीच्या बैठकीत या कंपनीच्या निविदेला मान्यता देण्यात आला. कंपनीने हा प्रकल्प ८ महिन्यांत उभा करायचा असून दहा वर्षे तो कंपनीनेच चालवायचा आहे. १६ फेब्रुवारीला कचराकोडी झाल्यानंतर राज्य शासनाने मार्चमध्ये महापालिकेला कचरा प्रक्रिया प्रकल्पासाठी १० कोटी रुपये उपलब्ध करून दिले होते. त्यानुसार

कंपनी विकणार गॅस, महापालिकेला देणार रॉयल्टी

येथे निर्माण झालेला गॅस विकण्याचा अधिकार कंपनीला अमगार आहे. त्यातून काही रक्कम महापालिकेला रॉयल्टी म्हणून मिळेल. अर्थात किती गॅसची निर्मिती होते त्यावर महापालिकेला मिळणारे उत्पन्न अवलंबून आहे.

चिकलठाणा व पडगाव येथे दररोज १५० मेट्रिक टन कचऱ्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी प्रकल्प सुरू करण्याचा निर्णय घेतला. त्याची निविदा प्रक्रिया पूर्ण होऊन आता प्रकल्प उभारणीचे प्रत्यक्ष काम सुरू झाले आहे. त्याचबरोबर कांचनवाडी येथे वायोमिथेनेशन प्रकल्प, तर हर्सूल येथे अत्याधुनिक तंत्रज्ञानावर आधारित प्रकल्प उभारण्याच्या निविदा प्रलंबित होत्या. त्यातील कांचनवाडीची निविदा सोमवारच्या स्थायी समितीच्या बैठकीत मंजुरीसाठी आली होती. त्याला

अवघ्या दोन मिनिटात मंजुरी देण्यात आली. येथे ३० टन कचऱ्यापासून गॅस तयार केला जाईल.

तफावतीचे कारण समजना : या प्रकल्पासाठी तीन ठेकेदार संस्था पुढे आल्या होत्या. ज्या कंपनीला निविदा मिळाली त्या वॅको कन्स्ट्रक्शनने ११ कोटी १० लाखांची निविदा भरली आहे. त्यानंतर रुद्राणी कन्स्ट्रक्शनने १८ कोटी ५० लाख रुपयांची निविदा भरली होती. जेन अॅंड राय कंपनीने २१ कोटी ५० लाख रुपये इतका खर्च या प्रकल्पाला लागेल असे म्हटले होते.

शहरातील घनकचरा व्यवस्थापनासाठी महानगरपालिकेतर्फे एकूण नऊ वॉर्डांमध्ये 2306 सफाई कर्मचा-यांच्या सहाय्याने व महानगरपालिकेचे 108 व खाजगी 236 रिक्षांचा वापर करून घरगुती स्तरावर घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याचे काम सुरु असून सदरील कचरा प्रक्रिया केंद्रावर घेऊन जाण्यासाठी ट्रक, टिप्पर, हायवा, ट्रक्टर ई मोठे 22 वाहने खाजगी तत्वावर लावली आहे. तसेच 35 महानगरपालिकेच्या मालकीची मोठी वाहने कार्यरत आहेत. आता संकलनाचे खाजगीकरण केले असून 300 रिक्षा आणि 30 मोठ्या वाहनाद्वारे 100 टक्के Segregated कचरा गोळा करण्यात येणार आहे. महानगरपालिकेने घरोघरी जाऊन कचरा गोळा करण्याच्या कामामध्ये आणखी सुसुत्रता आणण्यासाठी व घनकचरा अधिनियम 2016 नुसार योग्य पध्दतीने कचरा संकलन -वाहतुक करण्यासाठी खाजगीतत्वावर कचरा संकलन व वाहतुक करण्यासाठी निविदा प्रक्रिया राबविण्यात आली सदरील एजन्सी संपूर्ण शहरातील निवासी क्षेत्रातील दररोज एक वेळ व वाणिज्यीक क्षेत्रातील दिवसातून दोन वेळा कचरा संकलन करणार आहे.

कचरा संकलन करताना नागरिकांकडून ओला कचरा, सुका कचरा आणि घरगुती हानीकारण कचरा वेगवेगळा घेण्यात येणार आहे. त्यासाठी तशा वाहनांची सुध्दा व्यवस्था करण्यात आलेली आहे.

सद्यस्थितीत औरंगाबाद शहरात डोअर टू डोअर कचरा विलगीकरण (Segregation) चे प्रमाण हे 85 टक्केच्या वर आहे.

खाजगी एजन्सीद्वारे कचरा संकलन करताना अजून विलगीकरणाचे प्रमाण वाढणार आहे.

User Charge

- SWM सेवेसाठी लागणाऱ्या खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण - यामध्ये SWM सेवेसाठी लागणाऱ्या सर्व कार्यचालन खर्चाचे नागरी स्थानिक संस्थेद्वारे वसूल करण्यात येणारे परिमाण दर्शविण्यात येते;
- तक्रारीचे निवारण करण्याची क्षमता - यामध्ये प्राप्त झालेल्या एकूण तक्रारीच्या संख्ये विरुद्ध 24 तासांत ज्या तक्रारीचे निवारण करण्यात आले,
- SWM प्रभार वसुली करण्याची क्षमता - यामध्ये कार्यचालन महसूलीच्या एकूण मागणी विरुद्ध चालू वर्षात वसूल करण्यात आलेला महसूल दर्शविण्यात येतो.
- नागरीकांकडून उपभोक्ता शुल्क (युजर चार्जस) आकारणी करण्यात येईल. निवासी भागातून प्रतिदिन प्रतिघर रुपये 01/- व व्यावसायिक भागातून प्रतिशाप 02/- प्रमाणे नाममात्र उपभोक्ता शुल्क आकारता येईल. हॉटेल्स व इतर मोठ्या व्यावसायिक/खाजगी आस्थापनांकडून निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याच्या प्रमाणात प्रतिदिन रुपये 10/- ते 100/- प्रमाणे उपभोक्ता शुल्क आकारण्यात येईल. त्याद्वारे शहरातील 220000 घरे व 22500 व्यावसायिक संस्था मधून वर्षभरात जवळपास रुपये 10 कोटी उत्पन्न अपेक्षित आहे. तसेच उक्त प्रकल्प राबविल्यास मनपा तर्फे पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा व सुविधांचा स्तर उंचावेल.
- कचरा संकलन करण्यासाठी नियुक्त केलेल्या खाजगी एजन्सीच्या मदतीने 24 तासांत तक्रार निवारणाचे सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

कचरा फेकणाऱ्यांवर माजी सैनिकांची नजर

महापालिकेने नेमले ८१ माजी सैनिक, वॉर्डनिहाय नऊ 'नागरिक मित्र पथक'

औद्योगिक, भा. ११

राज्य सरकारच्या अर्थसंचालकाला भेट देण्यात येणारे सैनिक व माजी सैनिकी अधिकारी यांच्यातून निवडले जाणारे सैनिकी मित्र पथक सैनिकांच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल. या मित्र पथकाच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल. या मित्र पथकाच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल.

सैनिकी मित्र पथक

सैनिकी मित्र पथक सैनिकांच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल. या मित्र पथकाच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल.

अग्नि द्रोणाचार्य कार्यालय

- सैनिकी मित्र पथक सैनिकांच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल.
- सैनिकी मित्र पथक सैनिकांच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल.
- सैनिकी मित्र पथक सैनिकांच्या मदतीने शहरातील कचरा फेकणाऱ्यांवर नजर ठेवण्यात येईल.

13601

एका दिवसात काढले 2000 हॉर्डिंग

॥ महापालिका, पोलिसांची संयुक्त कारवाई

अदभुत हॉर्डिंग काढल्यात दहशतवादी हत्यारी

काठमाण्डौ अन्वेषणदलाने काढलेले बॅरल, पेट्रोल तंत्रिकी बॉम्बे वगैरे न्यायध्या वादांतियसाथ्या हॉर्डिंगमुळे शहर विद्युत बंदीत आसल्याने उपर्य न्यायध्यासोने पोलीस वखत घेत घेतत तयारतयुक्त हातापासु आदरत घित्त हात न्यायध्यासोथ्या अदभुतपणे अत्याचरतासोने करतयासोठी पोलिसां उपरुतये विचारतये प्रसन्न मनसा आदुतत ही विद्युत विचरतये घातेने मुक्तपणे संयुक्त केतत पोलिस कुतेने वरतुतये अहमज्या मनसा अदभुत पोलिसां प्रशासकसोने वाचुतये अतोने उरुतये पालक न्यायध्या केतोने हातोने अतिवारी साकड्यासुतये वा पालकसोने काठमाण्डौला मुक्तता केतोने वॉर्ड क्रांतिके ७-पयले वॉर्ड अतिवारी वाढोती घातणे, पोलिसां उपनिर्वाक बाळकसोनेच अतुने, प्रसरत विरिष्ठाक रोच रवीन, रोच वदु आदि हात कर्मचाऱ्यांची सकडणे ११

औरंगाबाद/प्रतिनिधी

विशेष चौकत हॉर्डिंग लावून प्रहार विद्युत करणाऱ्यांसिध्द पोलिसां आणि महापालिकेने प्रविजासायुत (दि. २८) कारवाहीला मुक्तता केतोने अतो विचरतयाने जळ पळकामेने तळ्यात घेतत हात हतार हॉर्डिंग, बॅरल, पेट्रोल कारावेले, पेट्रोल लावणाऱ्यांसिध्दपण मुक्तोने दाखुल केले जाणता अकतेन वा कारवाहीमुळे शहरातील अतोकर रस्त्यांनी पोचकळ उवास घेतला आहे.

॥ ठाळुला बाघनेने छोट्टे हॉर्डिंगी जव करणत आत

काठमाण्डौ टुकचर बॅरल काढणे, ल्यानेतर तुस तुसा कारावेई मुक्त करणत आतोने विचरतयाने वा बाघनेने ४२६ हॉर्डिंग, बॅरल, पेट्रोल कारावेले, अत्याचर पद्धतेने घालणेदे विद्युते घात टोमने २०६, अत्याचर वाढोती घात टोमने २६, मुक्तये कुळकोठी घोष्या टोमने २०८, अत्याचर वाढोती १२१, घालता घातये १३२, बॅरल घालता १२३ सोतासास सुत-११२ तर वॉर्ड क्रमांक ९ चे एस. ३०

जरी घोष्या टोमने २२२ अतो एकुत ३ हजार ५२ हातोने बॅरल, पेट्रोल काढणे. वा कारवाई अतुतीने घेतो विचरतयाने जळ पळकामेने अदभुत हॉर्डिंग, बॅरल हातये, पालकसिध्द घातये उपरुतये जवत आतये.

रास्तों ने ली सांस, बड़ी कार्रवाई से नागरिक खुश

102 खराब वाहन पुलिस ने लिए कब्जे में, दो दिन और चलेंगे सिलसिला

औरंगाबाद में अनियत को गार्डिया उखाटा हुआ मत्था व पुलिस का दस्ता.

औरंगाबाद। 1 दिसम्बर। लोक सेवा

शहर के प्रमुख गन्तों को संको दशा देखते हुए आधिकारिक शनिवार को कार्रवाई का मुहूर्त निकल ही आया. महानगर पालिका, पुलिस और परिवहन विभाग ने कार्रवाई करने हुए 102 बड़े वाहनों को अपने कब्जे में लिया है. इस कार्रवाई से जहाँ रास्तों ने खुली सांस ली, वहीं नागरिकों के चरों पर खुशी दिखाई दी. कई लोगों ने तो अधिकारियों का स्वागत भी कर दिया.

अनेक यंत्रों से कारों, वाइक आदि

वाहन रास्तों के किनारे खड़े हुए थे. कबाड़ में तथ्यहीन हो चुके इन वाहनों के पालकों का ही अता-पता नहीं था. दूसरी ओर जिनके मालिक हैं उन्होंने भी भयान भारसे इन्हें खड़ा कर दिया था. ये वाहन रोड पर किसलिए खड़े किए गए, इसकी जानकारी भी किसी को नहीं थी. अनियत को खंडपीठ के आदेशानुसार महानगर पालिका, पुलिस, परिवहन विभाग ने संयुक्त रूप से बड़ी कार्रवाई की शुरुआत की, जिसमें 102 वाहन उखर गए. कबाड़ वाहन उखरने के लिए धीरे

रहने में पुलिस आधुनिक चिन्तीय प्रसाद, मनया आधुनिक निपुण विनायक ने बैठक की थी. बैठक में मुहिम को सफल बनाने की जिम्मेदारी शहर अभियंता एसडी पामरडे को सौंपी गई थी. जीते आठ दिनों से आज चलाई गई मुहिम के लिए तैयारी की जा रही थी. मनया ने जिनका एक दल तैयार किया था, जिसमें दल प्रमुख, तीन सहायक कर्मचारी, दो पुलिस कर्मचारी, दो ट्रक व एक बड़ी ड्रेन का समावेश किया गया था.

शहर में एक साथ कार्रवाई

सुबह नौ बजे से संपूर्ण शहर में एक साथ कार्रवाई शुरू की गई. सेफ्टी परिसर में महानगर पालिका के अधिकारी, कर्मचारियों का पुष्पहार पहनाकर स्वागत किया गया. जब किए गए वाहन मायों ड्रीड्रा संकुल के पास रखे गए हैं. वाहन मालिक अपने घर उनसे दंड लेकर वाहन दिन जाएंगे. यदि कोई वाहन लेने नहीं आया तो महानगर पालिका और पुलिस कबाड़ में गहन देखेंगे. रिवरॉ और सोनवार को भी मुहिम चलाई जाएगी.

कचरे की जंग हम जीत गये...

रोजाबाग ठरला कचरामुक्त वॉर्ड

औरंगाबाद, ता. २०
: शहरात कचराकोंडी कायम
असताना दुसरीकडे अनेक वॉर्ड
कचरामुक्त होत आहेत. आता
त्यात रोजाबाग या वॉर्डची भर
पडली आहे. अतिरिक्त आयुक्त
श्रीकृष्ण भालसिंग यांच्या
उपस्थितीत हा वॉर्ड बुधवारी
(ता. १९) रात्री कचरामुक्त
झाल्याची घोषणा करण्यात
आली. या वेळी 'जीत गये माई
जीत गये, कचरे की जंग जीत

गये' अशा
घोषणा
देण्यात
आल्या.

नगरसेवक मोहन मेघावाले
यांनी वॉर्ड कचरामुक्त करण्यासाठी
धरोपरी जाऊन जनजागृती केली.
ओला व सूका कचरा वेगळा
साठविण्याचे आवाहन करीत
पंटगाड्यांची व्यवस्था केली. तसेच
हॉटेल, दुकानदारांना कचरा रस्त्यावर
टकू नये असे आवाहन करण्यात

ओल्या कचऱ्यापासून खतनिर्मिती

वॉर्डतील ओल्या व सुक्या कचऱ्याचे शंभर टक्के वर्गीकरण
केले जात आहे. ओल्या कचऱ्यापासून खत तयार करण्यात येत
असून, त्यासाठी फीडबॅक फाउंडेशनतर्फे जनजागृती करण्यात येत
आहे. तसेच जयहिंद गणेश मित्र मंडळातर्फे, 'माझा कचरा, माझी
जबाबदारी' मोहीम राबवून ओल्या कचऱ्यापासून खत निर्मितीचे
प्रात्यक्षिक दाखवण्यात आले आहे. न्चोती पाई यांनी महिलांसाठी
होम मिनिस्टरसारख्या विविध स्पर्धा घेतल्या.

आले. त्याला नागरिकांनी प्रतिसाद
दिल्यामुळे हा वॉर्ड कचरामुक्त वॉर्ड
म्हणून जाहीर करण्यात आला आहे.
वॉर्ड अधिकारी अजमत खान, वॉर्ड

अभियंता नितिन गायकवाड,
स्वच्छता निरीक्षक बी. जे.
पाटील, कडुबा वाघमारे उपस्थित
होते.

2 ऑक्टोंबर 2018 =51

2 ऑक्टोंबर 2019 =75

2 ऑक्टोंबर 2020 =115

एकूण वॉर्ड ११५ - २०२० मध्ये संपूर्ण तह्य क्वरामुक होणार, स्वयं सुंदर वॉर्ड योजनेचे बसोस वितरण

महापालिकेने केले तब्बल ५१ वॉर्ड क्वरामुक घोषित

शिकव्या दूर दळी

श्रीलंका: दूर काय करू शकता? अशा प्रश्नाचे उत्तर देण्यासाठी महापालिकेने ५१ वॉर्ड क्वरामुक घोषित केले. या वॉर्ड क्वरामुक योजनेचा उद्देश्य म्हणजेच शहरातील नागरिकांना सुविधा देणे. या योजनेचा अंमलबजावणी सुरू झाली आहे. या योजनेचा अंमलबजावणी सुरू झाली आहे. या योजनेचा अंमलबजावणी सुरू झाली आहे.

शहरातील नागरिकांना सुविधा देण्यासाठी महापालिकेने ५१ वॉर्ड क्वरामुक घोषित केले. या योजनेचा उद्देश्य म्हणजेच शहरातील नागरिकांना सुविधा देणे. या योजनेचा अंमलबजावणी सुरू झाली आहे. या योजनेचा अंमलबजावणी सुरू झाली आहे.

SWM संबंधातील SLBs साध्य करण्याची स्थिती दर्शविणारे विवरण

कार्यक्षेत्री निदर्शक	राष्ट्रीय स्तर निर्देशांक	राज्य स्तरीय निर्देशांक	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	सद्यस्थिती 2018-19 (%)
घरमूले स्तरावर घरोघरी लाऊन कचरा गोळा करण्यासाठी SWM भेदेची व्याप्ती	100	100	50.01	53.94	56.14	59.49	66.46	100
घन कचरा संकलनातील क्षमता	100	100	93.20	94.19	89.97	93.56	92.77	100
घन कचरा विलनीकरण करण्याचे परिमाण	100	100	0	0	0	0	19.95	85
पकिया झालेल्या कच-याचे परिमाण	80	80	0	0	0	0	0	40
घन कच-याची वैज्ञानिक पध्दतीने विल्हेवाट लावण्याचे परिमाण	100	100	0	0	0	0	0	40
SWM सेवेसाठी लागणा-या खर्चाच्या वसुलीचे परिमाण	100	100	0	0	0	0	0	33 (14.80 /45)
तक्रारे निवारण करण्याची क्षमता	80	100	99.70	100	100	100	100	100
SWM प्रभार वसुली करण्याची क्षमता	90	100	0	0	0	0	0	63 (14.80/23.50)
स्रोत: AMC चे दिलेले माहिती								

कच-यावरील वार्षिक खर्च अंदाजे 45 कोटी अपेक्षित आहे (30 कोटी C & T, 10 कोटी प्रक्रिया केंद्राचे O & M, इतर 5 कोटी) वार्षिक मागणी 23.05 कोटी (10 कोटी साफसफाई कर आणि 13.50 कोटी User Charge) वार्षिक अपेक्षित वसुली 14.80 कोटी (8 कोटी साफसफाई कर, 6.80 कोटी User Charge)

5.1.6.1 रस्त्याच्या बाजूने जलनिकास

आधी

नंतर

शहरात पावसाचे पाणी निचरा करण्यासाठी शहरात अस्तित्वात असलेले नाल्यांचा वापर होत आहे

भूमिगत गटार योजनेत केलेल्या कामांची फलनिष्पत्ती म्हणून शहरातील जवळपास 80 टक्के नाले

झालेले आहेत ज्याने सादर नाल्यांची पावसाचे पाणी वाहून नेण्याची क्षमता वाढलेली असल्याने खोलगट भागात पावसाचे पाणी तुंबण्याची शक्यता कमी झालेली आहे

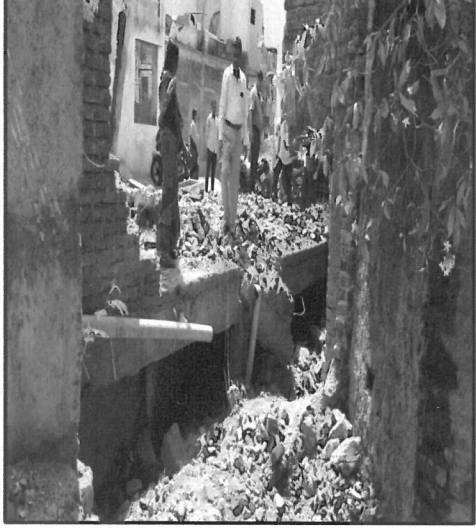
शहरातील मुख्य रस्त्यांपैकी सुमारे 20 किलोमीटर लांबीच्या विविध मुख्य रस्त्यांना

पावसाचे पाणी वाहून नेण्यासाठी भूमिगत गटारची व्यवस्था केलेली आहे.

राज्यशासना मार्फत प्राप्त निधी 125 कोटीच्या कामांतर्गत होणाऱ्या संभाव्य बचत रकमेतून पावसाचे पाणी वाहून नेण्यास गटारीचे काम हाती घेण्यात येणार आहे.

शहरातील नाले तसेच पावसाचे पाणी निचरा करण्यास लागणाऱ्या अनुषंगीक कामासंदर्भात एकत्रित सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करणेस प्रकल्प व्यवस्थान सल्लागार ची नियुक्ती करणेस निविदा कार्यवाही करून सविस्तर डी.पी.आर पुढील सहा महिन्यात प्रशासकिय मान्यतेसाठी शासनाकडे सादर करण्यात येईल

5.1.6.2 पाणी तुंबणा-या जागा

शहरातील खालगट भागात पाणी तुंबणे होण व निकास न होत असल्याकारणाने जयभवानी नगर या भागातील नाला मोकळा करणेकामी सुमारे दिडशे अतिक्रमणे निष्काशित करुन आर.सी.सी पक्या स्वरुपाची मोठी गटार बांधण्याचे काम हाती घेतलेले आहे.

शहरातून वाहणा'या खाम नदीवरील एकता नगर हर्सुल आरेफ कॉलनी येथील नदीपात्रातील अतिक्रमणे निष्काशित करुन पावसाचे पाणी वाहून जाण्यास मार्ग मोकळा करण्यात आला आहे.

शहराच्या पूत्र भागात असलेली सुखना नदी पात्रात नारेगांव या ठिकाणी असलेले बहुतांश अतिक्रमणे निष्काशित करुन नदीचा पात्र मोकळा केलेला आहे.

शहरातील खालगट भागात पावसाचे पाणी जमा होण्याचे प्रमाण सुमारे 80 टक्यांपर्यंत कमी केलेले आहे. तथापी येत्या तीन महिन्यांत अशा सर्व खोलगट भागांचे सर्वेक्षण करुन पावसाचे पाणी निचरा करण्याचे आवश्यक ती कर्वाही मान्सुनपर्व करण्यात येईल.

5.1.7 प्रशिक्षण

पाचगणीत गेले अन् बदलून आले!

म. टा. प्रतिनिधी, औरंगाबाद

महानगरपालिकेचे अधिकारी, कर्मचारी पाचगणी येथे प्रशिक्षणस गेले आणि अनेकदा बदलून आले आहेत. स्वतःशी, संस्थेशी प्रामाणिक राहणार. अहंभाव बाजूला ठेवून काम करणार. असा निर्धार त्यांनी केला. कर्मचाऱ्यांत गुणवत्ताक वृद्धत व्हावा, क्रमशःकती वाडवावी. कामात प्रामाणिकपणा वाढवावा या उद्देशाने आयुक्तांनी त्यांना प्रशिक्षणाला पाठविले होते.

महानगरपालिकेचे आयुक्त म्हणून नियुक्त झाल्यावर डॉ. निपुण विनायक केवळ शहराबाहेरच नव्हे तर अधिकारी, कर्मचाऱ्यांबद्दलही वेगवेगळे प्रयोग करीत आहेत. जे अधिकारी, कर्मचारी आपल्या हातून चांगले काही तरी घडवावे या मानसिकतेचे आहेत. पण त्यांना त्यासाठी मार्ग सापडत नाही किंवा त्यांना मार्ग सापडू दिला जात नाही अशा अधिकारी - कर्मचाऱ्यांना 'मागावर' आणण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. त्यासाठी त्यांचे पाचगणीची निवड केली. या ठिकाणी 'इन्व्हेस्टिगटिव्ह ऑफ चेंज'

औरंगाबाद महापालिकेतील कर्मचाऱ्यांनी पाचगणी येथे आयोजित प्रशिक्षण शिबिराला हजेरी लावली.

या संस्थेकडे शासकीय कार्यालयातील अधिकारी, कर्मचारी, खासगी क्षेत्रात काम करणारे अधिकारी - कर्मचारी यांना प्रशिक्षण दिले जाते. कोणतेही काम करताना आपला दृष्टिकोन सकारात्मक असला पाहिजे आणि करीत असलेल्या कामावर आपली श्रद्धा असली पाहिजे. हा संदेश प्रामुख्याने प्रशिक्षणाच्या दरम्यान दिला जातो. पालिकेतील

अधिकारी - कर्मचाऱ्यांना या संस्थेत प्रशिक्षणासाठी पाठवण्याचे नियोजन सप्टेंबर महिन्यापासून करण्यात आले. सप्टेंबर महिन्यात दहा जणांची एक बॅच पाचगणीला जाऊन आली. त्यानंतर ऑक्टोबरमध्ये पाच जणांची बॅच पाठवली. आता १७ ते २२ डिसेंबर दरम्यान दहा जणांची तिसरी बॅच पाचगणीला जाणार आहे. पाचगणीला

जाऊन आलेल्यांमध्ये आयुक्तांचे स्वीय सहाय्यक सुनील देकळे, कार्यकारी अधिपती हेमंत कोल्हे, पंडित, वॉर्ड अधिकारी महावीर पाटणी यांच्यासह जयंत कुलकर्णी, गंगाधर पाणे, महेश नगरकर, सुहास कुलकर्णी, सुनील, संजय कपळे आदींचा समावेश होता. विशेष म्हणजे या सर्वांना सप्लिनक पाचगणीला प्रशिक्षणासाठी पाठवण्यात आले होते.

...अन् वागण्यात फरक पडला

पाचगणीला जाऊन आलेल्यांपैकी काही जणांनी आपले अन्भव सांगितले. 'इन्व्हेस्टिगटिव्ह ऑफ चेंज निवडण्याचे प्रोग्रॅम' असे प्रशिक्षणाचे नाव आहे. सक्षमपणे जीवन चांगला आले पाहिजे. नेतृत्वगुण अंगी विकसित झाले पाहिजेत. या दृष्टीने प्रशिक्षण दिले जाते. काम करताना प्रत्येकाने स्वतःशी आणि आपल्या संस्थेशी प्रामाणिक राहावे. त्यातूनच उत्कृष्टता मार्ग सापडतो. विचार करताना आणि काम करताना सकारात्मक दृष्टिकोन ठेवा. असा दृष्टिकोन असले तर आपल्या हातून केले जाणारे काम चांगलेच होते. शिवाय विडिओ, प्रदर्शनाप होत नाही. आपल्यातील अहंभाव बाजूला ठेवून जगण्याची कला आत्मसाद करा. अहंभाव बाजूला ठेवला, तर त्याचा लाभ आपल्याला आपल्या कामाचा ठिकाणी तर मिळतोच. त्याशिवाय नातेवाईक - मित्रभंडाळी यांच्यामध्येही आपली वेगळी प्रतिमा निर्माण होण्यास मदत होते.'

महानगरपालिकेतील अधिकारी व कर्मचारी यांना आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यासाठी आखिल भारतीय स्थानिक स्वराज्य संस्था मुंबई यांचे मार्फत तसेच श्री.रामनाथ झा यांचेसह सविस्तर चर्चा करून येत्या एक महिन्याच्या आत अधिकारी कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे संयोजन करण्यात येईल.

5.1.8 निष्कर्ष

नागरी सेवा देणे कामी सेवास्तर मापदंड उचावणे व सुधारणा करणेस महानगरपालिकेतर्फे आवश्यक पावले उचलण्यात येत आहे. सेवास्तर मापदंड संदर्भात पुर्नविचार करुन त्यानुसार आवश्यक सुधारणा अंति व्यवस्थित नियोजन करण्यात येत आहे. CSP व CDP यांचा सेवास्तर मापदंडासह मेळ घालून आवश्यकत्या सुधारणा करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्र शासन

(पिपरण रु २)

क्रमांक-लोल्लेस-२०१८(नासुप्र)/प्र.क्र.१०/नवि-२६

नगरविकास विभाग, मंत्रालय,

मुंबई-४०० ०३२.

दिनांक :-१४/०१/२०१९

प्रति,

मा.अध्यक्ष,
लोकलेखा समिती,
महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,
विधानभवन, मुंबई.

विषय :- भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या ३१ मार्च, २०१६ रोजी
संपलेल्या वर्षाचा स्थानिक संस्था अहवालातील लेखा परिच्छेद क्रमांक ५.५
बँक गॅरंटी संदर्भात.....

महोदय,

विषयाधीन लेखापरिच्छेदाबाबत मा.लोकलेखा समितीसमोर दिनांक १८/१२/२०१८ रोजी संपन्न झालेल्या साक्षी दरम्यान झालेल्या चर्चेनुसार समितीने खालीलप्रमाणे निर्देश दिले आहेत. या मुद्द्यानुसार आवश्यक ती कार्यवाही करावी व आवश्यक अहवाल शासनास सादर करण्याबाबत सभापती, नागपूर सुधार प्रन्यास यांना दिनांक १८/१२/२०१८ च्या पत्रान्वये सूचीत करण्यात आलेले होते.:-

- १) बँक गॅरंटीच्या संदर्भात, भारत सरकार चे दिनांक ३१/१२/२००७ च्या जापनानुसार सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. परंतु या प्रकरणात या जापनातील सूचनांची काटेकोर अंमलबजावणी झालेली दिसून येत नाही. त्यामुळे या जापनातील सूचनानुसार कार्यवाही न करणाऱ्या संबंधित अधिकारी / कर्मचारी यांचेवर जबाबदारी निश्चीत करून चौकशी करण्यात यावी व आवश्यकतेनुसार पुढील कार्यवाही/कारवाई तात्काळ करण्यात यावी. जबाबदारी निश्चीत करण्याबाबतची कार्यवाही ०२ महिन्यात पूर्ण करून, तसा अहवाल शासनास सादर करण्यात यावा.
 - २) श्री.विजय गोविंद काशीकर या प्रकरणातील प्रलंबित कामे ०२ महिन्याच्या आत पूर्ण करण्याबाबत कार्यवाही करण्यात यावी.
 - ३) प्रस्तुत प्रकरणातील बँक गॅरंटीचे वेळेवर रोखीकरण केलेले दिसून येत नसल्याने, यास जबाबदार असणाऱ्या अधिकारी/कर्मचारी यांचे विरोधात आवश्यक ती कारवाई करण्यात यावी.
 - ४) भारत सरकार चे दिनांक ३१/१२/२००७ च्या जापनातील सूचना क्र.०५ नुसार नागपूर सुधार प्रन्यासकडून करण्यात आलेल्या कार्यवाहीसंदर्भात आवश्यक तो अहवाल दिनांक १०/०१/२०१९ पूर्वी शासनास सादर करण्यात यावा.
 - ५) विद्यमान आणि भविष्यकालीन कामांसंदर्भात प्राप्त बँक गॅरंटीच्या मूळ प्रती स्वतःकडे राहतील याबाबत नागपूर सुधार प्रन्यासने दक्षता घ्यावी.
०२. उपरोक्त मुद्द्यांपैकी मुद्दा क्रमांक ०४ बाबतचा अहवाल कार्यकारी अधिकारी, नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर यांचेकडून दिनांक १०/०१/२०१९ च्या ई-मेल संदेशाद्वारे प्राप्त झालेला असून, सदरचा अहवाल पुढील कार्यवाहीसाठी या पत्रासोबत आपणाकडे पाठविण्यात येत आहे.

(शशिकांत योगे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे.

नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर
स्टेशन रोड, सदर, नागपूर
(www.nitnagpur.org)

क्र./मु.ले.वि.अ. / 415
प्रति,

नागपूर, दि. 10/01/2019

श्री शशिकांत योगे
कक्ष अधिकारी,
नगर विकास विभाग,
महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय,
मुंबई ४०००३२

विषय :- भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या ३१ मार्च २०१६ रोजी संपलेल्या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील लेखा परिच्छेद क्र. ५.५ बँक गॅरन्टी संदर्भात.

संदर्भ :- आपले पत्र क्र. लोलेस -२०१८ (नासुप्र)/प्र.क्र.१०/नवि-२६,
दि. १८.१२.२०१८

महोदय,

उपरोक्त संदर्भिय पत्रानुसार कळविण्यात येते कि, विषयाधीन लेखा परिच्छेदाबाबत मा. लोक लेखा समितीसमोर दि. १८.१२.२०१८ रोजी संपन्न झालेल्या साक्षी दरम्यान झालेल्या चर्चेनुसार शासनाला दिलेल्या निर्देशानुसार मुद्देनिहाय माहिती खालील प्रमाणे सादर करण्यात येत आहे.

१) बँक गॅरन्टीच्या संदर्भात भारत सरकार चे दिनांक ३१.१२.२००७ च्या जापनानुसार खालील प्रमाणे सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत.

- कंत्राटदाराने निविदेसोबत नमुन्यामध्ये संलग्न केलेली बँक हमी चे शब्दशः पडताळणी करणे.
- कंत्राटदार बँक हमी सादर करत असेल तर बँक हमी वितरण करणाऱ्या बँके मार्फत थेट संस्थेला रजिस्टर पोस्टाद्वारे पाठविण्याबाबत आग्रह करावा.
- अपवादात्मक प्रकरणी कंत्राटदार/पुरवठाधारक यांच्या कडून संस्थेने बँक हमी स्विकारली असेल तर बँक हमी वितरण करणाऱ्या बँकेला, बँक हमीची अमुद्रांकित प्रतिलिपी, आवरण पत्रासह आणि बँक हमीची तुलना मुळप्रति प्रमाणे आणि पडताळणी करून संस्थेला पाठविण्याबाबत बँकेला त्वरीत कळविणे.
- अतिरिक्त सावधगिरी करिता संस्थेने सर्व बँक हमीची स्वतंत्रपणे पडताळणी करण्यात यावी.

- संस्थेने विशेषपणे एक अधिकारी यांचे पदनिर्देशित करून बँक हमीचे पडताळणी, वेळोवेळी नुतनीकरण आणि रोखीकरणाची जबाबदारी देण्यात यावी.
 - केंद्रिय दक्षता आयोग याच्या दि. ३१.१२.२००७ च्या जापनानुसार सुचनांची अंमलबजावणी खालीलप्रमाणे नासुप्र ने केलेली आहे.
- I) कार्यालयीन पत्र क्र. ४३०९, दि. ०४.०८.२०१६ अन्वये दि लिड बँक मॅनेजर, बँक ऑफ इंडिया, नागपूर आणि नागपूर शहरातील राष्ट्रीयकृत बँकेच्या व्यवस्थापक यांना केंद्रिय दक्षता आयोग यांच्या दि.३१.१२.२००७ च्या सुचनेनुसार कारवाई करण्याकरिता खालील प्रमाणे कळविलेले आहे. (प्रत संलग्न)
- बँक हमी वितरण करणाऱ्या बँकेने, बँक हमीची मूळ प्रत थेट संस्थेला रजिस्टर पोस्टाद्वारे पाठविण्यात यावी.
 - बँक हमी वितरण करणाऱ्या बँकेने बँक हमीची मूळ प्रत कंत्राटदार, पुरवठाधारक, विकासक यांना परस्पर दिलेली असेल तर बँक हमीची दूसरी प्रत अमुद्रांकित, आवरण पत्रासह आणि बँक हमीची तुलना मुळ प्रतिप्रमाणे आणि पडताळणी करून संस्थेला पाठविण्यात यावी.
 - बँक हमी वर वितरण करणाऱ्या बँकेने फोन नं.ई-मेल, पत्ता व शाखा संबंधित माहिती देण्यात यावी.
- II) अतिरीक्त सावधगिरी म्हणून नासुप्र सर्व बँक हमीची पडताळणी स्वतंत्रपणे करित आहे.
- III) नासुप्रने बँक हमी बाबत कामाच्या नियंत्रणकरीता लेखा अधिकारी, नासुप्र यांना प्राधिकृत केलेले आहे.
- ४) बँक हमी संबंधी कारवाई करिता खालील कार्यालयीन परिपत्रकाद्वारे कार्यालयातील विभाग प्रमुखांना सूचित करण्यात आले.
- कार्यालयीन परिपत्रक क्र. ५४२६, दि. ०९.१०.२०१४ नुसार सर्व विभाग प्रमुखांना, बँक गॅरन्टीची मूदत संपण्याचे ६० दिवसापूर्वी बँक हमीचे मुदतवाढीवबाबत लेखा विभागास कळविण्यात यावे. (प्रत संलग्न)
 - कार्यालयीन परिपत्रक क्र.४५४०, दि.२४.०७.२०१५ अन्वये (प्रत संलग्न) बँक गॅरन्टी संरक्षण लेखा विभागातर्फे करण्यात यावी व बँक गॅरन्टी मूदतवाढ, मुक्त करणे आणि बँक गॅरन्टीच्या संबंधित पत्रव्यवहार करण्याबाबतची कार्यवाही कामावर प्रत्यक्ष नियंत्रण असलेल्या विभागाने आपल्या स्तरावर करणे.

- कार्यालयीन परिपत्रक क्र. ४०९८, दि. ०१.०८.२०१६ नूसार (प्रत संलग्न) केंद्रीय दक्षता आयोगाच्या दि. ३१.१२.२००७ च्या परिपत्रक, सूचनेनुसार बँक हमीची कार्यवाही करण्याबाबत सर्व नासुप्र च्या विभाग प्रमूखांना कळविण्यात आले.

सदर प्रकरणी केंद्रीय दक्षता आयोग यांच्या जापनातील सुचनेनुसार वरील प्रमाणे कार्यवाही करण्यात आलेली आहे, तसेच याप्रकरणी कुठलेही नागपूर सुधार प्रन्यास चे आर्थिक नुकसान झालेले नाही. त्यामुळे संबंधीत अधिकारी/कर्मचारी यांचेवर जबाबदारी निश्चित करून कार्यवाही/कारवाई करण्याची आवश्यकता नाही असे सादर आहे.

२) श्री विजय गोविंद काशीकर या प्रकरणातील प्रलंबित कामे २ महिन्यांच्या आत पूर्ण करण्याबाबत विकासकाला दि. ११.१२.२०१८ ला कळविण्यात आले आहे (प्रत संलग्न)

३) प्रस्तूत प्रकरणातील बँक गॅरन्टी चे वेळेवर रोखीकरण करिता खालील प्रमाणे कार्यवाही नासुप्र ने केलेली आहे.

मु दा क्र	विकासक	बँक हमीची रक्कम	बँक हमीची वैधता	कार्यालयाचे पत्र क्र. /दिनांक	बँक हमीची वाढीव वैधता	शेरा
१	मे. बाबा नानक साई इन्फ्रा प्रा लि. ख.क्र. १०३/१,२ मौजा चिखली (देव) येथे खेळाच्या मैदानाचे आणि हॉस्पिटल चा विकास(बीओटी)	२५,००,०००	२२.११.२०१२	५७११ दि.६.१०.२०१२	२२.११.२०१३	मा. न्यायालयाच्या आदेशानुसार बँकेने बँक हमीची व्याजासह रक्कम नासुप्र मध्ये जमा केलेली आहे त्यामुळे नासुप्र चे आर्थिक नुकसान नाही.
२	श्रीमती स्मिता ताटीवार आणि श्री मंदिपसिंग गिरिश सिंग (ख.क्र. १२३/२ मौजा नरसाळा)	४२,५३,०००	३०.०५.२०१४	१९०४ दि.९.०४.२०१४	३०.०५.२०१५ ३०.०८.२०१६ ३०.०८.२०१७ ३०.११.२०१७	विकासकाने बँक हमीची वैधता वाढविल्याने तसेच विकासकाने काम पूर्ण केल्याने बँक हमी विकासकाला परत (रिलीज) केलेली आहे त्यामध्ये नासुप्र चे आर्थिक नुकसान झालेले नाही
३	श्री विजय गोविंद काशीकर व श्रीमती शालीनी गोविंद काशीकर व इतर (ख. क्र. ४/१.९/१,२,३,८/५ आणि १८ मौजा बेलतरोडी	३६,०२,५०० २८,८२,८००	२४.०५.२०१४ २४.०५.२०१४	१९०५ दि.९.०४.२०१४ १९०६ दि.९.०४.२०१४	२४.०५.२०१९ २४.०५.२०१९	दोन्ही विकासकाचा मृत्यु झाल्याने बँक हमीची वैधता वाढविण्यात अडचण निर्माण होत होती. विकासकाच्या वारसदाराने नविन बँक हमी सादर केलेली आहे.

मुद्दा क्र १: मे. बाबा नानक सार्स इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा.लि.:-

मौजा चिखली (देव) येथे खेळाचे मैदान आणि हॉस्पिटलच्या विकासाकरिता "बांधा, वापरा आणि हस्तांतरण करा (बीओटी)" या तत्वावर मे. बाबा नानक सार्स इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि., या विकासाक ३० वर्षांच्या लिजवर प्रकल्प देण्यात आलेला होता. विकासाकाला करारनाम्यानुसार काम विहित मुदतीत न केल्याने करारनामा रद्द करून विकासाकची परफॉर्मन्स सुरक्षा ठेव रू. २५ लक्ष जप्त करण्याकरिता विश्वस्त मंडळाने ठरविले. विश्वस्त मंडळाच्या ठरावानुसार विकासाकाने सादर केलेली रू. २५ लक्षाची बँक हमीची मुळ प्रत आणि वैधता वाढीच्या छायाप्रतिसह रोखीकरणाचा दावा "बँक ऑफ बडोदा, नागपूर" यांचेकडे दि. ०६.०८.२०१३ रोजी सादर केला बँकेने रोखीकरणाकरिता बँक हमी वाढीची मुळ प्रत सादर करण्याकरिता कळविले परंतु विकासाकाने बँक हमी वाढीची मुळ कार्यालयाला सादर केली नसल्याने कार्यालयीन पत्र क्र. ४०५, दि. २४.०१.२०१३ नुसार विकासाकाला बँक हमी वाढीची मुळ प्रत सादर करण्याकरिता कळविले.

बँकेने बँक हमी वैधता वाढीची मुळ प्रत सादर न केल्याने बँकेत रोखीकरण केलेले नाही. त्या विषयी नासुप्र ने बँक आणि विकासाक यांच्या विरुद्ध न्यायालयात प्रकरण सादर केले. मा. न्यायालयाच्या दि. १२.०४.२०१८ च्या निर्णयानुसार बँकेने बँक हमीची रक्कम व्याजासह रू. ५०,४४,३९५/- नासुप्र मध्ये दि. ०८.०८.२०१८ ला जमा केलेली आहे.

मुद्दा क्र. २ : श्रीमती स्मिता ताटीवार आणि श्री संदिपसिंग गिरिश सिंग (विकासाक):-

नागपूर सुधार प्रन्यासची विशेष नियोजन प्राधिकरण म्हणून एम.आर.टी.पी. कायदा, १९६६ अन्वये नियुक्त केली असल्याने खाजगी अभिन्यास मंजूरीचे अधिकार प्राप्त झाले आहेत. नासुप्र, या विशेष नियोजन प्राधिकरणाने महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियमाच्या कलम १५२,१५९,१५९ (अ) अन्वये खाजगी जमीन मालक/विकासाक यांच्याशी करारनामा केला. करारनाम्यानुसार जमीनमालक/विकासाक यांना स्वखर्चाने अभिन्यासामध्ये विकास कामे करून स्वतःची जमीन विक्री करायची होती. त्यानुसार विक्रीत भुखंड/गाळे विकासाकाने विक्री करायची होती.

जमीन मालक/विकासाक यांना नासुप्र ने ठरवून दिलेल्या मानकाप्रमाणे संपुर्ण विकास कामे करण्याकरिता त्यांच्या कडून रू. ४२,५३,०००/- ची बँक हमी घेण्यात आलेली होती. सादर बँक हमीची वैधता दि. ३०.०५.२०१४ रोजी संपत असल्याने कार्यालयीन दि. ०९.०४.२०१४ च्या पत्रानुसार विकासाकाने बँक गॅरन्टीची वैधता मूदतपूर्व न वाढविल्यास सादर बँक गॅरन्टीचे रोखीकरण करण्यात यावे असे बँकेला कळविण्यात आले. विकासाकाने बँक गॅरन्टीची वैधता वाढीची मुळ प्रत कार्यालयाला सादर केली नसल्याने कार्यालयीन दि. २४.०८.२०१५ आणि दि. १.१०.२०१५, २३.१२.२०१५ च्या स्मरण पत्राद्वारे बँकेला

रोखीकरणाबाबत कळविलेले होते. बँकेने सदर बँक हमीची वैधता दि. ३०.०५.२०१५, ३०.०८.२०१६, ३०.०८.२०१७ आणि ३०.११.२०१७ पर्यंत अनुक्रमे वाढवून दिलेली आहे. विकासकाने करारनाम्यानुसार अभिन्यासातील विकास कामे स्वखर्चाने पूर्ण केलेली असल्याने विकासकाने सादर केलेली बँक हमी परत (रिलीज) करण्यात आलेली आहे.

बँक हमीच्या खंड (Clause) ५ नुसार विकासकाने बँक हमीची वैधता मुदतपूर्व न वाढविल्यास सदर बँक हमीची रक्कम नासुप्र खाते क्र. ३२३२०२०१०१००२४०१९२ मध्ये बिन शर्त वळती करण्याबाबत नमूद आहे. खंड ५ नुसार बँक हमीची रक्कम नासुप्र खात्यामध्ये वळती करण्याकरिता बँकेला बंधनकारक होते. सदर प्रकरणी नासुप्र चे कोणतेही आर्थिक नुकसान झालेले नाही. बँकेला वेळोवेळी बँक हमी रोखीकरणाकरिता बँकेशी पत्रव्यवहार करण्यात आलेला आहे.

मुद्दा क्र. ३ : श्री विजय गोविंद काशीकर व श्रीमती शालीनी गो. काशीकर :-

नागपूर सुधार प्रन्यास, विशेष नियोजन प्राधिकरण, महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर रचना अधिनियमाच्या कलम १५२,१५९,१५९ (अ) अन्वये खाजगी जमीन मालक/विकासक यांचा ख.क्र. ४/१,९/१,२,३,८/५ मौजा बेलतरोडी येथील खाजगी अभिन्यास करारनामा करून मंजूर केला जमीन मालक/विकासक यांना स्वखर्चाने अभिन्यासामध्ये विकास कामे करून स्वतःची जमीन विकसित करावयाची होती.

जमीन मालक/विकासक यांना नासुप्रने ठरवून दिलेल्या मानकाप्रमाणे संपूर्ण विकास कामे करण्याकरिता त्यांच्याकडून रू.३६,०३,५००/- आणि रू. २८,८२,८००/- रकमेची बँक हमी घेण्यात आली. सदर बँक हमीची वैधता दि. २४.०५.२०१४ रोजी संपत असल्याने कार्यालयीन दि. ०९.०४.२०१४ च्या पत्रानुसार विकासकाने बँक हमीची वैधता मुदतपूर्व न वाढविल्यास सदर बँक गॅरन्टीचे रोखीकरण करण्यात यावे, असे बँकेला कळविण्यात आले. विकासकाने बँक हमी वाढीची प्रत कार्यालयाला सादर केली नसल्याने कार्यालयीन दि. २४.०८.२०१५ आणि दि. ०१.१०.२०१५ स्मरणपत्रांद्वारे बँकेला रोखीकरणा करिता कळविले होते.

दरम्यान च्या काळात विकासक, श्री. विजय काशीकर आणि श्रीमती. शालीनी काशीकर या दोघांचाही मृत्यु झाल्याने कायदेशीर अडचणीमुळे त्यांच्या वारसदारांना बँक गॅरन्टीची वैधता वाढविता आली नाही. विकासकाच्या वारसदाराने रू. ३६,०३,५००/- आणि रू. २८,८२,८००/- रकमेची नविन बँक हमी सादर केलेली असून त्याची वैधता दि. २४.०५.२०१९ पर्यंत आहे. बँक हमी खंड ५ अन्वये विकासकाने बँक हमीची वैधता मुदतपूर्व न वाढविल्यास सदर बँक हमीची रक्कम नासुप्र खाते क्र. ३२३२०२०१०१००२४०१९२ मध्ये बिनशर्त वळती करण्याबाबत नमूद आहे. खंड ५ अनुसार बँक हमीची रक्कम नासुप्र खात्यामध्ये वळती करण्याकरिता बँकेला बंधनकारक आहे.

अभिन्यासातील संपूर्ण विकासकाने खाजगी जमीन मालक/विकासक यांना करावयाची असल्याने नासुप्र चे कोणत्याही प्रकारचे आर्थिक नुकसान झालेले नाही. बँकेला रोखीकरणाकरिता वेळोवेळी पत्रव्यवहार करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत प्रकरणी नासुप्र चे कुठलेही आर्थिक नुकसान न झाल्याने, जबाबदार असणाऱ्या अधिकारी/कर्मचारी यांचे विरोधात याप्रकरणी कारवाई करण्याची आवश्यकता नाही असे वाटते.

४) भारत सरकार चे दि. ३१.१२.२०१६ च्या ज्ञापनातील सुचना क्र ५ नूसार बँक हमी नूतनीकरणाच्या/रोखीकरणाच्या कामावर नियंत्रण ठेवण्याकरिता लेखा अधिकारी, नासुप्र यांना प्राधिकृत करण्यात आलेले आहे.(प्रत संलग्न)

५) विद्यमान आणि भविष्यकालीन कामासंदर्भात प्राप्त बँक गॅरन्टीच्या मुळ प्रती स्वतःकडे राहातील, याबाबत नागपूर सुधार प्रन्यासतर्फे दक्षता घेण्यात येईल.

10-1-2016
(य.प्र.सुधार)

कार्यकारी अधिकारी,
नागपूर सुधार प्रन्यास,
नागपूर

नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

पत्र क्र./ ५४२६

दि. २०/१०/१४

प्रति,

सर्व विभाग प्रमुख
नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर.

विषय :- बँक गॅरन्टीचे नुतनिकरण व मुदतवाढीबाबत.

उपरोक्त विषयाचे अनुषंगाने आपणांस कळविण्यात येते की, नागपूर सुधार प्रन्यासचे विविध विभागांमार्फत सुरक्षा ठेव बँक गॅरन्टीच्या स्वरूपात स्विकारून सुरक्षित कस्टडी व मॉनिटरिंग करीता लेखा विभागात पाठविण्यात येतात. परंतु लेखा विभागात कोणत्याही प्रकारची कस्टडी उपलब्ध नाही.

सध्या बँक गॅरन्टीच्या मुळ प्रती प्राप्त झाल्यानंतर लेखा विभागाच्या आलमारीत ठेवण्यात येतात व त्यांच्या संगणकावर नोंदी घेवून मॉनिटरिंग करण्यात येते. बँक गॅरन्टीचे मॉनिटरिंग करताना लेखा विभागाला बऱ्याच अडचणींचा सामना करावा लागतो.

बँक गॅरन्टीच्या करारनाम्यावर कंत्राटदाराची व संबंधीत विभागाच्या विभागप्रमुखांची स्वाक्षरी असते. त्यामुळे एखाद्या कार्यकंत्राटाच्या अटी व शर्तीचा कंत्राटदाराने भंग केल्यास बँक गॅरन्टीबाबत कोणती कार्यवाही करावी याबाबत लेखा विभागास कोणतीही माहिती नसते. बँक गॅरन्टीच्या मुदतवाढीबाबत लेखा विभागातर्फे पत्रव्यवहार करण्यात येतो, परंतु कंत्राटदारांच्या लेखी संमतीशिवाय बँक, बँक गॅरन्टीची मुदत वाढवून देत नाही.

एखाद्या कंत्राटदाराने कार्य कंत्राटाच्या अटी शर्तीचा भंग केल्यास त्याची माहिती त्वरीत लेखा विभागाला कळविणे आवश्यक आहे. तसेच संबंधीत कंत्राटदाराच्या बँक गॅरन्टीबाबत कोणती कार्यवाही करावी याबाबत बँक गॅरन्टीचे मुदत संपण्याचे २ महिने पूर्वी लेखा विभागाला कळविल्यास सदर कंत्राटदाराचे बँक गॅरन्टीबाबत लेखा विभाग त्वरीत कार्यवाही करू शकतो. परंतु विभागप्रमुखांकडून बँक गॅरन्टीबाबत कोणतीही माहिती लेखा विभागाला प्राप्त होत नसल्यामुळे लेखा विभागाकडून कार्यवाही करण्यास विलंब होतो व नागपूर सुधार प्रन्यासचे नुकसान होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.

करीता सर्व विभागप्रमुखांना कळविण्यात येते की, बँक गॅरन्टीची मुदत संपण्याचे ६० दिवसापूर्वी बँक गॅरन्टीचे मुदतवाढीबाबत लेखा विभागास कळविण्यात यावे. बँक गॅरन्टीचे मुदतवाढीबाबत किंवा रोखीकरणाबाबत विभागाकडून माहिती प्राप्त न झाल्यास आपली जबाबदारी राहिल.

(मा. अधीक्षक अभियंता ना.सु.प्र. यांचेकडून अनुमोदीत)

मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी
नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

महत्वाचे

नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

पत्र क्र./मु.ले.वि.अ./ 4540

दि. 24/07/15

प रि प त्र क

विषय :- बँक गॅरन्टीचे मुदतवाढ, रोखीकरण, मुक्त करण्याची कार्यवाही संबंधीत विभागातर्फे करण्याबाबत.

उपरोक्त विषयाचे अनुषंगाने आपणास कळविण्यात येते की, नागपूर सुधार प्रन्यासच्या विविध विभागामार्फत सुरक्षा ठेव बँक गॅरन्टीच्या स्वरूपात स्विकारून सदर बँक गॅरन्टी सुरक्षित कस्टडी करिता लेखा विभागाला पाठविण्यात येतात.

कामाचे नियंत्रण संबंधीत विभाग करित असल्याने त्या कामाच्या सद्यस्थितीबाबत/अटी व शर्तीबाबत लेखा विभागास कोणतीही माहिती प्राप्त होत नसल्याने बँक गॅरन्टीचे संचालन (Monitoring) करतांना बऱ्याच अडचणी लेखा विभागास येत आहेत.

दि. ०६/०७/२०१५ रोजी विभागप्रमुखांच्या झालेल्या बैठकीमध्ये वरील विषयावर चर्चा करण्यात आली. बैठकीमध्ये झालेल्या चर्चेनुसार बँक गॅरन्टीचे संरक्षण (Custodian) लेखा विभागातर्फे करण्यात येईल आणि बँक गॅरन्टीच्या मुदतीच्या ६० दिवसापूर्वी कामावर नियंत्रण असलेल्या विभागाला नागपूर सुधार प्रन्यासच्या संगणक प्रणाली (e-Governance) द्वारे, ई-मेल आणि पत्राद्वारे CAFO NIT कडून कळविण्यात येईल. बँक गॅरन्टीचे मुदतवाढ, मुक्त करणे (Release) बाबतची कार्यवाही कामावर नियंत्रण असलेल्या विभागाने आपल्या स्तरावर करण्यात यावी. रोखीकरण करण्याबाबत ३० दिवसाचे आत संबंधीत विभागाकडून मुख्य लेखा व वित्त अधिकारीला कळवावे लागेल. रोखीकरणाची कार्यवाही मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी यांचा तर्फे करण्यात येईल. कोणत्याही कामाचे बँक गॅरन्टीचे मुदतवाढीची मुळ प्रत प्राप्त करून लेखा विभागास पाठविण्यात यावी.

करिता बँक गॅरन्टीचे संरक्षण (Custodian) लेखा विभागातर्फे करण्यात यावे व बँक गॅरन्टीचे मुदत वाढ (Extension), मुक्त करणे (Release) आणि बँक गॅरन्टीच्या संबंधीत पत्रव्यवहार करण्याबाबतची कार्यवाही कामावर प्रत्यक्ष नियंत्रण असलेल्या विभागाने आपल्या स्तरावर करावी (मा. सभापती, यांचे कडून अनुमोदीत)

मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी
नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

प्रति,

मागील पानावर नमूद केल्याप्रमाणे

महत्वाचे

नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

पत्र क्र./मु.ले.वि.अ./ ४०७४

दि. १ / ४ / १६

प रि प त्र क

संदर्भ :- केंद्रीय दक्षता आयोग परिपत्रक क्र. ०१/०१/०८ दि. ३१.१२.२००७

प्रन्यासमध्ये विविध विकास कामाच्या बँक गॅरन्टी ह्या संबंधीत विभागाकडून घेतल्या जातात व तदनंतर त्या Custodian म्हणून लेखा विभागाकडे सादर करण्यात येतात. प्रन्यास परिपत्रक क्र. ४५४० दि. २४.०७.२०१५ प्रमाणे सादर बँक गॅरन्टी वर प्रत्यक्ष नियंत्रण सादरचे कामाचे क्रियान्वयण करणाऱ्या विभागाचे असून त्या विभागाचे लेखी निर्देशाप्रमाणे व आवश्यकतेप्रमाणे सादर बँक गॅरन्टी चे रोखीकरणाची कार्यवाही लेखा विभागाकडून केली जाते. परंतु असे निदर्शनास येते की, विभागाकडून रोखीकरणाची कार्यवाही अगदी वेळेवर करण्यात येते. त्यामुळे बँककडे रोखीकरणाचा प्रस्ताव सादर करतांना बऱ्याच अडचणी निर्माण होतात. मुदतबाह्य रोखीकरणाचा प्रस्ताव बँक स्विकारत नाही.

प्रन्यासमध्ये घेतल्या जाणाऱ्या बँक गॅरन्टी चे कार्यपध्दतीत अधिक सुसुत्रता तथा परिणामकारकता आणण्यासाठी आता संदर्भिय परिपत्रकांसह पुढीलप्रमाणे कार्यवाही करावी.

१. यापुढे संबंधीत विभागांनी बँक गॅरन्टी स्विकारतांनी केवळ रू. २ लक्ष मुल्याच्या वरीलच बँक गॅरन्टी स्विकारण्यात याव्या. बँक गॅरन्टी स्थानिक राष्ट्रीयकृत बँक तसेच अॅक्सीस बँक, आयसीआयसीआय बँक व एचडीएफसी बँकेच्याच असाव्यात.
२. सादर बँक गॅरन्टी प्राप्त झाल्यानंतर मसुद्याप्रमाणेच सर्व मजकूर असल्याची खात्री तथा सादर बँक गॅरन्टी च्या वैधतेबाबतची (authenticity) खात्री संबंधीत विभागाने आपले स्तरावर करून घेऊन तशा नोंदी अभिलेख्यात घ्याव्यात व बँक गॅरन्टी ची मूळ प्रत कस्टडी साठी लेखा विभागात पाठवून छायाप्रत (Xerox) आपल्या विभागात ठेवावी.
३. बँक गॅरन्टी घेतांना वैधता कालावधी हा किमान दोष दायित्व कालावधी (Defect Liability Period) पर्यंत असणे बंधनकारक राहिल. याची खात्री संबंधित विभागाने आपले स्तरावर करावी.

४. बँक गॅरन्टी मधील अटी व शर्तीचे पालन तथा कामाचे प्रगती व निगराणीची जबाबदारी ही संबंधित विभागाची असेल. त्यांनी या बाबींवर प्रभावी नियंत्रणाची व्यवस्था करावी.
५. कामाचे अटी/शर्ती पूर्ण होत नसल्यास किमान १ महिन्यापूर्वी रोखीकरणासाठी वित्त विभागास कळवून कंत्राट रद्द करण्याची कार्यवाही तसेच संबंधित कंत्राटदाराला काळ्या यादीत टाकण्याची कार्यवाही संबंधित विभागाने सक्षम अधिकाऱ्याचे आदेश प्राप्त करून करावी.
६. बँक गॅरन्टीच्या मुदतवढीशिवाय देयके लेखा विभागात प्रदानार्थ सादर करू नये.
७. खालील अटींचा समावेश आपल्या बँक गॅरन्टीच्या मसुद्यातच क्रियान्वयण विभागाने करावा.
- (i) बँक गॅरन्टी च्या संदर्भात संबंधित बँकेनेही आपले स्तरावर वैधता कालावधी वर निगराणी ठेवावी व त्याप्रमाणे प्रत्यासला रजिस्टर पत्राने कळविण्यात यावे.
- (ii) ज्या प्रकरणी बँकेने मुळ बँक गॅरन्टी ही कंत्राटदारांचे स्वाधीन केली असेल तेथे बँकेने सदरची बँक गॅरन्टी ची एक सत्यप्रत सत्यापित करून प्रत्यासला सादर करावी.
- (iii) ज्या बँका प्रत्यासचे बँक गॅरन्टी रोखीकरणास्तव लेखी पत्र देऊनही रोखीकरण करण्यात कालापव्यय करतील आणि नंतर रोखीकरण ऐवजी बँक गॅरन्टीस मुदतवाढ देतील अशा बँकावर नियंत्रण ठेवण्यास्तव लेखा शाखा प्रकरणाचे गुणवत्तेप्रमाणे कायदेशीर कार्यवाही/ ~~प्रक्रिया~~ नंतर. इत्यादि ~~सुरू~~ शकेल.
८. मेट्रो विभाग/तांत्रिक विभाग विकासकासोबत करारनामा करून कामाचे नियंत्रणासाठी प्रस्ताव क्रियान्वयण विभागाकडे पाठवितो. परंतु विभागाकडून कामाचे नियंत्रण योग्य प्रकारे न झाल्यास कामे अपुर्ण राहतात व अशी प्रकरणे अगदी वेळेवर रोखीकरणासाठी वित्त विभागात पाठविले जातात त्यामुळे कामे अपुर्ण राहिल्यास सदर जबाबदारी संबंधित विभागाची राहिल.

उपरोक्त मुद्द्यांचे अनुषंगाने विभागाने काटेकोर पालन करून उचित कार्यवाही करावी. बँक गॅरन्टीचे क्रियान्वयण करतांना काही समस्या उद्भवल्यास संबंधित क्रियान्वयण विभागाची जबाबदारी राहिल.

सहपत्र :- संदर्भिय केंद्रीय दक्षता
आयोग परिपत्रक.

सभापती
नागपूर सुधार प्रत्यास, नागपूर

नागपुर महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण
 विभागीय कार्यालय (दक्षिण), क्रिडा चौक हनुमान नगर, नागपुर-२४.

क्र.स.अ.(द.)/ना.म.प्र.वि.प्रा./२२

नागपुर दि. ११.१२.२०१८

प्रति,

श्री संजय गोविंद काशीकर व इतर,
 SF-1, गंगोत्री अपार्टमेंट- फ्लॉट नं. ४,
 बुटी ले-आऊट, लक्ष्मी नगर,
 नागपुर-४४००२२

विषय :- मौजा बेलतरोडी, तहसील नागपुर (ग्रामिण.) ख.क्र. ४/१,४/२,९/१,९/२,९/३,८/५,
 १८ या जमिनीमधिल अभिन्यास विकासाबाबत.

संदर्भ :- विकास करारनामा दि. १८.१२.२०१२ व सुधारीत करारनामा दि. १२.०३.२०१५.

मौजा बेलतरोडी, तहसील नागपुर (ग्रामिण.) ख.क्र. ४/१,४/२,९/१,९/२,९/३,८/५,
 १८ याजमिनी मधिल अभिन्यास तयार करून त्यांना विकाम करण्याबाबतचा करारनामा
 दि १८.१२.२०१२ ला निष्पादित करण्यात आलेला आहे सुधारीत करारनामा दि १२.०३.२०१५ रोजी
 करण्यासत आलेला आहे

करारनामानुसार अभिन्यासातील संपुर्ण विकासकामे पुर्ण करण्याची संपुर्ण जबाबदारी विकासक
 म्हणून आपली आहे. अभिन्यासात आतापर्यंत फक्त प्रथम चरण रस्त्यांची कामे झालेली आहेत

उर्वरीत विकास कामे तसे सिवर लाईन, मलजल शुद्धिकरण केंद्र, पावसाळी पाणी वाहून
 जाणरी पाईप लाईन, पिण्याचे पाण्याची लाईन, कॉक्रीट चे रस्ते इत्यादी अद्याप पुर्ण केलेले नाहीत
 सबब सदर उर्वरीत विकास कामे लवकरात लवकर पुर्ण करावे

सहाय्यक अभियंता (दक्षिण)

नागपुर महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण, नागपुर

प्रत माहितीकरिता सादर :-

- १) अधीक्षक अभियंता, नागपुर महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण
- २) कार्यकारी अभियंता-१, विकास परवानगी कक्ष, नागपुर महानगर प्रदेश
 विकास प्राधिकरण

नागपूर सुधार प्रन्यास
स्टेशन रोड नगर, नागपूर-४४०००१
(संकेतस्थळ- www.nitnagpur.org)

सुधारित आदेश

संदर्भ:- मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी यांचे आदेश क्रमांक मुलेविअ/३८९४ दि. २७/७/२०१६

नागपूर सुधार प्रन्यासच्या लेखा विभागामध्ये मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी (गट'अ') व लेखा अधिकारी (गट'ब') कार्यरत आहेत सद्यस्थितीत लेखा विभागातील सर्व प्रकरणे लेखा अधिकारी यांचेमार्फत मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी यांचेकडे सादर करण्यात येतात. प्रशासकीय सोयीसाठी यात बदल करण्यात येत असून लेखा अधिकारी यांचेकडे खालील कामे स्वतंत्रपणे सोपविण्यात येत आहेत.

अनु.क्र.	सोपविण्यात आलेले विषय	शेरा
१	भविष्य निर्वाह निधी GPF/CPF	अंतीम प्रदान वगळून GPF मंजूरीचे सर्व अधिकार GPF/CPF च्या वार्षिक विवरण पत्रावर स्वाक्षरी करणे.
२	नुरक्षा ठेव देयके	रु. ५०,०००/- पर्यंत देयके मंजूर करणाऱ्याचे अधिकार
३	वित्त देयके	
४	बँक गॅरन्टी संबंधीत सर्व कामे	
५	वेतन आयोगातर्गत वेतन निश्चितीच्या धारीका	
६	वेतन निश्चिती मंजूर करून स्वाक्षरी करणे	

उपरोक्त नमूद कामाचे अधिकार लेखा अधिकारी यांना स्वतंत्रपणे राहतील, तथापि मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी हे यथोचित पडताळणी/तपासणी करतील व याची पर्यवेक्षकीय जबाबदारी मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी यांची राहिल.

तसेच कार्यालयीन आदेश क्रमांक आस्था/क्र/१५७० दि. ३०/८/२०१४ अन्वये लेखा अधिकारी यांना देण्यात आलेला ५७२/१९०० लेआऊटमधील ना हरकत प्रमाणपत्र व नामांतरण प्रमाणपत्रासंबंधीचा कार्यभार याद्वारे संपुष्टात आणण्यात येत आहे. हे काम पूर्वीप्रमाणेच संबंधित इमारत अभियंता यांच्यामार्फत हाताळण्यात येईल

सहायक

नागपूर सुधार प्रन्यास, नागपूर

प्रति:-

- १) मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, नासुप्र
- २) लेखा अधिकारी, नासुप्र

प्रतिलिपी :- मागे नमूद केल्यानुसार

परिशिष्ट-ब

मंगळवार, दिनांक १८ डिसेंबर, २०१८
लोकलेखा समिती

समितीची बैठक मंगळवार, दिनांक १८ डिसेंबर, २०१८ रोजी विधान भवन, मुंबई येथे दुपारी २.३० वाजता सुरू होऊन सायंकाळी ४.१६ वाजता स्थगित झाली.

समिती प्रमुख

(१) श्री. गोपालदास अग्रवाल, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख

सदस्य :

- (२) श्री. संजय सावकारे, वि.स.स.
- (३) श्री. राजेंद्र पाटणी, वि.स.स.
- (४) श्री. अतुल भातखळकर, वि.स.स.
- (५) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स.
- (६) प्रा. विरेंद्र जगताप, वि.स.स.
- (७) श्री. विजय ऊर्फ भाई गिरकर, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

- (१) श्रीमती मेघना तळेकर, उप सचिव
- (२) श्री.अ.चा.कोल्हे, उप सचिव तथा नि.अ.
- (३) श्री.सो.न.सानप, अवर सचिव

निमंत्रित :-

महालेखाकार कार्यालय :

श्री. यशवंत ठाकरे, प्रधान महालेखाकार

वित्त विभाग :-

श्री. नितीन गद्रे, प्रधान सचिव, वित्त (ले. व को.) विभाग

विभागीय प्रतिनिधी :-

नगरविकास विभाग :-

श्री. नितीन करीर, प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ५.१ व ५.५ यासंदर्भात प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग यांची साक्ष घेतली.

बुधवार, दिनांक २६ डिसेंबर, २०१८
लोकलेखा समिती

समितीची बैठक बुधवार, दिनांक २६ डिसेंबर, २०१८ रोजी विधान भवन, मुंबई येथे दुपारी २.३० वाजता सुरु होऊन दुपारी ३.४५ वाजता स्थगित झाली.

समिती प्रमुख :

(१) श्री. गोपालदास अग्रवाल, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख

सदस्य :

- (२) श्री. संजय सावकारे, वि.स.स.
(३) श्री. राजेंद्र पाटणी, वि.स.स.
(४) श्री. अतुल भातखळकर, वि.स.स.
(५) श्री. योगेश सागर, वि.स.स.
(६) प्रा. विरेंद्र जगताप, वि.स.स.
(७) श्री. विजय ऊर्फ भाई गिरकर, वि.प.स.
(८) श्री. जयंत पाटील, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

- (१) श्रीमती मेघना तळेकर, उप सचिव
(२) श्री. अ. चां. कोल्हे, उ. स. तथा नि. अ.
(३) श्री. सो. न. सानप, अवर सचिव

निमंत्रित :-

महालेखाकार कार्यालय :

श्री. यशवंत ठाकरे, प्रधान महालेखाकार

वित्त विभाग :-

श्री. नितीन गद्रे, प्रधान सचिव, वित्त (ले. व को.) विभाग

विभागीय प्रतिनिधी :-

नगरविकास विभाग :-

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ५.२ व ५.३ यासंदर्भात प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग यांची साक्ष घेतली.

गुरुवार, दिनांक २४ जानेवारी, २०१९
लोकलेखा समिती

समितीची बैठक गुरुवार, दिनांक २४ जानेवारी, २०१९ रोजी विधान भवन, मुंबई येथे दुपारी १२.३० वाजता सुरु होऊन दुपारी ३.२५ वाजता स्थगित झाली.

समिती प्रमुख :

(१) श्री. गोपालदास अग्रवाल, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख

सदस्य :

- (२) श्री. शिवाजीराव नाईक, वि.स.स.
(३) श्री. संजय सावकारे, वि.स.स.
(४) श्री. संजय केळकर, वि.स.स.
(५) श्री. विजय ऊर्फ भाई गिरकर, वि.प.स.
(६) श्री. रविंद्र फाटक, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :-

- (१) श्री. अ. चां. कोल्हे, उ.स.तथा नि.अ.
(२) श्री. सो. न. सानप, अवर सचिव

निमंत्रित :-

महालेखाकार कार्यालय :

- (१) श्री. यशवंत ठाकरे, प्रधान महालेखाकार, मुंबई
(२) श्रीमती हेमा मुनिर्वेकटप्पा, महालेखाकार, नागपूर

वित्त विभाग :-

श्री.नितीन गद्रे, प्रधान सचिव, वित्त (ले. व को.) विभाग

विभागीय प्रतिनिधी :-

नगरविकास विभाग:-

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील परिच्छेद क्रमांक ५.१ व ५.६ यासंदर्भात प्रधान सचिव, नगरविकास विभाग यांची साक्ष घेतली.

सोमवार, दिनांक ३ जून, २०१९
लोकलेखा समिती

समितीची बैठक सोमवार, दिनांक ३ जून, २०१९ रोजी विधान भवन, मुंबई येथे सकाळी ११.३० वाजता सुरु होऊन दुपारी २.१५ वाजता स्थगित झाली.

समिती प्रमुख

(१) श्री. गोपालदास अग्रवाल, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख

सदस्य :

- (२) श्री. योगेश सागर, वि.स.स.
- (३) श्री. संजय केळकर, वि.स.स.
- (४) श्री. अब्दुल सत्तार अब्दुल नबी, वि.स.स.
- (५) प्रा. विरेंद्र जगताप, वि.स.स.
- (६) श्री. विजय ऊर्फ भाई गिरकर, वि.प.स.
- (७) श्री. विक्रम काळे, वि.प.स.
- (८) श्री. जयंत पाटील, वि.प.स.

विशेष निमंत्रित

श्री. प्रसाद लाड, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

- (१) श्रीमती मेघना तळेकर, उप सचिव
- (२) श्री. सो. न. सानप, अवर सचिव
- (३) श्री. विनोद राठोड, कक्ष अधिकारी
- (४) श्री. रवींद्र म. मेस्त्री, कक्ष अधिकारी

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१५-२०१६ या वर्षाच्या स्थानिक संस्था अहवालातील नगरविकास विभागासंदर्भात समितीने तयार केलेला प्रारूप अहवाल विचारात घेऊन संमत करण्यात आला.